

1931
XOP
1ST.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ

ΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ Α'

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

ΟΔΟΣ ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ 8 (ΕΝΑΝΤΙ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΟΥ)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ γνήσια αντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγ-
γραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς «Ἑστίας».

Ἰ. Δ. Κολλαροῦ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἡ ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

1. Ἡ Μακεδονία ἡγεμὼν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην αἱ τρεῖς πρωτεύουσαι πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος Ἀθῆναι, Σπάρτη καὶ Θῆβαι εἶναι τόσον ἐξαντλημέναι, ὥστε καμμία δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τὰς ἄλλας καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον νέα Ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ὁποία μέχρι τοῦδε δὲν ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἡ **Μακεδονία**, κατῴρθωσεν ὄχι μόνον τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀναλάβῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, δηλ. τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας.

Τὸ πρῶτον κατῴρθωσεν ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Φίλιππος ὁ Β'. Οὗτος, ἀφ' οὗ ἔδωσεν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας τὰ φυσικὰ του σύνορα μέχρι τῆς θαλάσσης, καὶ ἠσφάλισε τὴν ὑπεροχὴν του ἐπὶ ὅλων τῶν γειτονικῶν λαῶν, ἐπωφελήθη ἐκ τῶν διαιρέσεων τῶν πόλεων τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπέβαλεν εἰς αὐτὰς τὴν κυριαρχίαν του, μετὰ δὲ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἀνεγνωρίσθη ἡγεμὼν ὅλης τῆς Ἑλλάδος διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον.

Τὸ δεύτερον, δηλ. τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας, ἀνέλαβεν ὁ αὐτὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ **Ἀλέξανδρος**.

2. Ὁ Ἀλέξανδρος.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας τὸ 336 εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν. Ἦτο νεανίας ὠραῖος, μὲ δέρμα λευκόν, μὲ ὀφθαλμοὺς λαμπροὺς καὶ γλυκεῖς, μὲ κόμην ξανθὴν καὶ κατσαρὰν καὶ μὲ κεφαλὴν κλίνουσαν ὀλίγον πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὤμον.

Εἰκ. 1. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος.

Ὅπως ἔλοι οἱ εὐγενεῖς Μακεδόνες, ὁ Ἀλέξανδρος ἔμαθε νὰ ἱππεύῃ καὶ νὰ μάχεται. Ἐγίνεν ἔξοχος ἱππεύς. Ἰππευεν ἓνα ἵππον, τὸν περίφημον Βουκεφάλαν, τὸν ὁποῖον μόνος αὐτὸς κατώρθωσε νὰ θαμάσῃ. Διηγοῦνται δὲ ὅτι, ὅταν τοῦτο μόνος αὐτὸς κατώρθωσεν, ὁ Φίλιππος τὸν ἐνηγγκαλίσθη καὶ τοῦ εἶπε· «Ζήτει, υἱέ μου, ἄλλο βασίλειον. Τὸ ἰδικόν μου δὲν εἶναι ἀρκετὰ μέγαλον διὰ σέ».

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε συγχρόνως τὴν μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν ἔβανον οἱ Ἕλληνας. Ἐμαθε γὰρ ἀναπλῆξαι τὴν πρῆξιν καὶ ἠφιλοποιήθη ἀπὸ τοῦ νοτιοβοτῶ Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τήν μουσικήν. Ἠγάπησε μὲ τόσον πάθος τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, ὥστε τὴν νύκτα ἔθετεν αὐτὰ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του.

Ἐξεπαιδεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ μεγαλυτέρου φιλοσόφου τῆς ἀρχαιότητος Ἀριστοτέλους, εἰς τὸν ὁποῖον παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς ἡλικίαν 13 ἐτῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο γενναϊόδωρος καὶ εἰλικρινῆς καὶ πιστὸς εἰς τοὺς φίλους του. Ἀπὸ τὴν νεαρὰν του δὲ ἡλικίαν κατείχετο ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν νὰ κάμῃ μεγάλα κατορθώματα.

Διηγοῦνται ὅτι, ὅταν κάποτε ἐξύμνον τὰ κατορθώματα τοῦ πατρὸς του ἐμελαγχόλησε καὶ εἶπεν εἰς τοὺς φίλους του· «Ὁ πατήρ μου δὲν θὰ ἀφήσῃ τίποτε μέγαν καὶ ἔνδοξον διὰ νὰ κατορθώσω μαζί σας.

Ἦτο προσεῖτι δραστήριος καὶ τολμηρὸς. Κανένα κίνδυνον δὲν ἐφοβεῖτο, κανένα κόπον, καμμίαν στέργησιν. Ποτὲ δὲν ἐζήτησε νὰ ἀναπαυθῇ.

3. Ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ τῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀσίαν.

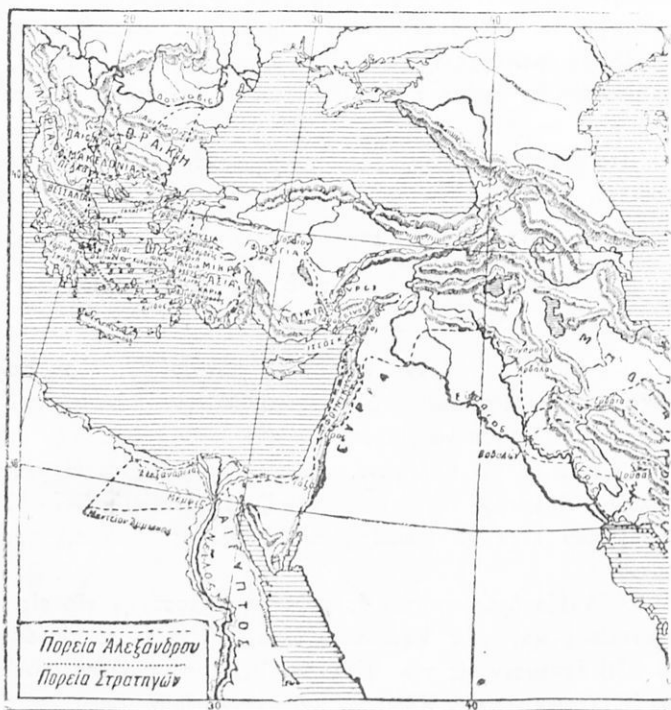
Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, εὔρε πολλὰς δυσκολίας. Ὅλοι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ἦσαν ἔτοιμα νὰ διαρρήξουν τὴν συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον κάμει μὲ τὸν Φίλιππον, οἱ δὲ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ Θρᾶκες μὲ δυσκολίαν ὑπέφερον τὸν μακεδονικὸν ζυγόν. Καὶ εἰς αὐτὴν δὲ τὴν Μακεδονίαν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς πολλοὺς ἀνταπαιτητὰς τοῦ θρόνου.

Ὁ Ἀλέξανδρος πρῶτον ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς τελευταίους καὶ τοὺς κατέβαλεν ὅλους. Ἐπειτα τὸ φθινόπωρον τοῦ 336 ἔσπευσε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ συνεκάλεσε συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἀνεγνωρίσθη, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του, ὑφ' ὅλων, πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων, στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος διὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν Θρᾶκῶν. Ἐντὸς 10 ἡμερῶν ἐπέρασε τὸν Αἶμον καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Δούναβιν. Μὲ τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ἐνέπνευσε μέγαν φόβον εἰς τοὺς γείτονάς του.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐφονεύθη. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τότε ἤρχισαν νὰ κινῶνται. Ἐξόριστοι δὲ Θηβαῖοι ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν των καὶ

ἐπολιόρχησαν τὴν ἐκεῖ μακεδονικὴν φρουράν. Ἄλλ' αἰφνιδίως ὁ Ἄλεξάνδρος φθάνει μὲ στρατὸν πρὸ τῶν Θηβῶν, πολιορκεῖ αὐτάς, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὰς κυριεύει. Ἡ ἐκδίκησις τοῦ Ἄλεξάνδρου ὑπῆρξε φοβερά. 600 Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν, 30000 ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι, ἡ δὲ πόλις κατεσκάφη ἐκτὸς τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου (335). Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἔσπευσαν νὰ συγχαροῦν τὸν Ἄλέξανδρον.

Εἰκ. 2. Χάρτης τῶν

4. Διάβασις Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν. Μακεδόνες καὶ Πέρσαι.

Αἱ προπαρασκευαὶ δια τὴν ἐξστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχον γίνεαι ἀπὸ τὸν Φίλιππον. Ὁ Ἄλεξάνδρος λοιπὸν τὴν ἀνοιξιν τοῦ 334 ἀφίηκει ἀντιπρόσωπόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸν στρατηγὸν Ἀντίπατρον, αὐτὸς δὲ μὲ 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 5 χιλ. ἵππους ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Πέλλαν. Οἱ Μακεδόνες ἀπετέλουν τὸ ἡμισυ σχε-

δὸν τοῦ στρατοῦ του, οἱ λοιποὶ ἦσαν ἀπὸ ἕλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐκτὸς τῆς Σπάρτης. Εἰς 20 ἡμέρας ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου φθάνει εἰς τὴν Σηστόν καὶ διαβαίνει τὸν Ἑλλήσποντον μὲ 180 πλοῖα. Ὁ Ἀλέξανδρος μόλις ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀσίαν πλησίον τῆς Τροίας, ἀμέσως ἔσπευσε νὰ στεφανώσῃ τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως. Μὲ τοῦτο ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἐκστρατεία του ἀπετέλει συνέχειαν τῶν μεγάλων ἀγῶνων Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας.

ἐκστρατιῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Τὸ περσικὸν κράτος δὲν ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ οὔτε ὡς πρὸς τὸ μέγεθος οὔτε ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν μὲ τὴν Μακεδονίαν. Ἄλλ' ἦτο τελείως ἐξηθρωμένον. Ἐκαστος σατράπης ὠνειροπόλει νὰ γίνῃ ανεξάρτητος καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ προδώσῃ τὸν βασιλέα του. Αἱ χώραι, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπετελεῖτο, δὲν εἶχον κανένα δεσμὸν μεταξύ των, οἱ δὲ λαοὶ ἠδιαφέρουν ἀν' ἄλληλας ὡς κύριον. Ὁ περσικὸς στρατὸς δὲν εἶχε διδαχθῆ τίποτε ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων, εἶχε μάλιστα χάσει τὸ ἀρχαῖον θάρρος του κατὰ τὰς μάχας. Τοῦ-

ναντίον ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο καλῶς ὠργανωμένος, ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ στρατιώτας καὶ στρατηγούς ἐμπείρους εἰς τὸν πόλεμον, ἀπλήστους λείας καὶ δόξης, θαρραλέους καὶ ἀποφασισμένους ἢ νὰ νικήσουν ἢ νὰ φονευθοῦν. Αἱ ἀληθεῖς λοιπὸν δυσκολίαι τῆς ἐπιχειρήσεως ἦσαν τὸ ἀπέραντον τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχετο νὰ κατακτήσῃ καὶ ὁ δισταγμὸς, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἦτο φυσικὸν νὰ κατέχωνται οἱ Ἕλληνες προκειμένου νὰ ριψοκινδυνεύσουν τόσον μακρὰν τῆς πατρίδος των. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπερεπήδησε τὰ ἐμπόδια ταῦτα μὲ τὴν τολμηρὰν εὐφυΐαν του καὶ μὲ τὴν ἐπίμονον θέλησίν του.

5. Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ. Κατάκτησις τῆς Μ. Ἀσίας.

Ὅταν ἐγνώσθη ἡ διάβασις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ Ρόδιος Μέμνων, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ ἐκεῖ ἐξ 20 χιλιάδων μισθοφορικῶν ἑλληνικοῦ στρατοῦ, συνεβούλευσε τοὺς σατράπαι τῆς Μ. Ἀσίας νὰ μὴ ριψοκινδυνεύσουν εἰς μάχην, ἀλλὰ νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ ἐρημώσουν τὴν χώραν, εἰς τρόπον, ὥστε ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ μὴ δύναται νὰ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Οἱ Πέρσαι ὅμως σατράπαι ἐπέμενον νὰ συμπλακοῦν καὶ συνεχέντρωσαν καὶ παρέταξαν τὸν περσικὸν στρατὸν ὀπισθεν τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ. Ἀπετελεῖτο δὲ οὗτος ἀπὸ 20 χιλ. πέρσας ἰππεῖς καὶ 20 χιλ. πεζοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφ' οὗ ἔμαθε τοῦτο, σπεύδει ἐκεῖ καί, ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀπέναντι τῶν Περσῶν ὄχθην, ὀρμᾶ κατ' αὐτῶν πρῶτος μὲ τὸ ἰππικόν. Οἱ ἰππεῖς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ ἐστενοχωρήθησαν ἀπὸ τὰ ἀκόντια τῶν Περσῶν, διότι ἡ ἀπέναντι ὄχθη ἦτο ἀνηφορικὴ καὶ ὀλισθηρὰ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους διαβαίνει ὄλος ὁ στρατὸς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Περσῶν. Οἱ Πέρσαι μάχονται γενναίως. Εἰς τὴν μάχην μάλιστα ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὁ Ἀλέξανδρος. Εὐγενὴς Πέρσης ἦτο ἔτοιμος νὰ κτυπήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Κλεῖτος ἐπρόφθασε καὶ ἐκτύπησε τὸν Πέρσην εἰς τὸν ὦμον καὶ οὕτως ἔσωσε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐπὶ τέλους ὅμως οἱ Πέρσαι ἰππεῖς τρέπονται εἰς φυγὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἔμενον ἀκόμη οἱ μισθοφόροι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν μάχην. Τούτους περιεκύκλωσεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ κατέσφαξεν ὄλους ἐκτὸς 2 χιλ. οἱ ὁποῖοι ἠχμαλωτίσθησαν (334).

Ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐφρονεύθησαν μόνον 85 ἵπ-
πεις καὶ 30 πεζοί. Τοῦτους ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ θάψουν με-
γαλοπρεπῶς. Τοὺς τραυματίας ἐπεσκέφθη ὁ ἴδιος. Τοὺς αἰχμαλώ-
τους Ἕλληνας ἔστειλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ἐπωλήθησαν
ὡς δοῦλοι, διότι ἐπολέμησαν μὲ τοὺς βαρβάρους. Εἰς τὰς Ἀθήνας
δὲ ἔστειλε διὰ νὰ ἀφιερωθοῦν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς 300 περ-
σικὰς ἀσπίδας μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ
Ἕλληνες, πλὴν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας».

Ἡ πρώτη αὕτη νίκη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔκαμιν αὐτὸν κύριον
ἐλθῆς τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Λυδίας, αἱ Σάρδεις,
ἤνοιξεν ἀμέσως τὰς πύλας τῆς εἰς αὐτόν. Κατόπιν ἐστράφη εἰς
τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις. Ἡ Ἐφεσος, ἡ Μαγνησία καὶ αἱ
ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις ἐδέχθησαν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν, εἰς
ὅλας δὲ ἐπανάφερε τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα, Μόνον ἡ Μίλη-
τος καὶ ἡ Ἀλικαρνασσός, ἐπειδὴ ἐφρουροῦντο ἀπὸ μισθοφόρους
Ἕλληνας, ἀντεστάθησαν. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ
Ἀλεξάνδρου. Κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Φρυ-
γίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Γόρδιον, ὅπου καὶ διε-
χείμασεν. Εἰς τὸ Γόρδιον ὑπῆρχε μία ἀμαξα τοῦ ἀρχαίου βασι-
λέως τῆς Φρυγίας Γορδίου, τῆς ὁποίας ὁ ζυγὸς ἦτο δεμένος μὲ
ἓνα δεσμὸν τόσον περίπλοκον, ὥστε κανεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν
λύσῃ. Διὰ τὸν δεσμὸν αὐτὸν ὑπῆρχε παλαιὸς χρησμός, ὅτι ὅστις
ἤθελε λύσει αὐτόν, θὰ γίνῃ κύριος ἐλθῆς τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξαν-
δρος ἐπροσπάθησε νὰ τὸν λύσῃ, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Τότε ἔσυρε
τὸ ξίφος του καὶ τὸν ἔκοψε. Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς σημεῖον ὅτι μὲ
τὸ ξίφος του θὰ κυριεύσῃ ἐλθῆν τὴν Ἀσίαν.

6. Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ. Κατάκτησις Φοινίκης καὶ Αἰγύπτου.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος μετὰ τὴν μάχην τοῦ Γρανι-
κοῦ εἶχε συγκεντρώσει μεγάλον στρατὸν εἰς τὰς Β. τῆς Συρίας
πεδιάδας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ τὸ θέρος τοῦ
333 ἔφθασεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Εἰς τὴν πόλιν Ταρσὸν ὁμοῦς ἐχρο-
νοτριβήσασα πολύ, διότι ἐλούσθη ἰδρωμένος εἰς τὸν ποταμὸν Κύδων
καὶ ἔπαθε θανάτῳ πυρετόν. Κατὰ τὴν ἀσθένειάν του αὐτὴν ὁ
ἰατρός του Φίλιππος ὁ Ἀκαρνᾶν παρεσκεύασεν εἰς αὐτόν ἓνα
φάρμακον, μὲ τὸ ὅποιον εἶχε πεποιθήσασιν ὅτι θὰ τὸν θεραπεύσῃ

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ Παρμενίωνος, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν παρεκίνει νὰ μὴ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Φίλιππον, διότι εἶχε δωροδοκηθῆ ὑπὸ τοῦ Δαρείου διὰ νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως τόσῃν πεποιθήσῃν εἶχεν εἰς τὸν Φίλιππον, ὥστε μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἔπινε τὸ φάρμακον καὶ μὲ τὴν ἄλλην ἔδωκε τὴν ἐπιστολὴν εἰς αὐτόν. Καὶ ἡ πεποιθήσις του ἐδικαιώθη, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐθεραπεύθη.

Ὁ Δαρεῖος ὅμως ἐκουράσθη νὰ περιμένῃ. Διαθαίνει λοιπὸν τὰ ὄρη τοῦ Ἄμανοῦ καὶ πλησιάζει τὰ παράλια τῆς Ἰσσοῦ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε σπεύσει πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου παραλιακῶς. Ἀφ' οὗ ὅμως ἔμαθεν ὅτι ὁ Δαρεῖος εὕρισκετο εἰς τὰ νῶτά του ἔστρεψεν ὀπίσω καὶ συνήντησε τοὺς Πέρσας στρατοπεδευμένους εἰς τὴν στενὴν παραλίαν τῆς Ἰσσοῦ πλησίον τοῦ ποταμοῦ Πινάρου. Ὁ στρατὸς τοῦ Δαρείου ἀπετελεῖτο ἀπὸ 600 χιλ. ἄνδρας, ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναπτυχθῆ ἕλος εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν πεδιάδα καὶ ὁ περισσότερος ἔμεινεν ἄχρηστος. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφ' οὗ ἐπλησίασε, διαθαίνει τὸν ποταμὸν μὲ τὸ ἵππικόν του καὶ ἐπιτίθεται πρῶτον ἐναντίον τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῶν Περσῶν. Μετὰ μικρὸν ἀγῶνα τρέπει αὐτὸ εἰς φυγὴν. Ἐπειτα στρέφεται κατὰ τοῦ κέντρου. Ὁ Δαρεῖος τότε φοβεῖται καὶ δίδει τὸ σήμα τῆς φυγῆς, ἕλος δὲ ὁ στρατὸς τὸν ἀκολουθεῖ (333).

Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθησαν 100 χιλ. Πέρσαι, ἀπὸ δὲ τοὺς Μακεδόνας μόνον 300 πεζοὶ καὶ 150 ἵππεις. Τὸ στρατόπεδον τοῦ Δαρείου περιῆλθεν εἰς τοὺς νικητάς. Εἰς αὐτὸ εὗρον καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου, τὴν σύζυγόν του, τὰς δύο θυγατέρας του καὶ τὸν μικρὸν υἱόν του. Εἰς ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος ἐφέρθη μὲ μεγαλοφροσύνην, ἐπισκεφθεὶς καὶ παρηγορήσας αὐτήν.

Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἰσσοῦ δὲν κατεδίωξε τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' ἐπροχώρησε παραλιακῶς καὶ ἐκυρίευσε, κατόπιν μικρᾶς ἀντιστάσεως εἰς τὴν Τύρον καὶ τὴν Γάζαν, ἕλας τὰς πόλεις τῆς Φοινίκης. Ἐπειτα ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἐδῶ δὲν εὗρε καμμίαν ἀντίστασιν. Κατέλαθε τὴν πρωτεύουσάν της Μέμφιν· εἰς τὰς ἐκβολὰς δὲ τοῦ Νείλου ποταμοῦ, εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἡ μικρὰ νῆσος Φάρος ἐσχημάτιζε καλὸν λιμένα, ἔκτισε μίαν πόλιν, τὴν **Ἀλεξάνδρειαν**, ἡ ὁποία ἀργότερα ἔγινε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τοῦ κόσμου. Ἐπειτα ἐπεσκέφθη εἰς τὴν ἔρημον τὸ μαντεῖον τοῦ θεοῦ Ἀμμωνος, τὸ ὅποιον ὠνόμασεν αὐτὸν υἱόν

του Διός. Τοῦτο τὸν ὠφέλησε πολὺ, διότι συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ὑποταχθοῦν οἱ βάρβαροι εὐκολώτερα.

Μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Αἰγύπτου ὁ Ἀλέξανδρος ἐξησφάλισε τὰς ἐπιχειρήσεις του εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπὸ κάθε ἀντιπερισπασμόν, τὸν ὁποῖον ἦτο δυνατόν νὰ κάμουν εἰς αὐτὸν οἱ Πέρσαι συνεννοούμενοι μὲ τὰς πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος.

7. Ἡ μάχη τῶν Ἀρβήλων.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἅψ' οὐ εἰς τὴν Αἰγύπτου ἔλαβεν ἐπικουρίας, τὰς ὁποίας ἔστειλεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀντίπατρος ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἐπροχώρησε πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐπέρασε τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγγριν, χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἀντίστασιν.

Ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἴσσοῦ ἐπροσπάθησε νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν νὰ τοῦ παραχωρήσῃ ἕλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ ἄπειρα λύτρα διὰ τὴν αἰκογένειάν του. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέρριψε τὰς προτάσεις του. Ὁ Δαρεῖος τότε ἐτοίμασε μέγαν στρατὸν ἀπὸ 1 ἑκατομμύριον πεζοῦς, 40 χιλ. ἵππεις, 200 ὄρεπανηφόρα ἄρματα καὶ 15 ἐλέφαντας καὶ ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γαυγαμήλων πλησίον τῆς πόλεως Ἀρβήλων. Ἐδῶ ἀπεφάσισε νὰ περιμένῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ Ἀλέξανδρος πραγματικῶς, ἅψ' οὐ ἐπέρασε τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγγριν καὶ ἔλαβε πληροφορίας περὶ τοῦ τόπου, ὅπου εἶχε συγκεντρωθῇ ὁ περσικὸς στρατός, ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του μὲ 40 χιλ. πεζοῦς καὶ 7 χιλ. ἵππεις καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἀπέναντί του. Τὸ πρωὶ δὲ τῆς ἐπομένης ἡμέρας παρατάξας τὸν στρατὸν του ἐπέρχεται κατὰ τῶν Περσῶν. Συνάπτεται μάχη πεισματώδης. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, ὅπως εἰς τὴν Ἴσσον, ἡ δειλία τῶν Περσῶν δίδει τὴν νίκην εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ Ἀλέξανδρος μὲ κίνδυνον νὰ περικυκλωθῇ ὄρμῃ κατὰ τοῦ κέντρου, ὅπου ἦτο ὁ Δαρεῖος μὲ τοὺς περὶ αὐτόν. Οἱ περὶ τὸν Δαρεῖον Πέρσαι καταπλήσσονται ἀπὸ τὴν θέαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν, κατόπιν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι. Οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἔχασαν 500 ἀνδρας καὶ 1000 ἵππους. Ἀπὸ τοὺς Πέρσας 30 χιλ. ἐφρονεύθησαν καὶ διπλάσιοι ἠχμαλωτίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν. Περσικὸς στρατός δὲν ὑπάρχει πλέον. Ὁ μέγας βασιλεὺς ἔφυγε πρὸς τὴν Μηδίαν.

8. Κατάκτησις ὅλου τοῦ περσικοῦ κράτους.

Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν μάχην τῶν Ἀρβήλων ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὰ Σουσα καὶ κατόπιν εἰς τὴν Περσέπολιν. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς αὐτὰς πρωτεύουσας τοῦ περσικοῦ κράτους εὗρεν ἀπείρους θησαυρούς. Εἰς τὰ Σουσα δὲ προσέει εὗρε τοὺς χαλκοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁποίους ὁ Ξέρξης κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀρπάσει ἐξ Ἀθηνῶν. Τούτους ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέστειλεν ὀπίσω εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἐκ τῆς Περσεπόλεως ὁ Ἀλέξανδρος τὸ ἔαρ τοῦ 330 ἐπαρεύθη εἰς τὰ Ἐκβάτανα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μηδίας, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐτρέπη εἰς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου. Καθ' ὁδὸν ἔμως μανθάνει ὅτι ὁ σατράπης Βῆσσοσ ἠχμαλώτισε τὸν Δαρεῖον καὶ τὸν φέρει εἰς τὴν Βακτριανὴν διὰ νὰ ἀνακηρύξῃ τὸν ἑαυτὸν του βασιλέα. Μὲ 500 μόνον ἵππεῖς ὁ Ἀλέξανδρος τὸν καταδιώκει καὶ μετὰ τρία ἡμερο-νύκτια τὸν φθάνει. Ὁ Βῆσσοσ τότε διὰ νὰ φύγῃ ταχύτερον, φονεύει τὸν Δαρεῖον καὶ σπεύδει εἰς τὴν Βακτριανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔστειλε τὸ σῶμα τοῦ Δαρείου εἰς τὴν Περσέπολιν καὶ παρήγγειλε νὰ τὸ θάψουν εἰς τοὺς τάφους τῶν βασιλέων. Ἄλλοσ βασιλεὺσ τῆσ Περσίας δὲν ὑπῆρχε πλέον. Οἱ περισσότεροὶ σατράπαι τῆσ Ἀσίας ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡσ νόμιμον βασιλέα.

Εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἔμενε μόνον νὰ ὑποτάξῃ τὰς βορείας ἐπαρχίας Βακτριανὴν καὶ Σογδιανήν, ὅπου ἔμενε λαὸσ ἀνεξάρτητος καὶ ἰσχυρὸσ εἰς τὰ ὄρεινὰ φρούριά του. Τοῦτο κατώρθωσε μετὰ μακροὺς ἀγῶνας δύο ἐτῶν. Ἐκεῖ συνέλαβε καὶ τὸν Βῆσσοσ καὶ παρέδωσεν αὐτὸν εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Δαρείου, οἱ ὁποῖοι, ἀφ' οὗ τὸν ἐθασάνισαν σκληρῶσ, τὸν ἐφόνευσαν. Εἰς τὰ μέρη δὲ αὐτὰ ὁ Ἀλέξανδρος ἐνουμφεύθη τὴν θυγατέρα ἐνὸσ Βακτρίου ὀπλαρχηγοῦ, τὴν ὠραίαν Ρωξάνην, καὶ ἔδρυσε πολλὰς πόλεις, ὅλασ μὲ τὸ ὄνομά του, Ἀλεξανδρείας.

9. Δεσποτικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφ' οὗ ἔγινε κύριος τοῦ περσικοῦ κράτους, μετεβλήθη ἀπὸ Μακεδόνοσ βασιλέωσ καὶ στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων εἰς δεσπότην τῆσ Ἀσίας. Διὰ νὰ προσελκύσῃ τὸν σεβασμὸν τῶν βαρβάρων ἐφόρει τὴν ἐνδυμασίαν τῶν βασιλέων τῶν Περσῶν,

δηλ. διάδημα εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ μακρὸν λευκὸν ἔνδυμα, προσέτι δὲ εἰσήγαγεν εἰς τὴν αὐλὴν του τὰς συνηθείας τῆς περσικῆς αὐτῆς καὶ εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν προσκυνοῦν κατὰ τὴν περσικὴν συνήθειαν ὄχι μόνον οἱ Πέρσαι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες. Οἱ εὐγενεῖς Μακεδόνες ὅμως, συνηθισμένοι νὰ θεωροῦν τὸν βασιλέα των ὡς σύντροφον, δὲν ὑπέφερον τὴν μεταβολὴν αὐτὴν τῶν τρόπων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἔνεκα τούτου ὁ Ἀλέξανδρος δυσηρεστεῖτο καὶ ἔκαμε μερικὰς βιαίας πράξεις, αἱ ὁποῖαι ἀμαυρώνουν τὸν βίον του.

Οὕτω τὸ 330 μόνον μὲ τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Φιλώτας, ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος, ἀπέκρυψεν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κάποιαν συνωμοσίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον καταγγεῖλει εἰς αὐτόν, διέταξε νὰ φονεύσουν αὐτόν. Καὶ δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τοῦτο. Ὁ γηραιὸς Παρμενίων ἦτο εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτόν τὴν φύλαξιν τῶν θησαυρῶν του. Ὁ Ἀλέξανδρος φοβηθεὶς μήπως ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του ἀποστατήσῃ, διέταξε νὰ φονεύσουν καὶ αὐτόν ὡς συνένοχον δῆθεν τοῦ υἱοῦ του.

Ὡσαύτως μετὰ δύο ἔτη ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ εἰς συμπόσιον τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον, διότι οὗτος ὑπετίμα τὴν ἀξίαν τῶν κατορθωμάτων του, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐνόμισεν, ὅτι ἔπραττε τοῦτο διὰ νὰ διαβάλλῃ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ.

Ὁμοίως διέταξε νὰ φονεύσουν τὸν φιλόσοφον Καλλιस्थένην, εἰς τὸν ὅποιον εἶχεν ἀναθέσει νὰ συγγράψῃ τὰ κατορθώματά του, διότι εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ προσκυνήσῃ τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὰ περσικὰ ἔθιμα.

10. Ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἰνδικὴν (327).

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφ' οὗ ἐσυμπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τοῦ περσικοῦ κράτους, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἰνδικὴν. Ἡ χώρα αὕτη, τὴν ὁποίαν κανεὶς Ἕλληνα δὲν εἶχεν ἴδει ἀκόμη, ἔθεωρεῖτο γεμάτη ἀπὸ θαυμάσια πράγματα καὶ πολὺ πλουσία. Ἔνεκα τούτου εἴλκυσε τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Τὸ 327 λοιπὸν συναθροίζει στρατὸν ἀπὸ 120 χιλ. πεζοῦς, τὸ περισσότερον βαρβάρους, καὶ 15 χιλ. ἵππους καὶ διαβαίνει τὸν Ἰνδὸν ποταμόν. Εἰς Ἰνδὸς βασιλεὺς, ὁ Πῶρος, ἐπεχείρησε νὰ ἀντιταχθῆ εἰς αὐτόν, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἐνίκησε καὶ τὸν συνέλαβεν αἰχμάλωτον. Ἀφῆκεν ὅμως εἰς αὐτόν τὸ βασίλειόν του καὶ τὸν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἔκαμε σύμμαχον. Διηγοῦνται μάλιστα, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφ' οὗ ἔφεραν τὸν Πῶρον αἰχμάλωτον ἐνώπιόν του, τὸν ἠρώτησε « Πῶς θέλεις νὰ σὲ μεταχειρισθῶ; » « Ὡς βασιλέα » ἀπάντησεν ὁ Πῶρος. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τότε ἔχει μόνον ἔδωσεν εἰς αὐτὸν τὸ βασιλείον του ὀπίσω, ἀλλὰ καὶ τὸ ἠϋξησεν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπειτα διέσχισε τὴν πεδιάδα τῶν πέντε ποταμῶν. Ἄλλ' ἔταν ἔφθασε πρὸ τοῦ τελευταίου ποταμοῦ Ὑφάσιος, οἱ Μακεδόνες ἠρνήθησαν νὰ προχωρήσουν. Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη εὐρίσκοντο εἰς ἐκστρατείαν, ἀπὸ 70 δὲ ἡμερῶν ἐβάδιζον μὲ βροχὴν ἀδιάκοπον. Τὰ ὄπλα τῶν εἶχον φθαρῆ, τὰ ἐνδύματά τῶν εἶχον κουρελλιασθῆ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροσπάθησε νὰ τοὺς πείσῃ νὰ προχωρήσουν, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον. Ἐπὶ τέλους ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἰδρῦει ἐκεῖ 12 βωμοὺς εἰς τοὺς θεοὺς ὡς μνημεῖα τῶν ἐκστρατειῶν του καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὸν ποταμὸν Ὑδάσπην. Ἐδῶ ὁ Ἀλέξανδρος κατεσκευάσεν στόλον καὶ ἐπ' αὐτοῦ μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ κατέρχεται τὸν Ὑδάσπην καὶ κατόπιν τὸν Ἰνδόν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ ἀκολουθεῖ ἀπὸ τὰς δύο ἔχθας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατέρχεται μέχρι τοῦ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ.

Ἐκεῖ ὁ Ἀλέξανδρος ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸν στόλον. Ὁ Νέαρχος ἀνέλαβε νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸν παραλιακῶς μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸν στρατὸν ἐπανήλθεν εἰς τὴν Περσίαν, διὰ τῆς ἐρήμου, ἔπου ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστραφῆ ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν λέγουν ὅτι, ἔταν ὁ στρατὸς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας εἶχε μείνει χωρὶς νερόν, μερικοὶ στρατιῶται ἀνεκάλυψαν ἕνα τέλμα καὶ ἔφεραν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ὀλίγον νερόν ἐντὸς περικεφαλαίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔχυσεν αὐτὸ εἰς τὴν γῆν, διότι δὲν ἤθελε νὰ πῆγῃ αὐτὸς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐδίψων.

11. Τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἀφ' οὗ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Σοῦσα ὁ Ἀλέξανδρος, κατέγινε κυρίως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἄλλου μέρους τῆς πολιτικῆς του. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὸ νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀσίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς βαρβάρους τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ νὰ συγχωνεύσῃ βαρβάρους καὶ Ἕλληνας εἰς ἓν ἔθνος.

Τὸ σχέδιόν του τοῦτο φαίνεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ὄριμον, ἀφ' ὅτου ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ μέρη τὰ ὅποια κατέκτα, ἀφῆγε μὲν τοὺς ἐγγχωρίους σατράπας, διὰ νὰ κολλακεύῃ τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν τῶν ἐντοπίων, ἔθετεν ὅμως καὶ φρουρὰν ἑλληνικὴν μὲ ἰδικούς του στρατηγούς. Ὡσαύτως εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἀπεράντου κράτους του ἵδρυσεν ἀποικίας ἑλληνικὰς μὲ τὸν ὀργανισμόν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ἰδρυσεν 70 πόλεις, τὰς περισσοτέρας μὲ τὸ ὄνομά του, Ἀλεξανδρείας. Ὡσαύτως εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅπου ἔσταμάτα, ἔκαμνεν ἑλληνικὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις. Ὅλα αὐτὰ τοῦτον τὸν σκοπὸν εἶχον, νὰ μεταδώσουν τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν μεταξὺ τῶν βαρβάρων καὶ νὰ ἀφομοιώσουν αὐτοὺς μὲ τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπῆρε καὶ τὰς συνηθείας τῆς περσικῆς αὐλῆς καὶ ἐπεριποιεῖτο τοὺς ἐπιφανεῖς Πέρσας.

Τώρα, ἀφ' οὗ ἐσυμπλήρωσε τὰς κατακτήσεις του ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπιδιώκει μὲ περισσοτέραν δραστηριότητα τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο κόσμων. Πρὸς τοῦτο πρῶτον συνδέει καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τοὺς ἀνωτέρους ἀξιοματικούς του διὰ τῶν δεσμῶν τοῦ γάμου μὲ τὸ περσικὸν ἔθνος. Αὐτὸς μὲν νυμφεύεται τὴν μεγαλυτέραν θυγατέρα τοῦ Δαρείου Βαρσίνην, οἱ στρατηγοὶ του δὲ ἄλλας Περσίδας, αἱ ὅποιαι ἀνήκον εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν περσικὴν ἀριστοκρατίαν. Τὰς προίκας ἔδωκεν εἰς ὅλας αὐτὰς ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁμοίως εἰς δέκα χιλιάδας ἄλλους Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι ἐνυμφεύθησαν βαρβάρους, δίδει πλουσίας δωρεάς. Τέλος κατέταξεν εἰς τὸν στρατὸν του 30 χιλ. Ἀσιάτας, καὶ ὥπλισεν αὐτοὺς μὲ μακεδονικὰ ὅπλα.

12. Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν Περσίαν ἐπορεύθη εἰς τὰ Ἑκβάτανα. Ἐδῶ ἔκαμε θυσίας καὶ ἀγῶνας μουσικῶς καὶ γυμναστικῶς καὶ συμπόσια. Ἄλλ' εἰς τὸ μέσον τῶν διασκεδάσεων ἀπέθανεν αἰφνης ὁ ἐπισιτήθιος φίλος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἡφαιστίων. Τοῦτο ἐλύπησε τὸν Ἀλέξανδρον πάρα πολύ, καὶ ἔνεκα τούτου ἐπεδόθη εἰς ἀγρίαν οἶνοποσίαν.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀλέξανδρος μεταβαίνει εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκεῖ ἐδέχθη πρέσβεις ἀπὸ ὅλων σχεδὸν τοὺς λαοὺς τῆς γῆς, αἱ ὅποιοι

εζήτουν τὴν φιλίαν του, καὶ ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ μεγάλην ἐκστρατείαν ναυτικὴν, πιθανῶς διὰ τὴν Ἀραβίαν.

Εἰς τὸ μέσον ὅμως τῶν ἐτοιμασιῶν του ἔπειτα ἀπὸ κάποιον μακρὸν συμπίσιον ἀσθενεῖ ἀπὸ σφοδρὸν πυρετὸν. Ἐπὶ 11 ἡμέρας παλαίει μὲ τὸν πυρετὸν ἢ ἰσχυρὰ κρᾶσις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τέλους ὅμως καταβάλλεται.

Τὴν προτελευταίαν ἡμέραν τοῦ θανάτου του οἱ στρατιῶται ἐζήτησαν νὰ ἴδουν διὰ τελευταίαν φορὰν τὸν βασιλέα των καὶ ἐπέρασαν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὀμιλήσῃ. Μόλις ἐχαίρετα αὐτοὺς μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε τὸν Ἰούνιον τοῦ 323 εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Τὸν νεκρὸν του ἐταρίχευσαν καὶ μετὰ δύο ἔτη ἔθαψαν αὐτὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι καταπληκτικόν. Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν, ἦτο ἀπέραντον. Ἐξηπλώνετο ἀπὸ τὸν Δούναβιν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀραβικὴν λίμνην μέχρι τῆς Σαχάρας. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶναι μόνον μέγας κατακτητής. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι ὅτι ἐσχεδιάσεν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀσίας. Τοῦτο ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Διὰ ταῦτα ἢ μὲν ἱστορία πρῶτον αὐτὸν ὠνόμασε μέγαν, ἢ δὲ μνήμη του διατηρεῖται μέχρι σήμερον εἰς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας.

13. Λαμιακὸς πόλεμος.

Ὅταν ἔμαθον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἀντιμακεδονικὴ μερίς εἰς τὰς διαφόρους πόλεις αὐτῆς ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ κινηταί. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲ ἐστρατολόγησαν μισθοφόρους, συνεννοήθησαν καὶ μὲ ἄλλους Ἑλληνας καὶ κατέλαβον τὰς Θερμοπύλας.

Ὁ Ἀντίπατρος ἔσπευσεν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν μὲ στρατόν, ἀλλὰ νικᾶται καὶ ἀναγκάζεται νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν ὄχυράν Λαμίαν. Ἐδῶ πολιορκεῖται ὑπὸ τῶν συμμάχων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως δύο μακεδονικοὶ στρατοὶ ἔρχονται εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ νικοῦν καὶ διασκορπίζουν τοὺς συμμάχους. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τότε συνάπτουν κάθε μία χωριστὰ εἰρήνην μὲ τὸν Ἀντίπατρον, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀναγκάζονται νὰ δεχθῶν μακεδονικὴν Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

φρουράν εἰς τὴν Μουουχίαν καὶ νὰ παραδώσουν εἰς αὐτὸν τοὺς ἀντιμακεδονικοὺς ρήτορας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Δημοσθένης.

Καὶ οἱ δύο ρήτορες ἔσπευσαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ὁ Ἀντίπατρος ἔστειλε στρατιώτας διὰ νὰ τοὺς συλλάβουν. Ὁ Ὑπερείδης κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Αἰγίνης καὶ ἐκεῖ συνελήφθη καὶ ἐφρονεύθη. Ὁ Δημοσθένης κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὴν Καλαυρίαν. Ἐκεῖ, διὰ νὰ μὴ ἀπαχθῆ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας, ἔπιε δηλητήριον, τὸ ὁποῖον εἶχε πάντοτε μαζί του.

14. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἀφῆκε κανένα διάδοχον ἱκανὸν νὰ κυβερνήσῃ τὸ ἀπέραντον κράτος του. Ἡ οἰκογένειά του ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓνα ἀδελφόν του βλάκκα, τὸν Ἀρριδαῖον, ἀπὸ τὴν μητέρα του Ὀλυμπιάδα καὶ ἀπὸ τὰς συζύγους του Ῥωξάνην καὶ Βαρσίνην. Τέκνον δὲν εἶχεν. Ἡ Ῥωξάνη μόνον ἦτο ἔγγυος.

Ἐκ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνώτατοι ἦσαν οἱ ἐπτὰ σωματοφύλακες. Μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ Περδίκκας, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀσθενείας του εἶχε παραδώσει τὸ δακτυλίδιον του διὰ νὰ σφραγίσῃ ἀναγκαιᾶς διαταγὰς.

Ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς φιλονικίας καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τέλους οἱ στρατηγοὶ ἐσυμφώνησαν τὰ ἑξῆς·

Ἀνεγνωρίσθησαν ὡς βασιλεῖς ὁ Ἀρριδαῖος καὶ τὸ τέκνον, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ γεννήσῃ ἡ Ῥωξάνη. Ὁ Περδίκκας ἔγινεν ἐπιμελητὴς μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν (αὐτοκράτωρ) καὶ σφραγιδοφύλαξ τοῦ κράτους, οἱ δὲ ἐπιφανέστεροι στρατηγοὶ διωρίσθησαν δι-οικηταὶ τῶν διαφόρων σατραπειῶν τοῦ κράτους. Μετ' ὀλίγον ἡ Ῥωξάνη ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Ἀλέξανδρος, ὥστε ἡ ἐνότης τοῦ κράτους ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ διατηρηθῆ.

Ἄλλ' ἡ ἐλπίς αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη. Οἱ στρατηγοὶ ἔγιναν πραγματικοὶ κύριοι εἰς τὰς ἐπαρχίας των, ὅπου ὁ καθεὶς εἶχε καὶ ἰδικόν του στρατόν. Ἀμέσως δὲ ἦλθον εἰς σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν ἀγωνιζόμενοι ποῖος νὰ μείνῃ κύριος τοῦ κράτους. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ διήρκεσαν εἴκοσιν ἔτη. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ὅλη ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ἀδελφός του, ἡ μήτηρ του, αἱ χήραί του καὶ ὁ υἱός του ἐξωλοθρεύθησαν. Ὅλιγα ἔτη κατόπιν (306)

εἰ κύριοι τῶν σπουδαιωτέρων σατραπειῶν ἔλαβον καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἀντίγονος, ὁ κύριος τῆς Ἀσίας, ἔδωκε τὸ παράδειγμα. Ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁ Λυσίμαχος εἰς τὴν Θράκην, ὁ Σέλευκος εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ ὁ Κάσσανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐμιμήθησαν αὐτόν.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ πόλεμοι ἐξηκολούθησαν, μέχρις οὗ συνενωθέντες ἔλοι κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου συνῆψαν πρὸς αὐτὸν τὴν μεγάλην μάχην τῆς Ἰψοῦ (301), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφρονεύθη ὁ Ἀντίγονος. Οἱ νικηταὶ διεμοιράσθησαν τὰς χώρας αὐτοῦ, ἀλλ' εὐθὺς ἦλθον καὶ πάλιν εἰς ρῆξιν. Τέλος τῷ 278 εἶχον ἀπομείνει μόνον τρία μεγάλα κράτη, ἡ Μακεδονία ὑπὸ τοῦς Ἀντιγονίδας, ἡ Ἀσία ὑπὸ τοῦς Σελευκίδας καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τοῦς Πτολεμαίους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΧΩΡΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 3^{ΟΝ} Π. Χ. ΑΙΩΝΑ

1. Τὰ κράτη τῶν διαδόχων καὶ τῶν ἐπιγόνων.

Ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῶν διαδόχων μεταξύ των, τὸ βασιλεῖον τῶν Ἀντιγονιδῶν περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν του τὴν Ἡπειρον καὶ σχεδὸν ἕλην τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, τὸ τῶν Σελευκιδῶν περιελάμβανε ὅλας σχεδὸν τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ τὸ τῶν Πτολεμαίων τὴν Αἴγυπτον.

Τὸ βασιλεῖον τῶν Πτολεμαίων. Ἰδρυτὴς τοῦ βασιλείου τῶν Πτολεμαίων ὑπῆρξεν ὁ στρατηγὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Πτολεμαῖος, υἱὸς τοῦ Λάγου. Αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του, οἱ ὅποιοι ὠνομαζόντο Πτολεμαῖοι ἢ Λαγίδαι, ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον τρεῖς αἰῶνας μέχρι τοῦ 31 π. Χ.

Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἡ Αἴγυπτος ἐφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν, ἰδίως ὁμοῦς ἤκμασεν ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων Πτολεμαίων, Πτολεμαίου τοῦ Α', ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο καὶ Σωτήρ (306—284), Πτολεμαίου τοῦ Β', ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο Φιλάδελφος (283—246), καὶ Πτολεμαίου τοῦ Γ', ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο Εὐεργέτης (246—221).

Ἡ Αἴγυπτος ἔνεκα τῆς θέσεώς της δὲν ἠδύνατο νὰ προσβληθῇ εὐκόλως οὔτε ἀπὸ ξηρᾶς οὔτε ἀπὸ θαλάσσης. Ἀπ' ἐναντίας οἱ βασιλεῖς της κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν καὶ τὴν Κυρήνην καὶ τὴν Κύπρον καὶ ἀρκετὸν καιρὸν τὰς Κυκλάδας, τὰ παράλια τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Συρίας καὶ τὰ δυτικὰ καὶ νότια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐπειτα οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἐσκέφθησαν ποτὲ νὰ γίνουν κύριοι ὅλου τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅπως οἱ Ἀντιγονίδαι καὶ οἱ Σελευκίδαι. Αὐτοὶ ἐφρόντισαν μόνον νὰ ὀργανώσουν καλῶς τὸ κράτος των καὶ νὰ τὸ κάμουν τὸ πρῶτον ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν κράτος τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Καὶ πραγματικῶς τὸ κατώρθωσαν.

Ἡ Αἴγυπτος ἔνεκα τοῦ Νείλου ποταμοῦ ἦτο πολὺ εὐφορος. Καὶ πρὶν παρῆγε πολὺν σίτον. Τώρα ὁμοῦς ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων ἐγένεν ὁ σιτοβολῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ σίτος λοιπὸν ἦτο ἡ πρώτη πηγὴ τοῦ πλοῦτου της. Κυρίως ὁμοῦς ἡ Αἴγυπτος ἐπλούτησεν ἀπὸ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὸ ἐμπόριόν της. Ὅλα τὰ ἐμπορεύματα τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Αἰθιοπίας ἤρχοντο εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τοῦ Νείλου ποταμοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν δὲ μὲ τὰ ἐμπορικά της πλοῖα ἐστέλλοντο εἰς ἑλλην τὴν Μεσόγειον. Ἐγίνε λοιπὸν ἡ Ἀλεξάνδρεια μεγάλον ἐμπορικὸν κέντρον.

Ἔνεκα τῶν λόγων αὐτῶν οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου συνήθρουν μεγάλους θησαυρούς, ἡ δὲ πρωτεύουσά της Ἀλεξάνδρεια ἔγι-

Εἰκ. 3. Ἡ Ἀλεξάνδρεια.

γεν ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ τότε κόσμου. Εἰς αὐτὴν δὲ ἰδρῦθη ὁ πρῶτος γνωστὸς φανοφόρος πύργος, διὰ τὸ ὁδηγοῦνται τὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἔπλεον εἰς τὸν λιμένα της. Ὁ πύργος αὐτὸς ἐκτίσθη εἰς τὴν νῆσον Φάρον, ἡ ὅποια εἶναι εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ συνδέεται μὲ τὴν ξηρὰν δι' ἑνὸς μώλου. Διὰ τοῦτο ὁ πύργος ὠνομάσθη Φάρος καὶ κατοπιν ἔλα τὰ παρόμοια οἰκοδομήματα ὠνομάσθησαν μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα.

Ἔργον ἐπίσης τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τῆς Αἰγύπτου ὑπῆρξεν ἡ διάδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς αὐτὴν. Εἰς τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ὁ στρατός, ἔλοι οἱ ὑπάλληλοι καὶ ἐν γένει ἑλλην ἡ διοίκησις ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνων. Ἐπισημαστικῶς Πολιτικῆς καὶ εἰς

τὴν πρωτεύουσαν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τῆς Αἰγύπτου ἦτο ἐλληνικός. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐντόπιοι Αἰγύπτιοι, ὅσοι διέμενον εἰς τὰ χωρία, ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ μανθάνουν ἐλληνικά, διότι μόνον μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὰς ὑποθέσεις των ἔφερον εἰς πέρας εὐκολώτερα καὶ ἀξιώματα εἰς τὴν διοίκησιν ἠδύναντο νὰ λάβουν. Ἐπειτα οἱ Πτολεμαῖοι ἐσέβοντο τὰ ἔθιμά των καὶ τὴν θρησκείαν των. Ἐπομένως οἱ ἐντόπιοι ἦσαν εὐχαριστημένοι μὲ τὴν ἐλληνικὴν διοίκησιν καὶ γρήγορα ἤρχισαν νὰ ἐξοικειώνωνται μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ συγχωνεύωνται μὲ αὐτούς.

Ἐπίσης οἱ Πτολεμαῖοι ἐφρόντισαν πολὺ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐκτίσθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πολλὰ καὶ μεγάλα μνημεῖα. Τὰ καλύτερα ἦσαν τὸ στάδιον, τὸ γυμνάσιον, τὸ θέατρον καὶ τὸ Μουσεῖον. Τὸ **Μουσεῖον** ἦτο μέγαν κτίριον μαρμάρινον, τὸ ὁποῖον συνεδέετο μὲ τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων. Ὄνομάζετο δὲ Μουσεῖον, διότι ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας. Ἐκεῖ οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου συνήθροισαν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς σοφοὺς. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ μεγάλη βιβλιοθήκη, ἣ ὁποία, καθὼς λέγουσιν, περιεῖχεν 700 περίπου χιλιάδας τόμους χειρογράφων. Διὰ τὸν πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης ὁ διευθυντὴς αὐτῆς εἶχε παρὰ τῶν βασιλέων ἐντολὴν νὰ ἀγοράζῃ ὅλα τὰ βιβλία, τὰ ὅποια ἠδύνατο νὰ εὔρη, πᾶν δὲ βιβλίον εἰσαγόμενον εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐκρατεῖτο εἰς τὸ Μουσεῖον, ὅπου ἐγένετο ἀντίγραφον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐδίδοτο εἰς τὸν ἰδιοκτήτην. Εἰς τὸν πλουτισμὸν ὅμως τῆς βιβλιοθήκης συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ ἀφθονία τοῦ χάρτου, διότι εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐφύετο τὸ φυτὸν πάπυρος, ἀπὸ τὰς ἴνας τοῦ ὁποίου κατεσκευάζετο ὁ ὁμώνυμος χάρτης. Δυστυχῶς ἡ βιβλιοθήκη αὐτὴ μαζὶ μὲ ὅλον τὸ Μουσεῖον ἐκάη τὸ 48 π. Χ. Ἐντὸς τοῦ Μουσείου ὑπῆρχεν ἐπίσης βοτανικὸς καὶ ζωολογικὸς κήπος, ἀστεροσκοπεῖον, ἀνατομεῖον. Ὑπῆρχον ἐπίσης ἐκεῖ ἰδιαίτερα διαμερίσματα διὰ τοὺς σοφοὺς, ὅπου οὗτοι συνετηροῦντο μὲ ἕξοδα τοῦ βασιλέως. Οἱ σοφοὶ αὗτοι δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ μελετοῦν, ἀλλὰ καὶ παρέδιδον μαθήματα εἰς ὄσους νέους ἠθελον νὰ διδάχθωσιν. Λέγεται, ὅτι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν συνεκεντροῦντο 14 χιλιάδες περίπου σπουδασταί.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια οὕτω κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲν ἦτο μόνον ἡ μεγαλυτέρα ἐμπορικὴ πόλις, ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν σοφῶν.

Τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν. Μετὰ τοὺς πολέμους τῶν

διαδόχων ἔλη σχεδὸν ἡ Ἀσία εὐρίσκεται συγκεντρωμένη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἑνὸς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους στρατηγούς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοῦ **Σελεύκου**. Πρωτεύουσα τοῦ ἀπεράντου τούτου κράτους ἐπὶ μὲν τοῦ Σελεύκου ἦτο ἡ Σελεύκεια, τὴν ὁποίαν ὁ Σέλευκος εἶχε κτίσει εἰς τὸν Τίγγριν ποταμόν, πλησίον τῆς Βαβυλώνας, ἐπὶ δὲ τῶν διαδόχων τοῦ ἡ Ἀντιόχεια, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει πλησίον τοῦ Ὀρόντα ποταμοῦ εἰς τὰ βόρεια τῆς Συρίας. Τὸ βασίλειον τοῦτο ὠνομάσθη βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν, διότι Σελευκίδαι ὀνομάζονται οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σελεύκου.

Ὁ Σέλευκος εἶχε διατηρήσει τὸ σύστημα τῆς κυβερνήσεως τῶν βασιλείων τῆς Περσίας. Κάθε ἐπαρχία διοικεῖτο ἀπὸ ἓνα σατράπην. Ἀλλὰ τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν εἶχε πολὺ μεγάλην ἔκτασιν καὶ κατοικεῖτο ἀπὸ λαούς, οἱ ὅποιοι διέφερον παρὰ πολὺ ἀναμεταξύ των. Ὡστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγχωνευθοῦν καὶ νὰ ἀποτελέσουν ἓν ἔθνος. Κάθε ἐπαρχία ἦτο ἀπομονωμένη ἀπὸ τὰς ἄλλας. Ὁ μόνος δεσμός των ἦτο ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνας. Ἐνεκα τούτου τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν πολὺ γρήγορα περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν. Ἐδῶ οἱ Σελευκίδαι ἔδρυσαν πολλὰς πόλεις, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἦσαν Ἑλληνες ἢ ἐξελληνισμένοι Ἰουδαῖοι καὶ Ἀσιαῖται. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἤκμασε πολὺ.

Ὅλαι ὅμως αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν καὶ ἀπετέλεσαν χωριστὰ βασίλεια. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθησαν α') τὰ ἑλληνικὰ βασίλεια τῆς **Περγάμου**, τοῦ **Πόντιου**, τῆς **Βιθυνίας**, τῆς **Καππαδοκίας** καὶ τῆς **Βακτριανῆς** μὲ Ἑλλήνας ἡγεμόνας, β') τὸ βασίλειον τῆς **Ἀρμενίας**, γ') τὸ βασίλειον τῶν **Πάρθων** οὗτοι ἦλθον ἀπὸ τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν καὶ κατέλαβον τὴν Παρθίαν, Περσίαν, Μηδίαν, Ἀσσυρίαν καὶ Βαβυλωνίαν, καὶ δ') τὸ βασίλειον τῆς **Γαλατίας**. Τοῦτο ἔδρυσαν Γαλάται, οἱ ὅποιοι κατῆλθον ἀπὸ τὸν Δούναβιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατόπιν ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ἐγκατεστάθησαν μετὰ τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς Καππαδοκίας.

Ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ βασίλεια περίφημον ὑπῆρξε τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου, διότι οἱ βασιλεῖς του ἐπροστάτευσαν πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Περγάμου ἦτο ἐφάμιλλος πρὸς τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐδῶ δὲ ἐφευρέθη νέον εἶδος

χάρτου, ἢ περιγαμηνή, ἀπὸ δέρματα προβάτων κατειργασμένα, ὥστε νὰ γίνωνται πολὺ λεπτά.

Ἐκτὸς ἕως ἄλλων αὐτῶν τῶν βασιλείων, τὰ ἑποῖα ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὸ βασιλεῖον τῆς Ἀσίας, ἔλαι ἀκόμη αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι καὶ ἐλεύθεροι. Τρεῖς μάλιστα ἀπὸ αὐτὰς, τὸ **Βυζάντιον**, ἢ **Κύζικος** καὶ ἡ **Ρόδος**, ἔνεκα τοῦ ναυτικοῦ των καὶ τοῦ ἐμπορίου των ἤκμασαν πολὺ.

Τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας. Τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔλαθεν ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Ἀντίπατρος καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ υἱὸς του Κασσάνδρος, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς (306). Συγχρόνως τότε καὶ ὁ στρατηγὸς Λυσίμαχος, ὁ κατέχων τὴν Θράκην καὶ τὴν ἀπέναντι τῆς θρακικῆς χερσονήσου ἀκτὴν τῆς Μ. Ἀσίας, ἀνεκηρύχθη καὶ αὐτὸς βασιλεὺς εἰς τὰς χώρας ταύτας. Μετὰ τὸν θάνατον ἕως τοῦ Κασσάνδρου οἱ υἱοὶ του περιῆλθον εἰς ἔριδας μεταξύ των, ἐξ αὐτῶν δὲ ἐπωφεληθεὶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος ὁ πολιορκητῆς κατώρθωσε νὰ ἀνακηρυχθῆ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοῦτον πάλιν ἐξεδίωξαν συνεννοηθέντες οἱ βασιλεῖς τῆς Θράκης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Τότε ἡ Μακεδονία ἠνώθη μὲ τὴν Θράκην ὑπὸ τὸν βασιλέα Λυσίμαχον. Ἀλλὰ καὶ οὗτος εἰς τινα μάχην κατὰ τοῦ Σελεύκου ἐφρονεύθη καὶ τότε τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας κατέλαθεν ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, ὅστις ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐφιλοξενεῖτο ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου. Καὶ αὐτὸς ἕως κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν ἐφρονεύθη ὑπ' αὐτῶν καὶ τότε κατέλαθε τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ υἱὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, ὅστις ἤρχε πόλεων τινων τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Οὗτος ἐγένεν ἀρχηγὸς νέας μακεδονικῆς δυναστείας, τῆς τῶν **Ἀντιγονιδῶν**.

Τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν, μὲ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν διαδόχων καὶ μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν ἦτο πολὺ ἐξαντλημένον. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθει νὰ εἶναι κράτος ἰσχυρόν. Εἰς αὐτὸ ἐκτὸς τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἀνήκον ἡ Θεσσαλία, ἡ Εὐβοία καὶ μερικαὶ πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ καὶ ἔλαι αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἡπειρος διετήρουν μὲν

τὴν αὐτονομίαν των, εὐρίσκοντο ὁμως ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Μακεδονίας.

2. Ἡ Ἡπειρος.

Οἱ Ἡπειρώται καὶ ὁ Πύρρος. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἡπέρου εἶχον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν ἰδίαν θρησκείαν καὶ τὴν ἰδίαν καταγωγὴν μὲ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὅμως δὲν προώδευσαν, ὅπως ἐκεῖνοι. Καὶ ἐδῶ, ὅπως εἰς τὴν Μακεδονίαν, διετηρήθη καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἡ βασιλεία τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν κατώρθωσαν νὰ καταλύσουν ἕλα τὰ ἄλλα βασιλεία καὶ νὰ συνενώσουν ἕλην τὴν Ἡπειρον. Ὅταν ἡ Μακεδονία ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἠναγκάσθη καὶ ἡ Ἡπειρος νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς, μέχρις οὗ τὸ 296 κατέλαβε τὴν βασιλείαν τῆς Ἡπέρου ὁ Πύρρος ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Μολοσσῶν.

Ὁ Πύρρος ἦτο στρατηγὸς ἔξοχος καὶ γενναῖος, εἶχε καρδίαν εὐγενῆ καὶ αἰσθήματα φιλόανθρωπα καὶ ἐγνώριζε τὴν τέχνην νὰ προσελκύῃ τὴν ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων. Ἀφ' οὗ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἐπεχείρησε πολλοὺς πολέμους. Μὲ αὐτοὺς κατώρθωσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του πρὸς Β. μέχρι τῆς Ἰλλυρίας καὶ πρὸς Ν. μέχρι τῆς Αἰτωλίας, καὶ ἐνίκησε πολλακίς τοὺς μακεδονικοὺς στρατοὺς.

Οἱ Ἡπειρώται τότε ἦσαν εἰς τὴν ἀκμὴν των. Μὲ βασιλέα τὸν Πύρρον ἡ Ἡπειρος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐφαίνεται, ὅτι θὰ ἐλάμβανε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως προηγουμένως ἡ Μακεδονία. Δυστυχῶς ὁ Πύρρος εἶχε μὲν μεγάλα προτερήματα, ἀλλὰ δὲν εἶχε σταθερὸν χαρακτῆρα καὶ ἡγάπα τὰς περιπετειώδεις ἐπιχειρήσεις. Αὐτὴ δὲ ἡ τάσις του τὸν παρέσυρεν εἰς τὴν ἀλεθρίαν ἐκστρατείαν του εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄνευ ἀποτελέσματος, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, ἀπώλεσεν 25 χιλιάδας ἐκλεκτοῦ στρατοῦ.

Ἐκστρατεία τοῦ Πύρρου εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ὁ Πύρρος καὶ ἀφ' οὗ ἀπέτυχεν εἰς Ἰταλίαν, δὲν ἠσούχασεν. Ἐσκέφθη νὰ γίνῃ κύριος τῆς Ἑλλάδος. Εἰσβάλλει λοιπὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν, νικᾷ τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἀντίγονον καὶ γίνεται κύριος σχεδὸν ὅλης τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ἀντίγονος περιωρίσθη μόνον εἰς μερικὰς παραλίους πόλεις.

Πρὶν στερεωθῆ ἄνω εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ Πύρρος ὄρμη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα καὶ ἔρχεται ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Εἰς αὐτὴν ἐφιλονίκουσαν δύο κόμματα διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐν ἀπ' αὐτὰ

Εἰκ. 4. Ὁ Πύρρος.

εἶχε καλέσει τὸν Πύρρον. Ὁ Πύρρος ἐπετέθη κατὰ τῆς πόλεως ἀλλ' εὗρεν ἀρκετὴν ἀντίστασιν. Ἦναγκάσθη λοιπὸν νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ νὰ τραπῆ εἰς τὸ Ἄργος. Καὶ ἐδῶ ἐφιλονίκουσαν διὰ τὴν ἀρχὴν δύο φιλόδοξοι ἄνδρες. Ὁ εἰς ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν

Πύρρον, ὁ ἄλλος τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν τοῦ Πύρρου εἶχε καταλάβει πάλιν τὴν ἀρχὴν του.

Ὁ Πύρρος καὶ εἰς τὸ Ἄργος δὲν κατώρθωσε τίποτε. Ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν κρυφίως, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ. Κατὰ τὴν υποχώρησιν δὲ ἐφρονεύθη μὲ μίαν κεραμίδα, τὴν ὁποίαν ἔρριψεν εἰς τὴν κεφαλὴν του μίᾳ γυνῇ ἐκ τῆς στέγης τῆς οἰκίας τῆς (272).

3. Ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλάς κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα.

Εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔλαι αἱ πόλεις κυβερνῶνται, ὅπως καὶ πρὶν, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους των. Εἰς ἕλας λοιπὸν τὰ δύο κόμματα, οἱ ὀλιγαρχικοὶ καὶ οἱ δημοκρατικοί, ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἀρχὴν. Συνήθως τὸ κόμμα, τὸ ὁποῖον ἐνίκη, ἐξώριζεν ἀπὸ τὴν πόλιν τοὺς πολίτας τοῦ ἄλλου κόμματος καὶ ἐδήμευε τὴν περιουσίαν των. Αὐτοὶ δὲ πάλιν ἐπερίμενον κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐπανέλθουν διὰ τῆς βίας εἰς τὴν πόλιν των. Ἔνεκα τούτου ἡ Ἑλλάς ἦτο πλήρης τοιοῦτων ἐξορίστων, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ δὲν εἶχον μέσα πρὸς συντήρησιν, ἐγίνοντο μισθοφόροι στρατιῶται.

Ἐπύρρον οὕτω χιλιάδες πλανωμένων στρατιωτῶν ἐτοίμων νὰ τεθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ τοὺς ἐπλήρωνεν. Ἐκ τούτου ἐπωφελήθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους φιλόδοξοί τινες καὶ διὰ τῆς στρατολογίας τοιοῦτων μισθοφόρων κατέλαβον τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς βίας εἰς τὰς πόλεις των καὶ ἔγιναν τύραννοι. Τοιοῦτοι τύραννοι ἐγκατεστάθησαν ἀπὸ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος εἰς τὸ Ἄργος, εἰς τὴν Σικυῶνα, εἰς τὸν Φλιοῦντα, εἰς τὴν Μεγάλην πόλιν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Τοὺς τυράννους τούτους εἰς τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς ἐβοήθησαν εἰς διαφόρους πόλεις οἱ δημοκρατικοί, οἱ ὁποῖοι συνήθως ἐπεδίωκον τὴν κατάργησιν τῶν χρεῶν καὶ τὴν διανομὴν τῶν γαιῶν.

Κατόπιν ὅμως τῶν φιλονικιῶν καὶ τῶν στάσεων καὶ τῶν σφαγῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο κατ' αὐτάς, ἔλαι αἱ πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα π. Χ. εἶχον ἐξαντληθῆ. Τότε δύο ἑλληνικοὶ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἕως τώρα δὲν εἶχον διακριθῆ, παρουσιάσθησαν μὲ κάποιαν ἀκμὴν, οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀχαιοί.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Οἱ Αἰτωλοὶ ἦσαν λαὸς πολεμικὸς καὶ ἔζων εἰς μικρὰς πόλεις. Ἀλλὰ ἡ χώρα των δὲν ἐπῆρκει νὰ τοὺς θρέψῃ. Ἐνεκα τούτου πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔζων βίαν ληστρικόν. Πολλοὶ δὲ εἶχον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μία θρησκευτικὴ πανήγυρις, ἡ ὁποία ἐγίνετο κατ' ἔτος τὸ φθινόπωρον εἰς τὴν πόλιν Θέρμον, τοὺς συνήνωσε πολιτικῶς καὶ ἀπετέλεσαν τὴν λεγομένην **Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν**. Ὁ ὀργανισμὸς αὐτῆς ἦτο ὁ ἑξῆς:

Κατ' ἔτος συνήρχετο εἰς τὸν Θέρμον συνέλευσις ἀπὸ ἑλοῦς τοὺς Αἰτωλοὺς, ἡ ὁποία ὠνομάζετο **Πανατωλικόν**. Αὐτὴ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ ἐξέλεγεν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι θὰ διηύθουν τὴν συμπολιτείαν ἑλον τὸ ἔτος, δηλ. ἓνα στρατηγόν, ἓνα ἵππαρχον, ἓνα ταμίαν καὶ ἓν συμβούλιον ἀπὸ ἀντιπροσώπων ἑλοῦν τῶν πόλεων τῆς συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο μόνον ἀπὸ κατοίκους τῆς Αἰτωλίας. Κατόπιν ὁμοῦ ἐδέχθη καὶ ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν τοῦτο. Μερικοὺς μάλιστα καὶ ἠνάγκασε διὰ τῆς βίας νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν συμμαχίαν χωρὶς νὰ θέλουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τῷ 250 ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία περιελάμβανεν ἑλοῦς τοὺς λαοὺς τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀρκαδίαν.

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία. Καὶ εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ὅπως εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἡ πολιτικὴ συνένωσις ἐπῆλθεν ἐξ ἀφορμῆς κοινῆς θρησκευτικῆς ἐορτῆς τῶν Ἀχαιῶν τελοῦμένης εἰς τὸ παρὰ τὸ Αἰγίον ἱερὸν τοῦ Διός. Κατ' ἀρχὰς ἡ συνένωσις αὕτη ἦτο χαλαρά, τῷ 280 ὁμοῦ ἀναδιωργανώθη καὶ ἀπετέλεσε τὴν λεγομένην **Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν**.

Περὶ τῶν μεγάλων ὑποθέσεων τῆς συμπολιτείας, δηλ. τοῦ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν, καθορισμοῦ τῆς συνεισφοράς καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους ὤφειλε νὰ παρέχῃ ἑκάστη πόλις, ἀπεφάσιζε γενικὴ συνέλευσις τῶν Ἀχαιῶν. Αὕτη συνήρχετο δις τοῦ ἔτους, τὴν ἀνοιξιν καὶ τὸ φθινόπωρον, εἰς Αἰγίον, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Ἡ κυβέρνησις τῆς συμπολιτείας ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς ἓνα στρατηγόν, ἓνα ἵππαρχον καὶ ἓνα γραμματεῖα ἐκλεγομένους κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς συνελεύσεως. Συμβούλιον δὲ ἐκ 10 ἀνδρῶν, ὀνομαζομένων **δημιουργῶν**, ἑνὸς ἐξ ἑκάστης τῶν 10 πόλεων τῆς συμμαχίας, παρεσκεύαζε μὲ τὴν κυβέρνησιν τὰς

προτάσεις, περί τῶν ὁποίων θὰ ἀπεφάσιζεν ἡ συνέλευσις. Ἐκάστη πόλις τῆς συμπολιτείας ἐσωτερικῶς ἐκυβερνᾶτο ὅπως ᾔθελεν. Ἰπεχρεοῦντο ὅμως νὰ μὴ συγκρούωνται ἀναμεταξύ των. Αἱ μεταξύ των ἐριδες ἔπρεπε νὰ λύωνται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς συμμαχίας. Ὅλοι ὡσαύτως αἱ πόλεις εἶχον τὸ ἴδιον νόμισμα καὶ τὰ ἴδια μέτρα καὶ σταθμὰ.

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἰδίως ἀπέκτησε μεγάλην σημασίαν καὶ ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν, ὅταν στρατηγὸς αὐτῆς ἐγένεν ὁ Ἄρατος. Οὗτος κατήγετο ἐκ Σικυῶνος καὶ ἀφ' οὗ ἀπελευθέρωσε τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὴν τυραννίαν, τὴν ἔφερεν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Ἀπὸ τότε ἐξελέχθη στρατηγὸς τῆς συμπολιτείας καὶ ἔγινε τὸ πρωτεῦον πρόσωπον τῆς συμπολιτείας μέχρι τοῦ θανάτου του. Αὐτὸς κατώρθωσε νὰ συνενωθοῦν μὲ τὴν συμπολιτείαν ἡ Κόρινθος, ἡ Τροιζὴν, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Μεγάλη πόλις, τὰ Μέγαρα καὶ τὸ Ἄργος. Αὐτὸς ὡσαύτως κατώρθωσε νὰ συμμαχήσουν μεταξύ των αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλική, καὶ νὰ ἐκδιωχθοῦν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος αἱ μακεδονικαὶ φρουραὶ. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἀράτου κατέστρεψεν ἡ Σπάρτη, ἡ ὁποία, ἀφ' ἑαυτῆς οἱ Ἀχαιοὶ ἐδέεσσαν τῆς Πελοποννήσου, παρουσιάσθη ὡς ἀντίπαλος αὐτῶν.

Ἡ Σπάρτη. Ἡ Σπάρτη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο πολὺ ἐξασθενημένη. Αἱ ἀρχαῖαι οἰκογένειαι εἶχον ἐξαφανισθῆ σχεδὸν ὅλοι. Ὅλοι οἱ πολῖται αὐτῆς ἦσαν 700, ὅλα δὲ τὰ κτήματα ἀνήκον εἰς 100 μόνον οἰκογενείας. Μόνον οἱ πλοῦσοι αὐτοὶ ἐκυβέρνων τὴν πόλιν.

Ἐπειτα ἡ ἀρχαία πειθαρχία εἶχε λείψει. Οἱ Σπαρτιάται ἔζων τώρα μὲ πολλὴν τρυφηλότητα καὶ εἶχον μεγάλα ποσὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάταικοι τῆς Σπάρτης οὔτε ἰδιοκτησίαν εἶχον, οὔτε δικαίωμα νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ἐπομένως ἦσαν δυσαρεστημένοι.

Τῷ 244 βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ἐγένεν ὁ Ἄγις, νέος 20 ἐτῶν. Αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν Σπάρτην τοὺς παλαιοὺς νόμους. Ἐζήτησε λοιπὸν νὰ γίνουσι πολῖται ὅλοι οἱ περίοικοι καὶ οἱ ξένοι, οἱ ὅποιοι κατόικουν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ νὰ διαμοιρασθοῦν εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ κτήματα τῆς χώρας. Ἀλλὰ οἱ πλοῦσοι ἰδιοκτῆται μὲ ἀρχηγὸν τὸν ἄλλον βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα ἐναντιώθησαν εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἄγιδος καὶ ἐπὶ τέλους τὸν ἐφόνευσαν (241).

Τὰ σχέδια ὁμως τοῦ Ἄγιδος δὲν ἐματαιώθησαν. Μὲ περισσοτέραν ἐπιτυχίαν ἀνέλαβε νὰ φέρῃ αὐτὰ εἰς πέρας ὁ υἱὸς τοῦ Λεωνίδα **Κλεομένης**, ὁ ὁποῖος ἔγινε βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. Αὐτὸς εἶχε λάβει σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Ἄγιδος Ἄγιαν, ἣ ὁποία ἦτο περίφημος διὰ τὴν ὠραιότητά της καὶ τὴν ἀρετὴν της. Αὐτὴ κατώρθωσε νὰ βάλῃ εἰς τὴν εὐγενῆ ψυχὴν τοῦ Κλεομένουσ τὰς ἰδέας τοῦ Ἄγιδος. Καὶ τοῦτο, διότι ὁ Κλεομένης, ἄφ' οὗ ἔγινε βασιλεὺς, ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ αὐτὰς εἰς ἐνέργειαν. Κατὰ πρῶτον ἠτοίμασε στρατὸν, τὸν περισσότερο ἀπὸ μισθοφόρους. Μὲ αὐτὸν δέ, ἄφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὴν Ἄρκαδιαν, ἐπιστρέφει αἰφνιδίως εἰς τὴν Σπάρτην (226), συλλαμβάνει καὶ φονεύει τοὺς ἐφόρους, ἐξορίζει 80 ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστέροισ Σπαρτιάτας καὶ συγκαλεῖ εἰς συνέλευσιν τὸν λαόν. Ὁ λαὸς τότε σύμφωνα μὲ τὰς ὁδηγίας τοῦ Ἄγιδος καταργεῖ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐφόρων καὶ δίδει ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν βασιλέα.

Ἄφ' οὗ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Κλεομένης ἔλαβεν εἰς χεῖράς του τὴν κυβέρνησιν, ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν τὰ σχέδια τοῦ Ἄγιδος. Διεμοίρασεν ὅλα τὰ κτήματα μεταξὺ ὄλων τῶν κατοίκων τῆς Σπάρτης, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὅχι χιλιάδες, ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου καὶ τοὺς ὥπλισε κατὰ τὸν μακεδονικὸν τρόπον, ἔπειτα δὲ ἔφερε πάλιν τοὺς ἀρχαίους νόμους τῆς Σπάρτης, δηλ. τὰ συσσίτια καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀγωγὴν τῶν πολιτῶν.

Σύγκρουσις Σπάρτης καὶ Ἀχαιῶν. Τὰ γενόμενα εἰς τὴν Σπάρτην, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἠρέθισαν καὶ τοὺς ἄλλους πτωχοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Πελοποννήσου, αἱ ὁποῖαι ἀνηκόν εἰς τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Διὰ νὰ ἐπιτύχουν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ τὰ ἴδια, ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τοῦ Κλεομένουσ. Ὁ Κλεομένης τότε μὲ τὸν νέον στρατὸν του ἐπέρχεται κατὰ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς τοὺς συμμάχους των. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἐκινδύνευε νὰ διαλυθῇ. Ὁ Ἄρατος ὡς ἐκ τούτου ἀναγκάζεται νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Β'. Ὁ Ἀντίγονος, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐδέχθη καὶ ἔρχεται μὲ στρατὸν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κλεομένης ἀγωνίζεται ἐπὶ δύο ἔτη. Ἐπὶ τέλους ὁμως ἐνίκηθη εἰς μίαν μεγάλην μάχην εἰς τὴν Σελλασίαν καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον (221). Ἐδῶ δὲ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως αὐτῆς. Ὁ Ἄρατος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατέ-

στρεψε με τὰς ἰδίας του χεῖρας τὸ ἔργον του. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἔγινε κύριος ἕλης τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Εἰς ἀνταμοιβὴν δὲ μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ διάδοχος τοῦ Ἀντιγόνου Φίλιππος διέταξε κρυφίως τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀράτου.

Τὸν Ἀρατον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἀρχαίῃς συμπολιτείας διεδέχθη ὁ Μεγαλοπολίτης *Φιλοποίμην*. Ὁ Φιλοποίμην ἐπωνομάσθη ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δικαίως. Οὗτος εἶχεν ὄχι μόνον ἔξοχα στρατηγικὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν ἀξίαν τῶν λαμπροτέρων χρόνων τῆς Ἑλλάδος. Οὗτος ἀφ' οὗ ἔγινε στρατηγὸς τῆς ἀρχαίῃς συμπολιτείας, ὄχι μόνον διωργάνωσε τὸν στρατὸν αὐτῆς κατὰ τὸν μακεδονικὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς πλουσιωτέρους ἐκ τῶν Ἀχαιῶν νὰ ὑπηρετοῦν αὐτοπροσώπως εἰς αὐτὸν καὶ ἐν γένει· ἔδωσε νέαν ζωὴν εἰς τὴν συμπολιτείαν. Ἄλλ' εἰς μάτην, τὸ μοιραῖον τέλος τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου ἐπήρχετο βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς.

Ὁ Φιλοποίμην εἰς τινα ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Μεσσηνίων, οἱ ὅποιοι ἀπεστάτησαν ἀπὸ τὴν Ἀρχαίῃν συμπολιτείαν, ἠχμαλωτίσθη καὶ ἐρονεύθη.

Οἱ Ῥωμαῖοι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχον καθυποτάξει τοὺς Ἑλληνας τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας, καὶ τῶρα ἐπάτησαν τὸν πόδα των ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Κατέλαβον τὴν Κέρκυραν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Ἐπωφελήθησαν λοιπὸν ἐκ τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων τῶν Ἑλλήνων καί, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπέταξαν ἕλας τὰς ἐλληνικὰς χώρας.

4. Ὁ ἐλληνιστικὸς πολιτισμὸς.

Ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ἀνατολῆς. Τὰς βάσεις τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς εἶχε θέσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Συνεπληρώθη δὲ οὗτος ὑπὸ τῶν διαδόχων του ἰδίως εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ μέρος τῆς Ἀσίας.

Εἰς τὰ νέα βασίλεια, τὰ ὅποια ἰδρύθησαν εἰς τὰς χώρας ταύτας, οἱ βασιλεῖς ἦσαν Ἑλληνες. Συνηθισμένοι νὰ ὁμιλοῦν ἐλληνικά, νὰ λατρεύουν τοὺς ἐλληνικοὺς θεοὺς καὶ νὰ ζοῦν ἐν γένει κατὰ τὸν ἐλληνικὸν τρόπον, διετήρουν τὴν γλῶσσάν των, τὴν θρησκείαν των καὶ τὰς συνθηεῖας των, ἐσχημάτιζον δὲ γύρω των καὶ περιβάλλον ἐλληνικόν. Τοὺς στρατοὺς των ἐστρατολόγουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων, διὰ τὴν διοίκησιν ἐλάμβανον ὑπαλλή-

λους Ἑλληνας καὶ τέλος ἐφρόντιζον νὰ ἐρχωνται εἰς τὰς αὐλάς των ποιηταί, σοφοὶ καὶ καλλιτέχναι Ἑλληνες. Ἐπομένως ὅλος ὁ βίος εἰς τὰς πρωτεύουσας των ἦτο ἐλληνικός. Οἱ ἐγχώριοι οἱ κατοικοῦντες τὴν ἄλλην χώραν ἦσαν βάρβαροι. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἠναγκάζοντο νὰ μανθάνουν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, διότι μὲ αὐτὴν καὶ εἰς τὰς ὑποθέσεις των εὐκολύνοντο καὶ εἰσέρχοντο εἰς τὸν στρατόν.

Κυρίως ὅμως τὸ ἔργον τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς συνετελέσθη διὰ τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἰδρῦθησαν εἰς τὰς χώρας ταύτας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του. Ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων αὐτῶν ἀποτελέσθη κυρίως ἐξ ἀπομάχων Μακεδόνων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, ἠϋξήθη δὲ κατόπιν διὰ τῆς συρροῆς πολλῶν ἀποίκων καὶ ἐμπόρων Ἑλλήνων. Ἀλλὰ κατόκησαν εἰς αὐτάς καὶ πολλοὶ ἐγχώριοι. Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τοὺς πέραξ βαρβάρους, οἱ ὁποῖοι ἔζων κατὰ χωρία, ἔστω καὶ τεράστια, χωρὶς πολιτικὴν ὀργάνωσιν, αἱ πόλεις αὐταὶ ὀργανώθησαν πολιτικῶς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἐλληνικῶν πόλεων (μὲ ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, βουλὴν, ἄρχοντας). Ἐχρησίμευσαν λοιπὸν αὐταὶ ὡς κέντρα, ἐκ τῶν ὁποίων μετεδόθη εἰς τὴν πέραξ χώραν ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἐν γένει ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς.

Διὰ ταῦτα τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δὲν εἶναι πλέον αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀλλ' ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Πέργαμος καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἀνατολῆς.

Ὀνομάζεται δὲ ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς **ἐλληνιστικὸς ἢ ἀλεξανδρινὸς πολιτισμὸς**, διότι ἡ Ἀλεξάνδρεια ὑπῆρξε τὸ κυριώτερον κέντρον αὐτοῦ.

Τὰ γράμματα. Μετὰ τὸν 4ον αἰῶνα μεγάλοι ποιηταὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχουν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀκμάζει εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὴν Σικελίαν νέον εἶδος ποιήσεως, ἡ **βουκολικὴ**. Ἡ βουκολικὴ ποίησις εἶναι κρᾶμα δράματος καὶ διηγήσεως καὶ προήλθεν ἀπὸ τὰ ἄσματα, τὰ ὁποῖα ἐτραγούδουν οἱ βουκόλοι. Ταύτης κύριος ἀντιπρόσωπος εἶναι ὁ **Θεόκριτος**. Τὴν **ἱστορίαν** ἀντιπροσωπεύει ὁ μεγαλοπολίτης **Πολύβιος**. Οἱ μεγαλύτεροι δὲ **φιλόσοφοι** κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ὁ **Ἐπίκουρος**, ὁ **Ζήνων** καὶ ὁ **Πύρρων**, οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τότε ὡσαύτως μερικοὶ σοφοὶ ἀντ' ἡ καταγίνωνται συγχρόνως
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

εις ἕλας τὰς ἐπιστήμας ἤρχισαν νὰ ἀφοσιώνωνται μόνον εις μίαν. Δὲν ὑπῆρχον οὕτω μόνον φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ μαθηματικοὶ καὶ γεωγράφοι. Οἱ περισσότεροι δὲ ἔζησαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Οἱ περιφημότεροι γεωγράφοι ὑπῆρξαν ὁ Ἐρατοσθένης καὶ τρεῖς αἰῶνας ἀργότερα ὁ Πτολεμαῖος. Οἱ περιφημότεροι μαθηματικοὶ

Εἰκ. 5. Λαοκόων.

ὑπῆρξαν ὁ **Εὐκλείδης**, ὁ ὁποῖος ἔζησεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸν 3ον αἰῶνα, καὶ ὁ **Αρχιμήδης** ὁ Συρακόσιος.

Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὡσαύτως ἔζησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ λεγόμενοι **ἀλεξανδρινοὶ γραμματικοὶ**. Αὐτοὶ ἠσχολήθησαν εἰς τὸ νὰ καθαρίσουν τὰ κείμενα τῶν Ἑλλήνων συγγραψήριοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

φών από τὰ σφάλματα τῶν ἀντιγραφῶν καὶ ὤρισαν τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ρητορικῆς. Περιφημότεροι ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν ὁ Ζηνόδοτος, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ Ἀρίσταρχος.

Εἰκ. 6. Ὁ Ἀπόλλων τοῦ Βελ'εδίσε.

Αἱ τέχναι. Ἀπὸ τὸν 4^{ον} αἰῶνα οἱ περισσότεροι Ἕλληνες καλλιτέχναι ἦσαν ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχον κτισθῆναι τὰ περιφημότερα μνημεῖα. Καὶ ἀπὸ τὸν 3^{ον} μέχρι τοῦ 1^{ου} αἰῶνος οἱ κυριώτεροι Ἕλληνες καλλιτέχναι εἶναι ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἰδίως ἀπὸ τὰς Τράλλεις, ἀπὸ τὴν Πέργαμον καὶ ἀπὸ τὴν Ῥόδον.

Ἄντ. Νυμφροπούλου Ἐπιμελήσασα. Ἐκδόσεις Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Εἰς τὴν Ῥόδον τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἀνεγερθῆ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος ὁ περιφημὸς Κολοσσός, ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου, ὕψους 32 μέτρων. Εἰς τὴν περίοδον δὲ αὐτὴν ἀνήκουν πολλὰ ἐκ τῶν

Εἰκ. 7. Βωμὸς τοῦ Διὸς ἐν Περγάμῳ.

περιφημοτέρων ἑλληνικῶν ἀγαλμάτων· ὁ Ἀπόλλων τοῦ Βελθεδέρε, αἱ Νιοβίδες, ὁ Λαοκόων, ἡ κυνηγέτις Ἄρτεμις καὶ πιθανῶς ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΙΤΑΛΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΥΤΗΣ

1. Ἡ Ἰταλία.

Ἰταλία λέγεται ἡ χερσονήσος τῆς Μεσογείου, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὰς Ἀλπεις καὶ εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν χερσονήσον. Τὸ πλάτος τῆς χερσονήσου τῆς Ἰταλίας εἶναι περίπου παντοῦ τὸ ἴδιον, ἀλλ' εἰς τὰ νότια αὐτῆς διαχωρίζεται εἰς δύο μικρὰς χερσονήσους. Τοῦτο δίδει εἰς αὐτὴν σχῆμα υποδήματος, τοῦ ὁποίου τὸ πέλμα στρέφεται πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἄκρον ἐγγίζει τὴν Σικελίαν.

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰταλίας εἰς ὅλον τῆς τὸ μήκος ἀποτελεῖται ἀπὸ βραχῶδη πελωρίαν ὄροσειράν, τὴν τῶν Ἀπεννίνων. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῶν ὄρέων αὐτῶν πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν εἶναι ἀπότομος. Εἰς αὐτὴν ὑπάρχουν μόνον μικραὶ καὶ στεναὶ καιλάδες, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται μεταξὺ τῶν διὰ βράχων. Τοῦναντίον ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευρὰν πρὸς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος τὰ ὄρη χαμηλώνουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ σχηματίζουν χώρας μὲ λόφους καὶ μὲ πεδιάδας. Εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν ὑπάρχουν οἱ κυριώτεροι ποταμοὶ καὶ αἱ εὐφορώτεραι χῶραι. Εἰς αὐτὴν δὲ διεμορφώθησαν καὶ οἱ κυριώτατοι λαοὶ τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας.

Πρὸς βορρᾶν μεταξὺ τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν Ἀπεννίνων ἐκτείνεται ἡ εὐφορος πεδιάς, ἡ ὁποία διασχίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Πάδου. Πρὸς Ν. ἡ ὄροσειρὰ τῶν Ἀπεννίνων μεταβάλλεται εἰς συμπλέγματα καὶ σχίζεται εἰς δύο σειράς. Ἐκ τούτων ἡ μὲν ταπεινότερα διευθύνεται πρὸς τὰ νοτιοανατολικά, ἡ δὲ ὑψηλοτέρα πρὸς νότον, καταλήγουν δὲ καὶ αἱ δύο εἰς δύο στενάς χερσονήσους.

Συνέχεια τῆς Ἰταλίας τέλος ἀποτελεῖ ἡ Σικελία, χωριζομένη αὐτῆς διὰ πορθμοῦ στενοῦ. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Σικελίας εἶναι ὄρεινόν, μάλιστα πρὸς τὸ δυτικὸν καὶ τὸ νότιον μέρος, εἶναι δὲ τὰ ὄρη αὐτῆς συνέχεια τῶν Ἀπεννίνων.

Αἱ ἀκταὶ τῆς Ἰταλίας εἶναι μᾶλλον εὐθεῖαι καὶ σχεδὸν χωρὶς φυσικοὺς λιμένας. Τὰ δὲ χῶματα τῶν χειμάρρων τῶν ὄρέων σχηματίζουν εἰς τὴν θάλασσαν ὑφάλους ἀπὸ ἄμμον, αἱ ὁποῖαι φράσσουσιν τὰς εἰσόδους τῶν ποταμῶν. Εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ἡ ἀκτὴ περιβάλλεται ἀπὸ ἐκτάσεις ἀβαθεῖς καὶ ἀμμώδεις, εἰς τὰς ὁποίας τὰ

πλοία δὲν δύνανται νὰ πλησιάσουν. Ἡ θάλασσα, ἰδίως τὸν χειμῶνα, ταρασσεται πολὺ ἀπὸ τὸν βορρᾶν. Εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος εἰς μόνος καλὸς λιμὴν ὑπάρχει, ὁ τοῦ Τάραντος. Ἡ δυτικὴ ἀκτὴ εἶναι καλυτέρα. Καὶ ἐδῶ ὅμως οἱ φυσικοὶ λιμένες εἶναι σπάνιοι.

Εἰκ. 8. Ἡ Ἰταλία.

Μόνον εἰς δύο μέρη, εἰς τὴν Τοσκάνην καὶ εἰς τὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως, ὑπάρχουν νῆσοι καὶ ἡ θάλασσα πλησίον τῆς ἀκτῆς εἶναι βαθεῖα.

Τὸ κλίμα τῆς Ἰταλίας εἶναι γλυκὺ. Ὁ χειμὼν εἰς αὐτὴν εἶναι μικρᾶς διαρκείας. Ἡ ἀνοιξὶς ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον. Τὸ θέ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ρος ἔμως ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Μάιον, εἶναι ξηρὸν καὶ καυστικὸν καὶ διαρκεῖ τέσσαρας μῆνας. Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον ἀρχίζει τὸ φθινόπωρον, ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων βροχῶν, διαρκεῖ δὲ μέχρι τέλους Νοεμβρίου.

Τὸ κλίμα καὶ ἡ φυσικὴ διάπλασις τοῦ ἐδάφους τῆς Ἰταλίας κάμνουν αὐτὴν κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου, τῆς ἐλαίας καὶ τῆς ἀμπέλου, ἀλλὰ καὶ δὲν παρορμᾷ τοὺς κατοίκους αὐτῆς πρὸς τὴν θάλασσαν. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι Ἰταλοὶ ἦσαν γεωργοὶ εἰς τὰς πεδιάδας καὶ κοιλάδας καὶ ποιμένες εἰς τὰ ὄρη, πολὺ ἀργὰ δὲ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ναυσιπλοΐαν. Καὶ ἐδῶ, ὅπως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὀρεινὴ φύσις τῆς χώρας ἡγνύει τὴν ὑπαρξίν μικρῶν λαῶν ἀνεξαρτήτων. Ἄλλ' ἐδῶ εἰς λαὸς ἰσχυρὸς, ὁ ρωμαϊκός, κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου καὶ κατόπιν νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ κόσμου.

2. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ἀνήκουν, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες, εἰς τὴν ἀρίαν ἢ ἱαπυγικὴν ὁμοεθλίαν. Κατῆλθον δὲ εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν Ἄλπεων καὶ ἔχι ὅλοι ὅμοῦ, ἀλλὰ διαδοχικῶς, καὶ διὰ τοῦτο διαιροῦνται εἰς πολλὰς φυλάς. Ἐκ τούτων κυριώταται ἦσαν τρεῖς, ἡ ἱαπυγικὴ, ἡ ἰταλικὴ καὶ ἡ τυρρηνικὴ.

Οἱ Ἰάπυγες εἶναι οἱ πρῶτοι Ἄριοι, οἱ ὅποιοι κατῆλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ διὰ τοῦτο ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, ἰδίως δὲ εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας αὐτῆς.

Ἡ ἰταλικὴ φυλὴ περιελάμβανε δύο λαοὺς, τοὺς Λατίνους καὶ τοὺς Ὀμβροὺς, οἱ ὅποιοι, ὡς φαίνεται, δὲν κατῆλθον εἰς τὴν χερσονήσον συγχρόνως.

Πρῶτοι κατῆλθον οἱ **Λατῖνοι**, οἱ ὅποιοι καὶ ἐπεξετάθησαν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῶν Ἀπεννίνων καὶ κατέλαβον τὰς χώρας Λάτιον, Καμπανίαν, Λουκανίαν, Βρουττίαν καὶ διὰ τοῦ πορθμοῦ τῆς Μεσσήνης τὴν Σικελίαν.

Οἱ Ὀμβροὶ κατῆλθον μετὰ τοὺς Λατίνους. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγκατεστάθησαν εἰς ὄλην τὴν χώραν, πού ἐκτείνεται ἀπὸ τὰς Ἄλπεις μέχρι τοῦ Τιβέρεως. Κατόπιν ἔμως ἐπιέσθησαν ἀπὸ ἄλλους, ἐπροχώρησαν ἀνατολικώτερον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν στενὴν καὶ ὀρεινὴν χώραν, ἡ ὁποία ἀπὸ αὐτοὺς ὠνομάσθη **Ὀμβρική**. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος κλάδος τῶν Ὀμβρων, οἱ **Σαβῖνοι** ψήφιοποιήθη ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

έσκορπίσθη μεταξύ τῶν Ἀμβρούζων ὀρέων. Ἀπὸ ἐδῶ δὲ ἄλλοι μὲν ἐπροχώρησαν δυτικῶς πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Τιθέρεως, ἄλλοι δέ, οἱ ἰδίως λεγόμενοι Σαυνῖται, νοτίως μεταξύ Καμπανίας καὶ Ἀπουλίας.

Οἱ Τυρρηνοὶ τέλος, ἢ ὅπως ἐλέγοντο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων **Ἐτροῦσκοι**, κατήλθον μετὰ τοὺς Ἴταλοὺς, ἀφ' οὗ δὲ ἐνίκησαν τοὺς Ὀμβροὺς, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς χερσονήσου μεταξύ Ἀπεννίνων καὶ θαλάσσης.

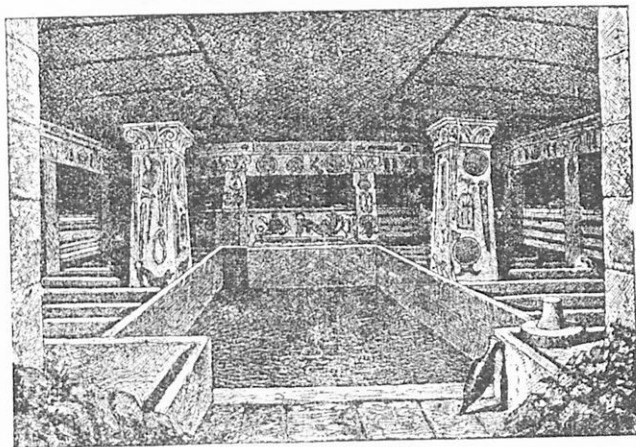
Ἐκτὸς ὅμως τῶν λαῶν τούτων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν ἐγκατεστάθησαν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς 8ης ἑκατονταετηρίδος καὶ **Ἕλληνες** ἄποικοι καὶ ἴδρυσαν πολλὰς καὶ ἰσχυρὰς πόλεις. Αἱ κυριώτεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἡ **Κύμη** καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προελθοῦσα **Παρθενόπη** (Νεάπολις) εἰς τὴν Καμπανίαν, ἡ **Σύβαρις**, ἡ **Κρότων**, οἱ **Δοκροὶ** εἰς τὴν Βρουττίαν, ὁ **Τάρας** εἰς τὴν Καλαβρίαν, ἡ **Νάξος**, ἡ **Μεσσήνη**, αἱ **Συράκουσαι**, τὰ **Μέγαρα**, ἡ **Γέλα**, ὁ **Ἀκράγας**, ἡ **Ἰμέρα**, ὁ **Σελινοῦς**, ἡ **Πάνορμος** εἰς τὴν Σικελίαν.

Αἱ ἑλληνικαὶ αὐταὶ πόλεις εὐημέρουν, διότι ἔκειντο εἰς μέρη εὐφορα καὶ εἰς θέσιν εὐνοϊκὴν διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἦνθει δὲ εἰς αὐτάς ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Οἱ Ἕλληνες ἄποικοι ἔζων καὶ ἐδῶ τὸν ἴδιον βίον, τὸν ὅποιον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἠρέσκοντο εἰς τὰς ἀσχήσεις τοῦ σώματος, εἶχον τὴν ἰδίαν πνευματικὴν μόρφωσιν, τὴν ἰδίαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια πολιτικὰ πάθη. Οἱ Ἰάπυγες καὶ οἱ Λατῖνοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς αὐτάς χώρας εἶχον μὲν κάποιον πολιτισμὸν, ἦσκουν τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἔκαμνον χρῆσιν τῶν μετάλλων, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξουν εἰς τὸν πολὺ ἀνώτερον πολιτισμὸν τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων. Ὅθεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀφωμοιώθησαν ὑπ' αὐτῶν καὶ τόσον ἐξελληνίσθησαν, ὥστε ἔχασαν τὸν ἐθνισμὸν των.

Τοῦναντίον οἱ Τυρρηνοί, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν εὐφορον χώραν, ἡ ὅποια ἐξ αὐτῶν ὠνομάσθη **Τυρρηνία**, ἔγιναν πλούσιοι καὶ ἰσχυροί. Αἱ πόλεις των ἦσαν κτισμέναι ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ εἶχον τείχη κτισμένα μὲ πελωρίους λίθους. Αἱ δώδεκα δὲ πρῶται ἐξ αὐτῶν ἐσχημάτιζον ἀμφικτιονίαν, ἡ ὅποια συνήγωνεν αὐτούς, ἀλλὰ πολὺ χαλαρῶς. Ἀργότερα ἐκ τῆς μεταξύ Ἄρνου καὶ Τιθέρεως χώρας των οἱ Τυρρηνοὶ ἐξηπλώθησαν βορείως εἰς τὴν περὶ τὸν Πάδον χώραν καὶ νοτίως εἰς τὴν Καμπανίαν. Καὶ εἰς τὰς

δύο δὲ αὐτὰς χώρας ἴδρυσαν ὁμοσπονδίας ὁμοίας μὲ τὴν τῆς Τυρρηνίας.

Οἱ Τυρρηνοὶ οὐτε ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, οὐτε ὡς πρὸς τὰ ἦθη ὁμοιάζον μὲ τοὺς γείτονάς των. Πλήν τῶν θεῶν δέ, ἐλάτρευον καὶ τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν, εἰς τὰς ὁποίας προσέφερον καὶ ἀνθρώπινα θύματα διὰ νὰ τὰς ἐξευμενίσουν καὶ μὴ κακοποιῶν αὐτοὺς. Σπουδαιότατον στοιχεῖον τῆς λατρείας ἀπετέλει ἡ μαντική, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ μάντιες των μετεχειρίζοντο πολλὰ μέσα, τὴν ἐξέτασιν τῶν σπλάγχθων τῶν θυσιαζομένων ζώων, τὴν πτῆσιν τῶν πτηνῶν καὶ ἄλλα.

Εἰκ. 9. Τάφος τυρρηνικός.

Οἱ Τυρρηνοὶ τῶν παραλίων πόλεων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Ἰταλίας, ἦσαν ναυτικοί· ἐταξίδευον εἰς ὅλην τὴν ἀκτὴν μέχρι τῆς Σικελίας καὶ ἐμπορεύοντο μὲ τοὺς Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι ἔφερον εἰς αὐτοὺς τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ Τυρρηνοὶ ὠσαύτως διέπρεψαν εἰς τὰς τέχνας. Ἐνεκαλύφθησαν πολλοὶ τυρρηνικοὶ τάφοι, ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ εἶναι μνημεῖα ἐκ λίθου εἰς σχῆμα οἰκίας. Ἐντὸς αὐτῶν ἐπὶ κλινῶν παρατεταγμένων εἶναι ἐξαπλωμένοι οἱ νεκροί, γύρω δὲ ἀπὸ αὐτοὺς ὑπάρχουν ἐπιπλα, ὑφάσματα, κομφοτεχνήματα καὶ μεγάλα ζυγγραφιστὰ ἀγγεῖα. Οἱ τοῖχοι εἶναι ζυγγραφημένοι μὲ παραστάσεις ἀγῶνων, συμποσίων καὶ σφαγῶν αἰχμαλώτων. Οἱ τάφοι αὗτοι δεικνύουσιν, ὅτι οἱ Τυρρηνοὶ ἦσαν πολὺ προωθευμένοι εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ

τὴν ζωγραφικὴν. Αἱ δὲ σφισόμενα: πῆλινα σαρκοφάγοι καὶ τὰ πῆλινα εἰδώλια δεικνύουσιν τὰς προόδους τῶν εἰς τὴν γλυπτικὴν.

Ὡσαύτως οἱ Τυρρηνοὶ ἐξήσκουν τὰ κυριώτερα ἐπαγγέλματα τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὅποια ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοῦ Καρχηδονίου καὶ τοῦ Ἑλλήνας. Ἐξῆγον ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Τυρρηνίας χαλκὸν καὶ ἀπὸ τὴν νῆσον Ἐλβαν οἶδηρον. Κατεσκεύαζον δὲ ἀντικείμενα ἐκ μετάλλου (κοσμήματα, κάτοπτρα,

Εἰκ. 10. Ἄγγειον τυρρηνικόν.

ποτήρια κ. ἄ.). Τὰ περίφημα τυρρηνικὰ ἀγγεῖα ἦσαν ἐκ πηλοῦ μαύρου μὲ ἰχνογραφήματα κόκκινα. Ἐγνώριζον ὡσαύτως οἱ Τυρρηνοὶ νὰ κτίζουσιν τὰς πόλεις τῶν κανονικῶς μὲ τεῖχη ἀπὸ λίθους σκαλιστούς, μὲ πύλας θολωτὰς καὶ μὲ ὁδοὺς εὐθείας, εὐρείας καὶ πλακαστρώτους. Κατεσκεύαζον δὲ καὶ ὑπογείους ὀχετοὺς θολωτοὺς διὰ τὴν ἐξοδὸν τῶν ὑδάτων τῶν πόλεων καὶ τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ὑγρῶν πεδιάδων.

Τέλος οἱ Τυρρηνοὶ εἶχον δεχθῆ τὸν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν ἀλφάβητον.

Οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Ὀμβροὶ ἦσαν λαοὶ γεωργικοὶ καὶ ποιμενικοὶ καὶ εἶχον σχεδὸν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν ἰδίαν θρησκείαν καὶ τὰ ἴδια ἦθη καὶ ἔθιμα. Ἄλλ' οἱ Λατῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθη-

σαν εἰς τὸ Λάτιον, ἐπειδὴ ἐγειτόνευον ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τοὺς Ἑλληνας τῆς Καμπανίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τοὺς Τυρρηνοὺς, ἐπολιτίσθησαν περισσότερο. Ἐγγραφον μὲ τὸν ἑλληνικὸν ἀλφάβητον, ἐκαλλιέργουν, ὡς οἱ Ἕλληνες, τὴν ἐλαίαν καὶ τὴν συκῆν, κατεργάζοντο τὰ μέταλλα καὶ ἐγνώριζον τὰ οἰκοδομοῦν κατὰ τὸν τυρρηρικὸν τρόπον. Αἱ 30 πόλεις τῶν, κτισμέναι εἰς κορυφὰς λόφων, ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων μὲ ἰδιαιτέραν κάθε μία κυβέρνησιν καὶ συχνὰ ἐπολέμουν μεταξύ τῶν. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἄλδανοῦ ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ Διὸς κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς Λατίνους. Εἰς αὐτὸ κατ' ἔτος αἱ λατινικαὶ πόλεις ἔστελλον ἀντιπροσώπους πρὸς ἐκτέλεσιν θυσιαῶν. Ἐνίστε δὲ ἐκεῖ ἔλυον καὶ τὰς μεταξύ τῶν πόλεων διαφορὰς.

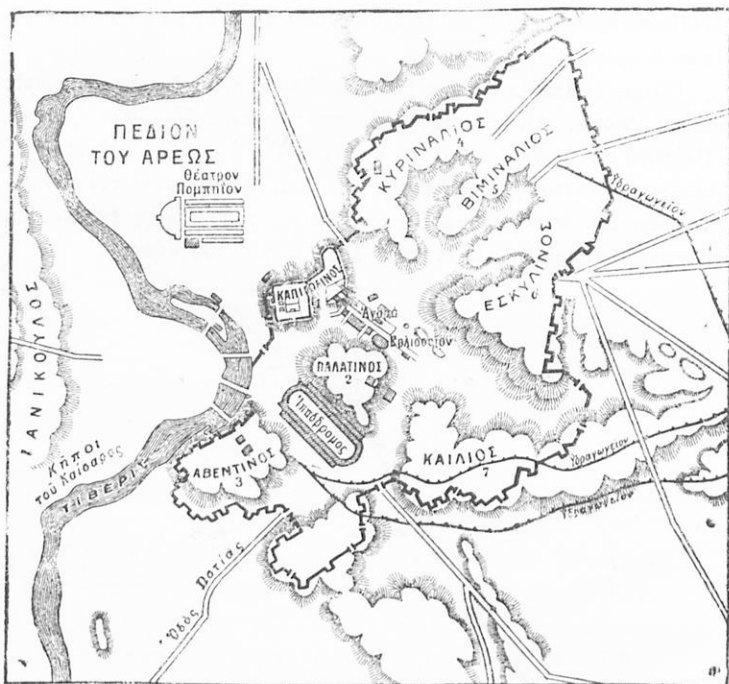
Οὕτως ἡ Ἰταλία κατωκεῖτο ὑπὸ λαῶν πολὺ διαφόρων, χωρὶς κοινὸν ὄνομα. Οἱ περισσότερο πολιτισμένοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ Ἕλληνες πρὸς νότον καὶ οἱ Τυρρηνοὶ πρὸς βορρᾶν. Καὶ ὅμως οἱ Λατῖνοι, ἐγκατεστημένοι μεταξύ τῶν δύο, ἐδέχθησαν τὸν πολιτισμὸν καὶ τῶν δύο καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ῥώμης ἔγιναν σὺν τῷ χρόνῳ κύριαι ἀλακλήρου τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

1. Ἰδρυσις τῆς Ῥώμης.

Εἰς τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τοῦ Λατίου πλησίον εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως ἐκτείνεται πεδιάς, ἣ ὁποία διακόπτεται ἀπὸ λόφους μικροῦς. Ἡ πεδιάς αὕτη, ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέ-

Εἰκ. 11. Ἡ Ῥώμη.

σεως, εἶχε πολλὰς ἀρετάς. Ὁ ποταμὸς Τίβερης ἔκαμνεν εὐχολὸν τὴν συχαινωσίαν τῆς μετὰ τὴν θάλασσαν, συγχρόνως δὲ ἠδύνατο νὰ ὑπερασπίξῃ αὐτὴν ἐναντίον τῶν Τυρρηγῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι πέραν τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὰς γεωγραφικὰς δὲ αὐτὰς ἀρετὰς τῆς χώρας φαίνεται ὅτι ὀφείλεται ἡ πρώτη γένεσις κατὰ

ανάπτυξις τῆς Ῥώμης ἐπὶ τοῦ Παλατινοῦ λόφου πλησίον εἰς τὸν Τίβεριν (Ῥώμη = πόλις παραποταμία).

Ἡ πρώτη αὐτῆ πόλις ἦτο μικρά, σχήματος σχεδὸν τετραγώνου. Γύρω εἶχε τάφρον καὶ τεῖχος λίθινον μὲ τέσσαρας πύλας, μίαν εἰς κάθε πλευράν. Πότε καὶ πῶς ἰδρῦθη ἢ πόλις αὐτῆ εἶναι ἄγνωστον. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους ἔλεγον, ὅτι ἐκτίσθη τῷ 753 ὑπὸ ἐνὸς ἰδρυτοῦ, τοῦ Ρωμούλου, ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀληθές. Ἡ πόλις ἀναμφισβητήτως δὲν ἐκτίσθη εἰς μίαν ἡμέραν, ἀλλ' ἀπετελέσθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ διαφόρους μικροῦς γύρω ἀπὸ τὸν Παλατῖνον συνοικισμούς.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους περὶ τὸν Παλατῖνον λόφους ὑπάρχον ἄλλαι κῶμαι ἀτελείστοι, αἱ ὁποῖαι κατοικοῦντο ἀπὸ λατινικὰς φυλάς. Ἐπὶ δὲ τῶν λόφων Κυριναλίου καὶ Βιμινάλιου ἦσαν ἐγκατεστημένοι συγγενεῖς τῶν Λατίνων Σαβῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπροχώρησαν ἐκεῖ ἐκ τῶν ὄρεινῶν μερῶν, ποῦ κατεῖχον οὗτοι πλησίον εἰς τὸ Λάτιον.

Ὅλων τούτων τῶν λόφων οἱ κάτοικοι ἀργότερα συνηνώθησαν μὲ τὴν Ῥώμην καὶ ἀπετέλεσαν μίαν πόλιν. Πῶς ἐγένεν ἢ συνένωσις αὐτῆ, δὲν γνωρίζομεν. Ἴσως, ὅπως ἐγένεν ὁ συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, πάντως ὅμως ὄχι χωρὶς συγκρούσεις.

2. Ἡγεμονία τῆς Ῥώμης ἐπὶ τοῦ Λατίου.

Μετὰ τὴν εὐρυσιν τῆς πόλεως τῶν οἱ Ῥωμαῖοι δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὰ στενά τῆς ὄρια. Γύρω ἀπὸ τὴν Ῥώμην κατόπικον ἄλλαι λατινικαὶ φυλαὶ συγγενεῖς τῶν Ῥωμαίων καὶ εἰς τὴν κατάκτησιν αὐτῶν ἐτράπησαν. Ὁ σπουδαιότερος ἐκ τῶν πρώτων ἀγῶνων τῆς Ῥώμης ἦτο ὁ ἐναντίον τῆς Ἄλθας, τῆς μητροπόλεως τοῦ Λατίου. Περὶ τοῦ ἀγῶνος ὅμως αὐτοῦ δὲν ἔχομεν καμμίαν ἄλλην βεβαίαν πληροφορίαν, παρὰ ὅτι ἢ Ἄλθα ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ κατεστράφη, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς ἠναγκάσθησαν νὰ μετακινήσῃ εἰς τὴν Ῥώμην καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐπὶ τοῦ Καιλίου λόφου.

Ἡ καταστροφή τῆς Ἄλθας ἔδωκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Λατίου. Ἡ Ἄλθα ἦτο ἡ μητρόπολις τῆς συμμαχίας τῶν Λατίνων. Ὅλοι λοιπὸν αἱ κοινότητες αὐτῆς, 30 ἐν ὄλῳ, μετὰ τὴν καταστροφήν τῆς Ἄλθας ἀνεγνώρισαν τὴν Ῥώμην ὡς κληρονόμον αὐτῆς καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς συμμαχίας.

Τότε πλέον ἡ Ῥώμη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀρκῆται εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν διαφόρων λόφων. Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Λατίου εἶχε τώρα ἀνάγκη νέου ὀχυρωματικοῦ συστήματος τελειοτέρου. Ὅθεν ἐκτίσθη τὸ λεγόμενον τεῖχος τοῦ Σερβίου Τυλλίου. Τὸ τεῖχος αὐτὸ ἦτο ὀχύρωμα ἀπὸ χῶμα ἐπενδεδυμένον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη

μὲ τεῖχος ἐκ λίθων πελεκητῶν. Ὁ περιβολὸς αὐτός, πάχους τεσσάρων μέτρων καὶ ὕψους δέκα πέντε, περιέβαλλε καὶ τοὺς ἐπτὰ λόφους καὶ ἔφθανε μέχρι τοῦ Τιβέρεως. Ἔως τότε ἀκρόπολις τῆς Ῥώμης ἦτο ὁ Παλατῖνος. Τότε ἐγινε νέα ἀκρόπολις ἐπὶ τοῦ Ταρνηίου λόφου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἀνοικτός καὶ μικρότερος καὶ ἐπομένως ἐπροστατεύετο εὐκολώτερον.

Εἰκ. 12. Μέγας ὀχετὸς τῆς Ῥώμης.

Ἡ νέα ἀκρόπολις ὠνομάσθη Καπιτώλιον. Ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ἔκτισε ἐφυλάσσετο ὁ θεσσαυρὸς καὶ τὰ ἀρχεῖα τῆς πόλεως, ἀνηγέρθη δὲ ὁ ναὸς τοῦ προστάτου τῆς πόλεως θεοῦ, τοῦ καπιτωλίου Διὸς.

Πρὸς ἀποξήρανσιν δὲ τῆς μεταξὺ τῶν λόφων χαμηλῆς καὶ ἱερώδους κοιλάδος, ὅπου εὐρίσκετο ἡ ἀγορά, κατεσκευάσαν ὑπόγειον θολωτὸν ὀχετὸν 800 μέτρων, ὁ ὁποῖος ἐχύνετο εἰς τὸν Τίβεριν.

Τότε ἐκτίσθη ἐπίσης εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως ἡ Ὠστία, ὡς ἐπίνειον τῆς πόλεως.

3. Ἡ Ῥωμαϊκὴ παράδοσις περὶ τῆς ἰδρύσεως καὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς Ῥώμης.

Τὴν ἔδρυσιν καὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς Ῥώμης ἡ παράδοσις περιβάλλει μὲ πολλοὺς μύθους. Κατ' αὐτὴν ἰδρυτῆς καὶ πρώτος βασιλεὺς τῆς Ῥώμης ὑπῆρξεν ὁ Ῥωμύλος. Ὁ Ῥωμύλος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἄρεως, ἐκ μητρὸς δὲ κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην. Ὁ Αἰνείας, υἱὸς τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀγχίσου, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἔδρυσε τὴν Ἀλβαν. Τούτου ἀπόγονος ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀλβας Ναυμί-Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τωρ, ὁ ὁποῖος ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀμουλίου. Ὁ Ἀμουλῖος διὰ νὰ στερήσῃ τὸν Νουμίτωρα ἀπογόνων κατέταξε τὴν θυγατέρα του μεταξὺ τῶν Ἑστιάδων παρθένων (ιερείων τῆς Ἑστίας), εἰς τὰς ὁποίας ὁ γάμος ἦτο ἀπηγορευμένος. Ἡ Ῥέα ὅμως ἐγέννησε μὲ τὸν Ἄρην διδύμους υἱούς, τὸν Ῥωμόλον καὶ τὸν Ῥῆμον. Τότε ὁ Ἀμουλῖος διέταξε νὰ θέσουν τὰ παιδιὰ ἐντὸς σκάφης καὶ νὰ τὰ βρῖθουν εἰς τὸν Τίβεριν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Τίβερις εὕρισκετο ἐν πλημμύρᾳ. Ὅταν λοιπὸν ἀπεσύρθησαν τὰ ὕδατα, ἡ σκάφη ἀπέμεινε εἰς τὴν ξηρὰν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατινοῦ λόφου. Κατὰ θαυμαστὸν τρόπον τὰ παιδιὰ ἐθιλάσθησαν ἀπὸ μίαν λύκαιναν καὶ ἀνευρέθησαν κατόπιν ὑπὸ ἐνὸς ποιμένος, ὁ ὁποῖος τὰ ἀνέθρεψεν. Ὁ Ῥωμόλος καὶ ὁ Ῥῆμος ἄφ' οὗ ἠνδρώθησαν καὶ ἔμαθον τὴν καταγωγὴν των, ἐξεδίωξαν τὸν Ἀμουλίον καὶ ἀποκατέστησαν τὸν πάππον των εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ Ῥωμόλος κατόπιν μὲ μερικoὺς ὁπαδοὺς του ἔδρυσεν ἐπὶ τοῦ Παλατινοῦ λόφου τὴν πόλιν Ῥώμην. Διὰ νὰ αὐξήσῃ δὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῆς ἐπέτρεψεν εἰς ὅλους τοὺς τυχοδιώκτας νὰ κατοικήσουν ἐκεῖ. Ἔτρεξαν πολλοί. Ἀλλὰ δὲν εἶχον γυναῖκας, οἱ δὲ γειτονικοὶ λαοὶ δὲν ἐδέχοντο νὰ συγγενεύσουν μὲ αὐτούς. Ὁ Ῥωμόλος τότε προεκύρυσεν ἀγῶνας. Οἱ γείτονες καὶ ἰδίως οἱ Σαβῖνοι, ἔσπευσαν ἐκ περιεργίας νὰ παρευρεθοῦν μὲ τὰς γυναῖκας των καὶ τὰς θυγατέρας των. Ἐν τῷ μέσῳ ὅμως τῶν ἀγῶνων οἱ Ῥωμαῖοι ἐπετέθησαν καὶ ἤρπασαν αὐτάς. Τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ πολέμου μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῶν γυναικῶν οἱ δύο λαοὶ συνεφιλιώθησαν καὶ οἱ Σαβῖνοι μετόφησαν εἰς τὴν Ῥώμην. Μετὰ τινα χρόνον ὁ Ῥωμόλος ἐξηφανίσθη μυστηριωδῶς. Ἐπιστεύθη, ὅτι οἱ θεοὶ ἀνῆρπασαν αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ διὰ τοῦτο ἐλατρεύθη ὡς θεὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Κυρίνος**.

Ὁ διάδοχος τοῦ Ῥωμόλου **Νουμᾶς Πομπίλιος** ἦτο Σαβῖνος. Αὐτὸς ἐκανόνισε τὰς ἱεροτελεσίας τῆς Ῥωμαϊκῆς θρησκείας, διεμόρφωσε τὸ ἡμερολόγιον καὶ ἔκτισε τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο κλειστὸς ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀνοικτὸς ἐν πολέμῳ.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Νουμᾶν **Τύλλος Ὀστίλιος**, Ῥωμαῖος τὴν καταγωγὴν, ἦτο πολεμικὸς βασιλεὺς. Αὐτὸς ἔκαμε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Ἀλβας, κατὰ τὸν ὅποιον αὕτη κατεστράφη.

Μετὰ τὸν Τύλλον Ὀστίλιον ἐβασίλευσεν ὁ **Ἄγγος Μάρκιος**, Σαβῖνος καὶ εὐσεβὴς ὡς ὁ Νουμᾶς. Αὐτὸς ἔκτισε τὴν Ὀστίαν.

Τὸν Ἄγγον Μάρκιον διεδέχθη **Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος**, ὁ ὁποῖος ἠνδρώθη καὶ ἔκτισε τὴν Ἄρνην. Ὁ Ταρκύνιος ἐψηφιοποιήθη ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Τυρρηνίας Ταρκυνίους. Αὐτὸς ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν μὲ διαφόρους οἰκοδομὰς καὶ ἔκτισεν ἱππόδρομον, προκυμαίας καὶ τὸν μέγαν ὄχετόν.

Τὸν Ταρκύνιον διεδέχθη ὁ γαμβρὸς του **Σέρβιος Τύλλιος**. Ὁ Σέρβιος ἔκτισε τὸν νέον περίβολον τῆς πόλεως, ἀπέθανε δὲ δολοφονηθεὶς ἀπὸ τὴν θυγατέρα του καὶ τὸν γαμβρόν του Ταρκύνιον, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διεδέχθη.

Ὁ Ταρκύνιος ὁ νεώτερος ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Ῥώμης. Οὗτος ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης εἰς ὅλον τὸ Λάτιον καὶ κατέκτησε τὴν χώραν τῶν Οὐόλσκων. Ἄλλ' ὑπῆρξε τύραννος σκληρὸς, ἰδίως πρὸς τοὺς εὐγενεῖς, τῶν ὁποίων ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὰ δικαιώματα. Ἐνεκα τούτου εἰς ἀνεψιὸς του, ὁ Βροῦτος, καὶ ὁ Κολλατῖνος, τοῦ ὁποῖου ἡ σύζυγος Λουκρητία εἶχεν αὐτοκτονήσει, διότι ἐξυβρίσθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ταρκυνίου, κατώρθωσαν νὰ ἐξεγείρουν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν. Οἱ Ταρκύνιοι ἐξεδιώχθησαν καὶ ἐκηρύχθη ἡ δημοκρατία (510).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΥΤΩΝ

1. Σύστασις τῆς πολιτείας.

Ἡ οἰκογένεια. Τὴν ῥωμαϊκὴν οἰκογένειαν δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμεν μὲ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Ἡ ῥωμαϊκὴ οἰκογένεια ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς καὶ τὴν νόμιμον σύζυγόν του, ἀπὸ τοὺς υἱοὺς καὶ ἐγγόνους αὐτῶν μὲ τὰς νομίμους συζύγους των καὶ ἀπὸ τὰς ἀγάμους θυγατέρας των μὲ τὴν παρουσίαν καὶ τὰ κτήματα ἑλῶν αὐτῶν. Μόνον αἱ ἔγγαμοι θυγατέρες καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν δὲν ἀνήκουν εἰς αὐτὴν, διότι ἀνήκουν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ συζύγου.

Ὁ οἰκογενειάρχης διευθύνει τὴν οἰκογένειαν κατὰ τὴν θέλησίν του καὶ εἶναι δικαστὴς αὐτῆς, δυνάμενος νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ αὐτὴν τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου.

Ὁ ἐνῆλικος υἱὸς δύναται νὰ σχηματίσῃ χωριστὴν οἰκογένειαν, ἀλλὰ ἔλη ἢ παρουσία του ἀνήκει εἰς τὸν πατέρα καὶ δὲν δύναται νὰ τὴν διαθέσῃ χωρὶς τὴν θέλησιν ἐκείνου.

Ἡ γυνὴ εἶναι ὑπεζούσιος, ἢ μὲν ἄγαμος εἰς τὸν πατέρα, ἢ δὲ ἔγγαμος εἰς τὸν σύζυγον. Ἀλλὰ καὶ ἔταν γίνῃ χήρα, ἐπιτροπεύεται ὑπὸ τῶν υἱῶν τῆς. Ἐντὸς τοῦ οἴκου ὅμως δὲν εἶναι δούλη, ἀλλὰ κυρία.

Ἡ ἐνότης τῆς οἰκογενείας δὲν διελύετο μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ. Οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐγίνοντο μὲν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτεξούσιοι, ἐξηκολούθουν ὅμως νὰ εἶναι ἐνωμένοι καὶ ἀπετέλουν μίαν ἐνότητα, τὸ γένος. Εἰς τὸ γένος λοιπὸν ἀνήκον ὅλοι ὅσοι κατήγοντο ἀπὸ ἑνα κοινὸν πρόγονον. Ὅλοι αὐτοὶ ὑπήκουον εἰς τὸν πρεσβύτερον τοῦ γένους ἐπὶ πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς τὰ κοινὰ συμφέροντα τοῦ γένους.

Εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν οἰκογένειαν ἀνήκον ἀκόμη οἱ λεγόμενοι *πελάται*. Αὐτοὶ ἦσαν ἢ ξένοι ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Ῥώμην καὶ προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς οἰκογενείας ἢ δοῦλοι ἀπελευθερωθέντες ὑπὸ τοῦ κυρίου των.

Εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ὡσαύτως οἰκογένειαν ἀνήκον καὶ οἱ *δοῦλοι*. Οὗτοι ὅμως δὲν ἔθεωροῦντο μέλη αὐτῆς, ἀλλὰ κτήματα.

Ἡ πολιτεία. Ἡ πολιτεία τῶν Ῥωμαίων βάσιν ἔχει τὴν οἰκογένειαν. Ὁ δῆμος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἄθροισμα ὄλων τῶν ἀρχαίων γενῶν. Πᾶς ἐνήλικος ἀνῆκων εἰς αὐτὰ ἦτο Ῥωμαῖος πολίτης. Οὗτος ἐντὸς μὲν τῆς οἰκογενείας ἦτο ὑπεξούσιος εἰς τὸν πατέρα, ὡς πρὸς τὰ πολιτικά δικαιώματα ὅμως καὶ ἐνώπιον τῶν νόμων ἦτο ἴσος μὲ αὐτόν. Οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται ὀνομάζοντο **πατρίκιοι**.

Ὅπως ἐκάστη οἰκογένεια εἶχε τοὺς πελάτας τῆς, οὕτω καὶ ἡ πολιτεία. Πελάται τῆς πολιτείας ἦσαν ὅσοι ἀπὸ τοὺς πολίτας τῶν κατακτηθεισῶν πόλεων δὲν ἐπωλοῦντο ὡς δούλοι, καὶ οἱ ξένοι οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Ῥώμην, ὅσοι δὲν εἶχον ὡς προστάτας Ῥωμαίους πολίτας. Οἱ πελάται αὗτοι τῆς πόλεως σὺν τῷ χρόνῳ ὅσοι γήϋζανον αἱ κατακτήσεις τῆς Ῥώμης καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς ἐγένοντο περισσότεροι. Οὕτως ἐδημιουργήθη μία νέα τάξις πολιτῶν ἐλευθέρων, οἱ ὅποιοι ὅμως δὲν εἶχον πολιτικά δικαιώματα. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν αὐτὴν ὀνομάζοντο **πληβεῖοι**.

2. Τὸ πολίτευμα

Ὁ βασιλεὺς. Τὸ πολίτευμα τῆς Ῥώμης ὑπόδειγμα εἶχε τὴν οἰκογένειαν. Ἄλλ' ἢ πόλις δὲν εἶχε φυσικὸν κύριον, ἔπως ἡ οἰκογένεια εἶχε τὸν πατέρα. Ἀνήκεν ἐπομένως αὐτὴ εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀρχηγῶν τῶν γενῶν. Οὗτοι ἐξέλεγον ἓνα ἐκ τῶν πολιτῶν ὡς διευθυντὴν τοῦ οἴκου τῆς πόλεως, τὸν **βασιλέα**. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπεριόριστον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ παραβαίῃ τὸ πολίτευμα, ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς πολίτας νὰ πράττουν πᾶν ὅ,τι ἐνόμιζε συμφέρον εἰς τὴν πόλιν. Διὰ τοῦτο καὶ προηγοῦντο πάντοτε αὐτοῦ **ραβδοῦχοι**, οἱ ὅποιοι ἐκράτουν ἕκαστος δέσμην ράβδων μὲ πέλεκυν εἰς τὸ μέσον.

Εἰκ. 13. Ραβδοῦχοι.

Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τῆς λατρείας καὶ διώριζε τοὺς ἱερεῖς, εἶχε δὲ ὁ ἴδιος ἴσως τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως τοῦ Διός. Ἐδίκαζεν ἀνεκκλήτως ἢ ὁ ἴδιος ἢ δι' ἀντιπροσώπου ὄλας τὰς δίκας, πλὴν τῶν οἰκογενειακῶν, τὰς ὁποίας ἐδίκαζεν ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας. Ἐκάλει τὸν λαὸν εἰς στρατιω-

τικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ὠδήγει αὐτὸν εἰς πόλεμον καὶ συνήπτε συνθήκας. Διέθετε κατὰ βούλησιν τὰ δημόσια χρήματα καὶ τοὺς δημοσίους ἀγροὺς. Ἦδύνατο τέλος νὰ νομοθετῇ, χωρὶς ἔμως νὰ παραβαίνῃ τὸ πολίτευμα.

Ἄλλὰ ἔλαι του αἱ πράξεις, διὰ νὰ ἔχουν κῦρος μετὰ τὸν θάνατόν του, ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθοῦν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, τὴν ὁποίαν μόνος αὐτὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ συγκαλῇ.

Ἡ σύγκλητος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἡ υπερτάτη ἀρχὴ ἐπανήρχετο εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀρχηγῶν τῶν γενῶν, τὴν βουλὴν τῶν γερόντων, ἡ ὁποία ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγετο **σύγκλητος**. Ἦσκουν δὲ τὴν υπερτάτην ἀρχὴν οἱ γέροντες ἐκ περιτροπῆς ἀνὰ πέντε ἡμέρας ἕκαστος μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως, τὸν ὁποῖον ἐξέλεγον αὐτοί. Τὴν ἐκλογὴν ἔμως τυπικῶς ἔπρεπε νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου.

Ἡ σύγκλητος, ἐπειδὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἔλους τοὺς ἀρχηγούς τῶν γενῶν, κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχεν ὀρισμένον ἀριθμὸν μελῶν. Κατόπιν ἔμως ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ὀρίσθη εἰς 100 καὶ τότε, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἀργότερα (ἴσως κατὰ τὴν συνένωσιν τῶν Σαβίνων) ὁ ἀριθμὸς τῶν συγκλητικῶν ἠῤῥῆθη εἰς 200 καὶ ἀκόμη ἀργότερα (ἴσως μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας) εἰς 300.

Κυριώτατον ἔργον τῆς συγκλήτου ἦτο ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐκλογὴ νέου καὶ ἡ ἐν τῇ μεταξὺ ἀσκησις τῆς μεσοβασιλείας. Ἐκτὸς τούτου ἔμως ἐχρησίμευε καὶ ὡς συμβουλευτικὸν σῶμα τοῦ βασιλέως.

Ὁ δῆμος. Ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ εἶχεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν σπανίως ἐλάμβανεν ἀφορμὴν νὰ συγκαλέσῃ τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. Ἐπραττε δηλ. τοῦτο σχεδὸν μόνον, ὅσάκις ἤθελε νὰ ἐπικυρώσῃ νόμον τοῦ ἢ συνθήκας μὲ ἄλλους λαοὺς διὰ νὰ ἔχουν κῦρος μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ἐπίσης ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνήρχετο μετὰ τὴν ἐκλογὴν νέου βασιλέως διὰ νὰ ἐγκρίνῃ αὐτὴν τυπικῶς.

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐλάμβανον μέρος ἔλαι οἱ ἐνήλικοι ἐλεύθεροι, οἱ ἀνήκοντες εἰς ἓν γένος καὶ εἰς αὐτὴν παρίσταντο τοποθετημένοι κατὰ φράτρας, δηλ. συμπλέγματα γενῶν συνδεομένων διὰ συγγενείας. Αἱ φράτραι κατ' ἀρχὰς δὲν ἦσαν ὀρισμέναι εἰς τὸν ἀριθμὸν. Ὅταν ἔμως μὲ τὴν αὔξησιν τῶν γενῶν αὐταὶ ἀνῆλθον εἰς 30, δὲν ἠῤῥῆθησαν περισσότερον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρό-

πον λοιπόν οί πολῖται χωρισμένοι εἰς 30 φράτρας ἤκουον τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως. Ἐπειτα κάθε φράτρα ἐψήφισε χωριστά. Ὅσας ἐνέκρινον αἱ περισσότεραι φράτραι ἐθεωροῦντο ἐπικυρωμένοι.

3. Ἡ θρησκεία.

Οἱ ῥωμαῖκοὶ θεοί. Οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες, ἐλάτρευον τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, αἱ ὁποῖαι ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνην, ὡς εὐεργετικάι, καὶ φόβον, ὡς καταστρεπτικάι. Ἀλλὰ προικισμένοι μὲ φαντασίαν ὀλιγώτερον ζωηράν ἀπὸ τὴν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐπροσωποποίησαν αὐτάς, ὅπως οἱ Ἕλληνες. Δὲν ἔδωσαν δηλ. εἰς αὐτάς μορφὴν ἀνθρωπίνην καὶ τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ πάθη τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε περιέβαλλον αὐτοὺς διὰ μύθων καὶ παραδόσεων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἄφηνον τὴν κυρίαν ἔννοιαν ἐκάστης θεότητος ξηράν καὶ ἀμετάβλητον. Διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον κατ' ἀρχὰς οὔτε ναοὺς οὔτε ἀγάλματα τῶν θεῶν.

Οἱ κυριώτατοι θεοὶ τῶν Ῥωμαίων, πρὶν ἔλθουν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἦσαν ὁ Mars, θεὸς πολεμικὸς ὀνομαζόμενος ὑπὸ τῶν Σαβίνων Κυρῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο ἀφιερωμένος ὁ πρῶτος μῆν τοῦ ἔτους, καὶ ὁ Jupiter, θεὸς πολιτικός, κατὰ πρῶτον προστάτης τοῦ οἴνου. Ἄλλοι δὲ θεοὶ ἐκπροσωποῦν τὴν σποράν, τὸν οἶτον, τὸν θερισμόν, τὴν γῆν, τὰ ὄρια τῶν κτημάτων, τὴν θάλασσαν, τοὺς λιμένας, τὴν τέχνην, τὸ φῶς, τοὺς κήπους, τὸν ἄδην. Ὁ διπρόσωπος δὲ Ἰανός, ὁ μόνος ῥωμαϊκὸς θεὸς μὲ εἰδωλον, τὸν ὁποῖον ἐπεκαλοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι, πρὶν ἀρχίσουν οἰονδήποτε ἔργον, εἶχεν ἐν Ῥώμῃ ναόν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνοικτὸς ἐν καιρῷ πολέμου, κλειστὸς δὲ ἐν καιρῷ εἰρήνης. Ἐκτὸς τῶν θεῶν αὐτῶν εἶχον καὶ ἄλλους, οἱ ὁποἰοὶ ἐξεπροσώπουν ἐννοίας γενικωτέρας. Τιοῦτοι ἦσαν οἱ δαίμονες τῶν ἀγρῶν, τῶν δασῶν, τῶν πηγῶν, τοῦ οἴκου (ἐστία, Πενάτες, δηλ. πατρῷοι θεοί, Λάρητες, δηλ. οἰκογενειακοὶ θεοί). Ὡσαύτως ἐθεώρουν ὡς θεότητας τὴν εἰρήνην, τὴν νίκην, τὴν καλὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα, τὴν εὐσέθειαν, τὴν τέχνην.

Ἡ λατρεία. Βάσις τῆς λατρείας τῶν Ῥωμαίων ὡς καὶ τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἀνταλλαγὴ ὑπηρεσιῶν. Ὁ ἄνθρωπος προσέφερον εἰς τὸν θεὸν δῶρα καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν ἐπερίμενον, ὅτι ὁ θεὸς θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτὸν μίαν ὑπηρεσίαν. Προσέφερον δὲ οἱ Ῥωμαῖοι συνήθως εἰς τοὺς θεοὺς καρπούς καὶ πλακοῦντας, τοὺς ὁποῖους

ἀπέθετον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, καὶ γάλα καὶ οἶνον, τὰ ὅποια ἔχονον εἰς τὴν γῆν. Ἡ μᾶλλον εὐπρόσδεκτος προσφορὰ ἕως ἤτο ἢ θυσία ζώου, ἰδίως χοίρου, προβάτου ἢ βοός. Τὸ ζῶον ὠδηγεῖτο πρὸ τοῦ βωμοῦ στολισμένον τὴν κεφαλὴν μὲ ταινίας. Ἐκεῖ ἐσφάζετο καὶ τὸ μὲν λίπος καὶ τὰ ὀσᾶ ἐκαίοντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, τὸ δὲ κρέας ἐψήγετο καὶ ἐτρώγετο ὑπὸ τῶν παρισταμένων εἰς τὴν θυσίαν.

Εἰκ. 14. Ἑστιάς.

Ναοὺς οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον κατ' ἀρχάς. Εἰς τοὺς θεοὺς καθιέρωνον μόνον χώρους τινας ἢ τεμένη. Βραδύτερον ἕως παρέλαβον παρὰ τῶν Τυρρηνηῶν τὴν συνήθειαν νὰ οἰκοδομοῦν ναοὺς πρὸς κατοικίαν τῶν θεῶν.

Ἱερατικοὶ σύλλογοι. Διὰ τὴν ἰδιωτικὴν λατρείαν οὐδεμία μεσολάβησις ἱερέων ἤτο ἀναγκαία. Ὅσοι εἶχον ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῶν θεόν τινα ἀπευθύνοντο ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτόν. Ἡ λατρεία ἰδίως τῶν οἰκογενειακῶν θεῶν ἐγένετο ὑπ' αὐτῆς τῆς οἰκογενείας.

Δὲν εἶχεν ἕως τὸ πρᾶγμα ὁμοίως καὶ διὰ τὴν δημοσίαν λατρείαν. Ἡ λατρεία ἐψηφιοποιήθη ἀπὸ τοῦ Ἰστυπούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τρείαν. Κατ' ἔτος εἰς ὠρισμένας ἐποχὰς ἐπανηγύριζον ὠρισμένας ἑορτὰς καθιερωμένας εἰς ἓνα θεόν. Τὰς δημοσίας αὐτὰς ἑορτὰς τῶν θεῶν ἐτέλουν ἐν ὀνόματι τῆς πόλεως εἰδικοί σύλλογοι ἱερέων. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ 15 φλάμινες, ἱερεῖς τῶν μεγαλυτέρων θεῶν, οἱ 12 σάλιοι ἱερεῖς τοῦ Ἄρεως, αἱ 6 ἐστιάδες παρθένοι, ἀφιερωμέναι εἰς τὸ νὰ φυλάττουν ἀσβεστον τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἐστίας τῆς πό-

Εἰκ. 15. Ποντίφιξ.

λεως, καὶ ἄλλοι. Ἐκτὸς τῶν ἱερατικῶν τούτων συλλόγων, οἱ ὅποιοι ἐχρησίμευον διὰ τὴν λατρείαν, ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι μὲ ὠρισμένα ἔργα. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ 5 ποντίφικες, οἱ ὅποιοι ἔργον εἶχον νὰ ἐπιβλέπουν εἰς τὴν τήρησιν τῶν πατροπαραδότην νόμων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν λατρείαν, οἱ 24 φιτάλλιοι, οἱ ὅποιοι ἔργον εἶχον νὰ διατηροῦν τὰς συνθήκας τῆς πόλεως μὲ τὰς ἄλλας πόλεις, οἱ 6 αἰωνοσκόποι, διὰ νὰ ἐξηγοῦν τὰς θελήσεις τῶν θεῶν.

Ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίστευον, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν ἔτι ἐπιδέχονται τὸ ἐπιβλέπεσθαι εἰς τὴν γῆν καὶ ἠτιμωποιοῦνται ἀπὸ τὸ νοσῆσαι τὸ Ἐκκλησιαστικῆς Θεολογικῆς

έθασάνιζον τούς ζώντας. "Όταν λοιπόν απέθνησκέ τις έπρεπε να τόν θάψουν κατά τόν καθιερωμένον τρόπον. Πλησίον εις τόν οικογενειακόν τάφον, ό όποιος ήτο πάντοτε έξω τής πόλεως, έσώρευον ξύλα και έσχημάτιζον πυράν. Έπ' αὐτῆς έκαιον τό σώμα. Κατόπιν έθετον τήν τέφραν εις μίαν κάλπην και τήν έτοποθέτου εις τόν τάφον. Έπειτα έχυνον εις τήν γῆν δια τόν νεκρόν οἶνον ἢ γάλα, άφηνον εις άγγεῖα πλακοῦντας και έκαιον τό κρέας τῶν θυσιαζομένων ζώων. Τάς προσφοράς δέ ταύτας έπανελάμβανον κατ' έτος.

Ξένα θρησκευάματα. Οἱ Ῥωμαῖοι από τῶν αρχαιστατων χρόνων παρέλαβον μερικὰς θρησκευτικὰς δοξασίας παρά τῶν γειτόνων τῶν Τυρρηνῶν και ἰδίως τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύμης. Παρά τῶν τελευταίων παρέλαβον και τὰ βιβλία τῶν χρησμῶν τῆς Σεβίλλης, Ιερείας τοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ όποία εις σπήλαιόν τι πλησίον τῆς Κύμης ἔδιδε χρησμούς. Ἀλλά και με αὐτόν τόν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν ἤλθον εις σχέσεις και προσέτι: ἐγνώρισαν τόν Ἡρακλέα, τόν Ἑρμῆν, τόν Ἀσκληπιόν, τόν Διόνυσον, τόν Πλούτωνα, τήν Ἄρτεμιν και ἑταύτισαν αὐτούς με ἰδικούς τῶν θεούς.

4. Ὁ στρατός.

Κατ' αρχὰς ό Ῥωμαϊκός στρατός ήτο όμοιος με τούς στρατούς άλλων τῶν αρχαίων λαῶν. Ὅλοι οἱ πολῖται υπέκειντο εις στρατιωτικὴν υπηρεσίαν, ἡ δέ θέσις ἐκάστου εις τόν στρατόν ἐξηρτάτο ἐκ τῆς περιουσίας του, διότι ήτο υποχρεωμένος να όπλισθῆ ἰδίᾳ δαπάνῃ.

Οἱ όπως δήποτε δυνάμενοι να ἐξοπλισθοῦν ἀπετέλου τό κυριώτερον σῶμα τοῦ στρατοῦ, τό όποῖον ὠνομάζετο **λεγεῶν**. Ἐτάσσοντο δέ κατὰ τήν μάχην εις φάλαγγα κατὰ τόν ἑλληνικόν τρόπον με βάθος συνήθως ἐξ ἀνδρῶν.

Οἱ πλούσιοι υπηρέτουں ὡς ἱππεῖς. Οὔτοι ἀπετέλουں ἐξ λόχους και ἐτάσσοντο εις τὰ δύο κέρατα τοῦ λεγεῶνος.

Οἱ πτωχοὶ τέλος, οἱ μῆ ἔχοντες να αγοράσουں όπλισμόν, ἐμάχοντο έξω τοῦ λεγεῶνος ρίπτοντες ἀκόντια ἢ λίθους. Οὔτοι ήσαν οἱ **πιλοὶ**.

Κατὰ τούς τελευταίους όμως χρόνους τῆς βασιλείας συνέβη εις τήν Ῥώμην σπουδαία στρατιωτικὴ μεταρρύθμισις, ἡ όποία ἀποδίδεται υπό τῆς παραδόσεως εις τόν βασιλέα Σέρβιον Τύλλιον.

Διὰ ταύτης ὑπεχρεώθησαν νὰ μετέχουν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ οἱ πληθεῖσι. Ὅλοι λοιπὸν ὅσοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ 17ου ἔτους τῆς ἡλικίας των μέχρι τοῦ 60ου ἦσαν ὑπόχρεοι εἰς στρατεύσιν. Ἀνάλογος δὲ πρὸς τὴν περιουσίαν ἐκάστου ἦτο καὶ ὁ ὄπλισμός του καὶ ἡ θέσις του εἰς τὸ στράτευμα. Οἱ πλουσιώτεροι κατετάσσοντο εἰς τὸ ἵππικόν, τὸ ἑποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 18 λόχους. Ὅσοι εἶχον κτῆμα ἄνω τῶν 100 μῶν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἔχουν ἐκτὸς τοῦ ξίφους καὶ τοῦ δόρατος καὶ πλήρη ἀμυντικὸν ὄπλισμόν. Οὗτοι ἀνήκον εἰς τὴν λεγομένην α' συμμορίαν τῶν ὀπλιτῶν, ἀπετέλουν 80 λόχους καὶ ἐτάσσοντο εἰς τοὺς τέσσαρας πρώτους στίχους τῆς φάλαγγος. Ὅσοι εἶχον κτῆμα κατωτέρας ἀξίας δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἔχουν πλήρη ἀμυντικὸν ὄπλισμόν. Οὗτοι ἀνήκον εἰς τὰς 4 ἄλλας συμμορίας τῶν ὀπλιτῶν, ἀπετέλουν ἐν ὅλῳ 90 λόχους καὶ ἐτάσσοντο εἰς τοὺς δύο τελευταίους στίχους τῆς φάλαγγος καὶ ὀπισθεν αὐτῆς. Ἐκτὸς τῶν λόχων τέλος τῶν ἵππέων καὶ τῶν ὀπλιτῶν ὑπῆρχον ἀκόμη 2 λόχοι σαλπικτῶν, 2 ἔργατῶν καὶ 1 ὑπηρετῶν. Ὡστε οἱ ὅλοι λόχοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος ἀνῆρχοντο εἰς 193.

5. Ὁ ἰδιωτικὸς βίος.

Οἱ Ῥωμαῖοι μέχρι τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος ἦσαν ἀγρόται καὶ πολεμισταί, ἐπομένως ἔξων βίον ἀπλούστατον.

Εἰκ. 16. Ἀρχαῖκή Ῥωμαϊκὴ οἰκία.

Ἡ κατοικία. Ὁ οἶκος τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων ἦτο χαμηλός, χωρὶς πάτωμα, ξυλόκτιστος καὶ ἀχυροσκεπής. Ἀργότερα ἔκτιζον τὰ μὲν θεμέλια μὲ λίθους, τοὺς δὲ τοίχους μὲ πλίνθους ὠμάς, τὰς ὁποίας ἐπέχριον μὲ ἄσβεστον. Εἰς τὸ μέσον τῆς ὀροφῆς τοῦ οἰκήματος ἄφηνον συνήθως ἀνοιγμά τετράγωνον μεταξὺ τεσσάρων ξυλίνων στύλων διὰ νὰ ἐξέρχεται ὁ καπνὸς καὶ εἰσέρχεται τὸ φῶς. Εἰς τὸ ἔδαφος

δὲ ἀπέναντι τοῦ ἀνοίγματος ὑπῆρχεν ὁπῆ διὰ νὰ φεύγουν τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς. Πρόδομος δὲν ὑπῆρχεν. Ἀφήνετο ἕμως κάποιος χῶρος μεταξύ τῆς θύρας τοῦ οἴκου καὶ τῆς ὁδοῦ ἀστεγος. Γύρω ἀπὸ τὸ οἰκήμα τέλος ὑπῆρχον δωμάτια μικρά, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον ὡς ἀποθήκαι.

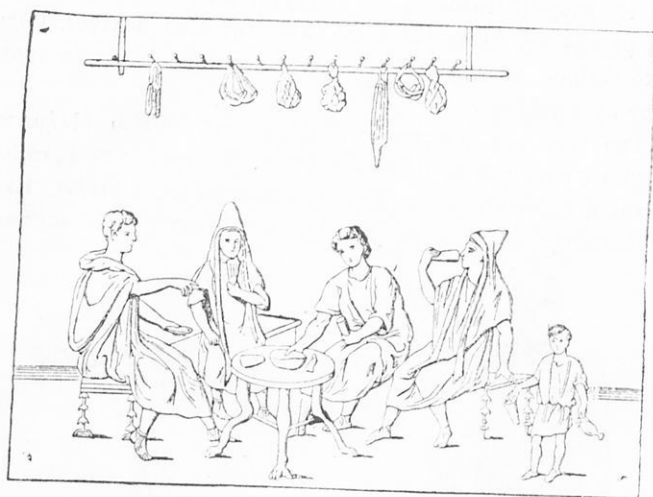
Κάτω ἀπὸ τὴν μαυρισμένην στέγην τοῦ κυρίου οἰκήματος (ἄτριον) εἰς μίαν γωνίαν ὑψοῦτο ἡ ἐστία, τὸ ἱερὸν τῶν ἐφεστίων θεῶν καὶ ἡ συζυγικὴ κλίνη. Ἐκεῖ ἐμπαίρουν καὶ ἔτρωγον. Ἐκεῖ ὁ οἰκοδεσπότης ἐδέχετο τοὺς ξένους του. Ἐκεῖ ἡ οἰκοδέσποινα-

Εἰκ. 17. Ῥωμαῖοι μὲ τήβεννον.

ὕφαινεν ἐν μέσῳ τῶν θεραπειῶν των. Ἐκεῖ τέλος ἦτο τὸ ἐρμάριον καὶ τὸ κιβώτιον ὅπου ἐφύλαττον τὰ ἀντικείμενα τῆς οἰκιακῆς χρήσεως.

Ἡ ἐνδυμασία. Οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι ἐφόρουσαν συνήθως ἐν μόνον ἐνδυμα, τὸν χιτῶνα, ἀπὸ χονδρὸν μαλλίον, ὃ ὅποτος συνεκρατεῖτο διὰ ζώνης καὶ ἐφθανε μέχρι κάτω τοῦ γόνατος. Ἐξω τοῦ οἴκου ἕμως εἰς τὴν πόλιν ἐφόρουσαν ἐπὶ τοῦ χιτῶνος τὴν τήβεννον, μέγα τεμάχιον λευκοῦ μαλλίνου ὑφάσματος σχήματος ἡμικυκλικοῦ. Τὸ ἐνδυμα αὐτὸ ἦτο διακριτικὸν τῶν πολιτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἦτο ἀπηγορευμένον εἰς τοὺς δούλους καὶ τοὺς ξένους. Κατὰ τὰ ταξίδια τέλος καὶ ὅταν ἦτο ψῦχος, ἐφόρουσαν μάλλινον μανδύαν χωρὶς χειρίδας, ὃ ὅποτος ἐκάλυπτεν ὅλον τὸ σῶμα καὶ τοὺς βραχίονας καὶ

Εἰκ. 18. Ῥωμαῖοι ταξιδιώται.

Εἰκ. 19. Ἐνδυμασίαι γυναικῶν.

είχε προσηρητημένον ὄπισθεν ὀξὺ κάλυμμα διὰ νὰ καλύπτεται ἐν ἀνάγκῃ ἢ κεφαλή. Ὡς κόσμημα ἐφόρου δακτυλίδιον σιδηροῦν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα.

Καὶ αἱ γυναῖκες ἐφόρου χιτῶνα, ὃ ὅποιος κατήρχετο μέχρι τῶν ποδῶν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐσθῆτα χειριδωτὴν προσκολλημένην εἰς τὸ σῶμα μὲ ζώνην. Ὅταν δὲ ἐξήρχοντο, ἐφόρου ἐπενδύτην ὁμοίαν μὲ τὸ ἐλληνικὸν ἱμάτιον.

Ἄνδρες καὶ γυναῖκες τέλος ἐφόρου ὑποδήματα, τὰ ὅποια ἐκάλυπτον ὅλον τὸν πόδα καὶ ἐσυγκρατοῦντο ἐμπρὸς μὲ ταινίας διασταυρουμένας.

Ἡ τροφή. Οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι ἔτρωγον ὀλίγον. Ἐκαμνον μόνον ἐν πραγματικῶν γεῦμα τὴν μεσημβρίαν, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἄρτον καὶ ὄσπρια νωπὰ ἢ διατηρημένα εἰς τὴν ἄλμην. Ἐτρωγον δὲ καθήμενοι. Ὅταν εἶχον προσκεκλημένους εἰς τὸ γεῦμα, προσέθετον καὶ ἰχθυὺς ἢ ῥά καὶ ἐν εἶδος ἐπιδορπίου, τὸ ὅποιον ἐγίνετο ἀπὸ καρποῦς καὶ πάσταν. Κρέας ἔτρωγον σχεδὸν μόνον κατὰ τὰς θυσίας. Ἐπινον δὲ οἶνον ἀρωματισμένον ἢ σιρόπιον ἀπὸ γλεῦκος ἀναμειγμένον μὲ ὕδωρ. Αἱ γυναῖκες οὐδέποτε ἔπινον οἶνον.

Τὴν πρωΐαν εἶτε εἰς τὴν οἰκίαν εἶτε εἰς τὴν ἐργασίαν ἐπρογευματίζον μὲ διπυρίτην ἢ ἄρτον καὶ τυρόν. Τὴν ἑσπέραν δὲ ἔτρωγον διπυρίτην ἢ ἄρτον καὶ κάρυα, καρποῦς καὶ ὀλίγον οἶνον.

Ἀσχολία. Γεωργία. Ἐμπόριον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔζων βίον πολὺ μονότονον. Οἱ περισσότεροι εἶχον τὴν κατοικίαν των εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἐκεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν αἱ μὲν ἄνδρες εἰργάζοντο ἔξω τοῦ οἴκου εἰς τὰς ἐργασίας των, αἱ δὲ γυναῖκες ἐντὸς αὐτοῦ ἡσχολοῦντο εἰς τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας καὶ εἰς κατασκευὴν ὑφασμάτων.

Αἱ διασκεδάσεις ἦσαν πολὺ σπάνιαι, δύο ἢ τρεῖς μεγάλαι ἑορταὶ εἰς τὴν Ῥώμην, κατὰ τὰς ὁποίας ἐγίνοντο ἀρματοδρομίαι καὶ ἵπποδρομίαι.

Οἱ Ῥωμαῖοι κυρίως ἡσχολοῦντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους παρήγον ἰδίως δημητριακοὺς καρποῦς, ἀλλὰ καὶ ὄσπρια καὶ λάχανα. Ἐκαλλιέργουν ὅμως προσέτι τὴν ἄμπελον, τὴν συκὴν καὶ ἀργότερα τὴν ἐλαίαν. Διὰ τὸ ἄροτρον μετεχειρίζοντο τοὺς βοῦς, ὡς φορτηγὰ δὲ ζῶα ἐχρησιμοποιοῦν τοὺς ἵππους, τοὺς ὄνους καὶ τοὺς ἡμίονους. Ἐκτὸς τούτων εἶχον καὶ πρόβατα καὶ αἰγας, τὰς ὁποίας ἔβοσκον εἰς κοινὰς βοσκάς, καὶ

χοίρους και κατοικίδια πτηνά, ιδίως χήνας, τὰ ὁποῖα ἔτρεφον εἰς τὰς ἐπαύλεις.

Εἰς τοὺς ἀγρούς ἔμενον ὄχι μόνον οἱ μικροί, ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι ἰδιοκτῆται. Οὗτοι ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματά των διὰ δούλων ἢ ἐλευθέρων γεωργῶν, ἀλλ' ἐπεστάτουσιν οἱ ἴδιοι εἰς τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν. Εἰς τὴν πόλιν, ὅπου εἶχον πρόσκαιρον κατάλυμα, ἤρχοντο μόνον, ὡσάκις εἶχον ὑποθέσεις νὰ διεξαγάγουν.

Ἐκτὸς τῆς γεωργίας ἠσκούντο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἄλλαι τέχναι. Ὑπήρχον αὐληταί, ξυλουργοί, γναφεῖς, βαφεῖς κεραμοῦργοί, ὑποδηματοποιοί, χρυσοχόοι, χαλκεῖς καὶ ἀργότερα σιδηροῦργοί. Ἴατροί ἀκόμη δὲν ὑπήρχον. Ὁ ἄρτος καὶ τὰ ἐνδύματα κατασκευάζοντο ὑπὸ τῶν γυναικῶν.

Τὸ ἀρχαιότατον ἐμπόριον τῶν Ῥωμαίων περιωρίζετο εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν προϊόντων. Ἐκάστην 8ην ἡμέραν ὁ γεωργὸς ἤρχετο εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ πωλήσῃ τὰ προϊόντα του καὶ ἀγοράσῃ ὅ,τι ἦτο εἰς αὐτὸν χρήσιμον. Εὐρύτερον ἐμπόριον μὲ τὰς πέριξ χώρας οἱ Ῥωμαῖοι ἐνήργουν κατὰ τὰς ἐτησίας ἐμπορικὰς πανηγύρεις. Κατὰ ταύτας ἀντηλλάσσοντο δημητριακοὶ καρποὶ, κτήνη, δούλοι, μέταλλα. Ὡς νόμιμον δὲ ὄργανον συναλλαγῆς, ἀντὶ νομίματος, ἐχρησίμευον οἱ βόες καὶ τὰ πρόβατα. Δέκα πρόβατα ἰσοδυνάμουν πρὸς ἓνα βοῦν. Ἀργότερα ὡς ὄργανον συναλλαγῆς ἐχρησίμευεν ὁ χαλκός.

Τὸ Ῥωμαϊκὸν ἐμπόριον ἐπεξετάθη, ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἤλθον εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Λατῖνοι δὲν εἶχον βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον αὐτῶν μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς ἦτο μᾶλλον εἰσαγωγικόν. Εἰσήγον δὲ κυρίως ἀντικείμενα πολυτελείας, κοσμήματα, ἀγγεῖα, λινὰ ὑφάσματα καὶ ὄπλα.

Παρὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἐμπόρων τῆς Κύμης εἰσῆχθη εἰς τὸ Λάτιον περὶ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνος καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἀλφάβητος.

6. Ἡ ποίησις.

Τὸ ἰταλικὸν ἔθνος δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς λαοὺς, τοὺς ὁποίους ἡ φύσις ἠξίωσε τοῦ δῶρου τῆς ποιήσεως. Τὰ ἀρχαιότατα ἄσματα αὐτῶν εἶναι θρησκευτικὰ, προσευχαὶ καὶ ὕμνοι, μεταγενέστερα δὲ ἐγκωμιαστικὰ καὶ σκωπτικὰ ἄσματα. Ἀλλὰ τὰ σπέρματα ταῦτα τῆς

ποιήσεως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀναπτυχθοῦν μόνα τῶν, ὅπως εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Καὶ ἡ ἑλληνικὴ δὲ ἐπίδρασις ὀλίγον ὠφέλησε τοὺς Ῥωμαίους ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν, τὴν ποίησιν καὶ τοὺς γυμναστικοὺς ἀγῶνας. Οἱ μὲν γυμναστικοὶ ἀγῶνες ἀντὶ ἀγῶνων ἀμίλλης τῶν πολιτῶν κατήντησαν ἀμιλλαι εἰδικῶν ἀθλητῶν καὶ περιῆλθον εἰς ἀπελευθέρους καὶ δούλους. Τὴν δὲ ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν ἐπεριφρόνουν οἱ ὅπως δῆποτε ἐπιφανέστεροι τῶν πολιτῶν.

7. Ἡ τέχνη.

Ἀπὸ τὴν στοιχειώδη οἰκοδομικὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχιτεκτονικὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναπτυχθῆ. Τὴν πραγματικὴν λιθοδομίαν, τὴν παρασκευὴν ἀμμοκονίας, τὴν χρῆσιν τοῦ σιδήρου ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἀρχαιότεροι τάφοι τῶν Ἰταλῶν ὡς καὶ τὰ ἀρχαιότερα οἰκοδομήματα τῶν Ῥωμαίων ἦσαν οἰκοδομημένα, ὅπως οἱ θησαυροὶ τῶν Μυκηθῶν. Τὰ κυκλώπεια τείχη ὡς καὶ τὰ πολυγωνικὰ εὐρίσκονται συχνὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ναοὶ ὡσαύτως εἶναι ὅμοιοι μὲ τοὺς ἑλληνικοὺς.

Ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ εἶχον κάμει μεγάλας προσόδους εἰς τὴν Ῥώμην κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Ὑπῆρχον ὅμως ἀρχαίῳθεν εἰς αὐτὴν κεραμεῖς, χαλκεῖς καὶ χρυσοῦχοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

1. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 510.

Ὅπως τὴν ἴδρυσιν καὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς Ῥώμης, οὕτω καὶ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας καὶ τὰ μετ' αὐτὴν γεγονότα ἐπὶ δύο αἰῶνας ἢ παράδοσις περιβάλλει μὲ πολλοὺς μύθους, ἐκ τῶν ὁποίων μὲ δυσκολίαν ἐξάγονται τὰ πραγματικὰ γεγονότα.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος εἰς τὴν Ῥώμην φαίνεται ὅτι ἔγινε κατόπιν στάσεων, πρῶτον μὲν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἔπειτα μεταξὺ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ τῶν εὐγενῶν. Ἠκολούθησε δὲ περίπου τὰ ἴδια στάδια, τὰ ὁποῖα καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ πρῶτον κατηγορήθη ἡ βασιλεία, ἡ ὁποία εἶχε γίνεи κληρονομικὴ, καὶ μαζί μὲ αὐτὴν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὅμως παρέμεινε, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ὁ κατέχων αὐτὴν δὲν ὀνομάζεται πλέον βασιλεὺς, ἀλλὰ μέγιστος στρατηγός. Ἐπειτα ἀντὶ τοῦ ἐνὸς ἀρχοντος ἐξελέγοντο κατ' ἔτος δύο ἐκ τῶν πατρικίων ὀνομαζόμενοι ὕπατοι. Οἱ ὕπατοι ὅμως δὲν ἔχουν, ὅπως εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀρχοντες, χωριστὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἕκαστος ἔχει αὐτὴν ὀλόκληρον, ἐξελέγχουν δὲ καὶ χαλιναγωγοῦν ὁ εἰς τὸν ἄλλον μὲ τὴν ἔνστασιν. Εἰς δυσχερεῖς μόνον περιστάσεις, εἰσβολῆς δηλ. ἐχθρῶν εἰς τὴν χώραν ἢ στάσεως, οἱ ὕπατοι κατόπιν γνωμοδοτήσεως τῆς συγκλήτου ἠδύναντο νὰ διορίσουν ἕνα μόνον ἀρχοντα, ὁ ὁποῖος ὀνομάζετο *δικτάτωρ*. Οὗτος μὲ βοήθην ἕνα ἑπαρχον, τὸν ὁποῖον ἐξέλεγεν ὁ ἴδιος, συνεχέντρωνεν ἕλας τὰς ἐξουσίας. Ὅλαι αἱ ἀρχαὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ὕπατοι ὑπήκουον εἰς αὐτόν. Ἡ ἀρχὴ του ὅμως δὲν διήρκει πλέον τῶν ἑξ μηνῶν.

Διὰ νὰ ἱκανοποιηθῇ δὲ καὶ ὁ δῆμος, ὁ ὁποῖος ἐβόηθησεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὠρίσθη νὰ ἐκλέγωνται οἱ ὕπατοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ συντεταγμένου, ὅπως διὰ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, εἰς λόχους, ὁ ὁποῖος οὕτω ἀπετέλει τὴν λεγομένην λοχίτιν ἐκκλησίαν.

2. Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας.

Ἐν ᾧ εἰς τὴν Ῥώμην ἡ ἐπανάστασις διέτρεχε τὰ διάφορα στάδιά της, φοβερὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος ἠπειλήσεν τὴν πόλιν. Οἱ

γείτονες αὐτῆς παρορμηθέντες, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν στενοχωρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο οἱ Ῥωμαῖοι ἕνεκα τῶν ἐσωτερικῶν στάσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως ἐκίνησαν μακροὺς πολέμους ἐναντίον τῆς Ῥώμης, εἰς τοὺς ὁποίους ἕμως ἢ παράδοσις ἔχει ἀναιμείξει πολλοὺς μύθους.

Κατὰ πρῶτον ἐπολέμησε μὲ τοὺς Τυρρηνοὺς. Οἱ Τυρρηνοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εὐρίσκοντο εἰς τὴν μεγαλυτέραν τῶν ἀκμῆν. Ἐκ τῆς ἑνὸς μὲν ἐθαλασσοκράτου εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς μεταξὺ Ἄρνου καὶ Τιθέρεως χώρας τῶν εἶχον ἐξαπλωθῆ πρὸς βορρᾶν μὲν εἰς τὴν παρά τὸν Πάδον χώραν, πρὸς νότον δὲ εἰς τὴν Καμπανίαν. Τώρα λοιπὸν ἐπέδραμον κατὰ τοῦ Λατίου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ποροσήνα, βασιλέως τῆς πόλεως Κλουσίου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἕμως μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύμης ἐσταμάτησαν τὴν προέλασιν αὐτῶν.

Ἐκ τῆς καταργήσεως τῆς βασιλείας ἐζήτησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν καὶ οἱ **Λατῖνοι**, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐξάρτησιν τῆς Ῥώμης. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέλαβον μακρὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν καὶ ἐπὶ τέλους τὸ 493 συνήψε μὲ αὐτοὺς συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας αἱ πόλεις τῆς λατινικῆς συμμαχίας ἀνεγνωρίσθησαν ἴσαι πρὸς τὴν Ῥώμην.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμησαν ἐναντίον τῶν **Ουόλσκων**, οἱ ὅποιοι κατέκουν νοτίως τῆς Ῥώμης, καὶ τῶν **Αἰκουῶν** οἱ ὅποιοι κατέκουν πρὸς ἀνατολάς. Καὶ ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων πολέμων ἐξῆλθον νικηταί.

Ὀλίγον κατόπιν ἤρχισαν μακροὺς πολέμους πάλιν ἐναντίον τῶν **Τυρρηνῶν**, οἱ ὅποιοι ἐξεδιώχθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν Σαυνιτῶν ἐκ τῆς Καμπανίας. Ἐκ τῶν πολέμων τούτων ὅχι μόνον ἐγιναν κύριοι τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Τιθέρεως, ἀλλὰ κατόπιν δεκαετοῦς πολιτορκίας ἐκυρίευσαν καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν Βηζίους (396).

Ἐκ μέρους ἕμως τῶν **Γαλατῶν** τότε οἱ Ῥωμαῖοι διέτρεξαν σοβαρώτατον κίνδυνον. Οἱ Γαλάται ὀρμώμενοι ἐκ τῆς σημερινῆς Γαλλίας εἶχον ἐγκατασταθῆ πρὸ πολλοῦ χρόνου εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου, τὴν σημερινὴν Λομβαρδίαν. Κατὰ τὸν χρόνον δέ, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολιόρχουν τοὺς Βηζίους, κατέλαβον ἕλγην τὴν βόρειον Ἰταλίαν, ἢ ὁποία ἀπ' αὐτῶν ὠνομάσθη Γαλατία ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων. Ὀλίγα δὲ ἔτη ἀργότερα (391) ἐπῆλθον κατὰ τῆς κυρίως Τυρρηνίας καὶ ἐπολιόρχησαν τὸ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς Κλουσίον. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐζήτησαν βοήθειαν παρά τῶν Ῥω-

μαίων, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ ἐπέμβουν καὶ ἀπήτησαν παρὰ τῶν Γαλατῶν τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας. Τὰ μετὰ ταῦτα ὅμως εἶναι πλήρη μύθων. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι οἱ Γαλάται ἔλυσαν μὲν τὴν πολιορκίαν τοῦ Κλουσίου, ἀλλ' ἐπῆλθον μὲ ὄλον τὸν στρατὸν των κατὰ τῆς Ῥώμης. Μὲ τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν συνηντήθησαν παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀλλίαν. Ἐκεῖ συνήφθη σφοδρὰ μάχη (390) κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐνικήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Μετὰ τὴν μάχην αὐτὴν οἱ Γαλάται ἐπροχώρησαν κατὰ τῆς Ῥώμης. Οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Ὁ στρατὸς ἐνεκλείσθη εἰς τὸ Καπιτώλιον, τὸ δὲ ἄμαχον πλῆθος διεσκορπίσθη εἰς τὰς πλησίον πόλεις. Μόνον ἐπιφανεῖς τινες γέροντες δὲν ἠθέλησαν νὰ ζήσουν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως καὶ ἔμειναν εἰς τὴν ἀγορὰν, διὰ νὰ θανατωθοῦν ἐκεῖ ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Οἱ Γαλάται εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ῥώμην ἐθανάτωσαν πᾶσαν ψυχὴν ζῶσαν καὶ κατέστρεψαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν πόλιν. Ἐπειτα ἐπολιορκήσαν τὸ Καπιτώλιον. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἑπτὰ μῆνας. Εὐτυχῶς ἐπιδρομὴ τῶν Βενετῶν εἰς τὴν παρὰ τὸν Πάδον χώραν των ἠνάγκασε τοὺς Γαλάτας νὰ δεχθοῦν τὰ λύτρα, τὰ ὅποια ἐπρότειναν νὰ δώσουν εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ νὰ φύγουν ἐκ τῆς Ῥώμης.

Ἀργότερα οἱ Ῥωμαῖοι χάριν φιλοτιμίας ἔπλασαν τὸν μῦθον, ὅτι ὁ Κάμιλλος ἐξεδίωξε τοὺς Γαλάτας χωρὶς λύτρα. Τὸ μέγα πραγματικῶς κατόρθωμα τοῦ Καμίλλου εἶναι, ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ του ἀπεκρούσθη τὸ σχέδιον μερικῶν νὰ μεταφερθῆ ἡ πόλις εἰς τοὺς Βηίους. Ἐμαζεύθησαν λοιπὸν εἰς τὰ ἑρείπια τῆς πατρίδος οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἔκτισαν ἐκ νέου τὰς κρημισθεῖσας οἰκίας των.

Οἱ Γαλάται ἐπεχείρησαν κατόπιν καὶ ἄλλας ἐπιδρομὰς ἐναντίον τοῦ Λατίου. Ἀλλ' ἔλαι ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.

3. Ἀγῶνες πατρικίων καὶ πληβείων.

Ἰδρυσις τῆς δημοκρατίας. Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας ὄλη ἡ ἐξουσία καὶ τὰ προνόμια, τὰ ὅποια πρὶν ἦσαν συγκεντρωμένα εἰς τὸν βασιλέα, περιήλθον εἰς ὄλην τὴν τάξιν τῶν πατρικίων, ἡ δὲ σύγκλητος, ἡ ὁποία ἀντεπροσώπευεν αὐτὴν ἔγινεν ἡ κεφαλὴ τῆς πολιτείας. Οἱ πληβεῖοι ἔμειναν χωρὶς κανένα δικαίωμα. Καὶ αὐτὴ ἡ συμμετοχὴ των εἰς τὴν λοχίτιν ἐκκλησίαν,

ἢ ὁποῖα ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας, ἦτο μόνον κατ' ὄνομα, διότι εἰς αὐτὴν ἐπεκράτουν οἱ πλοῦσοι, αὐτοὶ δὲ ἦσαν ἄποροι.

Πραγματικῶς ἐν τῷ οἱ πατρίκιοι εἶχον ὄλους τοὺς δημοσίους ἀγροὺς, τούναντίον οἱ μικροὶ ἀγροὶ τῶν πληθείων μόλις ἔφθανον διὰ τὴν συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν των ἐν καιρῷ εἰρήνης. Ἄλλ' ἢ εἰρήνη μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας εἶχε λείψει ἐκ τῆς πόλεως. Κατὰ τοὺς μακροὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἠκολούθησαν, οἱ ἀγροὶ τῶν πληθείων ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι. Ἐπειδὴ δὲ ὡς στρατιῶται δὲν ἐλάμβανον μισθόν, ἠναγκάσθησαν πρὸς διατροφὴν τῶν οἰκογενειῶν των νὰ δανεισθοῦν χρήματα ἀπὸ τοὺς πλοῦσοις. Ἄλλ' ἔνεκα τῶν χρεῶν τούτων πολλοί, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ πληρώσουν, ἔγιναν δοῦλοι, ὅπως ἦτο τότε νόμος.

Ἐπὶ τοῖς λοιπὸν διπλᾶ αἷτια συγκρούσεως πατρικίων καὶ πληθείων, πολιτικὰ καὶ οικονομικά. Ἐνεκα τούτου οἱ πληθεῖοι ἐστάσιασαν καὶ ὠπλισμένοι κατέλαβον ἕνα λόφον ἔξω τῆς πόλεως. Οἱ πατρίκιοι τότε ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ συνωμολόγησαν συνθήκην μετὰ τοὺς πληθείους, ἢ ὁποῖα ὠνομάσθη *ἱερὸς νόμος*. Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς α') ὠρίσθη νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος ἐκ τῶν πληθείων δύο ἄρχοντες, οἱ *δήμαρχοι*. οὗτοι ἦσαν ἱεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ βοηθοῦν κάθε πληθεῖον ἀδικούμενον καὶ νὰ κάμνουν ἐνστασιν εἰς πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ὑπάτων, ὅταν ἔκρινον αὐτὴν ἐπιβλαβὴ εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ πλήθους. Οἱ δήμαρχοι ἀργότερα ἔγιναν ὃ καὶ κατόπιν 10, 6') ἐχάρισθησαν ὅλα τὰ χρέη καὶ ἠλευθερώθησαν ὅσοι ἔνεκα αὐτῶν εἶχον γίνεαι δοῦλοι, προσέτι δὲ ἐδόθη ἴσως ὑπόσχεσις, ὅτι θὰ μοιράσουν εἰς τοὺς πληθείους δημοσίους ἀγροὺς.

Μετὰ τὴν ἔδρυσιν τῆς δημαρχίας οἱ πληθεῖοι ἀπέκτησαν ἰδιαίτερον πολιτικὸν ὄργανισμὸν. Αἱ συνελεύσεις των, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀρχὰς σκοπὸν εἶχον νὰ ἐκλέγουν τοὺς δημάρχους. κατόπιν ἐξέδιδον ψηφίσματα, τὰ ὅποια οἱ δήμαρχοι μετὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἐνστάσεως ποὺ εἶχον ἠνάγκαζον τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς ὑπάτους νὰ τὰ ἀποδέχωνται ὡς νόμους. Οὕτως οἱ πληθεῖοι ἀπέκτησαν τὴν δύναμιν νὰ ἀγωνισθοῦν μετὰ τοὺς πατρικίους καὶ ἐπὶ τέλους νὰ καταρθώσουν τὴν ἐξίσωσιν τῶν δύο τάξεων.

Ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων. Εἰς τὰς προσπάθειάς των δημάρχων πρὸς ἐξίσωσιν τῶν δύο τάξεων οἱ πατρίκιοι ἀντέταξαν μακρὰν καὶ ἐπίμονον ἀντίστασιν. Εὐθὺς μάλιστα μόλις ἰδρῦθη ἡ δημαρχία ἀπεπειράθησαν διὰ τοῦ Κοριολανοῦ νὰ καταργήσουν

αὐτήν. Ὁ Κοριολανός δηλ. ἐπρότεινε νὰ μὴ πωλῆται εἰς τὸ ἐξῆς σίτος ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν, διὰ νὰ ἀναγκασθῆ τὸ πλῆθος ὑπὸ τῆς πείνης νὰ παραιτήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς δημάρχων. Ἄλλ' ἢ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν. Ὁ Κοριολανός κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ δήμου ὡς παραβάτης τοῦ ἱεροῦ νόμου καὶ κατέφυγεν (491) εἰς τοὺς Οὐόλοσκους. Μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν στρέφει τὰ ὅπλα ἐναντίον τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐν ᾧ ἔμελλεν ὁ Κοριολανός νὰ κυριεύσῃ τὴν πατρίδα του χάριν τῶν ἐχθρῶν, συνεκινήθη ὑπὸ τῶν παρακλήσεων τῆς μητρὸς του καὶ ἀπεχώρησεν. Ὅπως δὴποτε ἢ ἐπιχείρησις ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀποτυχίας αὐτῆς οἱ πατρίκιοι δὲν ἀπέκαμον. Ὅλοι ὅμως οἱ ἀγῶνες τῶν κατὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν δικαιωμάτων τῶν πληθείων ἀπέβησαν εἰς μάτην.

Καὶ πρῶτον μὲν (486) ἐπέτυχον οἱ πληθεῖοι νὰ ψηφισθῆ ἀγροτικὸς νόμος, διὰ τοῦ ὁποίου διενέμοντο μεταξὺ τῶν πτωχῶν δημοσιοὶ ἀγροί. Ἐπειτα ἐπέτυχον κατόπιν δεκαετῶν ἀγῶνων νὰ γίνουν γραπτοὶ νόμοι καὶ ἔγινεν ἡ **δωδεκάδελτος** (450).

Μετὰ ταῦτα οἱ πληθεῖοι (445) ἀπῆλθον τὴν ἐλευθερίαν τῶν γάμων μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων καὶ τὴν συμμετοχὴν τῶν εἰς τὴν ὑπατείαν. Οἱ πατρίκιοι ὑπεχώρησαν ὡς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν γάμων. Ἄλλ' εἰς τὸ δεύτερον ἀντέστησαν. Ἐπὶ τέλους ὅμως τὸ 367 οἱ πληθεῖοι ἐπέτυχον, ἵνα ὁ εἰς τῶν δύο ὑπάτων εἶναι πληθεῖος. Εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ πατρίκιοι εἶχον ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν τὴν καταγραφὴν τῶν πολιτῶν ἀναλόγως τῆς περιουσίας τῶν καὶ ἀνέθεσαν αὐτὴν εἰς δύο νέους ἄρχοντας ἐκ πατρικίων, τοὺς **τιμητάς**. Ἐπίσης ἀργότερα ἀπεχώρισαν ἀπὸ τὴν ὑπατείαν τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀνέθεσαν αὐτὴν εἰς δύο νέους ἄρχοντας, τοὺς **πραίτωρας**. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ οἱ πληθεῖοι κατῴρθωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ καταλάβουν καὶ αὐτὰ καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ ἀξιώματα, τὰ ὅποια μέχρι τοῦδε εἶχον ἀποκλειστικῶς οἱ πατρίκιοι. Ἐπὶ τέλους τὸ 286 καὶ ὅλα τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκκλησίας τῆς πληθῆος ἔλαβον ἰσχὺν νόμου.

Οὕτως, ὅλα τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν κατηργήθησαν. Μετὰ τὴν πλήρη δὲ ταύτην ἐξίσωσιν τῶν δύο τάξεων ἀρχίζουσι κυρίως οἱ κατακτητικοὶ πόλεμοι τῆς Ῥώμης, διὰ τῶν ὁποίων αὕτη καθυπέταξε πρῶτον μὲν τὴν Ἰταλίαν, ἔπειτα δὲ ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΡΩΜΗ ΚΑΘΥΠΟΤΑΣΣΟΥΣΑ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ

1. Σαυνιτικοὶ πόλεμοι.

Οἱ Σαυνῖται προχωρήσατες ἐκ τῶν Ἀμβρούζων ὁρέων εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς μεταξὺ Καμπανίας καὶ Ἀπουλίας ὄροσειράς. Ἡ χώρα αὐτῇ ὠνομάσθη **Σαυνίτις**. Ἀπ' ἐδῶ οἱ Σαυνῖται κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἔκαμνον ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ ἐκυρίευσαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν Κύμην καὶ τὴν τυρρηνικὴν Καπύην. Συγχρόνως δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Λευκανῶν καὶ Βρουτίων κατῆλθον εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὰς ἐκεῖ ἑλληνικὰς πόλεις. Ὡστε ἔβη ἡ Καμπανία καὶ ἡ κάτω Ἰταλία εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Σαυνιτῶν. Μόνον ἡ Νεάπολις εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ ὁ Τάρας εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Μὲ ἔλας ὅμως αὐτὰς τὰς κατακτήσεις οἱ Σαυνῖται δὲν κατώρθωσαν νὰ συμπήξουν ἰσχυρὸν κράτος. Δὲν εἶχον πόλιν ἱκανὴν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ἔλας τὰς πόλεις ἐνιαῖον καὶ μόνιμον πολιτικὸν πρόγραμμα. Ἐπειτα οἱ κατακτηταὶ παρασυρθέντες ἀπὸ τὴν γοητείαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀφωμοιώθησαν μὲ τοὺς κατακτηθέντας. Μόνον τὸ κυρίως Σαύνιον διετήρησε τὰ ἦθη καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν πατέρων. Ἀλλ' ὅμως ἦτο ἐντελῶς ἀποχωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἄλλους Σαυνίτας, πρὸς τοὺς ὁποίους συχνὰ ἤρχετο καὶ εἰς σύγκρουσιν. Ἐνεκα τούτου, ὅτε ἡ Ῥώμη ἔστρεψε τὰ ἔπλα κατ' αὐτοῦ, οἱ ἄλλοι Σαυνῖται ἔμειναν πολλὸν χρόνον ἀμέτοχοι τῆς πάλης.

Ἡ ἱστορία τῶν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαυνιτῶν πολέμων, ὅπως ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν παράδοσιν, παρουσιάζει πολλὰ σκοτεινὰ καὶ ἀσυνβίβιστα. Ἀφορμὴν εἰς αὐτοὺς φαίνεται ὅτι ἔδωσεν ἡ διχόνοια μεταξὺ ὄρεινῶν καὶ πεδινῶν Σαυνιτῶν. Οἱ ὄρεινοὶ ἐλαφυραγῶγουν τὴν χώραν τῶν Καμπανῶν τῆς Καπύης καὶ οὗτοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ διεξαγάγουν κατὰ τῶν Σαυνιτῶν τρεῖς πολέμους (343—341, 326—304 καὶ 298—290). Ἐπὶ τέλους ὅμως κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξουν αὐτοὺς τελείως.

2. Ἡ κυριαρχία τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τῆς μέσης Ἰταλίας.

Μετὰ τὸν Α΄ σαυιτικὸν πόλεμον οἱ Λατίνοι, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὴν ὀλονέν ἀξαναομένην δύναμιν τῶν Ῥωμαίων, ἐπανεστάτησαν ἀπ' αὐτῶν. Αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς Καπούης, οἱ ὅποιοι εἶχον παραδώσει ἑαυτοὺς εἰς τοὺς Ῥωμαίους συνετάχθησαν μὲ τοὺς Λατίνους. Ἡ θέσις τῶν Ῥωμαίων ὑπῆρξε δύσκολος. Ὁ εἰς τὴν Καμπανίαν στρατός των εὐρέθη ἀποχωρισμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα. Ἀλλὰ οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν (340) τοὺς Λατίνους καὶ Καμπανοὺς συνενωμένους. Ἡ συμμαχία τῶν Λατίνων μετὰ τοῦτο διελύθη, κάθε μία δὲ πόλις αὐτῶν ἦ ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἢ παρεδόθη.

Ἡ λατινικὴ ὁμοσπονδία διελύθη, ἐκάστη δὲ πόλις συνῆψεν ἰδιαιτέραν συνθήκην μὲ τὴν Ῥώμην.

Κατὰ ὅμοιον τέλος τρόπον ἐπεξετάθη ἡ Ῥωμαϊκὴ κυριαρχία καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Οὐόλσκων καὶ εἰς τὴν Καμπανίαν.

Μετὰ δὲ τὴν τελείαν ὑποταγὴν καὶ τῶν Σαυιτῶν, οἱ Ῥωμαῖοι ἐδέσποζον πλέον ὅλης τῆς μέσης Ἰταλίας. Φρούρια καὶ ἀποικίαι εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα ἰδρυμένα καὶ ἄρισται στρατιωτικαὶ ὁδοί, αἱ ὅποιοι διηκούλουν τὴν μεταφορὰν στρατῶν, συνεκράτουν τοὺς ὑποτεταγμένους λαοὺς. Τὰ διάφορα δὲ προνόμια, τὰ ὅποια εἰς διαφόρους πόλεις παρεχώρουν, ἐκράτουν αὐτοὺς διηρημένους καὶ τοὺς ἕκαστον νὰ ἔχουν ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης. Ὀλίγον κατόπιν οἱ Ῥωμαῖοι ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν. Ταύτην ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς οἱ πόλεμοι μὲ τοὺς Ταραντίνους καὶ τὸν Πύρρον.

3. Οἱ Ταραντῖνοι.

Ὁ Τάρας ἦτο ἡ μεγαλυτέρα ἑλληνικὴ πόλις τῆς Ἰταλίας. Εἶχε καλὸν λιμένα, τὸν μόνον ἄξιον λόγου ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, διὰ τοῦ ὁποίου διεξήγματο τὸ ἐμπόριον τῆς ὀρεινῆς χώρας. Οἱ Ταραντῖνοι ἠγγόραζον τὰ ἔρια παρὰ τῶν ὀρεινῶν καὶ κατεσκεύαζον ὑφάσματα χρωματιστά. Κατεσκεύαζον ὡσαύτως μεγάλα πῆλινα ἀγγεῖα πρὸς ἀποθήκευσιν τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου. Ἐγιναν λοιπὸν ἕνεκα τῆς ναυτιλίας των, τοῦ ἐμπορίου των καὶ τῆς βιομηχανίας των πολὺ πλούσιοι, ἀλλὰ καὶ πολὺ τρυφηλοί. Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους αἱ περισσότεραι ἐκ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς κάτω Ἰταλίας ἦσαν ὑποταγαγμένοι εἰς τοὺς Λευκανοὺς. Μόνον οἱ Θουρίοι, οἱ Λοκροὶ, ὁ Κρότων καὶ τὸ Ῥήγιον ἐξ ἔχθρας πρὸς τοὺς Λευκανοὺς εἶχον παραδώσει ἑαυτοὺς εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Τάρας διετήρει τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Ἀλλὰ τὸ 281 στόλος τῶν Ῥωμαίων, παρὰ τὰς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ταραντίνων συνθήκας, κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τάραντος. Οἱ Ταραντῖνοι τότε ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς προσβεβλημένους. Προσέβαλον τὰ Ῥωμαϊκὰ πλοῖα, συνέλαβον πέντε ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ναυτῶν, ἄλλους μὲν ἔσφαξαν, ἄλλους δὲ ἐξηνδραπόδισαν. Συγχρόνως ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Θουρίων καὶ ἐξεδίωξαν τὴν ἐκεῖ Ῥωμαϊκὴν φρουράν. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐκήρυξαν κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον, οἱ δὲ Ταραντῖνοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου Πύρρου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο περίφημος διὰ τὰ κατορθώματά του. Ὁ φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ Πύρρου Κινέας ἐπροσπάθησε νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ταραντῖνους. Ἀλλ' ὁ Πύρρος δὲν ἤκουσε τὰς συμβουλὰς του. Ἐνόμισεν ὅτι ἦτο κατάλληλος περίστασις νὰ ἐξαπλώσῃ τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν, νὰ κάμῃ δηλ. εἰς τὴν Δύσιν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Εἰς τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τοῦ ἔτους 280 πλέει εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 25 χιλιάδας ἄνδρας καὶ 20 ἐλέφαντας. Ἐκεῖ ἐνίκησε μὲν εἰς δύο μάχας τοὺς Ῥωμαίους καὶ προσεῖλκυσεν εἰς τὴν συμμαχίαν του τοὺς Βρουτίους, Λευκανοὺς καὶ Σαυνίτας, ἀλλ' ἔχασε καὶ πολλοὺς στρατιώτας. Ἐνόησε λοιπὸν, ὅτι τὰ σχέδιά του δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐζήτηε ἀφορμὴν νὰ φύγῃ ἐξ αὐτῆς χωρὶς νὰ προσβληθῇ ἢ στρατιωτικῇ του τιμῇ. Τὴν ἀφορμὴν αὐτὴν ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τὰ πράγματα τῆς Σικελίας.

Εἰς τὴν Σικελίαν τὴν δυτικὴν ἄκραν κατεῖχον πρὸ πολλοῦ οἱ Καρχηδόνιοι. Ὁλη ἡ ἄλλη νῆσος ἦτο γεμάτη ἀπὸ πολυαριθμοῦ ἐλληνικὰς ἀποικίας. Ὅταν ὁ Ξέρξης ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Σικελίας. Ἀλλ' ἐνίκηθησαν ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰμέραν. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τούτους οἱ Καρχηδόνιοι, ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων τῶν Ἑλλήνων, ἤρχισαν νὰ ἐξαπλώνωνται εἰς τὴν νῆσον. Ἐκυρίευσαν τὸν Ἀκράγαντα καὶ ἐστράφησαν ἐναντίον τῶν Συρακουσῶν, τὰς ὁποίας καὶ ἐπολιόρκησαν. Οἱ Συρακόσιοι τότε ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τοῦ Πύρρου. Ὁ Πύρρος ἐδέχθη μὲ προθυ-

μίαν τὴν πρόσκλησιν. Ἐφῆσε φρουρὰν εἰς τὸν Τάραντα καὶ ἐπλευ-
σεν εἰς τὰς Συρακούσας τὴν ἀνοιξιν τοῦ 278. Ἡ ἀπόβασις τοῦ
Πύρρου εἰς τὴν Σικελίαν μετέβαλεν ἀμέσως τὰ ἐκεῖ πράγματα.
Ὁ Πύρρος ἠλευθέρωσε τὰς Συρακούσας ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ
ἀφῆρσεν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους ἄλλας τὰς κτήσεις των, ἐκτὸς
τοῦ Λιλυθαίου. Κατόπιν ἤρχισε νὰ κατασκευάζῃ στόλον διὰ νὰ
προσβάλλῃ τὸ Λιλύθαιον καὶ ἴσως καὶ αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα εἰς
τὴν Ἀφρικὴν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Πύρρου οἱ Ῥω-
μαῖοι ἐκυρίευσαν ἄλλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας,
πλὴν τοῦ Τάραντος, ὅπου ὑπῆρχε φρουρὰ τοῦ Πύρρου. Ὁ Πύρρος
τότε παρασύρεται ἀπὸ τὰ παράπονα τῶν Ἑλλήνων τῆς κάτω
Ἰταλίας καὶ σπεύδει ἐκεῖ (275) μὲ 20 χιλιάδας πεζοὺς καὶ 3 χιλ.
ἵππους. Ἄλλ' ὁ στρατὸς δὲν ἀποτελεῖται πλέον ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς
στρατιώτας του. Ἐκεῖνοι εἶχον καταστραφῆ. Αὐτοὶ ἦσαν νεοσύλ-
λεκτοι καὶ δὲν εἶχον τὴν πείραν τοῦ πολέμου, τὴν ὅποιαν εἶχον
ἐκεῖνοι. Ἔνεκα τούτου τῶρα ὁ Πύρρος νικᾶται εἰς τὸ Βενέβεντον
ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀφῆ-
σας εἰς τὸν Τάραντα μικρὰν φρουρὰν.

Ἡ φρουρὰ τοῦ Τάραντος, ὅτε μετὰ τρία ἔτη ὁ Πύρρος ἀπέ-
θανε, παρέδωσε τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Συγχρόνως ὑπετά-
χθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ οἱ Σαυνῖται, Λευκανοὶ καὶ Βρούτιοι
καὶ τὸ 270 ἐκυριεύθη τὸ Ῥήγιον. Οὕτως ἔλη ἡ Ἰταλία περιήλθεν
εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΡΩΜΗ ΚΑΘΥΠΟΤΑΣΣΟΥΣΑ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

1. Ἡ Καρχηδῶν καὶ οἱ καρχηδονικοὶ πόλεμοι.

Ἡ Καρχηδῶν ἔκειτο εἰς τὰ δυτικά παράλια τοῦ σημερινοῦ κόλπου τοῦ Τύνητος, ἰδρύθη δὲ ὑπὸ Φοινίκων ἀποίκων τῆς Τύρου. Ὅταν ἐκτίσθη ἡ Καρχηδῶν, οἱ Φοίνικες ἤδη εἶχον γεμίσει τὴν δύσιν μὲ ἀποικίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρχαιότεραι καὶ ἐπιφανέστεραι ἦσαν ἡ Ἰτύχη εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὰ Γάδειρα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐν τούτοις ἡ Καρχηδῶν, ἕνεκα τῆς εὐφορίας τῆς χώρας τῆς, τῆς φιλεργίας τῶν κατοίκων τῆς καὶ τοῦ λαμπροῦ λιμένος τῆς, ἔγινεν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα ἔλων.

Οἱ Φοίνικες ἦσαν λαὸς ἐμπορικὸς καὶ ναυτικὸς. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἀποικίαι αὐτῶν δὲν εἶχον τὸν χαρακτήρα τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, ἀλλ' ἦσαν ἀπλοὶ ἐμπορικοὶ σταθμοί. Ἐνεκα τούτου ἕως οἱ Ἕλληνες ἐξετόπισαν μὲν ἤδη ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος αὐτοὺς ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, ἠπεῖλουν δὲ νὰ ἐκτοπίσουν αὐτοὺς καὶ ἐκ τῆς Σικελίας, τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Λιβύης. Ἡδὴ εἶχε κτισθῆ ἡ Μασσαλία, ἡ Ζάκανθα, τὸ Ἐμπόριον καὶ ἡ Κυρήνη, ἔλη δὲ ἡ ἀνατολικὴ Σικελία κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Φοίνικες λοιπὸν διὰ νὰ διατηρήσουν τὰς ἀπομεινάσας κτήσεις των, ἔπρεπε νὰ μετέλθουν πολιτικὴν δραστηριωτέραν. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀνέλαβον οἱ Καρχηδόνιοι. Πράγματι οὗτοι, ἀφ' οὗ ἐσταμάτησαν τὴν πρόσodon τῶν Κυρηναίων, ἐβοήθησαν τοὺς εἰς τὰ δυτικά τῆς Σικελίας ὁμοφύλους των, οἱ ὅποιοι ἠγωνίζοντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἀνέλαβον τὴν προστασίαν αὐτῶν. Ἐπειτα κατέκτησαν τὴν Σαρδινίαν καὶ ἠνάγκασαν ἕλας τὰς φοινικικὰς ἀποικίας τῆς Ἀφρικῆς νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν συμμαχίαν των. Ἐπὶ τέλους ἐγκατεστάθησαν καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰσπανίας.

Μὲ ἔλα αὐτὰ ἕως οἱ Καρχηδόνιοι ἔμειναν Φοίνικες ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἔθνη καὶ τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν χαρακτήρα. Πρὸ παντὸς ἦσαν ἔμποροι. Ἀπεστρέφοντο τὸν πόλεμον. Ἐθνικὸν στρατὸν δὲν εἶχον. Μόνον οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν Καρχηδόνιοι. Ὁ στρατὸς των ἀπετελεῖτο ἀπὸ μισθοφόρους Ἀφρικανούς, Ἰσπανούς, Γαλάτας. Ὁ πόλεμος δι' αὐτοὺς δὲν ἦτο παρὰ μεγάλη κερδοσκοπικὴ ἐπιχείρησις σύμφωνα μὲ

τὸν ἐμπορικὸν χαρακτῆρα τῶν Φοινίκων. Τὸ προπύργιον τοῦ κράτους τῶν Καρχηδονίων ἦτο τὸ ναυτικόν των. Καὶ ὡς πρὸς τὴν ναυπήγησιν καὶ ὡς πρὸς τὸν χειρισμὸν τῶν πλοίων οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν ὑπέρτεροι τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐναυπηγήθησαν κατὰ πρῶτον τετρήρεις, κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους τὰ πλοῖα τῶν Καρχηδονίων ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον πεντηρικά. Οἱ ἐρέται, δημόσιοι δούλοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶχον θαυμαστὴν πειθαρχίαν, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ τῶν πλοίων ἦσαν ἐπιδέξιοι καὶ ἀτρόμητοι.

Τὴν κυβέρνησιν τῆς Καρχηδόνας εἶχεν εἰς χεῖράς της ἀριστοκρατία ἐκ πλουσίων ἐμπόρων, οἱ ὅποιοι ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦν εἰς τὰς οἰκογενεάς των τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἰσχύν. Οἱ λοιποὶ πολῖται δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἶχον ὀλίγον ἀνεπτυγμένον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα.

Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὐρίσκετο ἡ Καρχηδὼν, ὅτε ἡ Ῥώμη ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μετ' αὐτῆς διὰ τὴν κατοχὴν τῆς Σικελίας. Ἡ Ῥώμη δηλ., ἀφ' οὗ κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν της ὅλην τὴν Ἰταλίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν κατάκτησιν καὶ τῆς Σικελίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸν συμπλήρωμα ἐκείνης. Εἰς τὴν Σικελίαν ὅμως ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἠγωνίζοντο περὶ τῆς κυριότητος αὐτῆς οἱ Ἕλληνες τῶν Συρακουσῶν καὶ οἱ Καρχηδόνιοι. Καὶ εἶχον μὲν προσωρινῶς διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Πύρρου ἐπικρατήσει οἱ Ἕλληνες, ἀφ' οὗ ὅμως ἀπεχώρησεν ἐκεῖνος, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς νήσου περιήλθεν εἰς τοὺς Καρχηδониούς, οἱ δὲ Ἕλληνες περιωρίσθησαν εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος αὐτῆς. Φυσικὸν λοιπὸν τώρα ἦτο οἱ Ῥωμαῖοι, ἐποφθαλμιῶντες τὴν Σικελίαν, νὰ συγκρουσθοῦν μὲ τοὺς Καρχηδониούς.

Οἱ καρχηδονικοὶ πόλεμοι ἀποτελοῦν γεγονὸς κοσμοϊστορικῆς σημασίας. Διὰ τῶν ἀγῶνων τούτων ἔμελλε νὰ κριθῆ, ὅχι ποῖος θὰ κυριαρχήσῃ τῆς Σικελίας, ἀλλὰ ποῖος θὰ κυριαρχήσῃ τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Καρχηδὼν ἦσαν ἀντιπρόσωποι δύο διαφόρων φυλῶν, τῆς Ἀρίας καὶ τῆς Σημιτικῆς, ἔμελλε καὶ τοῦτο νὰ κριθῆ, ἂν οἱ Ἄριοι ἢ οἱ Σημίται ἔμελλον νὰ ἡγηθοῦν τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν.

2. Α' καρχηδονικός πόλεμος (264 — 241).

Εἰς τὴν Σικελίαν, πλὴν τῆς χώρας τῶν Καρχηδονίων, ἔμενον ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων καὶ ἡ Μεσσήνη.

Ταύτην εἶχον καταλάβει Καμποαὶ μισθοφόροι ὀνομαζόμενοι Μαμερτίνοι, οἱ ὅποιοι ἄλλους μὲν ἐκ τῶν πολιτῶν ἐξεδίωξαν, ἄλλους δὲ ἀπέσφαξαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τοὺς δούλους ἐμοιράσθησαν ἀναμεταξύ των. Ἐναντίον τῶν ληστῶν αὐτῶν ἐπῆλθον οἱ Συρακόσιοι μὲ τὸν τύραννον αὐτῶν Ἰέρωνα καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Μεσσήνην. Οἱ Μαμερτίνοι τότε ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ οἱ Καρχηδόνιοι κατὰ πρόσκλησιν μερικῶν Μαμερτίνων σπεύσαντες ἐγκατέστησαν φρουρὰν εἰς τὴν Μεσσήνην καὶ συνεμάχησαν μὲ τὸν Ἰέρωνα. Ἀλλ' ἤδη Ῥωμαϊκὸς στρατὸς διήλθεν εἰς τὴν Σικελίαν (264). Οὗτος διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Ἰέρωνος, ἀφῆρσε διὰ δόλου τὴν Μεσσήνην ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἰέρωνος. Ὁ Ἰέρων ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην μὲ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐκτοτε οἱ Ῥωμαῖοι, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων, ἐξεδίωξαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου τοὺς Καρχηδονίους καὶ περιώρισαν αὐτοὺς εἰς τὰ ὄχυρά παράλια φρούρια.

Ἀλλὰ τότε κατενόησαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι ἐφ' ὅσον ἔθαλασσοκράτουν, ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβληθοῦν. Κατεσκεύασαν λοιπὸν εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους 130 πεντήρεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὡς ναύτας ἐχρησιμοποίησαν Τυρρηνοὺς καὶ Ἑλληνας τῆς κάτω Ἰταλίας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἔμπειροι ναυτικοί.

Μὲ τὸν νέον στόλον των οἱ Ῥωμαῖοι συνηγήθησαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῶν Μυλῶν μὲ τὸν καρχηδονικὸν καὶ ἐνίκησαν αὐτὸν (260). Ἡ σημασία τῆς νίκης ἦτο μεγάλη. Ἡ Ῥώμη αἴφνης ἔγινε καὶ ναυτικὴ δύναμις. Μετὰ τὴν νίκην τῶν Μυλῶν οἱ Ῥωμαῖοι κατέλαβον τὴν Κορσικὴν καὶ αὐξήσαντες τὸν στόλον των εἰς 330 πλοῖα ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικήν. Διεβίβασαν ἐκεῖ στρατὸν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Καρχηδόνα. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐνικήθησαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὴν ἐπιχείρησιν (255).

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ 14 ἔτη κατόπιν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἀπέβαινεν ἄλλοτε μὲν ὑπὲρ τοῦ ἑνός, ἄλλοτε δὲ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου. Ἐπὶ τέλους μετὰ μίαν νίκην μεγάλην τῶν Ῥωμαίων κατὰ θάλασσαν παρὰ τὰς Αἰγούσας νήσους συνωμολογήθη τὸ 241 εἰρήνη. Δι' αὐτῆς οἱ Καρχηδόνιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀποχωρήσουν

τελείως ἐκ τῆς Σικελίας καὶ νὰ πληρώσουν εἰς τοὺς Ῥωμαίους 3200 τάλαντα εἰς 20 ἔτη. Οὕτως ὁ πρῶτος καρχηδονικὸς πόλεμος ἔδωκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν Σικελίαν. Ὅλη ἡ νῆσος, ἐκτὸς τῆς Μεσσηνίας καὶ τῶν Συρακουσῶν, ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὑπεχρεώθη δὲ νὰ πληρώσῃ ὁρισμένους φόρους. Ἡ διοίκησίς τῆς ἀνετέθη εἰς ἓνα ἰδιαίτερον πραιτώρα.

Ὅλιγον μετὰ ταῦτα (238) οἱ Ῥωμαῖοι, ἐπωφεληθέντες ἐκ μιᾶς ἐπαναστάσεως τῶν μισθοφόρων εἰς τὴν Καρχηδόνα, κατέλαβον καὶ τὴν Σαρδινίαν. Αὕτη μὲ τὴν Κορσικὴν ἀπετέλεσαν ἄλλην ἐπαρχίαν μὲ ἰδιαίτερον πραιτώρα.

Τὸ 222 δὲ μετὰ ἐπανεπιλημμένας νίκας κατὰ τῶν Γαλατῶν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν καὶ ἄλλην τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν. Εἰς αὐτὴν ἔδρυσαν πολλὰς ἀποικίας (Πλακεντία, Κρεμών καὶ ἄλλαι) καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀρωμοίωσαν αὐτὴν μὲ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν.

Οὕτως ἡ Ἰταλία ἐπεξετάθη εἰς τὰ φυσικὰ αὐτῆς ὄρια, τὰς Ἀλπεῖς, καὶ περιέλαβεν ὅλας τὰς γύρω τῆς νήσους.

3. Β' καρχηδονικὸς πόλεμος (218—201).

Κατάκτησις τῆς Ἰσπανίας ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Σαρδινίας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, καθ' ὃν χρόνον οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν ἀπασχολημένοι μὲ τὴν στάσιν τῶν μισθοφόρων, καὶ ἡ ἐν γένει διαγωγὴ αὐτῶν ἔκαμε φανερόν εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν θὰ ἡσύχαζον, ἂν ἔσον εἶχον αὐτοὺς ἰσχυροὺς γείτονας. Ὁφείλον λοιπὸν νὰ ἐτοιμασθοῦν διὰ νέον ἀφευκτον πόλεμον. Στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ἦτο τότε ὁ **Ἀμίλκας Βάρκας**, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ α' καρχηδονικοῦ πολέμου καὶ τελευταίως εἰς τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως τῶν μισθοφόρων. Οὗτος συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς Καρχηδόνας ἐπὶ τῆς Ἰσπανίας, ἵνα οὕτως, ἂν ἔνός μὲν ἀναπληρωθῇ ἡ ἀπώλεια τῆς Σικελίας, ἂν ἑτέρου δὲ ἐτοιμασθῇ στρατὸς ἡσυχημένος διὰ τὸν ἐπικείμενον μὲ τοὺς Ῥωμαίους πόλεμον.

Ἄν' οὐ λοιπὸν ὁ Ἀμίλκας κατήρτισε στρατὸν ἐξ ἐντοπίων Λιθύων καὶ μισθοφόρων, διέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐπετέλεσεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐπὶ ἑννέα μὲν ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου του ὁ Ἀμίλκας, ἐπὶ ὀκτὼ δὲ κατόπιν ὁ γαμβρὸς καὶ διάψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

δοχός του Ἀσδρούδα, ὑπῆρξε μέγα. Ἀντί τῶν μικρῶν ἐμπορικῶν πρακτορείων, τὰ ὁποῖα ἡ Καρχηδῶν εἶχε μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰσπανίας, ἰδρύθη ἐκεῖ ἰδιαίτερον καρχηδονικὸν κρατος. Αἱ καλύτεραι χῶραι τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ τῆς νοτίας καὶ ἀνατολικῆς παραλίας ἔγιναν φοινικικαὶ ἐπαρχίαι. Ἐκτίσθησαν πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπιφανεστέρα ἦτο ἡ Καρθαγένη (νέα Καρχηδῶν). ἤκμασεν ἐκεῖ ἡ γεωργία καὶ περισσότερον ἡ μεταλλουργία εἰς τὰ ἀργυρωρυχεῖα, τὰ ὁποῖα τότε ἀνεκαλύφθησαν πλησίον τῆς Καρθαγένης. Αἱ περισσότεραι δὲ Ἰσπανικαὶ κοινότητες, μέχρι τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ, ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐπλήρωνον εἰς αὐτοὺς φόρον. Ἡ Καρχηδῶν λοιπὸν εὔρεν ἐκεῖ θαυμάσιον τόπον καταναλώσεως διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν τῆς. Ἐξ ἄλλου ἐνηργεῖτο ἐκεῖ τακτικὴ στρατολογία. Οἱ ἀιχμάλωτοι κατετάσσοντο εἰς τὸν καρχηδονικὸν στρατὸν καὶ συνεχωνεύοντο μὲ αὐτόν, ἐκ δὲ τῶν μὴ ὑποταχθεῖσάντων εἰς τοὺς Καρχηδονίους κοινοτήτων ἐστέλλοντο ἐπικουρικὰ ἢ ἐν ἀνάγκῃ μισθοφορικὰ σώματα. Ἐνεκα δὲ τῶν ἀδιακόπων ἀγῶνων μὲ τοὺς φιλοπολέμους Ἰβηρας καὶ Κελτούς, ὁ καρχηδονικὸς αὐτὸς στρατὸς ἦτο τελείως ἡσκημένος εἰς τὸν πόλεμον.

Τὸ σχέδιον λοιπὸν τοῦ Ἀμίλκα εἶχεν ἐπιτύχει καθ' ὅλοκληρίαν. Τὰ μέσα τοῦ πολέμου, δηλ. στρατὸς συνηθισμένος εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὴν νίκην καὶ ταμεῖον πλήρες χρημάτων, εἶχον ἐτοιμασθῆ. Δὲν ὑπελείπετο παρὰ νὰ εὑρεθῆ ὁ κατάλληλος ἀρχηγὸς διὰ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτὸς εὑρέθη. Τὸ 220 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσδρούδα οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ ἀνεκέρυξαν διάδοχόν του τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα **Ἀννίβαν**.

Ὁ Ἀννίβας. Ὅταν ὁ Ἀννίβας ἀνεκέρυχθη στρατηγός, ἦτο 24 μόνον ἐτῶν, ἀλλ' εἶχε μεγάλην στρατιωτικὴν πεῖραν. Ἦτο παῖς, ὅταν ἠκολούθησε τὸν πατέρα του εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν ἐφηβικὴν του ἡλικίαν ἐπέρασεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Εἶχεν ἐλαφρὸν καὶ ῥωμαλέον τὸ σῶμα καὶ ἔγινεν ἐξαισιος δρομεύς, ἀτρόμητος ἵππευς καὶ φοβερὸς πολεμιστής. Ἠδύνατο ἀκόπως νὰ ἀγρυπνῇ, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ νὰ μένη νῆστις ὡς ὁ ἔσχατος στρατιώτης. Συγχρόνως ἔλαβε καὶ παιδευσιν μεγάλην, ὅπως ὅλοι οἱ εὐγενεῖς Καρχηδόνιοι, τὴν δὲ ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐγνώριζεν ἀρκετά, ὥστε νὰ δύναται νὰ συντάσῃ μόνος πολιτικὰ ἔγγραφα εἰς αὐτήν. Ὅταν ἡλικιώθη κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ πατρὸς του καὶ εἶδε

τοῦτον νὰ πίπτῃ πλησίον του εἰς τὴν μάχην. Ἐπειτα, ὅταν ἔγινε στρατηγός, ὁ γαμβρός του Ἀσδρούδας, διηύθυνε τὸ ἵππικόν καὶ διεκρίθη καὶ διὰ τὴν στρατιωτικὴν του ἱκανότητα καὶ τὴν δαικητικὴν του εὐφυΐαν. Τώρα οἱ στρατιῶται του τὸν ἐκάλεσαν εἰς τὴν ἀρχηγίαν διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδια τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ γαμβροῦ καὶ ἀπεδείχθη ἄξιος κληρονόμος ἐκείνων. Συνήνωνεν εἰς ἑαυτὸν τὴν σύνεσιν μὲ τὸν ἐνθουσιασμόν, τὴν περίσκεψιν μὲ τὴν δραστηριότητα, ἦτο στρατηγός μεγαλοφυΐης.

Ἐκρηγξίς τοῦ πολέμου. Ὁ Ἀννίβας εὐθύς ὡς ἀνεκηρύχθη ἀρχιστράτηγος (220) ἀπεφάσισε νὰ ἀρχίσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ εἰσβάλῃ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν, πρὶν οἱ Ῥωμαῖοι ἐνεργήσουσιν ἀπόδασιν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ δώσῃ ἀφορμὴν πρὸς κήρυξιν τοῦ πολέμου.

Οἱ Ῥωμαῖοι, ὅταν οἱ Καρχηδόνιοι ἤρχισαν τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Ἰσπανίαν, διέβλεπον εἰς αὐτάς μόνον τὸν ἄμεσον σκοπόν, τὸν ἐμπορικόν. Δὲν προέβλεπον εἰς κανὲν διάδημα πρὸς ματαίωσιν αὐτῶν. Μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη συνεμάχησαν μὲ δύο ἐκεῖ παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις, τὴν Ζάκανθαν ἢ Σαγούντον καὶ τὸ Ἐμπόριον, καὶ ἀπήτησαν παρὰ τοῦ Ἀσδρούδα νὰ μὴ ἐκτείνῃ τὰς κατακτήσεις του πέραν τοῦ Ἰθηρος. Ὁ Ἀννίβας λοιπὸν διὰ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν κηρύξεως πολέμου προσβάλλει τὸ Σαγούντον καὶ μετὰ πολιορκίαν ὀκτὼ μηνῶν κυριεύει αὐτό. Ὅντως οἱ Ῥωμαῖοι, ὅταν ἔμαθον τὴν ἀλωσιν τοῦ Σαγούντου, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Καρχηδονίων (218).

Ὁ Ἀννίβας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ὁ Ἀννίβας ἄφησε τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούδαν μὲ μικρὸν στρατὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας καὶ ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Καρθαγένην τὸ ἔαρ τοῦ 218 μὲ 50 χιλ. πεζοὺς, 9 χιλ. ἵππεῖς καὶ 21 ἐλέφαντας. Διέβη τὸν Ἰθηρα ποταμὸν καὶ ἔπειτα τὰ Πυρρηναῖα. Εἰσελθὼν εἰς τὴν Γαλατίαν βαδίζει ταχέως πρὸς τὸν Ῥοδανὸν καὶ μετὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ διευθύνεται πρὸς τὰς Ἀλπεις καὶ διέρχεται αὐτάς κατόπιν πολλῶν ταλαιπωριῶν καὶ πολλῶν ἀπωλειῶν. Εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν ἔφθασεν ὁ Ἀννίβας κατ' Ὀκτώβριον, 5 1/2 μηνῶν ἀφ' ὅτου ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Καρθαγένης, ἀλλὰ μόνον μὲ 20 χιλ. πεζοὺς καὶ 6 χιλ. ἵππεῖς καὶ αὐτοὺς δὲ πολὺ ἐξασθενημένους. Εὐτυχῶς οἱ Γαλάται τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας ὑπεδέχθησαν τὸν Ἀννίβαν ὡς σύμμαχον καὶ ἐπρομήθευσαν εἰς αὐτὸν ἄνδρας, τρόφιμα, ἐνδύματα

καὶ ὄπλα. Ἐπομένως ὁ στρατὸς τοῦ Ἀννίβα, ἅφ' οὗ ἀνεπαύθη ἐπὶ 15 ἡμέρας, ἀνέλαβεν ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν.

Νίκαι τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐμφάνισις τῶν Καρχηδονίων ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων ἐτάραξε τὰ πολεμικὰ σχέδια τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι, ἅφ' οὗ ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, συνεκέντρωσαν δύο στρατοὺς, ἕνα εἰς τὴν Σικελίαν ὑπὸ τὸν ὕπατον Σεμπρόνιον διὰ νὰ διευθυνθῇ εἰς τὴν Ἀφρικὴν, καὶ ἕνα εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τὸν ἄλλον ὕπατον Πόπλιον Σκιπίωνα διὰ νὰ προσβάλλῃ τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ καὶ τῶν δύο τοὺς σκοποὺς ἐματαιώσε τὸ τόλμημα τοῦ Ἀννίβα. Ὅταν ὁ Σκιπίων ἐφθασεν εἰς τὴν Μασσαλίαν, ὁ Ἀννίβας εἶχε διαβῆ τὸν Ῥοδανόν. Ὁ Σκιπίων λοιπὸν ἄφησε τὸν ἐξάδελφόν του Γναῖον μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πορείαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αὐτὸς δὲ ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' ἤδη ὁ Ἀννίβας εἶχεν ἀναπαύσει τὸν στρατὸν του. Ἐπιτεθεὶς λοιπὸν κατὰ τοῦ Σκιπίωνος παρὰ τὸν ποταμὸν Τίχινον κατανικᾷ αὐτόν. Ἐν τῷ μεταξὺ σπεύδει ἐκεῖ καὶ ὁ ἄλλος ὕπατος Σεμπρόνιος ἐκ τῆς Σικελίας. Ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο ὑπάτους συνωμμένους κατανικᾷ παρὰ τὸν ποταμὸν **Τρεβίαν**. Αἱ δύο αὗται νίκαι ἔκαμαν τὸν Ἀννίβαν κύριον τῆς βορείου Ἰταλίας.

Τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους 217 ὁ Ἀννίβας διαβάς τὰ Ἀπέννινα εἰσβάλλει εἰς τὴν Τυρρηγίαν καὶ παρὰ τὴν **Τρασιμένην** λίμνην νικᾷ ἄλλον Ῥωμαϊκὸν στρατὸν ὑπὸ τὸν ὕπατον Φλαμίνιον.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Τρασιμένης ὁ Ἀννίβας, κύριος τῆς Τυρρηγίας, ἠδύνατο νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Εἰς αὐτὴν παρεσκευάζοντο διὰ τὸν ἔσχατον ἀγῶνα. Διέλυσαν τὰς γεφύρας τοῦ Τιβέρεως, ἐξέλεξαν δὲ δικτάτωρα τὸν **Φάβιον Μάξιμον**. Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἐγνώριζεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κυριεύσῃ τὴν Ῥώμην καὶ δὲν διημθύνθη κατ' αὐτῆς. Διαπερᾷ λοιπὸν τὴν Ὀμβρικήν, λεηλατεῖ τὴν Πικεντίνην καὶ στρατοπεδεύει παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀδριατικῆς, ὅπου ἀναπαύει τὸν στρατὸν του. Ἐπειτα βραδέως ἔδοιπορῶν παραλαϊκῶς καταβαίνει εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι αἱ σαυνιτικαὶ κοινότητες θὰ προσήρχοντο μὲ τὸ μέρος του. Αὗται ὅμως ἢ μία μὲ τὴν ἄλλην ἠρνήθησαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἔμειναν ἀργοί. Ὁ δικτάτωρ Φάβιος συνήθροισε δύο νέους λεγεῶνας καὶ παρηκολούθει τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ἀπέφευγεν ἐπιμελῶς νὰ συνάψῃ μὲ αὐτὸν κρίσιμον μάχην. Ἐφρόνει, ὅτι διὰ συνεχοῦς παρενοχλήσεως καὶ μικρῶν ἀψιμαχιῶν θὰ κατετρίβητο οὗτος. Ἐνεκχ δὲ τούτου ὁ Φάβιος ὠνομάσθη **βρα-**

δύς. Ἄλλ' ὅμως τὸ πολεμικὸν τοῦτο σχέδιον τοῦ Φαβίου δὲν ἤρρε-
 σεν εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν λαόν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ στράτευμα ἠγανά-
 κτει, διότι ἦτο ἀναγκασμένον νὰ βλέπῃ ἀπαθῶς τὴν καταστροφὴν
 τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. Ἔνεκα τούτου ἀνετέθη εἰς
 τοὺς νέους ὑπάτους Αἰμίλιον Παῦλον καὶ Τερέντιον Οὐάρωνα
 νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν πρόσδον τοῦ ἐχθροῦ διὰ τακτικῆς μάχης.
 Οὗτοι λοιπὸν μὲ στρατὸν ἐξ 80 χιλ. πεζῶν καὶ 6 χιλ. ἰππέων
 ἔσπευσαν νὰ συναντήσουν τὸν Ἀννίβαν, ὃ ὁποῖος εὗρισκετο εἰς
 τὴν Ἀπουλίαν μὲ 40 χιλ. πεζοὺς καὶ 10 χιλ. ἰππεῖς. Ἡ ἀποφα-
 σιστικὴ μάχη συνήφθη πλησίον τοῦ φρουρίου τῶν **Καννῶν**. Τόση
 δὲ ἦτο ἡ πανωλεθρία, τὴν ὁποίαν ἔπαθον οἱ Ῥωμαῖοι, ὥστε ἐκ
 τῶν 76 χιλ. Ῥωμαίων, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην, 70
 χιλ. νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδίου τῆς μάχης, μεταξύ δὲ αὐτῶν ὁ
 ὑπάτος Αἰμίλιος Παῦλος καὶ 80 συγκλητικοί. Οἱ δὲ 10 χιλ. ἄν-
 θρες, οἱ ὁποῖοι ἐφφύρουσαν τὸ ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον, κατὰ τὸ
 πλεῖστον ἠχμαλωτίσθησαν (216).

Ἡ τροπὴ τοῦ πολέμου ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων. Ἡ ἐν Κάν-
 ναις μάχῃ ἐφάνη ὅτι ἐμελλε νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὴν πραγματο-
 ποιήσιν τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ σχεδίου τοῦ Ἀννίβα. Κατὰ τὸ σχέ-
 διον τοῦτο ἔπρεπεν ἀφ' ἑνὸς νὰ συνενωθοῦν ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς
 Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἀφ' ἑτέρου νὰ κινηθοῦν εἰς ἀποστα-
 σίαν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας. Μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην
 λοιπὸν ἐφάνη, ὅτι καὶ τὰ δύο μέρη τοῦ σχεδίου τοῦ Ἀννίβα ἐμελ-
 λον νὰ πραγματοποιηθοῦν. Συνωμολόγησε συνθήκας συμμαχίας μὲ
 τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον καὶ τὸν τύραννον τῶν Συ-
 ρακουσῶν Ἰέρωνα διὰ νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥω-
 μαίων. Ἡ δὲ ἰταλικὴ συμμαχία, ἣ ὁποία μέχρι τοῦδε εἶχε μείνει
 ἀκλόνητος, τώρα ἤρχισε νὰ διασπᾶται. Αἱ περισσότεραι πόλεις
 τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ αὐτὴ ἡ Καπούη, ἣ δευτέρη πόλις τῆς Ἰτα-
 λίας, συνετάχθη μὲ τὸν Ἀννίβαν. Μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς κάτω
 Ἰταλίας, ἔνεκα τῆς παλαιᾶς ἀντιπαθείας των πρὸς τοὺς Φοίνικας,
 ἔμειναν πιστοὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὡς καὶ αἱ ἐκεῖ λατινικαὶ
 ἀποικίαι.

Τὰ σχέδια ὅμως τοῦ Ἀννίβα ἐματαιώσαν ἡ παραδειγματικὴ
 εὐστάθεια καὶ ἡ ἀξιοθαύμαστος ὁμόνοια τῶν Ῥωμαίων.

Πρῶτον οἱ Ῥωμαῖοι δραστηρίως κατέγιναν εἰς τὸ νὰ ὀργανώ-
 σουν νέον στρατὸν, καὶ ἀπέστειλαν αὐτὸν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ

ἐπολιόρκησαν τὰς Συρακούσας, τὰς ὁποίας μετὰ τρία ἔτη ἐκυρίευσαν (212)¹.

Ἐπειτα συνεμάχησαν μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ μὲ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος τὰς δυσαρεστημένας μὲ τοὺς Μακεδόνας καὶ ἐξήγειραν αὐτοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος οὕτω περιεπλάκη εἰς ἐμφύλιον πόλεμον ἐν τῇ Ἑλλάδι (211—204) καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀναλάβει διὰ τῆς συμμαχίας μὲ τὸν Ἀννίβαν.

Κατόπιν τούτων ἡ θέσις τοῦ Ἀννίβα ἔγινε πολὺ δύσκολος. Ὅτε μάλιστα οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολιόρκησαν καὶ τὴν Καπύην, ὁ Ἀννίβας τόσον ἐστενοχωρήθη, ὥστε πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης, τὸ ὅποιον μέχρι τοῦδε εἶχεν ἀποφύγει. Ὁ τρόμος, τὸν ὅποιον ἐνέπνευσε εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ῥώμης ἢ ἐμφάνισις τοῦ Ἀννίβα πρὸ τῆς πόλεως, ἦτο τόσος, ὥστε τὴν φράσιν «ὁ Ἀννίβας εἶναι πρὸ τῶν πυλῶν» (Hannibal ante portas) μετεχειρίζοντο ἕκτοτε αἱ Ῥωμαῖαι μητέρες, ὁσάκις ἤθελον νὰ ἐκφοβίσουν τὰ τέκνα των. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς τοῦ Ἀννίβα ὅτι μέρος τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπολιόρκει τὴν Καπύην, θὰ ἀνεκαλεῖτο πρὸς σωτηρίαν τῆς Ῥώμης, δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ἡ σύγκλητος παρεσκεύασεν ἄνευ αὐτοῦ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως, ὁ δὲ Ἀννίβας ἀπῆλθε χωρὶς νὰ ἐνεργήσῃ τίποτε κατ' αὐτῆς. Οἱ παρὰ τὴν Καπύην στρατηγοὶ παρέμειναν εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἡ Καπύη ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ (211).

Ἡ παράδοσις τῆς Καπύης ὑπῆρξε καταστρεπτικὴ διὰ τὸν Ἀννίβαν, ὅχι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πόλεως, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς τὰς πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αὐταὶ φοβηθεῖσαι ἐζήτουν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν συμμαχίαν. Ὁ Ἀννίβας περιωρίσθη εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν ἄκρην τῆς χερσονήσου, τὴν Ἀπουλίαν, περιμένων εἰς ἐνίσχυσιν τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούβαν ἐξ Ἰσπανίας. Ὅτε ὁμοῦς ἐπληροφόρηθη, ὅτι οὗτος ἐνικήθη παρὰ τὸ Μέταυρον (207) καὶ ἐφανεύθη, ἀπῆλπίσθη καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τοὺς Βρουτίους.

Ἐκστρατεία εἰς Ἀφρικήν. Ἡ μάχη τῆς Ζάμας. Ἀφ' οὗ ὁ Ἀννίβας ἔγινεν ἀκίνδυνος, οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέ-

(1) Εἰς τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως τῶν Συρακουσῶν συνετέλεσε πολὺ ὁ περίφημος μηχανικὸς τῆς ἀρχαιότητος Ἀρχιμήδης, ὁ ὁποῖος καὶ ἐφανεύθη κατὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς.

ρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Τὸν πόλεμον τοῦτον ἀνέθεσαν εἰς τὸν τότε ἐπανελθόντα ἐκ τῆς Ἰσπανίας **Σκιπίωνα**. Ὁ Σκιπίων πλεύσας εἰς Ἀφρικὴν κατέλαβε τὴν Ἰτύκην καὶ ὠχυρώθη εἰς αὐτήν. Συγχρόνως συνήψε συμμαχίαν μὲ τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας Μασσανάσην, τοῦ ὁποίου τὴν χώραν εἶχον ἀφαιρέσει οἱ Καρχηδόνιοι.

Οἱ Καρχηδόνιοι παρεσκευάσθησαν διὰ τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα καὶ ἀνεκάλεσαν ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Ἀννίβας βλέπων, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ πλέον τίποτε μένων εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔσπευσεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος.

Παρὰ τὴν **Ζάμαν** συνήφθη μεταξύ Ἀννίβα καὶ Σκιπίωνος ἀποφασιστικὴ μάχη (202). Κατ' αὐτὴν ἔλος ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς κατεστράφη, μόλις δὲ διεσώθη ὁ Ἀννίβας μὲ ὀλίγους ἱππεῖς. Μετὰ τὴν συμφορὰν αὐτὴν οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν εἰρήνην ὑπὸ βαρυτάτους ἔρους. Ὑπεχρεώθησαν α') νὰ παραχωρήσουν εἰς μὲν τοὺς Ῥωμαίους τὰς ἐν Ἰσπανίᾳ κτήσεις των, εἰς δὲ τὸν Μασσανάσην τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτοῦ, β') νὰ παραδώσουν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸν στόλον των, γ') νὰ πληρώνουν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ 50 ἔτη 200 τάλαντα κατ' ἔτος καὶ δ') νὰ μὴ προβαίνουν εἰς καμμίαν πολεμικὴν ἐνέργειαν χωρὶς τὴν ἄδειαν τῆς Ῥώμης.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Β' καρχηδονικοῦ πολέμου ὑπῆρξαν σπουδαῖα. Ἡ Ἰσπανία ἀπετέλεσε δύο Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας. Αἱ Συρακοῦσαι συνηνώθησαν μὲ τὴν ἄλλην Σικελίαν εἰς μίαν ἐπαρχίαν. Ἡ Καρχηδὼν τέλος ἐγένεν ἀπὸ ἰσχυρὸν ἐμπορικὸν κράτος ἀσπλος ἐμπορικῆς πόλις.

Τὸν νικητὴν τῆς Ζάμας ἐτίμησαν μὲ λαμπρὸν θρίαμβον. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἰς αὐτὸν πρῶτον ἔδωσαν ἐπώνυμον ἐκ τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκησεν, ὀνομάσαντες αὐτὸν **Ἀφρικανόν**.

4. Τελευταῖος πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Γαλατῶν.

Μετὰ τὸν Β' καρχηδονικὸν πόλεμον ἡ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία εὐρίσκετο ἐν ἐπαναστάσει. Ὅλοι αἱ γαλατικαὶ φυλαὶ εἶχον συνενωθῆ διὰ νὰ ἀμυνθοῦν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας των. Οἱ Ῥωμαῖοι ἠγωνίσθησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον μέχρι τοῦ 191 διὰ νὰ τοὺς ὑποτάξουν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὸ κατώρθωσαν. Καὶ οἱ μὲν πέ-

φαν τοῦ Πάδου Γαλατία διετήρησε τὴν παλαιάν τῆς ἔθνικὴν καὶ πολιτικὴν ὑπαρξιν. Ἡ ἐντεῦθεν ἕμως τοῦ Πάδου Γαλατία συνενώθη μετὴν Ἰταλίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐξηφάνισαν ἔλους τοὺς κατοίκους αὐτῆς ὅσοι ἠδύνατο νὰ φέρουν ὅπλα. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀποικιῶν, τὰς ὁποίας εἶχον ἐκεῖ, ἔδρυσαν προσέτι νέας, τὴν Ποτεντίαν, τὸ Πίσαυρον, τὴν Βονωνίαν καὶ τὴν Μυτίνην. Συνέδεσαν δὲ προσέτι τὴν Γαλατίαν μετὴν Ῥώμην διὰ στρατιωτικῶν ὁδῶν.

Τὰ ἴδια περίπου ἔκαμαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ εἰς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου. Ἐξωλόθρευσαν ἢ ἐξεδίωξαν εἰς τὰ ὄρη τοὺς ἐκεῖ κατοικοῦντας Λίγυρας καὶ ἔκτισαν ἐκεῖ τὴν ὄχυράν Λούναν, τὴν ὁποίαν συνέδεσαν διὰ παραλίης ὁδοῦ μετὴν Ῥώμην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΡΩΜΗ ΚΑΘΥΠΟΤΑΣΣΟΥΣΑ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

1. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὰ ἑλληνικὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς.

Μέχρι τοῦδε οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἀπέβλεπον εἰς κατακτήσεις ἔξω τῆς Ἰταλίας. Ἦθελον μόνον νὰ μὴ ἔχουν ἰσχυροὺς γείτονας ἱκανοὺς νὰ ἀμφισβητήσουν εἰς αὐτοὺς τὴν κυριαρχίαν τῶν ἐπὶ τῆς Ἰταλίας. Ἐνεκα τούτου καὶ διὰ τῆς εἰρήνης μὲ τὴν Καρχηδόνα δὲν ἐπεδίωξαν τὴν τελείαν καταστροφὴν αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον τὸν ἀφοπλισμὸν, ἐνίσχυσαν δὲ τὸν ἀντίπαλον αὐτῆς βασιλέα τῆς Νουμιδίας Μασσανάσην. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διετήρησαν τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον. Ἀλλὰ τοῦτο ἔπραξαν ἄφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῶν μεταλλείων τῆς, ἄφ' ἑτέρου δέ, διότι ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχε κράτος ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ Μασσανάσου. Ἐπομένως, ἂν ἄφηνον αὐτήν, θὰ περιήρχετο εἰς τὰς χεῖρας οἷου δήποτε τολμηροῦ πολεμιστοῦ, ὅστις θὰ ἐπεχείρει νὰ ἰδρῦσῃ ἐκεῖ καὶ πάλιν ἰσχυρὸν κράτος, ὡς ὁ Ἀμιλκας Βάρκας. Τώρα τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς ὠδήγησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν κοσμοκρατορίαν χωρὶς νὰ ἔχουν προδιαγεγραμμένον σχέδιον τοιοῦτο.

Τὸ 215, ὅτε ὁ Ἀννίδας ἦτο εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος εἶχε συμμαχήσει μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε συνεμάχησαν μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ μὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ ἐξήγειραν αὐτοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσε 10 ἔτη μέχρι τοῦ 205. Ἐπὶ τέλους ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ μὲ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐκτοτε ὁ Φίλιππος ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς.

Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶχεν ἀποθάνει ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ φιλοπάτωρ καὶ διεδέχθη αὐτὸν Πτολεμαῖος ὁ ἐπιφανής, παιδίον πέντε ἐτῶν. Κατὰ τῆς Αἰγύπτου τότε συνησπίσθησαν οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος καὶ τῆς Συρίας Ἀντίοχος ὁ Γ' ὁ ἐπνομασθεὶς μέγας, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διαμελίσουν τὸ κράτος τῆς Αἰγύπτου. Συνεφώνησαν ὁ μὲν Ἀντίοχος νὰ λάβῃ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κύπρον καὶ τὰς κτήσεις τοῦ κράτους ἐπὶ τῆς Φοινίκης καὶ Συρίας, ὁ δὲ Φίλιππος νὰ λάβῃ τὴν Κυρήνην, τὴν Ἰωνίαν καὶ τὰς Κυκλάδας. Ἐκήρυξαν λοιπὸν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ μὲν Ἀντίοχος εἰσήλασεν εἰς τὴν κοίλην Συρίαν, ὁ δὲ Φίλιππος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν Κυκλάδων. Ἔνεκα τούτου ὁ Φίλιππος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Βυζαντίους, τοὺς Ῥοδίους καὶ μὲ τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου. Οὗτοι δὲ ἐζήτησαν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι βεβαίως, ἔνεκα τῆς ἐξαντλήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκοντο ἐκ τοῦ Β' καρχηδονικοῦ πολέμου, δὲν ἤθελον νὰ ἀναλάβουν νέον πόλεμον. Ἄλλως τε δὲν ἀπέβλεπον ἀκόμη εἰς κατακτήσεις ἔξω τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνεχθοῦν νὰ λάβῃ τόσῃν ἔκτασιν τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας. Ὅθεν ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου (200).

2. Πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας (200—197).

Ὁ πόλεμος ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων κατ' ἀρχὰς διεξήχθη κακῶς. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τοῦ 229 εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐπὶ τῆς ἄλλης παραλίας τῆς Ἀδριατικῆς, τῆς Ἰλλυρίας. Εἶχον ἔλθει διὰ νὰ καταπολεμήσουν τοὺς ἐκεῖ πειρατὰς. Συγχρόνως δὲ κατέλαβον καὶ ἕκασταν συμμάχους τῶν τὰς ἐκεῖ παραλίας ἑλληνικὰς πόλεις, Ἀπολλωνίαν καὶ Ἐπίδαμον καὶ προσέει τὴν Κέρκυραν. Ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰλλυρίας λοιπὸν τῶρα ὀρμώμενος Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ματαίως ἐπὶ δύο κατὰ συνέχειαν ἔτη ἐπεχειρεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Ὅτε ὁμοῦ τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἀνέλαβεν ὁ Κόιντος Φλαμίνιος, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Οὗτος ἐνίκησε παρὰ τὸν Ἀῖον τὸν Φίλιππον καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰ στενὰ τῶν Τεμπῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Μέχρι τοῦδε μὲ τοὺς Ῥωμαίους συνεμάχουν μόνον οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἦδη πρῶτοι ἀπεσπάσθησαν οἱ Ἡπειρῶται ἐκ τῆς μακεδονικῆς συμμαχίας, κατόπιν δὲ καὶ ἔλαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, πλὴν τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Χαλκίδος, τὰς ὁποίας κατεῖχον μακεδονικαὶ φρουραί.

Ὁ Φίλιππος οὕτως ἀπεμονώθη. Ἐν τούτοις μὲ στρατὸν 25 χιλ. ἀνδρῶν ἔσπευσε νὰ συνάψῃ κρίσιμον μάχην μὲ τοὺς Ῥωμαίους εἰς Κυνὸς κεφαλὰς (παρὰ τὰ Φάρσαλα). Ἐκεῖ ὁμοῦς ὑπέστη τελείαν ἤτταν. Τὸ ἦμισυ τοῦ στρατοῦ του κατεκόπη.

Μετὰ τὴν συμφορὰν αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἐζήτησεν εἰρήνην. Ἡ

Ῥώμη παρεχώρησεν αὐτὴν ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ἔρους: α') νὰ παραδώσῃ τὸν πολεμικὸν του στόλον, β') νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ ἑλας τὰς κτήσεις του εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, γ') νὰ μὴ συνάπτῃ εἰς τὸ ἑξῆς συμμαχίας μηδὲ νὰ κηρύττῃ πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῶν Ῥωμαίων καὶ δ') νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Φλαμινῖνος κατῆλθεν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ἐτελοῦντο τότε τὰ Ἴσθμια παρὰ τὴν Κόρινθον. Ἐκεῖ αὐτος ἐκήρυξεν ἐξ ὀνόματος τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, ὅτι οἱ Ἕλληνες τοῦ λοιποῦ ἀφήνονται ἀφροῦρητοι, ἀφορολόγητοι καὶ ἐλεύθεροι νὰ ζοῦν κατὰ τοὺς πατρίους νόμους.

Ἄλλ' αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἀπεδείχθησαν ἀνάξιαί τῆς χορηγηθείσης εἰς αὐτὰς ἐλευθερίας. Μὲ τὰς ἐσωτερικὰς τῶν διχονοίας καὶ τὰς μεταξὺ τῶν φιλονικίας προεκάλεσαν ἀργότερα τὴν ὑποταγὴν τῶν εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

3. Πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀντιόχου τῆς Συρίας (192—189).

Ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὁ Ἀντίοχος ἐγκατέλειψε τὸν σύμμαχόν του. Ἐνόμισε καλὸν νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς προβλεπομένης ἤττης αὐτοῦ, ὥστε νὰ μείνῃ μόνος κύριος τῶν χωρῶν τοῦ κράτους τῆς Αἰγύπτου, τὰς ὁποίας θὰ ἐμοιράζετο μὲ ἐκεῖνον. Καὶ εἶχε μὲν ζητήσει ἢ αὐτὴν τῆς Ἀλεξανδρείας τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ἡ Ῥώμη, ἐπειδὴ εἶχεν ἀπόφασιν νὰ περιορίσῃ τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας τῆς μόνον ἐντὸς τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀφῆκεν ἐλεύθερον εἰς τὰς ἐνεργείας του τὸν Ἀντίοχον. Οἱ Αἰγύπτιοι τότε νικηθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου συνωμολόγησαν εἰρήνην μετ' αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας παρητοῦντο ἕλων τῶν ἐξωτερικῶν κτήσεών των.

Σύμφωνα μὲ τὴν εἰρήνην αὐτὴν ὁ Ἀντίοχος τὸ 195 ἔπλευσεν εἰς Μ. Ἀσίαν, διὰ νὰ καταλάβῃ τὰ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς καὶ δυτικῆς ἀκτῆς αὐτῆς αἰγυπτιακὰς κτήσεις, τὰς ὁποίας προηγουμένως εἶχε καταλάβῃ ὁ Φίλιππος. Ἀλλὰ ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Ἀντιόχου ἔφερεν αὐτὸν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Ῥωμαίους. Αἱ χῶραι αὗται, σύμφωνα μὲ τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον κάμει μὲ τὸν Φίλιππον, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλεύθεραι. Ὁ Ἄτταλος λοιπὸν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου καὶ οἱ Ῥόδιοι, οἱ ὁποῖοι ἐκινδύνευον ἐκ τοῦ Ἀντιόχου, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν αὐτῶν.

Οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ κάμουν παραστάσεις εἰς τὸν Ἀντίοχον. Ὁ βασιλεὺς ὁμοῦ περιφρονήσας αὐτὰς ὄχι μόνον τινὰς ἐκ τῶν ἐλευθέρων πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας ὑπέταξεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Θρακικὴν χερσονήσον εἰσέβαλεν, ὅπου κατέλαβε τὴν Σηστόν καὶ τὴν Μάδυτον καὶ ἔκτισεν ἐκ νέου τὴν Λυσιμάχειαν, τὴν ὁποίαν εἶχον καταστρέψει οἱ Θραῖκες. Ἐκ τῶν ἐπιτυχῶν δὲ τούτων ἐνθαρρυνθεὶς ὁ Ἀντίοχος ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ αὐτὸς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Εἰς τοῦτο παρεκίνησεν αὐτὸν καὶ ὁ Ἀννίδας, ὅστις, ἐκδιωχθεὶς κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ῥωμαίων ἐκ τῆς Καρχηδόνας, εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀντιόχου. Χάριν τοῦ σκοποῦ του αὐτοῦ ἤρchiσε νὰ ζητῆ συμμάχους. Ἄλλ' αἱ προσπάθειά του, ὅπως προσελκύσῃ μὲ τὸ μέρος του τὴν Αἴγυπτον, τὸν Εὐμένην τῆς Περγάμου, τὸν Προυσίαν τῆς Βιθυνίας, τοὺς Ῥοδίους καὶ τοὺς Βυζαντίους ἀπέτυχον. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ἐπροτίμησε νὰ ταχθῆ μὲ τοὺς Ῥωμαίους ἕνεκα τῆς ἀντιπαθείας του πρὸς τὸν Ἀντίοχον, ὁ ὁποῖος προηγουμένως τὸν εἶχεν ἐγκαταλείψει. Μόνον οἱ Αἰτωλοὶ συνεμάχησαν μὲ τὸν Ἀντίοχον. Ἦσαν δυσαρεστημένοι κατὰ τῶν Ῥωμαίων, διότι δὲν ἱκανοποιήθησαν ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τὸν Ἀντίοχον, ὅτι, ἂν ἔλθῃ μὲ στρατὸν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ὅλοι οἱ Ἕλληγες θὰ συνενωθοῦν μαζί του. Μὲ τὴν ἐλπίδα λοιπὸν αὐτὴν ὁ Ἀντίοχος τὸ φθινόπωρον τοῦ 192 κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ 10 χιλ. πεζοῦς καὶ 500 ἵππεις καὶ ἔκαμεν ἕναρξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ αἱ μὲν ἑλληνικαὶ πόλεις, πλὴν ἐλαχίστων, δὲν ἐβόηθησαν τὸν Ἀντίοχον, αὐτὸς δὲ εἰς μάχηκ παρὰ τὰς Θερμοπύλας πρὸς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀσίαν.

Κατόπιν τούτων οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ καταπολεμήσουν τὸν Ἀντίοχον εἰς τὴν ἰδίαν του χώραν καὶ ἀνέθεσαν τὸν νέον τοῦτον πόλεμον εἰς τοὺς δύο Σκιπίωνας, τὸν νικητὴν τῆς Ζάμας καὶ τὸν ἀδελφὸν του Λεύκιον. Ὁ Ἀντίοχος ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν παρὰ τὴν Μαγνησίαν (πλησίον τῆς Σμύρνης). Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνήρχοντο μὲ τοὺς συμμάχους των Ἀχαιοὺς, Μακεδόνας καὶ Περγαμηνοὺς εἰς 40 χιλιάδας. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἀντιόχου ἦτο διπλάσιος. Ἐν τούτοις ἡ νίκη τῶν Ῥωμαίων ἦτο τοιαύτη, ὥστε 50 χιλ. ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀντιόχου

κατεστράφησαν. Ὁ βασιλεὺς ἐζήτησεν εἰρήνην καὶ ἐδέχθη ἔλους τοὺς ἄλλους τῶν Ῥωμαίων, δηλ. νὰ ἀφήσῃ τὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ κτήσεις του καὶ ἔλῃ τὴν Μ. Ἀσίαν, προσέτι δὲ νὰ πληρώσῃ ἔλα τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου (190).

Ἡ μάχη τῆς Μαγνησίας ἐξήλειψεν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μεγάλων κρατῶν τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ἐτακτοποίησαν τὰ πράγματα τῆς Μ. Ἀσίας ὡς ἐξῆς· Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἀφέθησαν αὐτόνομοι. Εἰς τὴν Ῥόδον ἐδόθη ἡ Λυκία καὶ τὸ περισσότερον μέρος τῆς Καρίας. Περισσότερον τέλος παντὸς ἄλλου ἱκανοποιήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Εὐμένης διὰ τὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους πίστιν του. Εἰς μὲν τὴν Εὐρώπῃ ἔλαβε τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, εἰς δὲ τὴν Ἀσίαν, ἐκτὸς τῆς Λυδίας, ἡ ὁποία ἤδη ἀνήκεν εἰς αὐτόν, ἔλαβε προσέτι τὴν ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου Φρυγίαν μὲ τὴν Ἐφεσον καὶ τὰς Σάρδεις, τὸ βόρειον μέρος τῆς Καρίας μέχρι τοῦ Μαιάνδρου, τὴν μεγάλην Φρυγίαν, τὴν Λυκαονίαν καὶ μέρος τῆς Κιλικίας. Ἡ λοιπὴ Κιλικία καὶ ἡ Παμφυλία ἀφέθησαν εἰς τὸν Ἀντίοχον.

Οὕτω τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου ἔγινεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔτι ἡ Νουμιδία εἰς τὴν Ἀφρικὴν, κράτος δηλ. ἱκανὸν νὰ χαλιναγωγῇ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Συρίαν, ὅπως ἡ Νουμιδία τὴν Καρχηδόνα. Ἡ Ῥώμη κατὰ τὸ σύστημά της περιωρίσθη εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους. Ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς ὁμως περιελαμβάνετο ἔτι ἡ σειρά τῶν κρατῶν τῶν κειμένων ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς μέχρι τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς τῆς Μεσογείου. Οὐδαμοῦ ὑπῆρχε κράτος ἱκανὸν νὰ ἐμβάλλῃ αὐτοὺς εἰς φόβον. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Ἀννίβαν ἠσύχασε τότε. Ὁ Ἀννίβας μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Ἀντιόχου κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν. Ἐκεῖ ὁμως ἐνόησας, ὅτι ὁ βασιλεὺς διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς Ῥωμαίους θὰ ἐδολοφόνει αὐτόν, ἔλαβε δηλητήριον, τὸ ὁποῖον πάντοτε εἶχε μαζί του.

4. Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως τῆς Μακεδονίας (171 — 168).

Ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας, ἂν καὶ εἶχεν εἰλικρινῶς βοηθήσει τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἀντιόχου, δὲν ἱκανοποιήθη ὑπ' αὐτῶν. Τοῦναντίον ἐγκαθιδρύθη πλησίον του εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ Εὐμένης. Ἔνεκα τού-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

του ὁ Φίλιππος ἦτο δυσαρεστημένος μὲ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἤρ-
χισε κρυφίως νὰ παρασκευάζεται διὰ πόλεμον ἐναντίον αὐτῶν.
Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ἀπέθανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Περ-
σεύς. Οὗτος ἦτο ἀνὴρ ἀθλητικὸς, ἐπιβλητικὸς καὶ ἀγαπητὸς εἰς
τοὺς ὑπηκόους του, προσέτι δὲ ἐγκρατὴς, σταθερὸς καὶ ἐπίμονος.
Ἐμίσει δὲ τοὺς Ῥωμαίους, ἔπως καὶ ὁ πατὴρ του.

Ὁ Περσεύς, ἀφ' οὗ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐξηκολούθησε τὰς
παρασκευὰς τοῦ πατρὸς του. Κατήρτισεν ἱκανὸν στρατὸν καὶ συν-
εκέντρωσεν ἄφθονα χρήματα, ὅπλα καὶ τροφίμα. Ἄλλ' αἱ προσ-
πάθειά του πρὸς συνασπισμὸν κατὰ τῆς Ῥώμης ὄλων τῶν κατα-
πιεζομένων ὑπ' αὐτῆς λαῶν ἀπέτυχον. Μόνον εἰς τὰς ἐλευθέρας
ἐλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης κατώρθωσε νὰ ἐξε-
γείρη τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ἄλλ' ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως αὐτῆς τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ὁ
Περσεύς δὲν ἐπωφελήθη. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Εὐμένης κα-
τήγγειλεν ὅλα τὰ παρασκευαζόμενα ὑπὸ τοῦ Περσεύς εἰς τοὺς
Ῥωμαίους, οὗτοι δὲ ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον (172).

Πρῶτον ἔργον τῶν Ῥωμαίων ἦτο νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν
Περσεά πᾶσαν ἐκ μέρους τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ὑποστήριξιν.
Ἐνήργησαν, ὥστε εἰς ὅλας τὰς πόλεις νὰ ἔχουν τὴν ἀρχὴν οἱ
ἀφωσιωμένοι φίλοι των καὶ κατέλαβον τὴν Χαλκίδα μὲ ἀχαϊκὰ
στρατεύματα. Μόνον αἱ βοιωτικαὶ πόλεις Ἀλῖαρτος καὶ Κορώνεια
παρέμειναν πισταὶ εἰς τὸν Περσεά.

Ἐν τούτοις καὶ ἀπομονωθεὶς ὁ Περσεύς δὲν ἦτο ἀξιοκαταφρό-
νητος ἀντίπαλος. Ὁ στρατὸς του ἀπετελεῖτο ἀπὸ 43 χιλ. ἀνδρας.
Κατ' ἀρχὰς ἐνίκησε τὸν εἰσβαλόντα εἰς τὴν Θεσσαλίαν Ῥωμαϊκὸν
στρατὸν (171), καὶ ἐπὶ τρία ἔτη κατόπιν ἠμπόδισε τοὺς Ῥωμαί-
ους νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ ἀπο-
σταλεὶς Ῥωμαῖος στρατηγὸς Αἰμίλιος Παῦλος κατορθώνει νὰ ἀπω-
θήσῃ τὸν Περσεά πρὸς τὴν Πύδναν, ἐκεῖ δὲ συνάπτει πρὸς αὐτὸν
μεγάλην μάχην (168), ἣ ὁποία ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Μακεδονίας.
Ἐἴκοσι χιλιάδες Μακεδόνες ἐφονεύθησαν, ἔνδεκα δὲ χιλ. ἠχμαλω-
τίσθησαν. Ἐντὸς δύο ἡμερῶν μετὰ τὴν μάχην ὑπετάχθη ὅλη ἡ
Μακεδονία. Ὁ Περσεύς μὴ κατορθώσας νὰ δραπετεύσῃ παρε-
δόθη εἰς τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν ἄνευ ὄρων μὲ τὰ τέχνα του καὶ
τοὺς θησαυροὺς του. Ἀχθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Ῥώμην ἐκόσμησε
τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ, ἔπειτα δὲ ἐφυλακίσθη εἰς τὴν Ἄλβαν
ἄδου καὶ ἀπέθανε.

5. Διαρρήθμισις τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνας ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισε πλέον τὴν διάλυσιν τοῦ μακεδονικοῦ βασιλείου. Ἡ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρας ὁμοσπόνδους πολιτείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων οὔτε συμβόλαια οὔτε γάμοι ἐπετρέποντο. Ὑποχρεώθησαν δὲ νὰ πληρῶνουν φόρον εἰς τὴν Ῥώμην 100 ταλάντων κατ' ἔτος. Ὅλοι δὲ οἱ Μακεδόνες ἀξιωματικοὶ μὲ τοὺς υἱοὺς των ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ ζήσουν τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Τὴν αὐτὴν τύχην τῆς Μακεδονίας εἶχε καὶ ἡ Ἰλλυρία, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Γένθιος εἶχε ταχθῆ μὲ τὸν Περσέα. Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνας μέρος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς αὐτήν, κατενίκησε καὶ συνέλαβε τὸν Γένθιον, καὶ υπέταξεν ὅλην τὴν χώραν. Καὶ αὐτὴ διηρέθη εἰς τρεῖς μικρὰς πολιτείας, αἱ ὁποῖαι ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρῶνουν φόρον εἰς τοὺς Ῥωμαίους κατ' ἔτος, ὁ δὲ πειρατικὸς στόλος τῶν Ἰλλυριῶν διενεμήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ μακεδονικοῦ καὶ Ἰλλυρικοῦ βασιλείου. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ διὰ παντὸς ἀκίνδυνα ὅλα τὰ ἑλληνικὰ κράτη, φιλικὰ καὶ ἐχθρικά. Εἰς τὸν Εὐμένην τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου, τὸν πιστὸν σύμμαχόν των, ὄχι μόνον δὲν ἔδωσαν τίποτε ἐκ τῆς μακεδονικῆς λείας, ἀλλὰ καὶ ἐταπεινώσαν καὶ περιεφρόνησαν αὐτόν. Ἀπὸ τῶν Ῥοδίων ἀφήρεσαν ἄνευ λόγου ὅλας τὰς ἠπειρωτικὰς κτήσεις των καὶ ἐπληξάν τὸ ἐμπόριόν των διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Δήλου ὡς ἐλευθέρου λιμένος. Ὡσαύτως λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ πολέμου μεταξὺ Συρίας καὶ Αἰγύπτου υπέβαλον καὶ τὰς δύο ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν προστασίαν. Μόνον τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν διὰ τὴν πολλὴν του ταπεινώσιν ἱκανοποίησαν καὶ ἐδώρησαν εἰς αὐτὸν τὸν στόλον τοῦ Περσέως.

Εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχε καμμία ἀξιόλογος δύναμις διὰ νὰ τὴν ταπεινώσουν. Ἐπρεπε μόνον νὰ τιμωρηθοῦν αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ταχθῆ μὲ τοὺς Μακεδόνας, καὶ οἱ μακεδονίζοντες ἰδιῶται. Αἱ βοιωτικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ταχθῆ μὲ τὸν Περσέα, ἐτιμωρήθησαν ἤδη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου κυριευθεῖσαι καὶ ἐξανδραποδισθεῖσαι. Οἱ ὡς φίλοι τῶν Μακε-

δόνων υποδειχθέντες εις τὰς διαφόρους πόλεις ἐθανατώθησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ 500 Αἰτωλοί. Οἱ ἐξοχώτεροι ἐκ τῶν πολιτῶν Θεσσαλῶν, Αἰτωλῶν, Ἀκαρνανῶν καὶ ἄλλων ἐξωρίσθησαν. Χίλιοι δὲ ἐπίσημοι Ἀχαιοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς ὄμηροι. Ἐκ τούτων μόνον 300 μετὰ 17 ἔτη ἐπανήλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐβδομήκοντα τέλος πόλεις τῆς Ἡπείρου, ἣ ὁποία εἶχε ταχθῆ μετὸν Περσέα, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν παρεδόθησαν εἰς λεηλασίαν, οἱ δὲ κάτοικοί των 150 χιλ. ψυχαί, ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα.

Οὕτω μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνας ἔλαι αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ὑπήχθησαν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν προστασίαν.

6. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης.

Ἡ μάχη τῆς Πύδνας εἶναι ἡ τελευταία μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ῥώμη ἠγωνίσθη μετὰ ἰσότημον δύναμιν κράτους πολιτισμένου, συνάμα δὲ τὸ τέρμα τοῦ παλαιοῦ πολιτικοῦ συστήματος τῶν Ῥωμαίων. Μέχρι τοῦδε οἱ Ῥωμαῖοι ὡς πολιτικὸν ἀξίωμα εἶχον νὰ μὴ ἐπιδιώκουν κτήσεις πέραν τῆς ἰταλικῆς θαλάσσης, ἀλλὰ νὰ συκρατοῦν ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν προστασίαν ἔλα τὰ περὶ αὐτὴν πολυάριθμα κράτη. Ἡ ἐπιβολὴ ὅμως τῶρα ἐτησίου φόρου εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἰλλυρίαν ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον σύμπτωμα τῆς μεταβολῆς τῶν μέχρι τοῦδε τελούντων ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν προστασίαν εἰς ὑπηκόους τῆς Ῥώμης. Ὀντως δὲ ἐντὸς 35 ἐτῶν ἀπὸ ταύτης ἔλα τὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥώμης κράτη μετεβλήθησαν εἰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας.

Ἐποδούλωσις τῆς Μακεδονίας. Πρῶτον ἐκ τῶν αὐτονόμων κρατῶν, τὸ ὁποῖον ὑπεδουλώθη, ἦτο ἡ Μακεδονία.

Ἀνδρiscos τις ἐκ Μυσίας, ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς ὁμοιότητός του πρὸς τὸν Φίλιππον, τὸν ἀποθανόντα υἱὸν τοῦ Περσέως, παρυσιάσθη δῆθεν ὡς υἱὸς τοῦ Περσέως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τῆ βοηθείᾳ Ἰθακῶν ἡγεμόνων ἔγινε κύριος αὐτῆς (149). Οἱ Μακεδόνες, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ταπεινώσιν των ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἐδέχθησαν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἀπέστειλαν κατ' αὐτοῦ τὸν πραιτωρα Κόιντον Μέτελλον, ὁ ὁποῖος μετὰ μίαν ἀσήμαντον μάχην τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἔστειλε δέσμιον εἰς τὴν Ῥώμην (148).

Μετά τοῦτο ἡ Μακεδονία ὑπεδουλώθη τελείως. Αἱ τέσσαρες ὁμόσπονδοι πολιτεῖαι αὐτῆς διελύθησαν καί μετεβλήθη ἕλη εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν.

Τὸ πείραμα τοῦ Ἀνδρίσκου ἐπανελήφθη μετὰ ἕξ ἔτη καί ὑπὸ ἄλλου ψευδοφιλίππου. Ἄλλ' ἢ ὑπ' αὐτοῦ ὑποκινηθεῖσα στάσις κατεστάλη ἀμέσως.

Ἑποδούλωσις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ὑπεδουλοῦτο ἡ Μακεδονία, αἱ μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Σπάρτης ἔριδες ἐπροκάλεσαν πόλεμον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐπῆλθε καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ἡ ὑποδούλωσις εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

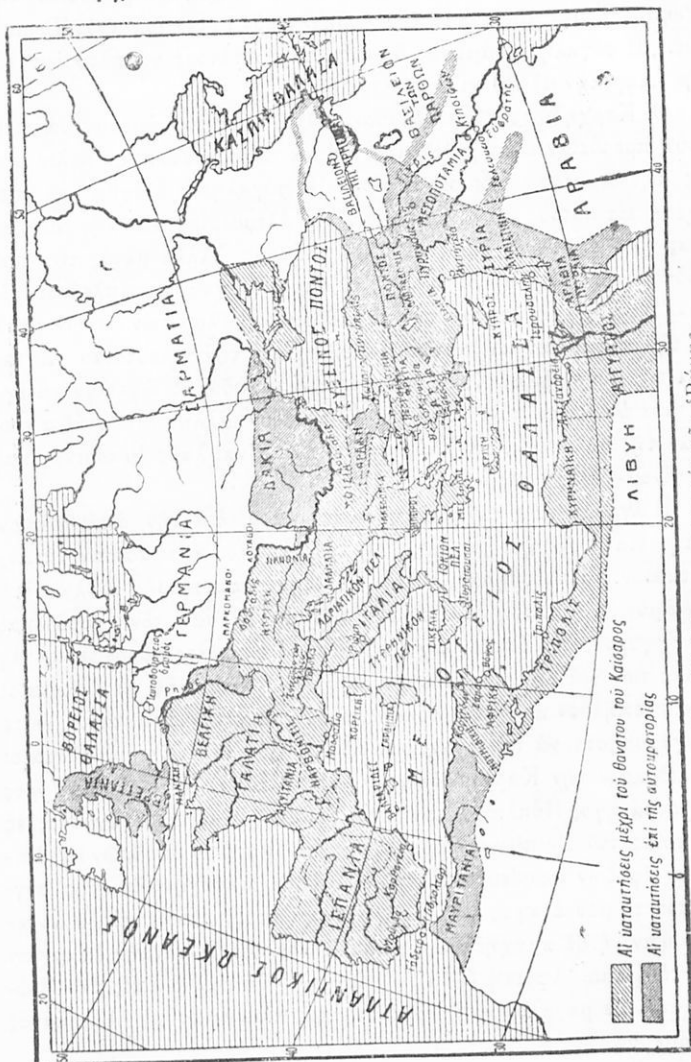
Οἱ Ἀχαιοὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐναντίον τοῦ Ἀντιόχου εἶχον κατορθώσει ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἀνέκαθεν ἐπόθουν, δηλ. νὰ συνενώσουν εἰς τὴν ὁμόσπονδίαν των ἕλην τὴν Πελοπόννησον. Ἡ Σπάρτη, ἡ Ἀχαΐα, ἡ Μεσσηνία τότε ἠναγκάσθησαν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Ἐκτοτε ὁμοῦ αἱ ἔριδες Σπάρτης καὶ Ἀχαιῶν ἐκορυφώθησαν. Ἡ σύγκλητος μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Μακεδονίας ἐνόμισεν, ὅτι θὰ καταπαύσῃ τὰς ἔριδας ταύτας, ἂν ἐπιτρέψῃ τὴν ἀποχώρησιν τῆς Σπάρτης ἀπὸ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ἀλλὰ τότε εἶχον ἐπιστρέψει εἰς τὴν πατρίδα των ἐκ τῆς Ἰταλίας μετὰ 17 ἔτων ἔξορίαν οἱ Ἀχαιοὶ ὁμηροὶ, μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ Δίασιος. Οὗτοι γεμᾶτοι ἀπὸ μίσους κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἔπεισαν τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ἀντισταθοῦν κατὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς συγκλήτου καὶ νὰ σφάξουν τοὺς Σπαρτιάτας, ὅσοι εὕρισκοντο εἰς τὴν Κόρινθον.

Ὁ Μέτελλος τότε κατῆλθεν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ ἐνίκησε τοὺς ὑπὸ τὸν Κριτόλαον Ἀχαιοὺς εἰς τὴν Λοκρίδα (147). Κατόπιν δὲ ἄλλος Ῥωμαῖος στρατηγός, ὁ Μόμμιος, ἐνίκησε τὸν Δίασιον παρὰ τὴν Λευκόπετραν, ὁ Μόμμιος μετὰ τοῦτο ἔγινε κύριος τῆς Κορίνθου καὶ παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν. Ὁμοίαν τύχην ἔλαβον καὶ αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Χαλκίς. Αἱ λοιπαὶ πόλεις ἔσπευσαν νὰ ὑποταχθοῦν καὶ οὕτως ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν. Ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλάς ἔγινε ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα, ἣ δὲ διοικήσις τῆς ἀνετέθη εἰς τὸν ἑπαρχον τῆς Μακεδονίας (146).

Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνας. Ἡ Καρχηδὼν μετὰ τὸν Β' καρχηδονικὸν πόλεμον διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας τῆς εἶχεν ἀναλάβει καὶ πάλιν καὶ εὕρισκετο εἰς ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κα-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τάσασιν. Τοῦτο ἀνησυχεῖ πολὺ τοὺς Ῥωμαίους καὶ διὰ τοῦτο ἐζή-
 τουν εὐκαιρίαν νὰ καταστρέψουν τελείως αὐτήν. Τὴν εὐκαιρίαν δὲ
 εἶδωσεν ὁ γηραιὸς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάσης.

Εἰς. 20. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης.

Ὁ Μασσανάσης δὲν ἤρκετο μόνον εἰς τὸ νὰ ἐπιτηρῇ τὴν Καρχηδόνα, ἀλλὰ διαρκῶς ἠχρωτηρίαζεν αὐτήν ἀφαιρῶν τὰς χώρας τῆς. Οἱ Καρχηδόνοι εἰς μάτην κάθε φοράν ἐζήτουν τὴν ἐπέμβασιν
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

των Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι πάντοτε ἔδιδον τὸ δίκαιον εἰς αὐτόν. Ἐπὶ τέλους ἕως ἐξηντλήθη ἡ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μασσανάσου χωρὶς τὴν ἄδειαν τῆς Ῥώμης. Τοῦτο ἀπετέλεσε τὴν ποθητὴν εὐκαιρίαν διὰ τοὺς Ῥωμαίους. Ἡ σύγκλητος ἀμέσως διέταξε τοὺς ὑπάτους νὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἀφρικὴν μὲ 80 χιλ. ὀπλίτας (149).

Οἱ Καρχηδόνιοι, ὅταν ἔμαθον τοῦτο, ἔσπευσαν ἀμέσως νὰ στείλουν πρεσβεῖαν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν των εἰς τὴν διάκρισιν τῆς συγκλήτου. Ἡ σύγκλητος ἐδέχθη καὶ ὑποσχέθη εἰς αὐτοὺς τὴν διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτονομίας των, ἐξήτησεν ἕως καὶ 300 ὁμήρους. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ὁμήρων οἱ ὑπατοὶ, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταπλεύσει εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐξήτησαν τὴν παράδοσιν καὶ ἔλων τῶν ὅπλων μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν καὶ αὐτῶν ἀνεκοίνωσαν τὴν τελευταίαν διαταγὴν τῆς συγκλήτου. Κατὰ ταύτην οἱ Καρχηδόνιοι ὤφειλον νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των καὶ νὰ κτίσουν ἄλλην 80 στάδια μακρὰν τῆς θαλάσσης, νὰ παύσουν δηλ. νὰ εἶναι λαὸς ἐμπορικὸς καὶ νὰ γίνουν λαὸς γεωργικὸς.

Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ καρρχηδονικοῦ λαοῦ διὰ τὴν ἀπάνθρωπον αὐτὴν διαταγὴν ἦτο μεγάλη. Ὁμοφώνως ἔλοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀντισταθοῦν. Ἐπεδόθησαν λοιπὸν εἰς τὴν κατασκευὴν ὅπλων διὰ τὴν ἄμυναν. Ἐπειδὴ δὲν εἶχον σίδηρον ἔχυσαν τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, τὸν ὅποιον εἶχον. Αὐταὶ αἱ γυναῖκες προσέφεραν τὰς κόμας των διὰ τὴν κατασκευὴν σχοινίων. Ὅταν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπατοὶ ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως, εὗρον τοιαύτην ἀντίστασιν, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ πολιορκήσουν αὐτήν. Δύο ἔτη ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολιορκούν τὴν Καρχηδόνα χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἐπὶ τέλους ὁ νέος ἀρχιστράτηγος Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανός, ἕγγονος ἐξ υἱοθεσίας τοῦ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ, κατόπιν σφοδρῶν καὶ ἐπιμόνων ἐφόδων ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν. Κατὰ διαταγὴν δὲ τῆς συγκλήτου τὸ μὲν ἔδαφος τῆς Καρχηδόνας κατεδικάσθη εἰς αἰωνίαν ἐρήμωσιν, ἡ δὲ καρρχηδονικὴ χώρα ἀπετέλεσε Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρικὴ (146). Ὁ Σκιπίων ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικανός ὁ νεώτερος.

Ἐποδοῦλωσις τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς Προβιγγίας. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν, μετὰ τὴν ἔξωσιν ἐξ αὐτῆς τῶν Καρχηδονίων, οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν σημερινὴν Καταλωνίαν, Βαλεντίαν καὶ Ἀνψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

δαλουσίαν και απέτελεσαν έξ αυτών δύο έπαρχίας. Και έφ' εσον-
μην διήρκει ο Β' καρχηδονικός πόλεμος, αι έπαρχίαι αυται έδει-
κνουν άφροσίωσιν εις τους νέους κυρίους, διότι έφοβούντο μή έπα-
νέλθουν υπό τον μισητόν ζυγόν των Καρχηδονίων. 'Αφ' ου όμως
ο κίνδυνος αυτός εξέλιπεν, έπειδή έπιέζοντο πολύ υπό των 'Ρω-
μαίων διοικητών, έπανεστάτησαν (197).

Έκτοτε ήρχισαν οι μακροί Ιθηρικοί πόλεμοι, οι οποίοι απο-
βαίνοντες άλλοτε μιν υπέρ του ένός άλλοτε δε υπέρ του άλλου
διήρκεσαν περίπου 70 έτη. 'Επί τέλους όμως κατόπιν της άλώ-
σεως υπό του Σκιπίωνος Αίμιλιανού της Νουμαντίας (133), συνε-
τελέσθη ή καθυπόταξις έλης της 'Ιθηρίας υπό των Ρωμαίων. Μετά
10 δε έτη κατεκτήθησαν αι Βαλεαρίδες νήσοι.

Το αυτό έτος της άλώσεως της Νουμαντίας (133) ο βασιλεύς
της Περγάμου 'Ατταλος Γ', αποθανών άτεκνος, άφησε κληρονόμον
του βασιλείου του τον δήμον των 'Ρωμαίων. Ουτοι δε έκαμαν αυτό
ρωμαϊκήν έπαρχίαν υπό το όνομα της 'Ασίας, άφ' ου προσέθεσαν
εις αυτήν την Λυκίαν, την Καρίαν και την εις τον 'Ελλάσποντον
Φρυγίαν.

Κατά τους αυτούς τέλους χρόνους οι 'Ρωμαίοι, βοηθούντες τους
συμμάχους των Μασσαλιώτας έναντίον των Γαλατών, κατέκτησαν
έλην την νοτίαν Γαλατίαν από των 'Αλπεων μέχρι των Πυρρη-
ναίων και έκτισαν εκεί δύο άποικίας, την Αίξ και την Ναρθώνην.
'Η χώρα αυτη απέτέλεσεν ιδίαν έπαρχίαν υπό το όνομα Προβιγ-
κία (=έπαρχία). Διά ταύτης οι 'Ρωμαίοι εξησφάλισαν την κατά-
ξηράν συγκοινωνίαν της 'Ιταλίας με την 'Ισπανίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Αί κοινωνικαὶ τάξεις.

Οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται. Τὸ πολίτευμα τῆς Ῥώμης, ὅπως τοῦτο διεμορφώθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἦτο ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀρχαία εὐγένεια κατέπεσε καὶ ὅτι ὅλοι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα. Ἀλλὰ ταχέως ἐσηματίσθη νέα.

Εἰς τὴν σύγκλητον κατετάσσοντο οἱ ἄρξαντες ἀρχὴν τινα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων (ὑπάτου, πραίτωρος, ἀγορανόμου). Μετὰ τὴν ἐξίσωσιν ὁμοῦ τῶν δύο τάξεων εἰσῆρχοντο εἰς αὐτὴν καὶ πληθεῖσι ὄσοι ἀνήρχοντο εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας. Αὐτοὶ λοιπὸν καὶ οἱ οἰκοὶ των ἐξευγενίσθησαν καὶ μὲ τούτους ἀρχαίους οἴκους τῶν πατρικίων ἀπετέλεσαν μίαν νέαν ἀριστοκρατικὴν τάξιν, τὴν λεγομένην *συγκλητικὴν*. Ἡ νεοσχημάτιστος αὕτη εὐγένεια, ἐπωφελομένη ἐκ τῆς μετριότητος τῶν ἀρχόντων καὶ ἐκ τῶν δυσχερῶν περιστάσεων τοῦ Β' καρρηθονικοῦ πολέμου, κατώρθωσε νὰ μεταβάλλῃ τὴν σύγκλητον ἀπὸ σώματος συμβουλευτικοῦ εἰς κυβερνωσάν συνέλευσιν καὶ νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖράς της ὅλην τὴν διοίκησιν. Ἀπέκλειε μὲν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἐπομένως καὶ ἀπὸ τῆς συγκλήτου, τοὺς ἄλλους πολίτας, περιώριζε δὲ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων μεταξὺ ὀλίγων οἰκῶν. Νέος ἄνθρωπος ὠνομάζετο ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε κατορθώσαι νὰ ἄρξῃ ἀρχὴν ἐκ τῶν μεγαλυτέρων, ἂν δὲν κατήγετο ἐκ τῆς συγκλητικῆς τάξεως.

Ἐκτὸς ὁμοῦ τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως τῶν συγκλητικῶν, σὺν τῇ χρόνῳ ἐσηματίσθη καὶ ἄλλη ἀριστοκρατικὴ τάξις στηριζομένη εἰς τὸν πλοῦτον, ἢ λεγομένην *ἱππικὴν τάξιν*. Κατ' ἀρχὰς ἱππεῖς ἦσαν μόνον οἱ ἀνήκοντες εἰς τοὺς 18 ἱππικοὺς λόχους. Εἰς τοὺς κατόπιν ὁμοῦ χρόνους ὡς ἱππεῖς ἐθεωροῦντο καὶ ὅλοι οἱ πολῖται, ὄσοι εἶχον τὴν ἀπαιτουμένην περιουσίαν διὰ νὰ καταταχθοῦν εἰς τοὺς ἱππεῖς. Ὅλοι οἱ πλούσιοι δηλ. ἐθεωροῦντο, ὅτι ἀπετέλουν ἰδιαιτέραν τάξιν. Ἡ τάξις λοιπὸν αὕτη ἀπετέλει τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ χρόματος.

Τρίτην τέλος τάξιν ἀπετέλουν ὅσοι οἱ ἄλλοι πολῖται. Ταύτην

ονομάζομεν **δήμον**. Ὁ δῆμος κατ' ἀρχάς ἀπετελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ μικροῦς ἰδιοκτητῶν, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέργουν οἱ ἴδιοι τοὺς ἀγρούς των. Οἱ ἔντιμοι καὶ ῥωμαλέοι αὐτοὶ ἀγρόται ἀπετέλουν συγχρόνως καὶ τὸν ῥωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Αἱ κατακτήσεις ὅμως κατέστρεψαν τὴν τάξιν ταύτην τῶν πολιτῶν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐχάθησαν ἀπὸ τοὺς μακροῦς καὶ συνεχεῖς πολέμους. Κυρίως ὅμως οἱ μικροὶ αὐτοὶ ἰδιοκτῆται κατεστράφησαν, διότι μετὰ τὰς κατακτήσεις ἦτο ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν, ὅπως πρὶν.

Οἱ ἀγρόται οὗτοι ἔζων πρὶν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τοῦ αἵτου. Ἄλλ' ἀφ' οὗ μετὰ τὰς κατακτήσεις ἤρχισε νὰ εἰσάγεται εἰς τὴν Ῥώμην σίτος ἀπὸ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν, οὗτος ἐξέπεσεν εἰς τόσον χαμηλὴν τιμὴν, ὥστε οἱ Ἴταλοὶ ἀγρόται δὲν ἠδύναντο ἐκ τοῦ εἰσοδηματός των νὰ συντηροῦν τὴν οἰκογένειάν των καὶ νὰ ἔχουν τὰ βάρη τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ἠναγκάζοντο λοιπὸν νὰ πωλήσουν τοὺς ἀγρούς των εἰς πλουσίους γείτονάς των, οἵτινες ἐκαλλιέργουν αὐτὰ διὰ δούλων.

Οἱ μέχρι τοῦδε μικροὶ ἰδιοκτῆται λοιπὸν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσουν εἰς τοὺς ἀγρούς συνέρρεον εἰς τὴν Ῥώμην. Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ ἔλα τὰ βιοποριστικὰ ἐπαγγέλματα ἠσχοῦντο ἀπὸ τοὺς εὐώνους δούλους. Ἐπομένως παρέμενον ἀργοί. Ἐνεκα τούτου ἡ πολιτεία ἠναγκάσθη νὰ εἰσαγάγῃ τὴν δωρεάν ἢ εἰς εὐτελεῖ τιμὴν διανομὴν εἰς τὸν λαὸν αἵτου, τὸν ὅποιον ἔστελλον αἱ ἐπαρχίαι. Ἐθεωρεῖτο ἄλλως τε δίκαιον ὁ κυρίαρχος λαὸς νὰ τρέφεται δαπάναις τοῦ κατακτηθέντος κόσμου. Ὡς ἦτο ὅμως φυσικόν, ὁ ἀργὸς αὐτὸς ὄχλος ἐπώλει εἰς τὰς ἐκκλησίας τὴν ψῆφόν του. Ἐὰν δὲ λάθωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι, ἐκτὸς τούτων, Ῥωμαῖοι πολῖται ἐγίνοντο καὶ οἱ ἀπελευθερωθέντες δούλοι, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ποίαν ἀλλοίωσιν ἔπαθεν ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

Οἱ δούλοι. Πρὸ τῶν κατακτήσεων οἱ Ῥωμαῖοι ἐκαλλιέργουν ἕκαστος τὸν ἀγρόν του, οἱ δὲ μεγάλοι ἰδιοκτῆται μετεχειρίζοντο διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλευθέρους γεωργούς. Οἱ δούλοι ἦσαν πολὺ ὀλίγοι. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἡ Ῥώμη ἤρχισε νὰ ὑποτάσῃ ἄλλους λαούς, οἱ δούλοι ἔγιναν πολυάριθμοι. Ὅλοι οἱ αἰχμαλωτισθέντες κατὰ τὴν μάχην, ἔλοι οἱ κάτωκαί μᾶς κυριευθεῖσης πόλεως ἀνήκον εἰς τὸν νικητὴν. Ἀπετέλουν μέρος τῆς λείας καὶ ἐπωλοῦντο ἀμέσως εἰς τοὺς ἐμπόρους δούλων, οἱ ὅποιοι παρηκολούθουν τὸ στράτευμα. Οὗτοι κατόπιν τοὺς ἔφερον

εις τὴν Ῥώμην, ἔπου τοὺς ἐπώλουν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν δούλων. Ἐπειτα ἀπὸ κάθε πόλεμον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπωλοῦντο ὡς δούλοι χιλιάδες αἰχμαλώτων, ἄνδρες καὶ γυναῖκες.

Ὁ ἀγοράζων δούλον ἐγίνετο κύριος αὐτοῦ. Ἡδύνατο νὰ τὸν μεταπωλήσῃ ἢ νὰ τὸν κληροδοτήσῃ εἰς τοὺς κληρονόμους του. Τὸν ἠνάγκαζε νὰ ἐργάζεται ἔπου ἤθελε, τὸν ἔτρεφεν, ἔπως ἤθελεν, ἠδύνατο νὰ τὸν κτυπᾷ, νὰ τὸν φυλακίξῃ καὶ τὸν υποβάλλῃ εἰς βασανιστήρια καὶ ἐπὶ τέλους νὰ τὸν φονεύσῃ χωρὶς νὰ δώσῃ λόγον εἰς κανένα. Ὁ δούλος ἐθεωρεῖτο ὡς ζῷον ἢ ὡς πρᾶγμα. Δὲν εἶχε κανὲν δικαίωμα, δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι μῆτε ἰδιοκτήτης, μῆτε σύζυγος, μῆτε πατήρ. Τὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα ἐγέννων αἱ δούλαι γυναῖκες, ἦσαν καὶ αὐτὰ δούλοι.

Ὑπολογίζεται, ὅτι εἰς τὴν Ῥώμην ὑπῆρχον 900 χιλ. δούλοι κατὰ τὸν 1ον αἰῶνα π.Χ. Οἱ πλοῦσοι εἶχον 10—20 χιλ. ἕκαστος. Τὸ νὰ ἔχῃ τις τρεῖς μόνον δούλους ἦτο σημεῖον πενίας. Μετεχειρίζοντο δὲ αὐτοὺς εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἐργασιῶν.

Οἱ δούλοι, ἔσοι ὑπηρέτου εἰς τὴν πόλιν, ἔζων βίον ἔπως δήποτε ἄνετον. Ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς οἰκίας ἐπίσης ὅμως ὡς μουσικοί, ὡς ἰατροί, ὡς διδάσκαλοι τῶν τέκνων τῶν κυρίων των, ὡς τεχνῖται. Κύριοί τινες εἶχον ἐργαστάσια, εἰς τὰ ὁποῖα δούλοι τεχνῖται κατεσκευάζον ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἄλλοι δούλοι ἔμποροι ἐπώλουν εἰς τὴν ἀγορὰν. Ἄλλοι πάλιν ἐμίσθωνον τοὺς δούλους των ὡς τεχνίτας, ναύτας, ἀντιγραφεῖς, ὑποκριτάς, κουρεῖς, μαγεῖρους κλπ.

Οἱ ἐργαζόμενοι ὅμως εἰς τοὺς ἀγροὺς δούλοι ἦσαν δυστυχέστατοι. Ἐνεκα τούτου, ὅταν ὁ κύριος ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ δούλόν τινα, ἔστελλεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς. Τοὺς ἐκτύπων, τοὺς ἐκρέμων ἀπὸ τοῦ λαίμου ἕκ τινος διχαλωτοῦ ξύλου καὶ πολλάκις τοὺς ἠνάγκαζον νὰ ἐργάζωνται μὲ τοὺς πόδας δεμένους δι' ἄλύσου. Τὴν νύκτα ἔκλειον αὐτοὺς συνήθως εἰς ὑπόγειον φυλακὴν. Ἡ σκληροτέρα ὅμως τιμωρία τῶν δούλων ἦτο νὰ στρέφουν τὸν μύλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἠλέθετο ὁ σίτος.

Οἱ δούλοι, υποβεβλημένοι εἰς ἐργασίαν ἐπιπονωτάτην ἢ δκνηρίαν ἀναγκαστικὴν, πάντοτε δὲ εὐρισκόμενοι ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ μαστιγίου ἢ τῶν τιμωριῶν, ἐγίνοντο ἢ σιωπηλοὶ καὶ ἄγριοι ἢ ἀνανδροὶ καὶ πειθήνιοι. Πολλοὶ ἠδτοκτόνου. Οἱ λοιποὶ διήγον βίον κτηνώδη. Ὁ βίος αὐτὸς κατέπνιγε πᾶν εἶδος ὑπερηφανίας καὶ

θάρρους. Ἐκ τούτου ἡ λέξις **δουλικὸς** ἔλαβε τὴν σημασίαν τοῦ εὐτελοῦς.

Ὁ κύριος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν δοῦλόν του. Καὶ ἀπελευθερωθεὶς ὁ δοῦλος ἐγένετο μὲν Ῥωμαῖος πολίτης, ἀλλ' ὤφειλε πάντοτε ὑπακοὴν εἰς τὸν κύριόν του καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄρχων. Καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἦσαν κάπως περιφρονημένοι. Μόνον οἱ ἔγγονοὶ τῶν εἶχον ἔλα τὰ δικαιώματα τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου καὶ συνεχέοντο μὲ τοὺς ἄλλους πολίτας.

2. Οἱ ἄρχοντες.

Οἱ ὑπατοὶ. Οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἦσαν οἱ ὑπατοὶ, δύο τὸν ἀριθμόν, ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν εἶχε τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν πλήρη. Ἐπομένως ὁ εἰς ἠδύνατο νὰ κἀμῃ ἔνστασιν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν διατάξεώς τινος τοῦ ἄλλου, ὅτε ἐπεκράτει ὁ ἐνιστάμενος.

Ἡ ἐξουσία τοῦ ὑπάτου ἦτο διπλῆ, πολιτικὴ καὶ στρατιωτικῆ. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία τῶν ὑπάτων ἦτο ἡ ἐξῆς: 1) ἐπρότεινον εἰς πᾶσαν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου νόμους, 2) προήδρευον τῆς συγκλήτου καὶ ἐξετέλουν τὰ δόγματα αὐτῆς, 3) εἶχον τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ 4) διώριζον εἰς δυσχερεῖς περιστάσεις δικτάτωρα.

Ἡ δὲ πολεμικὴ αὐτῶν ἐξουσία ἦτο ἡ ἐξῆς: 1) καὶ τακτικῶς μὲν ἀπαξ τοῦ ἔτους καὶ ἐκτάκτως δασάκις ἢ πόλις εἶχεν ἀνάγκην στρατοῦ, προσεχάλουν τοὺς στρατευσίμους πολίτας εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ κατέγραφον, ὅσους ἔκρινον ἀναγκαῖον, στρατιώτας, 2) εἶχον τὴν διοίκησιν τοῦ πολέμου εἴτε καὶ οἱ δύο εἴτε ὁ εἰς κατ' ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου. Καὶ ἡ κήρυξις ὁμοῦ τοῦ πολέμου καὶ ἡ εἰρήνη δὲν ἠδύνατο νὰ γίνουσι χωρὶς τὴν ἔγκρισιν τοῦ δήμου. Οἱ ὑπατοὶ μόνον ἀνακωχὴν ἠδύνατο νὰ συνάψουν. Συγχρόνως δὲ ἀνελάμβανον καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐγένετο ὁ πόλεμος.

Ὁ δικτάτωρ. Ὁ δικτάτωρ διωρίζετο εἰς δυσχερεῖς περιστάσεις, ὅτε ἦτο ἀνάγκη νὰ λείψουν οἱ ἐκ τῆς πολυαρχίας περιορισμοὶ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Διωρίζετο δὲ ὑπὸ τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν ὑπάτων μετὰ γνωμάτευσιν τῆς συγκλήτου περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ διορισμοῦ τοιοῦτου. Ἡ ἀρχὴ τοῦ δικτάτωρος διήρκει ἔσον καὶ ἡ

προκαλέσασα τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ἀνάγκη. Πάντως δὲν ἠδύνατο νὰ παραταθῆ πέραν τῶν 6 μηνῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους κατ' ἔτος ἐγίνετο πόλεμος. Ἦτο δὲ ἡ ἐξουσία τοῦ δικτάτωρος ἀπεριόριστος ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἔργου, διὰ τὸ ὅποιον διωρίζετο.

Ὁ δικτάτωρ προσελάμβανε καὶ ἓνα βοηθὸν ὀνομαζόμενον *ἱππαρχον*, διότι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους διόκει τὸ ἱππικόν. Οὗτος εἶχε τόσην ἐξουσίαν, ὅσην ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν ὁ δικτάτωρ.

Οἱ πραίτωρες. Οὗτοι εἶχον δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἦσαν δύο, ὁ *ἀστυδίκης*, διὰ νὰ διεξάγῃ τὰς μεταξὺ τῶν πολιτῶν δίκας, καὶ ὁ *ξενοδίκης*, διὰ νὰ διεξάγῃ τὰς μεταξὺ τῶν ξένων ἢ αὐτῶν καὶ τῶν πολιτῶν δίκας. Ὅτε ὁμῶς ἐσχηματίσθησαν αἱ πρώται ἐπαρχίαι τῆς Σικελίας καὶ τῆς Σαρδινίας καὶ κατόπιν αἱ δύο Ἰσπανικαί, προσετέθησαν τέσσαρες ἀκόμη πραίτωρες. Οἱ πραίτωρες τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν ἀπόλυτοι ἄρχοντες εἰς αὐτάς. Συνεκέντρωνον καὶ τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν διοικητικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ ἔτους τῆς ἀρχῆς των δὲν ἄφηνον τὴν ἐπαρχίαν, ἀλλὰ παρέμενον μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ διαδόχου. Πολλάκις μάλιστα παρετείνεται ἢ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἀρχὴ αὐτῶν δι' ἓν ἔτος, ὅτε ἐλέγοντο *προπραίτωρες*.

Οἱ ταμίαι. Οἱ ταμίαι, κατ' ἀρχὰς δύο, ἔπειτα περισσότεροι, προσεκολλῶντο εἰς τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραίτωρας καὶ ἔργον εἶχον νὰ φυλάττουν τὸ ταμεῖον καὶ νὰ βοηθοῦν αὐτοὺς εἰς τὰ ἔργα των ἢ καὶ νὰ ἀναπληρῶνουν αὐτοὺς ἀπόντας.

Οἱ δήμαρχοι. Οἱ δήμαρχοι, ἱεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι ὄντες, ἔργον εἶχον κατ' ἀρχὰς νὰ βοηθοῦν τοὺς πληθεῖους ἀδικουμένους καὶ νὰ κάμνουν ἔνστασιν (veto) εἰς πᾶν διάταγμα τῶν ἀρχόντων, ὅταν ἔκρινον τοῦτο ἀσύμφωρον εἰς τὸ πλῆθος. Ἄφ' οὗ ὁμῶς ἐπῆλθεν ἡ ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων καὶ ἔγιναν τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκκλησίας τῆς πληθύος ἰσοδύναμα μὲ τὰ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας, τότε καὶ οἱ δήμαρχοι ἀπέκτησαν μεγαλυτέραν ἐξουσίαν. Ἐκτοτε ἠδύνατο νὰ κάμνουν ἔνστασιν εἰς πᾶν διάταγμα τῶν ἀρχόντων, εἰς πᾶν δόγμα τῆς συγκλήτου καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην ψηφοφορίαν τοῦ δήμου. Προσέτι δὲ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ συγκαλοῦν τὴν ἐκκλησίαν τῆς πληθύος καὶ νὰ προτείνουσι εἰς αὐτὴν νόμους ἢ νὰ εἰσάγουσι εἰς αὐτὴν πρὸς τιμωρίαν τοὺς παρανομοῦντας ἄρχοντας.

Οἱ ἀγορανόμοι. Οἱ ἀγορανόμοι, δύο κατ' ἀρχὰς, ἔπειτα τὴν
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σαρες, έργα εἶχον ἔλοι ἀστυνομικά καὶ ἀγορανομικά, προσέτι δὲ τὴν παρασκευὴν ἀγώνων καὶ θεαμάτων.

Οἱ τιμηταί. Οἱ τιμηταί ἦσαν κατώτεροι τῶν ὑπάτων καὶ τῶν πραιτόρων. Ἐπισημοῦς ἡ σημασία τῆς τιμῆσεως ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε ἡ τιμητεία ἀπέβη τὸ ἐντιμότερον τῶν ἀξιωματίων καὶ τὸ κορυφωμα τῶν τιμῶν, ἐδίδοτο δὲ σχεδὸν μόνον εἰς ὑπατικούς ἀνδρας.

Τὸ ἔργον τῆς τιμῆσεως, δηλ. τῆς κατανομῆς τῶν πολιτῶν εἰς τὰς πέντε συμμορίας, κατ' ἀρχὰς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας ὑπὸ τῶν ὑπάτων. Ἀφ' οὗ ἔμως ἐπετράπη νὰ γίνωνται καὶ πληθεῖοι ὑπατοί, τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν, ἀνετέθη εἰς ἰδίους ἀρχοντας ἐκ πατρικίων, τοὺς **τιμητάς**. Βραδύτερον ἔμως ἐπετράπη καὶ εἰς τοὺς πληθεῖους νὰ γίνωνται τιμηταί.

Ἡ περίοδος τῆς τιμῆσεως κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀόριστος. Κατόπιν ἔμως ὠρίσθη νὰ γίνεταὶ αὕτη κατὰ πᾶν ἕκτον ἔτος. Ἡ ἀρχὴ τῶν τιμητῶν διήρκει μέχρι πέρατος τοῦ ἔργου των. Πάντως ἡ διάρκεια αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῆ τοὺς 18 μῆνας.

Πλὴν τῆς κατανομῆς τῶν πολιτῶν εἰς τὰς πέντε συμμορίας, ἔργα τῶν τιμητῶν ἦσαν καὶ τὰ ἑξῆς: 1) ἡ σύνταξις τοῦ φορολογικοῦ πίνακος, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, τοῦ πίνακος τῶν ἀκτημόνων καὶ τοῦ πίνακος τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, 2) ἡ σύνταξις τῶν καταλόγων τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν ἱππέων τῶν 18 ἱππικῶν λόχων. Ἐξήλειπον δηλ. ἐκ τῶν καταλόγων ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἀπεδοκίμαζον τὸν βίον καὶ συνεπλήρωνον τὰ κενὰ ἀπὸ τοὺς ἔχοντας τὰ νόμιμα προσόντα κατ' ἀρέσκειαν.

3. Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ δήμου.

Ἐκκλησίαι τοῦ δήμου ἐπὶ τῆς δημοκρατίας ἦσαν αἱ ἑξῆς 4:

- 1) **Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία.** Αὕτη ἀπετελεῖτο μόνον ἐκ πατρικίων καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὕτη ἦτο ἡ μόνη ἐκκλησία, διότι τότε οἱ πατρικοὶ μόνον ἀπετέλουν τὸν ῥωμαϊκὸν λαόν. Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία εἶχε μόνον τυπικὰ δικαιώματα, ὅποια ἡ ἐπικύρωσις πράξεων ἀναφερομένων εἰς τὰ γέννη, ἡ ἐγχειρίσις τῆς ἀρχῆς εἰς τοὺς ἀρχοντας κ. ἄ.
- 2) **Ἡ λοχίτις ἐκκλησία.** Αὕτη, συντεταγμένη κατὰ λόχους, ἦτο ἡ κυρία ἐκκλησία τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων.

¹Αντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία Β' Γυμνασίου, ἔκδ. 1η

Αὕτη ἐψήφισε τοὺς νόμους, ἐδίκαζεν, ἔταν ἐπρόκειτο περὶ θανατικῆς ποινῆς, καὶ ἐξέλεγεν ἄλλους τοὺς κυρίους ἄρχοντας, δηλ. τοὺς ὑπάτους, τοὺς πραιτωρας, τοὺς τιμητάς.

Ἡ λοχίτις ἐκκλησία, ὡς ἔχουσα στρατιωτικὸν χαρακτήρα, συνήρχετο ἔξω τῆς πόλεως, συνήθως εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως.

3) Ἡ φυλέτις ἐκκλησία τῆς πληθύος. Αὕτη συνήρχετο εἰς τὸ Καπιτώλιον ἢ εἰς τὴν ἀγορὰν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων καὶ ἐψήφισε κατὰ φυλάς. Ἡ δὲ ἐξουσία αὐτῆς ἦτο ὅποια καὶ ἡ τῆς λοχίτιδος. Ἄλλ' αἱ μὲν ἀρχαιρεσῖαι αὐτῆς περιωρίζοντο μόνον εἰς τοὺς δημάρχους καὶ τοὺς ἀγορανόμους, ἡ δὲ δικαστικὴ αὐτῆς ἐξουσία εἰς τὰ ἀδικήματα τὰ τιμωρούμενα ὑπὸ τῶν δημάρχων. Ἡ νομοθετικὴ ὅμως ἐξουσία αὐτῆς ἐξετείνετο εἰς ἄλλα σχεδὸν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας.

4) Ἡ φυλέτις ἐκκλησία τοῦ δήμου. Αὕτη συνεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ὑπάτων κατὰ μίμησιν τῆς φυλέτιδος ἐκκλησίας τοῦ πλήθους, ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ ὑποθέσεων ὅχι πολὺ σπουδαίων, διότι ἡ σύγκλησις τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας ἀπῆται πολλὰς διατυπώσεις.

4. Ἡ σύγκλητος.

Ἡ σύγκλητος ἀπετελεῖτο ἐκ τριακοσίων μελῶν ἰσοθίων. Συνεπληροῦτο δὲ ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν τιμητῶν. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἦτο ἄπλοῦν συμβουλευτικὸν συνέδριον τῶν ἀρχόντων, κατὰ μικρὸν ὅμως ἔγινε κυρία τῆς πολιτείας. Τὰ βουλευόμενα αὐτῆς ἔγιναν διαταγαί, οἱ δὲ ἄρχοντες ἄπλοὶ ὑπουργοὶ καὶ ἐκτελεσταὶ τῶν διαταγῶν αὐτῆς.

Συνήρχετο δὲ κανονικῶς μὲν εἰς τὸ βουλευτήριον, τὸ ὅποιον ἦτο εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐκτάκτως δὲ εἰς τινὰ τῶν ναῶν ἢ τῆς πόλεως ἢ τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως.

5. Ἡ διοίκησις τῆς Ἰταλίας.

Διὰ τὴν διοίκησιν τῆς Ἰταλίας οἱ Ῥωμαῖοι ἐφήρμοσαν σύστημα τοιοῦτο, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατος ἡ συνεννόησις τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ. Παρεχώρησαν δηλ. διάφορα προνόμια εἰς τὰς διαφόρους πόλεις καὶ εἰς τοὺς διαφόρους κατοίκους ἐκάστης πόλεως, ὥστε ἕκαστος διαφόρως νὰ αἰσθάνεται τὸν ζυγὸν καὶ νὰ ἀποξενοῦνται μεταξὺ τῶν. Οὕτως, ἀλ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λων μὲν πόλεων οἱ κάτοικοι ἔλαβον πλήρη τὰ πολιτικά δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου καὶ αἱ πόλεις των ἀπετέλεσαν ἐπέκτασιν τῆς Ῥώμης. Ἄλλων πόλεων οἱ κάτοικοι ἔλαβον μὲν πλήρη τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, διετήρησαν ὅμως καὶ τὴν αὐτονομίαν των. Ἄλλων πάλιν οἱ κάτοικοι ἐθεωροῦντο μὲν Ῥωμαῖοι πολῖται, ἀλλ' ἐστεροῦντο ψήφου. Ἄλλων τέλος οἱ κάτοικοι ἦσαν ὑπήκοοι εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπήκοοι πάλιν ὑπήγοντο εἰς διαφόρους κατηγορίας, ὅλοι ὅμως εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεισφέρουν στρατὸν ἢ στόλον καὶ νὰ συντηροῦν αὐτόν.

Ἐκτὸς τούτων, οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο καὶ ἄλλο μέσον διὰ νὰ συγκρατοῦν τοὺς ἰταλικούς λαοὺς εἰς ὑποταγὴν, τὸ ὅποιον συνετέλει καὶ εἰς τὸν ἐκλατινισμόν αὐτῶν. Πολυάριθμοι ἀποικίαι ἦσαν ἐγκατεσπαρμέναι εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἢ εἶχον πλήρη τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, ὅτε ἐλέγοντο *Ῥωμαῖκαί*, ἢ κάπως περιορισμένα, ὅτε ἐλέγοντο *λατινικαί*. Καὶ αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ συνεδέοντο μὲ τὴν Ῥώμην διὰ τῆς κοινῆς γλώσσης, τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθίμων καὶ εἶχον ὅλας τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται (δημοσίας γαίας, ἐκμισθώσεις προσόδων τοῦ κράτους κλπ.). Ἐπομένως ἐγίνοντο οἱ φύλακες καὶ τὰ κυριώτερα στηρίγματα τῆς κυριαρχίας τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν Ἰταλίαν.

6. Ἡ Διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν ὑπήκοοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ὄφειλον νὰ πληρώνουν φόρους καὶ νὰ ὑπακούουν. Κατὰ τὰ ἄλλα ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ διοικοῦνται ὅπως ἤθελον καὶ νὰ διατηροῦν τὰ ἦθη των καὶ τὴν θρησκείαν των. Ἡ Ῥώμη ἐθεώρει τοὺς κατακτωμένους λαοὺς ὡς κτῆμα πρὸς ἐκμετάλλευσιν. Ἦρκει λοιπὸν εἰς αὐτὴν νὰ μένουν ἡσυχαι. Πρὸς διατήρησιν δὲ τῆς ἡσυχίας μετεχειρίσθη τὸ ἴδιον σύστημα, τὸν ὅποιον καὶ εἰς τὴν διαίτησιν τῆς Ἰταλίας.

Τινὲς ἐκ τῶν πόλεων τῶν ἐπαρχιῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχουν καμμίαν σχέσιν μεταξὺ των. Εἰς ἄλλας ἦσαν ἀπηγορευμένοι οἱ ἀμοιβαῖοι μεταξὺ τῶν κατοίκων των γάμοι. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολῖται των δὲν εἶχον ἴσα δικαιώματα, ὅλοι ὅμως εἶχον ἓν καθήκον, νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν.

Ἐκάστη ἐπαρχία ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἑνὸς Ῥωμαίου ἀρχοντος (ὑπάτου ἢ πραιτώρος) ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ἐπο-

μένως ὁ διοικητὴς οὗτος εἶχε θέσιν βασιλέως καὶ εἶχεν ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Ἐκαμνε κατὰ βούλησιν ἐκστρατείας, ἀπένεμε τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐφορολόγει τοὺς κατοίκους. Συνήθως οἱ διοικηταὶ ἐθεώρουν τὴν διοίκησιν ἐπαρχίας ὡς μέσον πλουτισμοῦ. Διὰ τοῦτο ἐλεηλάτουν τοὺς ναοὺς καὶ ἠνάγκαζον τὰς πόλεις καὶ τοὺς κατοίκους νὰ δίδουν εἰς αὐτοὺς χρήματα, ἀντικείμενα τέχνης, πολύτιμα ἐνδύματα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ διοικηταὶ ἤλλασσον κατ' ἔτος, ἢ λεηλασία ἐξηκολούθει καὶ αἱ ἐπαρχίαι διαρκῶς ἐγυμνοῦντο.

Ἄλλὰ δὲν ἐλεηλάτει τὰς ἐπαρχίας μόνος ὁ διοικητὴς. Οὗτος ἔφερε μαζί του φίλους, ἀξιωματικούς, νομικούς, οἱ ὅποιοι ἔκαμνον ὡς αὐτός.

Ἐκτὸς τούτων ἐλήστευον τὰς ἐπαρχίας καὶ οἱ δημοσιῶναι. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν, πλὴν τῆς συντηρήσεως τοῦ διοικητοῦ, τῆς συνοδείας του καὶ τοῦ στρατοῦ του, ὑποχρεοῦντο καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν ὠρισμένων φόρων. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ κεφαλικός, ἡ δεκάτη καὶ ὁ λιμενικός. Ὁ τρόπος δὲ τῆς εἰσπράξεως αὐτῶν τοὺς ἔκαμνε πολὺ βαρεῖς. Τὸ κράτος δὲν εἰσέπραττεν αὐτοὺς ἀπ' εὐθείας, ἀλλ' ἐμπιστεύετο τὴν φροντίδα αὐτὴν εἰς ἐταιρείας χρηματιστῶν, οἱ ὅποιοι, τῇ βοηθείᾳ τοῦ στρατοῦ, εἰσέπραττον περισσότερα τῶν ὠρισμένων καὶ μάλιστα μὲ τὸν τρόπον ἄγριον. Οὗτοι ἐλέγοντο **δημοσιῶναι**.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν ἠδύναντο νὰ κατηγορήσουν εἰς τὴν Ῥώμην τὸν διοικητὴν μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς του διὰ τὰς καταχρήσεις καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Ἄλλὰ οὐδέποτε εὕρισκον δίκαιον. Τὸ πρὸς τοῦτο ὠρισμένον δικαστήριον ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἐχρημάτισαν ἢ ἔμελλον νὰ χρηματίσουν καὶ αὐτοὶ διοικηταί. Οὗτοι λοιπὸν οὐδέποτε σχεδὸν κατεδίκαζον τοὺς διοικητάς. Οἱ καταγγεῖλαντες μάλιστα ἐπαρχιωταὶ ὑπέπιπτον εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ νέου διοικητοῦ.

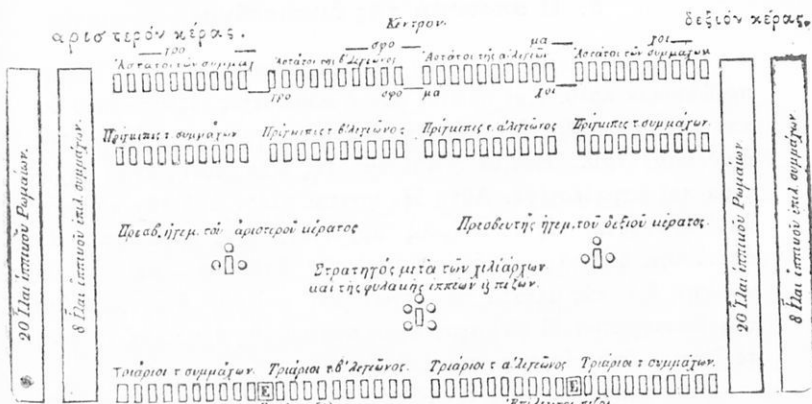
Μὲ ἔλα αὐτὰ ἔμως αἱ ἐπαρχίαι ἐζήτουν μὲν νὰ ἐξομοιωθοῦν μὲ τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ δὲν ἐπανεστάτουν. Ἡνείχοντο τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, διότι παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τὰ μεγάλα ὠφελήματα τῆς εἰρήνης.

7. Τὰ στρατιωτικά.

Μεταρρύθμισις τῆς λεγεῶνος. Μέχρι τοῦδε τὸ κύριον σῶμα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἀπετέλει ὁ ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φάλαγγα λεγεών. Τὸ ἵππικὸν ἐτάσσετο εἰς τὰ δύο κέρατα. Ἐκ τῆς

διατάξεως αὐτῆς τοῦ στρατεύματος ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ λεγεῶν, ὁ διηρημένος εἰς σπεῖρας.

Διὰ τῆς μεταβολῆς αὐτῆς ὁ στρατὸς δὲν παρετάσσετο πλέον σύσσωμος ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ διηρημένος εἰς μικρὰ σώματα ἐξ 120 ὀπλιτῶν καὶ 40 ψιλῶν ἕκαστον, τὰ ὁποῖα ὀνομάζοντο *σπεῖραι*.³ Ἀπετελεῖτο δὲ ἡ παράταξις ἀπὸ τρεῖς σειρὰς σπειρῶν καὶ ἑμεσολάθει ἀρκετὸς χώρος κενὸς καὶ μεταξὺ τῶν σπειρῶν ἐκάστης σειρᾶς καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων σειρῶν. Οὕτως, ὁ νέος λεγεῶν ἠδύνατο νὰ δράσῃ καὶ μεμονωμένως κατὰ σπεῖρας. Τὸ ἱππικόν, διηρημένον καὶ αὐτὸ εἰς ἴλας ἐξ 70 ἀνδρῶν ἐκάστη, ἐξήκο-

Εἰκ. 21. Παράταξις Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ.

λούθει νὰ τάσσειται ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοῦ λεγεῶνος. Εἰς τὸν νέον δὲ λεγεῶνα οἱ στρατιῶται δὲν κατετάσσοντο πλέον ἀναλόγως τῆς περιουσίας των. Τὸ κράτος ἐπλήρωνεν εἰς αὐτοὺς μισθὸν καὶ παρεῖχε τὰ ὅπλα. Κατέτασσε λοιπὸν αὐτοὺς εἰς τὰς διαφόρους σειρὰς τῶν σπειρῶν, ἀναλόγως τῶν ἐτῶν τῆς ὑπηρεσίας των καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἱκανότητός των.

Συγχρόνως τέλος μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λεγεῶνος ἀνεπτύχθη καὶ ἡ ὀχύρωσις τῆς στρατοπεδείσεως. Καὶ μίαν μόνον νύκτα ἂν ἔμελλε νὰ σταθμεύσῃ ὁ στρατὸς, περιεκλείετο ἐντὸς τακτικῶς ὀχυρωμένου στρατοπέδου.

Ἡ ἄσκησις. Πᾶς πολίτης ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 46ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἦτο ὑπόχρεος εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως δὲν ἤσχοῦντο εἰς τὰ πολεμικὰ μόνον, ὅταν κατετάσσοντο εἰς τὸν στρατόν. Οἱ νέοι Ῥωμαῖοι ἤσχοῦντο τακτικὰ εἰς τὴν παιδείαν αὐτῶν. Οἱ νέοι Ῥωμαῖοι ἤσχοῦντο τακτικὰ εἰς τὴν παιδείαν αὐτῶν. Οἱ νέοι Ῥωμαῖοι ἤσχοῦντο τακτικὰ εἰς τὴν παιδείαν αὐτῶν.

τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ πῆδημα, εἰς τὸ ἀκόντιον, εἰς τὴν ξιφομαχίαν. Ἄλλὰ καὶ οἱ διημερεύοντες εἰς τοὺς ἀγροὺς ἐθεώρουν ἀπαραίτητον ὡσαύτως καθ' ἡμέραν νὰ ἀσκηθοῦν. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἔκαμον ἐπίσης πορείας στρατιωτικὰς μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰς ἀποσκευὰς των καὶ ὁμαδικὰ γυμνάσια, διὰ νὰ μανθάνουν νὰ παρατάσσωνται καὶ νὰ μεταβάλλουν μέτωπον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἦσκούντο ὡσαύτως εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζωνται τὸ πτύον καὶ τὴν δίκελλαν διὰ νὰ κατασκευάζουν τὸ στρατόπεδόν των.

8. Ἡ ἀπενομὴ τῆς δικαιοσύνης.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ τοῦ δικαίου εἰς τὴν Ῥώμην προώδευσαν πολὺ. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ αὐθαίρετος ἐξουσία τοῦ δικαστοῦ περιωρίσθη διὰ τῆς δημοσιεύσεως γραπτῶν νόμων, τῆς **δωδεκαδέλτου**. Ἐπειτα ἡ ἀπενομὴ τῆς δικαιοσύνης ἐγένε ταχύτερα καὶ ἀσφαλεστέρα. Αὕτη δὲν γίνεται πλέον ὑπὸ τῶν ὑπάτων, ἀλλ' ἀνατίθεται εἰς ἰδικιτέρους ἄρχοντας, τοὺς πραιίτωρας, τὸν ἀστυδίχην, διὰ τὰς μεταξὺ τῶν πολιτῶν ὑποθέσεις, καὶ τὸν ξενοδίχην διὰ τὰς μεταξὺ τῶν ξένων καὶ πολιτῶν διαφοράς. Διὰ τῶν διαταγμάτων δὲ τῶν πραιιτῶρων κατωρθώθη ἀργότερα νὰ γίνῃ τὸ δίκαιον ἐπιεικέστερον καὶ ἀπλούστερον.

Ἐπετράπη π. χ. εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην ἢ ἐλευθέρα διάθεσις τῆς περιουσίας του κατὰ τὸν θάνατόν του καὶ περιωρίσθη ὅπως δῆποτε ἢ ἀπόλυτος πατρικὴ ἐξουσία.

Ἄλλὰ καὶ δὲν ἐδίκαζον συνήθως μόνοι οἱ πραιίτωρες τὰς διαφόρους δίκας. Αὐτοὶ μόνον τὴν φύσιν τοῦ ἀδικήματος ὄριζον. Τὴν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν ἀνέθετον εἰς ἰδιώτας, οἱ ὅποιοι ἐλαμβάνοντο μέχρι μὲν τοῦ 122 ἐκ τῶν συγκλητικῶν, κατόπιν δὲ καὶ ἐκ τῶν ἱπέων. Εἰς δὲ τὰς ποινικὰς δίκας ὁ καταδικασθεὶς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κάμνῃ ἔφεσιν εἰς τὸν δῆμον. Τέλος τὰ ἀστυνομικὰ καὶ ἄλλα μικρότερα ἀδικήματα ἀνετέθησαν εἰς ἰδίους ἄρχοντας, τοὺς **ἀγορανόμους**.

9. Ἡ θρησκεία.

Ἀπὸ τὴν προηγουμένην περίοδον οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀρχίσει νὰ εἰσάγουν εἰς τὴν θρησκείαν των τοὺς ἐλληνικοὺς θεοὺς, παραλαμβάνοντες αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἰταλίας.

Τοῦτο ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν. Μετὰ τὰς κατακτήσεις δὲ ἔκαμαν πλήρη σύγχυσιν τῶν ἀρχαίων τῶν θεῶν μὲ τοὺς ἑλληνικούς. Εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν ἑλληνικῶν θεῶν ἐπίστευον ὅτι ἀναγνωρίζουν ἕνα ῥωμαϊκὸν καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν μορφήν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ θεοῦ. Ἡ σύγχυσις αὐτὴ ἐγένεν εὐκόλως, διότι οἱ ῥωμαϊκοὶ θεοὶ δὲν εἶχον οὔτε ὀρισμένην μορφήν οὔτε ἱστορίαν. Οὕτως, οἱ λατινικοὶ θεοὶ μετεμορφώθησαν εἰς ἑλληνικούς. Ἄλλὰ καὶ ἄλλων ξένων θεοτήτων, ὡς τοῦ Αἰγυπτίου θεοῦ Σαράπιδος, τῆς μικρασιατικῆς θεᾶς Κυβέλης αἱ λατρεῖαι εἰσῆχθησαν τότε εἰς τὴν Ῥώμην.

Μὲ τὰς νέας ἔμως θεότητας εἰσῆχθη εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα τότε εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπιστία μὲν εἰς τοὺς μορφωμένους, δεισιδαιμονία δὲ εἰς τὸν λαόν.

10. Ὁ ἰδιωτικὸς βίος.

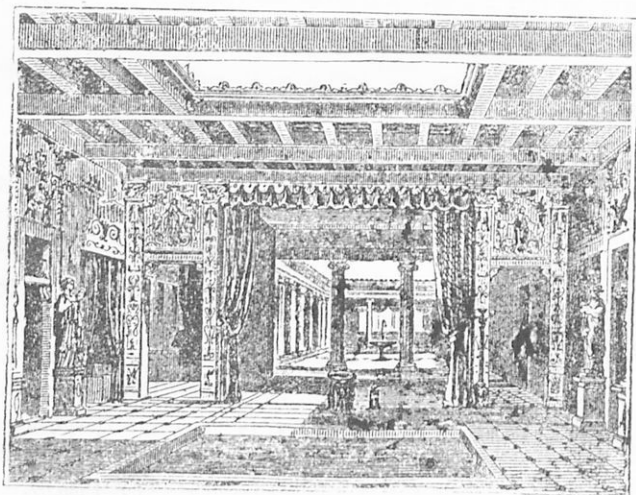
Αἱ κατακτήσεις τῆς Ῥώμης δὲν συνετέλεσαν μόνον εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς ἀρχαίας καὶ ἀπλοῦκῆς θρησκείας τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ ἐπέφεραν τελείαν ἀνατροπὴν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ τὰ ἦθη τῶν Ῥωμαίων.

Ἄφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι κατέκτησαν τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι κατοικοῦντο ὑπὸ Ἑλλήνων, παρὰ πολλοὶ Ῥωμαῖοι, ἢ ὡς στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες ἢ ὡς στρατιῶται ἢ ὡς ἔμποροι, διέμειναν ἐπὶ εἴτη εἰς αὐτὰς ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖ συνήθρισαν ἄπειρα πλούτη, ἀλλὰ καὶ συνήθισαν νὰ ζοῦν τὸν τρυφηλὸν καὶ εὐχάριστον βίον τῶν Ἑλλήνων. Τὸν βίον δὲ τοῦτον, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐξηκολούθουσαν καὶ ἀφ' οὗ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν Ῥώμην.

Ἄλλὰ τότε καὶ ἄλλοι εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι τοὺς ἐμιμήθησαν καὶ ἀφῆκαν τὸν ἐπίπονον καὶ τραχὺν βίον τῶν προγόνων τῶν. Τὸν 2ον λοιπὸν αἰῶνα π.Χ. ἔλοι εἰς τὴν Ῥώμην ἔζων κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον.

Ἡ οἰκία. Ἡ οἰκία τῶν Ῥωμαίων μέχρι τοῦ 2ου αἰῶνος π.Χ. παρέμεινεν ἀπλή. Ἐκτοτε ὁμοῦς αὕτη μετεβλήθη. Ὁ μεταξὺ τῆς θύρας καὶ τῆς ὁδοῦ ἄστεγος χώρος ἐστεγάσθη καὶ ἀπετέλεσε τὸ πρόθυρον τῆς οἰκίας. Ἐκατέρωθεν τοῦ ἀτρίου προσετέθησαν στοαί, εἰς δὲ τὸ βάθος προσετέθη τὸ γραφεῖον τοῦ οἰκοδεσπότου. Ὅπισθεν τέλος τοῦ γραφείου προσετέθη τὸ ἑλληνικὸν περίστυλον, τετραγωνικὴ στοά, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ὑπῆρχε κήπος. Ἐκατέ-

ρωθεν δὲ τοῦ ἀτρίου καὶ τοῦ περιστύλου καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς οἰκίας ἦσαν ἄλλα διαμερίσματα, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῦντο, τὰ μὲν πλησιέστερα εἰς τὸ ἀτρίον, ὡς δωμάτια ὑπνου καὶ αἵθουσαι φαγητοῦ, τὰ δὲ ἀπομακρυσμένα, ὡς λουτρά, μαγειρεῖα, ἀποθήκαι καὶ δωμάτια ὑπηρεσίας ἐν γένει.

Εἰκ. 22. Τομή καὶ ἐσωτερικὸν ῥωμαϊκῆς οἰκίας.

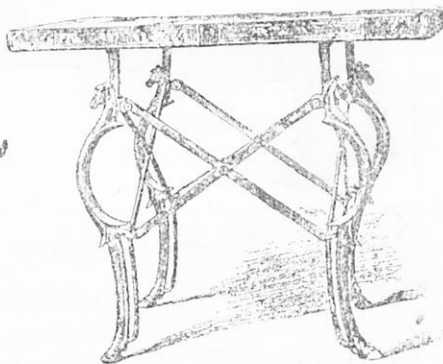
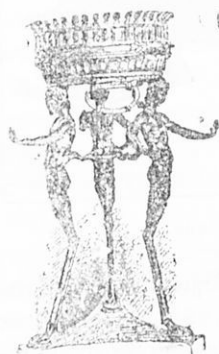
Κατασκευάζετο δὲ ἡ ῥωμαϊκὴ οἰκία ὄχι μόνον ἐκ πλίνθων, ὡς πρότερον, ἀλλὰ καὶ ἐκ λίθων. Παράθυρα ὅμως πρὸς τὴν ὁδὸν ἐξηκολούθει νὰ μὴ ἔχη. Ἴσως διότι ἡ χρῆσις ὑαλοπινάκων δὲν ἦτο γνωστή.

Ἡ ἐσωτερικὴ διακόσμησις ἐπίσης μετὰ τὰς κατακτήσεις ἔγινε πλουσία καὶ ποικίλη. Οἱ τοῖχοι ἐκαλύπτοντο μὲ ζωγραφίας οἰκογενειακῆς ἢ μυθολογικῆς. Οἱ κίονες ἦσαν ἐκ μαρμάρου. Τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο ἀπὸ μωσαϊκῶν. Ἐπιστρώσεις δὲ καὶ τάπητες καὶ ἐπιπλα κομψά, κλίνας ἀπὸ ὀρείχαλκον καὶ σκευὴ τραπέζης ἀργυρᾶ συνεπλήρωνον τὴν διακόσμησιν.

Ἡ ἐνδυμασία. Μέχρι τοῦδε ἡ ἐνδυμασία τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἀπλή καὶ χονδροειδής. Μετὰ τὰς κατακτήσεις, αὕτη ἔγινε πολὺπλοκος καὶ πολυτελής καὶ κατασκευάζετο ἐκ λινοῦ ἢ ἐκ βάμβακος ἢ ἐκ λεπτοῦ ἐρίου.

Εἰκ. 23. Λυχνία.

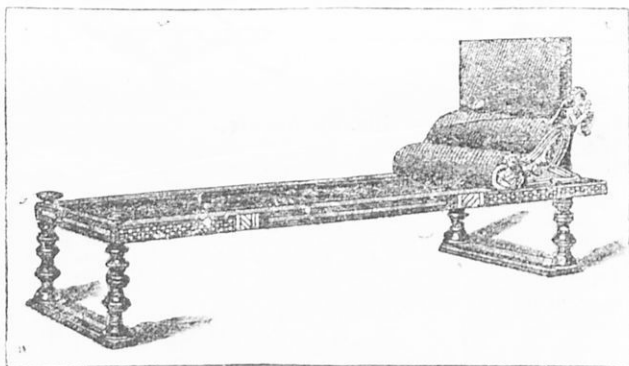
Εἰκ. 24. Τρόπους ἐξ ὀρειγάλκου.

Εἰκ. 25. Τράπεζα ἐξ ὀρειγάλκου.

Αἱ γυναῖκες ἰδίως ἐφρόντιζον πολὺ διὰ τὴν ἐνδυμασίαν των. Αὕτη ἦτο ὀλη ἐλληνική. Ἀπετελεῖτο δηλ. ἀπὸ ἐσθήτα, ζώνην, ἱμάτιον καὶ πέπλον. Συνεσφίγγοντο μὲ στήθόδεσμον ἀπὸ δέρμα, Ἐβαφον τὴν κόμην ξανθὴν ἢ ἐφόρουσαν φενάκην. Ἐκαμνον κατὰ χρῆσιν ψιμμυθίων. Καὶ τέλος ὑπερεφορτώνοντο μὲ κοσμήματα.

Ἡ τροφή. Καὶ ἡ τροφή τῶν Ῥωμαίων, μετὰ τὰς κατακτήσεις, ἔγινε ποικιλωτέρα καὶ τεχνικωτέρα. Τώρα ἔκαμνον δύο μακρὰ γεύματα, τὸ ἀριστον περὶ τὴν 11^{ην} π. μ. καὶ τὸ δεῖπνον τὴν 3^{ην} ἢ 4^{ην} μ. μ. Εἰς ὅλα τὰ γεύματα ἔτρωγον κρέας καὶ συνήθως ἰχθῆς θαλασσίους, στρείδια, κυνήγιον. Ἐπινον δὲ αἶνους πολυτελεῖς, ἰδίως τῆς Καμπανίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Τὰ γεύματα παρτίθεντο εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ φαγητοῦ, ἢ ὅποια ἐλέγετο *τρικλίσιον*. Εἰς τὸ μέσον ὑπῆρχε τράπεζα τετράγωνος καὶ εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς αὐτῆς τρεῖς κλῖναι, ἐπὶ ἐκάστης τῶν ὁποίων ἐξηπλώνοντο τρεῖς συνδαιτυμόνες. Οὗτοι ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ ἔτρωγον διὰ τῆς δεξιᾶς. Ἡ τετάρτη πλευρὰ τῆς τραπέζης ἔμενον ἐλευθέρα διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς τραπέζης. Ἡ συνήθεια αὕτη τοῦ νὰ τρώγουν κατακεκλιμένοι εἰσήχθη ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Αἱ γυναῖκες ὅμως καὶ τὰ παιδιά ἐξηκολούθουν νὰ τρώγουν καθήμενοι.

Εἰκ. 26. Κλίνη ἐξ ὀρειχάλκου.

Ὅταν εἰς τὸ γεῦμα ὑπῆρχον προσκεκλημένοι, οἱ συνδαιτυμόνες ἐνίστε, κατὰ τὴν ἐλληνικὴν συνήθειαν, ἐφόρουν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στεφάνους ἐκ φύλλων. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τοῦ γεύματος ἔπαιζον μουσικοὶ καὶ ἐχόρευον χορευταί.

Τέλος προσετέθη καὶ ἐν γεῦμα τῆς νυκτός, τὸ ὅποιον ἦτο μάλλον κῶμος. Ἦρχιζεν ἀργὰ τὴν νύκτα καὶ ἔπαυε τὸ πρωὶ τῆς ἐπομένης ἡμέρας. Ὁ φωτισμὸς ἐγένετο διὰ λυχνιῶν ἐλαίου ἢ διὰ κηροπηγίων.

11. Αἱ ἀσχολίαι καὶ τὰ ἥθη.

Οἱ Ῥωμαῖοι μέχρι τῶν κατακτήσεων ἦσαν λαὸς ἀγροτῶν. Τώρα ὅμως ἔπαυσαν πλέον νὰ κατοικοῦν εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ κατήκουν εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν πρωίαν ὁ εὐπορὸς Ῥωμαῖος συνήθως δέχεται τοὺς πελάτας του, ἀκούει τὰς αἰτήσεις των καὶ δίδει συμβουλὰς ἢ βοηθή-

ματα. Ἐπειτα πηγαίνει εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου ἀσχολεῖται μὲ τὰς δημοσίας ὑποθέσεις. Μετὰ μεσημβρίαν μεταβαίνει εἰς τὰ λουτρά, τὰ ὅποια, ὡς τὰ σημερινὰ καφενεῖα, ἀπετέλουν τὸ ἐντευκτήριον τῶν ἀέργων.

Ἄλλ' αἱ οὕτω μονότονοι ἡμέραι ἦσαν σπάνια. Τὰ συμπόσια, αἱ ἑορταὶ καὶ τὰ δημόσια θεάματα εἶχον γίνεαι τόσον πολλά, ὥστε σχεδὸν ὅλος ὁ βίος τῶν Ῥωμαίων διήρχετο ἐν μέσῳ διασκεδάσεων. Αἱ πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν ἑορταὶ ἠϋξήθησαν, διήρχουν δὲ τώρα πολλὰς ἡμέρας. Ἐκτὸς ἕως τῶν τακτικῶν ἑορτῶν τῶν θεῶν ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἔκτακτοι ἑορταί, εὐωχίαι, θρίαμβοι, μεγάλα κηδεῖαι κ.τ.λ. Συγχρόνως ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ αἱ οἰκογενειακαὶ ἑορταί.

Ὅλων τῶν ἑορτῶν τὸ κυριώτατον στοιχεῖον ἦσαν τὰ θεάματα. Ταῦτα κατ' ἀρχὰς περιωρίζοντο εἰς ἀρματοδρομίας. Κατὰ τοὺς τελευταίους ἕως χρόνους προσετέθησαν καὶ δραματικαὶ παραστάσεις κατὰ μίμησιν τῶν ἐλληνικῶν, ἀθλητικῶν ἀγῶνες μὲ Ἕλληνας ἀθλητὰς καὶ θηριομαχίαι, κατὰ τὰς ὁποίας λέοντες καὶ πάνθηρες, μεταφερόμενοι ἐκ τῆς Ἀφρικῆς, διηγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους ἢ πρὸς δούλους ἢ πρὸς κακούργους καταδικασμένους εἰς θάνατον. Τὸ οἰκτρότερον ἕως τῶν θεαμάτων ἦσαν οἱ ἀγῶνες τῶν μονομάχων, οἱ ὅποιοι εἰσῆχθησαν κατὰ πρῶτον τὸ 264. Οὗτοι προήλθον ἐκ τῆς Τυρρηνίας καὶ ἦσαν λείψανον τῶν ἀνθρωποθυσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ μονομάχοι ἦσαν ἄνδρες αἰχμαλωτισθέντες εἰς τοὺς πολέμους ἢ καταδικασμένοι εἰς θάνατον. Ἀργότερα ἕως ὑπῆρχον καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος μονομάχοι, οἱ ὅποιοι ἐμισθοῦντο ἀπὸ τοῦ παρασκευάζοντος τοιοῦτους ἀγῶνας. Ἐτελοῦντο δὲ αἱ μὲν δραματικαὶ παραστάσεις εἰς τὰ θεάτρα, τὰ ὅποια ἦσαν σχεδὸν ἕμοια μὲ τὰ ἐλληνικά, αἱ δὲ ἀρματοδρομῖαι εἰς τὸν ἵπποδρομον, ὁ ὅποιος ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸ στάδιον, ὅπου ἔτρεχον τὰ ἄρματα, καὶ ἀπὸ βαθμίδας γύρω διὰ τοὺς θεατὰς. Αἱ θηριομαχίαι καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν μονομάχων ἐτελοῦντο εἰς τὸ ἀμφιθέατρον, εἶδος ἵπποδρόμου μὲ τὸ στάδιον στρογγυλωτέρων.

Ἄλλὰ καὶ αἱ Ῥωμαῖαι δέσποιναι μετὰ τὰς κατακτήσεις ἤλλαξαν βίον. Τώρα ἐξέρχονται τοῦ οἴκου των ἐνδεδυμέναι πολυτελῶς, μεταβαίνουν εἰς τὸ θέατρον καὶ τὸν ἵπποδρομον καὶ δειπνοῦν ἐξωτῆς οἰκίας των. Δι' ἐνὸς δὲ νέου εἶδους γάμου (ὡς ὁ σημερινὸς πολιτικὸς γάμος) ἠκολούθησαν τῆς ἀπολύτου δεσποτείας τοῦ συζύγου. Ἐπὶ

τέλους ἤρχισαν νὰ ἀναμειγνύονται εἰς τὰ πολιτικά καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἐκλογάς.

12. Ἐμπόριον, βιομηχανία, νομίματα.

Ἀφ' οὗ ἡ Ῥώμη ἀπετέλεσε τὸ κέντρον ὄχι μόνον τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου, ἔγινεν ὁ ἐμπορικὸς σταθμὸς ὁ συνδέων τὴν Ἀνατολήν μετ' τὴν Δύσιν. Κατὰ φυσικὸν λοιπὸν λόγον ἀνεπτύχθη εἰς αὐτὴν μέγα ἐμπόριον, καὶ ἰδίως θαλάσσιον. Τὸ ἐμπόριον δὲ τοῦτο δὲν ἀπηξίουεν νὰ μετέρχωνται οἱ Ῥωμαῖοι, ὅπως καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ τραπεζίτου καὶ τοῦ δημοσιῶνου. Μόνον εἰς τοὺς συγκλητικοὺς ἦτο ἀπηγορευμένον πᾶν κερδοφόρον ἐπάγγελμα. Τοῦναντίον ὅμως τὸ μικρὸν ἐμπόριον, τὸ τοῦ μεταπωλητοῦ, ἦτο περιφρονημένον καὶ διὰ τοῦτο ἐξησκειτο ὑπὸ δούλων καὶ ἀπελευθέρων.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἐμπόριον ἡ βιομηχανία ὀλίγον ἀνεπτύχθη. Ἀσχοῦνται μὲν εἰς τὴν Ῥώμην αἱ διάφοροι τέχναι, καὶ ἰδίως ἡ ὕφαντουργία, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπεριφρονοῦντο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτὰς ἀπελεύθεροι καὶ δούλοι. Βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις μεγάλαι δὲν ἀνεπτύχθησαν.

Ἐνεκα δὲ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ὄνης ἑκατονταετηρίδος π. Χ. οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβάλλουν τὸ μέχρι τοῦδε ἀνταλλακτικὸν σύστημα εἰς νομισματικόν. Τὰ νομίματα κατασκευάσθησαν κατὰ τὸ παραδειγμα τῶν ἐλληνικῶν.

13. Γράμματα καὶ ὠραῖαι τέχναι.

Ὅπως ἡ ἐλληνικὴ θρησκεία καὶ τὰ ἥθη, οὕτω καὶ τὰ γράμματα καὶ αἱ ὠραῖαι τέχναι ἤρχισαν νὰ εἰσδύουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν Ῥώμην, ἀφ' ὅτου οἱ Ῥωμαῖοι κατέκτησαν τὰς ἐλληνικὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες ἔφερον εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ κοσμοῦν τὰς οἰκίας των τὰς ζωγραφίας, τὰ ἀγάλματα, τὰ ὠραῖα ἀγγεῖα καὶ λοιπὰ καλλιτεχνήματα, τὰ ὅποια ἐλεηλάτουσ ἐκ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Παρὰ πολλοὶ Ῥωμαῖοι ἦ ὡς στρατιῶται ἢ ὡς ἔμποροι διέτριψαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρὰ πολλοὶ δὲ Ἕλληνες ἤχθησαν ὡς δούλοι ἢ ἤλθον εἰς τὴν Ῥώμην πρὸς εὐρεσίαν τύχης καὶ ἔδωσαν ἀρχαίως Ῥωματι-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κάς, ρητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἢ συνθέτων δράματα διὰ τὸ θέατρον ἢ ἀνελάμβανον τὴν κτίσιν μνημείων. Οὕτως οἱ Ῥωμαῖοι ἐγνώρισαν τὰς ἰδέας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔμαθον νὰ θαυμάζουσι τὰ ἀριστουργήματα τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν καὶ νὰ ἀναγινώσκουσι τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἡ γυνῶσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἔγινε τόσοσ ἀπαραίτητος εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς Ῥώμης, ὥστε ὅλαι αἱ μεγάλαι Ῥωμαϊκαὶ οἰκογένειαι δὲν ἤρκοῦντο νὰ λαμβάνουσι διὰ τὰ τέκνα των Ἑλλήνας διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ ἔστελλον αὐτὰ νὰ σπουδάζουσι εἰς τὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ῥόδου καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν κέντρων.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ῥωμαῖοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον υἰοθέτησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Καὶ διὰ τοῦτο ὀρθῶς ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς Ὀράτιος εἶπεν ὅτι: «ἢ Ἑλλὰς κατακτηθεῖσα ἀντικατέκτησε τὸν ἄγριον νικητὴν».

Ἡ ποίησις. Τὰ σπέρματα τῆς ποιήσεως, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον εἰς τὰ λαϊκὰ ποιήματα τῶν Ῥωμαίων, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προκόψουσι μόνον των. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ Ῥωμαϊκὴ ποίησις καὶ ἐν γένει ἡ Ῥωμαϊκὴ λογοτεχνία λαμβάνει μορφήν ἑλληνικὴν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν δύο τινά: α') ὅτι χάριν τῆς ἐκπαίδεψεως τῶν νέων οἱ διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν δοῦλοι ἢ ἀπελεύθεροι Ἑλλήνες, ἔκαμνον μεταφράσεις τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν εἰς τὴν λατινικὴν, διὰ νὰ χρησιμεύουσι ὡς βάσις τῆς διδασκαλίας των, β') ὅτι χάριν τοῦ θεάτρου οἱ θεατρῶναὶ μετέφραζον ἢ διασκεύαζον ἑλληνικὰ δράματα.

Εἰς τὴν ποιητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ῥωμαίων τὴν πρώτην θέσιν κατέχει τὸ δράμα καὶ ἰδίως ἡ κωμῳδία, διότι ταύτην ἐπροτίμα τὸ Ῥωμαϊκὸν κοινόν. Ἐπίσης ἕμως ἀνεπτύχθη καὶ ἡ σάτυρα, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας περιλαμβάνονται ἔλα τὰ μικρότερα ποιήματα.

Ἐπισημότεροι ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος, ὁ Γναῖος Νάβιος, ὁ Κόιντος Ἄννιος, ὁ Λουκίλλιος, ὁ Πλαῦτος καὶ ὁ Τερέντιος.

Ἡ πεζογραφία. Ἐν ᾧ εἰς τὴν ποίησιν ἠσχολοῦντο ἀποκλειστικῶς ἄνθρωποι κατωτάτης τάξεως, ὁ πεζὸς λόγος ἐκαλλιεργεῖτο ἀπὸ ἀνδρας τῆς ἀνωτάτης ἀριστοκρατίας.

Πρῶτος συγγραφεὺς ἱστορίαν τῆς Ῥώμης εἶναι ὁ Κ. Φάβιος Πικτωρ, ἀλλ' ἑλληνιστί. Ὁ πραγματικὸς πατὴρ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστοριογραφίας εἶναι ὁ Μάρκος Πόρκιος Κάτων. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνήκει ὁ μέγας Ἑλλην ἱστορικὸς Πολύβιος.

ΑΙ ΩΡΑΙΑΙ ΤΕΧΝΑΙ. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἤρχισε νὰ προάγεται κυρίως μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἰταλίας. Καὶ ἐμμοῦντο μὲν καὶ εἰς αὐτὴν τοὺς Ἑλληνας ὡς πρὸς τοὺς κίονας καὶ τὰ κιονόκρανα, μετεχειρίζοντο ὅμως εἰς τὰ μνημεῖά των καὶ τὸν θόλον. Δι' αὐτοῦ δὲ ἠδυνήθησαν νὰ ἀνεγείρουν οἰκοδομήματα μεγαλύτερα καὶ ὑψηλότερα τῶν ἐλληνικῶν. Κατεσκεύαζον λοιπὸν πύλας, γεφύρας καὶ ὑδραγωγεῖα μὲ τὸ σύστημα τοῦτο καὶ στρογγύλους θολωτοὺς ναοὺς. Μετὰ τὴν κατάκτησιν δὲ τοῦ κόσμου ἤρχισε νὰ εἰσάγεται ἡ πολυτέλεια καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικὰ καὶ εἰς τὰ δημόσια κτίρια· τότε ὡσαύτως ἤρχισαν νὰ οἰκοδομοῦν εἰς τὴν Ῥώμην κατὰ μίμησιν τῶν ἐλληνικῶν στοῶν τὰς λεγομένας *βασιλικάς*, ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὄλη ἢ ἀγορὰ ἐπληρώθη τοιούτων στοῶν.

Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἀναφέρονται ζωγράφοι ὁ Θεόδοτος καὶ ὁ Πακούδιος, οἱ ὁποῖοι ἐστόλιζαν τοὺς ναοὺς μὲ τοιχογραφίας.

Εἰς τὴν γλυπτικὴν ὅμως δὲν ἔχομεν κανὲν ἴχνος. Εἶναι ἀληθές, ὅτι κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου αὐτῆς ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται μετὰ τῶν Ῥωμαίων ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὴν ἐλληνικὴν τέχνην καὶ ἡ τάσις πρὸς συλλογὴν ἐλληνικῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων. Διὰ τοῦτο τὰ δημόσια οἰκοδομήματα τῆς Ῥώμης ἐπληρώθησαν ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὅμως ἔθνικῆς καλλιτεχνίας οὐδὲ καν προσπάθεια κατεβλήθη. Ἦρκει εἰς αὐτοὺς ἡ ἀπόκτησις καλλιτεχνικῶν ἔργων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ

ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Κάτων. Γράκχοι.

Ἡ συγκέντρωσις τῆς κυβερνήσεως τῆς χώρας εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν τῆς νέας εὐγενείας, ἣ ἐκλείψει τῆς ἀγροτικῆς τάξεως καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν ἠθῶν τῶν Ῥωμαίων ἐπέφεραν εἰς τὴν Ῥώμην μεγάλην ἀνατροπὴν. Οἱ εὐγενεῖς ἔπαυσαν πλέον νὰ κυβερνοῦν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους. Εἶχον ἀνάγκην χρημάτων διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὸν τρυφηλὸν βίον των καὶ διὰ τοῦτο μετεχειρίζοντο τὴν δύναμίν των διὰ νὰ πλουτοῦν. Ὁ λαὸς ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ἐπώλει τὴν ψυχρὸν του εἰς τοὺς ὑποψηφίους. Οἱ στρατιῶται ἔπαυσαν νὰ μάχωνται ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ὑπηρέτουν εἰς τὸν στρατὸν χάριν τοῦ μισθοῦ καὶ τῆς λείας, ἐπομένως ἔγιναν τυφλά ὄργανα τοῦ στρατηγοῦ.

Καὶ δὲν ἔλειψαν μὲν ἄνδρες ἀγαθοί, οἱ ὅποιοι ἀπεπειράθησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐργασίαν, τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν πειθαρχίαν καὶ τοὺς εὐγενεῖς εἰς τὴν δημοκρατικὴν ἰσότητα. Ἄλλ' αἱ προσπάθειαι τῶν ἀπέβησαν μάταιαι. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ **Μάρκος Πόρκιος Κάτων**, ὁ ὅποιος, ἂν καὶ ἦτο νέος ἀνὴρ, κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Ἄλλ' ὅλοι οἱ ἐπὶ 60 καὶ πλέον ἔτη ἀγῶνές του πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἀρχαίων ἠθῶν ἀπέτυχον.

Τὴν ἀνόρθωσιν τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας δραστηριώτερον καὶ συστηματικώτερον ἐπεχείρησαν οἱ ἀδελφοὶ **Γράκχοι**, **Τιβέριος** καὶ **Γάιος**. Οὗτοι ἀνῆκον εἰς ἐπιφανῆ οἶκον. Ὁ πατὴρ των ἐχρημάτισε δῆμαρχος, ὑπατος δις καὶ τιμητῆς, εἶχε δὲ λάβει σύζυγον τὴν θυγατέρα Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ Κορνηλίαν. Αὕτη, χηρεῦσα εἰς νεαρὰν ἡλικίαν, ἀπέρριψεν ὅλας τὰς πρὸς γάμον αἰτήσεις καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου διὰ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν υἱῶν της Τιβερίου καὶ Γαίου καὶ τῆς θυγατρὸς της Σεμπρωνίας, ἣ ἐποία κατόπιν ἔλαβε σύζυγον Ἀφρικανὸν τὸν νεώτερον.

Ὁ πρεσβύτερος **Τιβέριος Γράκχος**, σύμφωνα μὲ τὰς οἰκογενειακὰς τὰς παραδόσεις ἔπαι ἔκρινε δῆμαρχος τὸ 133, ἀπεφάσισε νὰ ὑποβληθῆται ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

νά θεραπεύσῃ τὸ κακὸν τοῦ νά καλλιεργοῦνται μὲν οἱ ἀγροὶ διὰ δούλων, νά ὑπάρχουν δὲ εἰς τὴν Ῥώμην παρά πολλοὶ πολῖται ἄεργοι καὶ πειναλέοι. Εἰσήγαγε λοιπὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς πληθῆος νόμον ἀγροτικόν, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ δημόσιοι ἀγροί, τοὺς ὁποίους κατεῖχον οἱ εὐγενεῖς, ἔπρεπε νά μοιρασθοῦν εἰς ἄλους τοὺς πτωχοὺς Ῥωμαίους πολῖτας ὑπὸ τὸν ἕρον νά μὴ δύναται κανεῖς νά πωλήσῃ τὸ μερίδιόν του. Μόνον μικρὸν μέρος τῶν ἀγρῶν ἔπρεπε νά μείνῃ εἰς τοὺς εὐγενεῖς.

Εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ νόμου οἱ εὐγενεῖς ἀντέδρασαν μεγάλως. Ἐν τούτοις ὁ νόμος ἐψηφίσθη. Ὅταν ὅμως ὁ Τιθέριος ἐζήτησε νά ἐκλεχθῆ καὶ δεύτερον ἔτος δῆμαρχος, οἱ εὐγενεῖς μὲ τοὺς ὁπαδοὺς των ὤρμησαν εἰς τὸν τόπον τῆς ψηφοφορίας καὶ ἐφόνευσαν τὸν Τιθέριον μὲ 300 φίλους του. Ἐν τούτοις οἱ συγκλητικοὶ δὲν ἐτόλμησαν νά ἀκυρώσουν τὸν νόμον. Κατώρθωσαν μόνον νά σταματήσουν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ.

Τὸ ἔργον τοῦ Τιθερίου ἀνέλαβε νά φέρῃ εἰς πέρας μετὰ τινα χρόνον ὁ κατὰ ἐννέα ἔτη νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ **Γάιος Γράκχος**. Οὗτος, παρά τὰς ἀποτροπὰς τῆς μητρὸς του Κορνηλίας, ἠκολούθησε τὰ ἴχνη τοῦ ἀδελφοῦ του. Ὅταν λοιπὸν ἔγινε δῆμαρχος τὸ 122, πρῶτον μὲν ἀνενέωσε καὶ συνεπλήρωσε τὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του περὶ γαιῶν. Ἐπειτα ἐζήτησε νά δοθοῦν εἰς ἄλους τοὺς Ἴταλοὺς τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Ἀλλὰ τότε οἱ συγκλητικοὶ διέβαλον τὸν Γάιον εἰς τὸ πλῆθος, τοῦ ὁποίου τὰ δικαιώματα ἐθίγοντο μὲ τὸν τελευταῖον νόμον, καὶ κατώρθωσαν νά μὴ ἐκλεχθῆ δῆμαρχος τρίτην φοράν, ἐπὶ τέλους δὲ κατέληξαν καὶ πάλιν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Κατὰ τοῦτον ὁ Γάιος ἠττήθη. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐκ τῶν ὁπαδῶν του ἐφονεύθησαν, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἠναγκάσθη νά διατάξῃ ἓνα δούλόν του νά τὸν φονεύσῃ διὰ νά μὴ περιέλθῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἀντιπάλων του.

Οἱ ὀλιγαρχικοὶ παρέμειναν κύριοι τῆς πολιτείας καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη κατήργησαν τὸν περὶ γαιῶν νόμον τῶν Γράκχων.

Τὰ σχέδια τῶν Γράκχων περὶ ἀνορθώσεως τῆς πολιτείας ἐναυάγησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν ἔπαυσαν. Εἰς τὸ ἐξῆς ὅμως οἱ ἀρχηγοὶ καὶ τῶν δημοτικῶν καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν ἀποβλέπουν μόνον εἰς τοῦτο, πῶς νά κατέχουν εἰς χεῖράς των τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας.

2. Μάριος και Σύλλας.

Γ. Μάριος. Μετά τὸν θάνατον τοῦ Γ. Γράκχου ἀρχηγὸς τῆς δημοτικῆς μερίδος ἐγένετο ὁ Γ. Μάριος. Οὗτος, ἂν καὶ κατήγετο ἐξ ἀγροτῶν τῆς μικρᾶς πόλεως Ἀρπίνου, εἶχε διακριθῆ μέχρι τοῦδε διὰ τὴν δραστηριότητα τοῦ χαρακτήρος του καὶ τὰς ἐξόχους στρατιωτικὰς ἀρετὰς του. Κατὰ πρῶτον δὲ ἀνεδείχθη κατὰ τὸν λουγυρθικὸν πόλεμον, εἰς τὸν ὅποιον τότε ἡ Ῥώμη εἶχε περιπλακῆ.

Ἰουγουρθικὸς πόλεμος. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας Μασσανάσην υἱὸς αὐτοῦ Μικίφας, ἔταν τὸ 219 ἀπέθνησκεν, εἶχεν ἀφήσει τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του Ἀδέρβαλον καὶ Ἰέμφαλον καὶ εἰς τὸν ἀνεψιόν του Ἰουγούρθαν. Ἄλλ' ὁ τελευταῖος, δολοφονήσας τοὺς ἐξαδέλφους του, κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος ὀλοκλήρου τοῦ βασιλείου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Τόση ὄμως ἦτο ἡ φιλοχρηματία καὶ ἡ διαφθορὰ τῶν Ῥωμαίων, ὥστε ὁ Ἰουγούρθας κατώρθωσε διὰ τῶν δωροδοκιῶν του νὰ παρατείνῃ τὸν πόλεμον, εἰς μίαν δὲ μάχην καὶ νὰ νικήσῃ τοὺς Ῥωμαίους. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τὸν λουγυρθικὸν πόλεμον ἔφερεν εἰς πέρας (105) ὁ Γ. Μάριος, ὁ ὅποιος εἶχε κατορθώσει τότε νὰ ἐκλεχθῆ ὑπάτος καὶ νὰ ἀνατεθῆ εἰς αὐτὸν ὁ πόλεμος αὐτός. Ὁ Ἰουγούρθας συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ καὶ ἔπειτα ἐρρίφθη εἰς τὸ δεσμωτήριον τυλλιανόν, ἔπειτα ἀπέθανεν ἐξ αἰτίας. Τὸ βασίλειόν του διηρέθη εἰς δύο. Τὸ δυτικὸν ἐδόθη εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μαυριτανίας Βόκχον, πενθερὸν τοῦ Ἰουγούρθα, ὁ ὅποιος εἶχε παραδώσει αὐτὸν εἰς τὸν Μάριον, τὸ δὲ λοιπὸν εἰς τινα νόθον ἀπόγονον τοῦ Μασσανάσου, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ εἶναι ὑποτελὴς εἰς τὴν Ῥώμην.

Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων. Ὅταν ὁ Μάριος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ τοῦ λουγυρθικοῦ πολέμου, νέον στάδιον δόξης ἠγνοίχθη εἰς αὐτόν. Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονας, ἔθνη γερμανικά, εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἐληγάτησαν αὐτήν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐντὸς ὀκτῶ ἐτῶν εἶχον χάσει πέντε στρατοὺς εἰς τοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν βαρβάρων τούτων. Ἐντρομοὶ δὲ ἐκ τούτου ἐφαντάζοντο, ὅτι ἤδη οἱ ἐχθροὶ ἔμελλον νὰ διαβῶν τὰς Ἄλπεις. Ἐστράφησαν λοιπὸν εἰς τὸν Μάριον καὶ ἀπένειμαν εἰς αὐτὸν τὴν τιμὴν τεσσάρων συνεχῶν ὑπατειῶν, τὸ ὅποιον εἰς οὐδένα μέχρι τοῦδε εἶχον κάμει.

Τὸν Μάριον εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐβοήθησε πολὺ ἡ τύχη. Οἱ βάρβαροι ἐχωρίσθησαν. Οἱ μὲν Κίμβροι ἐτράπησαν πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ δὲ Τεῦτονας πρὸς τὴν Β. βελγικὴν Γαλατίαν. Οὕτως ἔδωσαν καιρὸν εἰς τὸν Μάριον νὰ ἐτοιμασθῇ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἡθικὸν τοῦ στρατοῦ του. Ὅταν δὲ μετὰ δύο ἔτη οἱ βάρβαροι ἐτράπησαν πάλιν χωρισμένοι πρὸς τὰς Ἄλπεις, ὁ Μάριος ἐνίκησε καὶ κατέστρεψε τοὺς μὲν Τεῦτονας παρὰ τὴν Αἰξ (102), τοὺς δὲ Κίμβρους παρὰ τὸν Πάδον (101). Εἰς τὸν Μάριον ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων ἀπένειμε θείας τιμὰς. Αὐτὴ δὲ ἡ σύγκλητος συνήνεσε νὰ ἀνακηρυχθῇ τρίτος κτίστης τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν Ῥωμύλον καὶ τὸν Κάμιλλον.

Συμμαχικὸς πόλεμος. Καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων ἡ Ῥώμη ὀλίγον χρόνον ἠσύχασε. Μέχρι τοῦδε οἱ Ἴταλοι παρεῖχον εἰς τὴν Ῥώμην τοὺς στρατιώτας, διὰ τῶν ὁποίων αὕτη ἐμεγαλοῦργει. Καὶ ὁμως οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο αὐτοὺς ὡς ὑπηκόους. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Γράκχων οὗτοι εἶχον συλλάβει τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ παρεχωρεῖτο εἰς αὐτοὺς ἡ Ῥωμαϊκὴ ἰσοπολιτεία. Ἐν τούτοις ἔλαι αἱ πρὸς τοῦτο ἀπόπειραι ἀπετύγχανον ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τῶν ὀλιγαρχικῶν. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἡ ὑπομονὴ τῶν Ἰταλῶν ἐξηντήθη. Ἀπεφάσισαν νὰ ἐπαναστατήσουν κατὰ τῆς Ῥώμης (91). Ἀλλὰ μόνον τὸ ἥμισυ τῆς Ἰταλίας ἔλαβε τὰ ὄπλα. Οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς περιστολὴν τῆς ἐπανάστασεως ἐπρόφθασαν καὶ ἔδωσαν τὴν ἰσοπολιτείαν εἰς ὅλους ὅσοι δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Μὲ ἔλα αὐτὰ οἱ Ῥωμαῖοι μόλις μετὰ τρία ἔτη κατώρθωσαν νὰ καταβάλουν τὴν ἐπανάστασιν. Μετὰ τοῦτο ὁμως ἡ σύγκλητος ἔκρινε καλὸν νὰ δειχθῇ γενναιοτέρα καὶ μετὰ δύο ἔτη ἐκήρυξεν ὅλους τοὺς Ἰταλοὺς Ῥωμαῖους πολίτας (87).

Ὁ Σύλλας. Εἰς τὴν νίκην τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον εἶχε συντελέσει ἰδίως ὁ Σύλλας, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκλεχθῆ ὑπατος τὸ τελευταῖον ἔτος αὐτοῦ.

Οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Κορνηλίων. Κατὰ πρῶτον διεκρίθη εἰς τὸν Ἰουγουρθικὸν πόλεμον καὶ εἰς τὸν κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων. Κατὰ δὲ τὸν συμμαχικὸν εἰς αὐτὸν ἀνέθεσαν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὴν ἀρχιστρατηγίαν. Καὶ τώρα μετὰ τὸ εὐτυχὲς πέρας αὐτοῦ εἰς αὐτὸν πάλιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἀνέθεσαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν νέου πολέμου, τοῦ ἐναντίον τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου.

Σύγκρουσις Μαρίου καὶ Σύλλα. Τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου τὴν ἀρχηγίαν ὁ Μάριος δὲν εἶχε ζητήσει, ὅχι διότι εἶχε κορεσθῆ ἢ φιλοδοξία του, ἀλλὰ διότι ὁ πόλεμος αὐτὸς δὲν τοῦ ἦτο ἀρεστός. Ἐνῶς λοιπὸν δυσηρεστήθη, διότι δὲν ἀνέθεσαν εἰς αὐτὸν τὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμον, ἀλλ' εἰς τὸν Σύλλαν. Ἐκίνησε λοιπὸν εἰς τὴν Ῥώμην στάσιν κατὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ κατώρθωσε νὰ ἀφαιρεθῆ ἡ στρατηγία ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ νὰ δοθῆ εἰς αὐτόν. Μετὰ τοῦτο δὲ ἔστειλεν εἰς τὸ ἐν Καμπανία στρατόπεδον δύο ἀξιωματικούς του διὰ νὰ παραλάβουν τὸν στρατόν.

Οἱ στρατιῶται ὅμως ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Σύλλαν, διότι οὗτος ἄφηνεν αὐτοὺς νὰ κάμνουν ἕ,τι ἤθελον. Ἐφόνευσαν λοιπὸν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Μαρίου καὶ ἀπήτησαν παρὰ τοῦ Σύλλα νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν Ῥώμην, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὴν ὕβριν, ἢ ὅποια προσήφθη εἰς αὐτόν.

Ὅντως ὁ Σύλλας μὲ τὸν στρατόν του σπεύσας εἰς τὴν Ῥώμην, νικᾷ τὰ ἀνυπαχθέντα εἰς αὐτόν σίφη τοῦ Μαρίου καὶ γίνεται κύριος τῆς πόλεως. Ὁ Μάριος ἐκηρύχθη τότε ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐχθρὸς τῆς πατρίδος, ἀλλ' ἐπρόφθασε καὶ ἐσώθη διὰ τῆς φυγῆς.

Οἱ ὀλιγαρχικοὶ καὶ πάλιν ἐπεκράτησαν, ὁ δὲ Σύλλας ἀνέλαθε τὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμον.

Α' μιθριδατικὸς πόλεμος. Ὁ βασιλεὺς τοῦ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μαύρης θαλάσσης ἑλληνικοῦ βασιλείου τοῦ Πόντου Μιθριδάτης, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔγινε κύριος τῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου ἑλληνικῶν χωρῶν, τῆς Κολχίδος εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κευκάσου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, ἢ ὅποια δεσπόζει τοῦ Εὐξείνου νοτιοανατολικῶς. Μετὰ τοῦτο δὲ ἔστρεψε τὰ βλέματά του εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐπωφεληθεὶς ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον περιπλακῆ οἱ Ῥωμαῖοι, προσέδρακε τὰ μικρὰ βασιλεία τῆς Παφλαγονίας, Καππαδοκίας καὶ Βιθυνίας καὶ ἐκυρίευσεν αὐτά. Ἐπειτα συνεννοήθη μὲ τοὺς Ἑλληνας τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας, οἱ ὅποιοι ἦσαν δυσηρεστημένοι ἕνεκα τῶν καταπιέσεων τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν. Ὅλοι ἐξηγέρθησαν τότε καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἐκεῖ ἐγκατεστημένους Ῥωμαίους πολίτας, οἱ ὅποιοι ἀνῆρχοντο, ὡς λέγεται, εἰς 80 χιλιάδας. Ὁ Μιθριδάτης κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγινε κύριος τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας, ἀπήλλαξε τοὺς κατοίκους ἀπὸ τῶν φόρων ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Πέργαμον (88).

Ἄλλ' ὁ Μιθριδάτης δὲν ἠρκέσθη εἰς ταῦτα. Ἐστειλε στρατόν Ὑψηλοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ στόλον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα διὰ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὅλαι αἱ νῆσοι, πλὴν τῆς Ῥόδου, καὶ αἱ παράλια πόλεις ἐπανεστάτησαν ὅταν κατέπλευσεν εἰς αὐτάς ὁ στόλος τοῦ Μιθριδάτου μὲ στρατηγὸν τὸν Ἀρχέλαον. Αὐταὶ αἱ Ἀθηναίαι, αἱ ὅποια μέχρι τοῦδε ἦσαν πιστὰ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων, κατὰ προτροπὴν τοῦ φιλοσόφου Ἀριστίωνος ἀποστατοῦν, ἀνακηρύττουν αὐτὸν στρατηγόν, φονεύουν ἔλους τοὺς εἰς τὴν πόλιν τῶν Ῥωμαίους καὶ δέχονται εἰς αὐτὴν φρουρὰν τοῦ Ἀρχελάου. Συγχρόνως στρατὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔρχεται εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ γίνεται κύριος αὐτῆς.

Οὕτως εἶχον τὰ κατὰ τὸν Μιθριδάτην, ὅτε ὁ Σύλλας ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἡπειρον μὲ 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππους. Ἀπὸ ἐκεῖ σπεύδει εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα καὶ πολιορκεῖ, τὸν μὲν Ἀριστίωνα εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸν δὲ Ἀρχέλαον εἰς τὴν Πειραιᾶ. Μετὰ πολιορκίαν ἐνὸς ἔτους ἐκυρίευσεν τὰς δύο πόλεις. Ἐπειτα ὁ Σύλλας ἔσπευσεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου εἶχε φθάσει νέα μεγάλη στρατιὰ ἐξ Ἀσίας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν τοῦ Μιθριδάτου Ταξιλήν. Ἐκεῖ ἔσπευσε καὶ ὁ Ἀρχέλαος διαφυγὼν ἐκ τοῦ Πειραιῶς καὶ συνηνώθη μὲ τὸν Ταξιλήν. Οἱ δύο στρατοὶ συνηγήθησαν παρὰ τὴν Χαιρώνειαν. Ἐδῶ οἱ Ῥωμαῖκοὶ λεγεῶνες (30 χιλ.) κατενίκησαν τοὺς τετραπλασίους Ἀσιάτας καὶ διεσκόρπισαν αὐτούς. Καὶ ἄλλη δὲ στρατιὰ τοῦ βασιλέως ἐλθοῦσα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ἐπόμενον ἔτος τὴν ἰδίαν τύχην ἔλαβε παρὰ τὸν Ὀρχομένον.

Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλας ἐτρέπη εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Μιθριδάτης, ὁ ὅποιος ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ὑποστῆ ἄλλην ἤτταν ἐκ μέρους ἄλλου Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ἔσπευσε νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μὲ αὐτόν. Διὰ ταύτης ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ ἕλας τὰς κατακτηθείσας χώρας, νὰ παραδώσῃ 70 πλοῖα καὶ 300 τοξότας καὶ νὰ πληρώσῃ 2 χιλ. τάλαντα (84).

Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλας τὰς μὲν πόλεις, αἱ ὅποια προσεχώρησαν εἰς τὸν Μιθριδάτην, κατεδίκασε νὰ πληρώσουν μεγάλας πολεμικὰς ἀποζημιώσεις, τὰς δὲ πόλεις, αἱ ὅποια ἔμειναν πιστὰ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἰδίως τὴν Ῥόδον, ἀντήμειψε, τοὺς δὲ στρατιώτας του κατεπλούτισεν ἐκ τῆς ἀπείρου λείας, τὴν ὅποιαν συνήθροισεν. Ἀμέσως δ' ἔπειτα ἔσπευσε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ἐκάλει αὐτόν ἢ ἐσωτερικὴ κατὰστασις τῆς πόλεως.

Ἐπάνοδος καὶ θάνατος τοῦ Μαρίου. Ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Σύλλα ἐπωφεληθεὶς ὁ Μάριος εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν Ἰτα-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λίαν. Καταρτίσας δὲ στρατὸν ἐξ Ἰταλῶν καὶ δούλων καὶ συνεννο-
γηθεὶς μὲ τὸν ὑπατοὺν Κίνναν γίνεται κύριος τῆς Ῥώμης.

Τὴν εἴσοδον τοῦ Μαρίου εἰς τὴν πόλιν ἐπηκολούθησε φοβερὰ
σφαγὴ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν των ἐπὶ πέντε ἡμέρας. Ὑπὸ
τὴν βίαν δὲ τοῦ τρόμου, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσεν ὁ Μάριος, αὐτὸς
μὲν γίνεται ὑπατοὺς τὴν φεράν, ὁ δὲ Σύλλας κηρύσσεται ὑπὸ τῆς
συγκλήτου ἐχθρὸς τῆς πατρίδος καὶ ἡ διοίκησις τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ
ἀνατίθεται εἰς τὸν Μάριον.

Ἐν ᾧ ἔτι μὲν ὁ Μάριος ἤτοιμάζετο νὰ πορευθῆ εἰς τὴν Ἀσίαν,
ἀπέθανεν αἰφνιδίως (86) ἀφήσας τὴν Ῥώμην εἰς χεῖρας τοῦ θε-
τοῦ υἱοῦ του, τοῦ νέου Μαρίου, καὶ τοῦ συμμάχου του Κίννα. Οὗτοι
ἐκυβέρνησαν τὴν πόλιν ἐπὶ τρία ἔτη.

Δικτατωρία τοῦ Σύλλα. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Σύλ-
λας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Κίννας καὶ ὁ νέος Μάριος
ἠθέλησαν νὰ φράξουν εἰς αὐτὸν τὴν ὁδόν. Ἄλλ' ὁ Σύλλας ἄλλους
μὲν ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Κίννα καὶ τοῦ Μαρίου κατέστρεψε,
τοὺς περισσοτέρους δὲ παρεπλάνησε προσελκύσας αὐτοὺς μὲ τὴν
φήμην τῆς στρατηγικῆς του ἰκανότητος καὶ τῆς γενναιοδωρίας του
καὶ ἔγινε κύριος τῆς Ῥώμης.

Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλας ἔγινεν ἀληθῆς μονάρχης εἰς τὴν Ῥώ-
μην. Κατὰ πρῶτον ἐξεδικήθη τοὺς ἐχθρούς του. Πρὸς τοῦτο ἐδη-
μοσίευσεν ἐπανειλημμένους καταλόγους αὐτῶν καὶ προεκήρυξεν
ἀμοιβὴν διὰ τοὺς φονεῖς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν, τὰς δὲ περιουσίας των
ἐπώλησεν εἰς δημοπρασίαν. Τὰ μέτρα ταῦτα ὠνομάσθησαν **προ-
γραφαί**. Ἐπὶ ἕξ μῆνας οἱ στρατιῶται τοῦ Σύλλα ἔσφαζον καὶ
διήρπαζον, οἱ δὲ φίλοι του ἠγόραζον εἰς εὐτελεῖς τιμὰς τὰς πε-
ριουσίας τῶν προγραφομένων.

Ἐπειτα ὁ Σύλλας ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἰσόβιος
δικτάτωρ ἀναδιωργάνωσε τὸ πολίτευμα καὶ ἔκαμεν αὐτὸ τελείως
ἀριστοκρατικόν. Ἐκαμε τὴν σύγκλητον κυρίαρχον τοῦ κράτους
καὶ ἐστέρησε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου τῆς δυνάμεώς της. Ὡσαύ-
τως ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῶν δημάρχων τὸ δικαίωμα τῆς ἐνστάσεως καὶ
ἀπὸ τῶν ὑπάτων τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἔκαμεν αὐτοὺς
ἄπλους πολιτικούς ὑπαλλήλους. Τέλος ἀπέθεσε καὶ ὁ ἴδιος τὴν
δικτατωρίαν διὰ νὰ μὴ κατέχη θέσιν ἀντικειμένην εἰς τὸ πολίτευμά
του. Καὶ ὡς ἰδιώτης ὅμως μετὰ τοῦτο ἐξηκολούθει νὰ ἔχη εἰς
χεῖρας του τὰ νήματα τῆς διοικήσεως.

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν παραίτησίν του ὁ Σύλλας ἀπέθανε τὸ 78 π.Χ.

3. Πομπήιος και Καίσαρ.

Ὁ Σύλλας εἶχε πιστεύσει, ὅτι ἔθεσε πέρας εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Ἄλλ' ὅ,τι εἶχε πράξει, τὸ ἔπραξε μεταχειρισθεὶς τὴν βίαν. Κατέστρεψεν οὕτω τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν δύναμιν τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ ἀναστηλώσῃ. Ἦτο λοιπὸν φυσικόν, κατὰ τὸ παράδειγμά του, πᾶς, ὅστις εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατὸν νικητὴν, νὰ θελήσῃ νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ῥώμην. Τὰ παράπονα δὲ τῶν μερίδων παρείχον εὐλογον ἀφορμὴν. Τοῦτο καὶ συνέβη.

Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα οἱ δημοκρατικοὶ μὲ ἀρχηγὸν τὸν Λέπιδον συνήθροισαν ἕξω τῆς Ῥώμης στρατὸν καὶ ἀπήτησαν παρὰ τῆς συγκλήτου τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν δικαιωμάτων τῶν δημάρχων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σύγκλητος ἀντίστατο, ὁ Λέπιδος ἐβάδισε πρὸς τὴν Ῥώμην. Ἡ σύγκλητος τότε ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ Πομπηίου, ὁ ὅποτος καὶ ἐσταμάτησε τὸν Λέπιδον εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως. Ἄλλ' οὕτως ἡ Ῥώμη εἰς τὸν Πομπήιον εὗρε νέον κύριον.

Ὁ Πομπήιος. Ὁ Πομπήιος ἦτο πλούσιος, ὠραίος, εὐγενὴς καὶ γενναῖος. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα εἶχε ταχθῆ μετὰ τὸ μέρος τοῦ Σύλλα καὶ εἶχεν ἀγωνισθῆ ἐπανειλημμένως ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐνεκα τούτου δὲ εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Σύλλα τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ μεγάλου καὶ εἶχεν ἀποβῆ ἡ πρώτη προσωπικότης τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν Σύλλαν.

Οὗτος λοιπὸν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα, παρουσιάσθη ὡς ὑπερκασιστής τῆς συγκλήτου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι καὶ ὡς στρατηγὸς καὶ ὡς πολιτικὸς ἦτο μέτριος, προσέτι δὲ εἶχε χαρκτηῖρα ἀσταθῆ καὶ διὰ τοῦτο μετέβαλλε πολλάκις πολιτικὰ φρονήματα ἀποβλέπων εἰς τὸ ἀτομικόν του συμφέρον. Ἀλλὰ εἶχε τύχην ἕκτακτον. Ἐπεράτωσε τέσσαρας πολέμους, τοὺς ὁποίους ἄλλοι εἶχον ἐτοιμάσει, καὶ συνεσώρευσεν ἐκ τούτων ἄπειρα πλοῦτη, καὶ θριάμβους.

Ὁ πόλεμος ἐναντίον τοῦ Σερτώριου. Εἰς ἓκ τῶν ὑπαρχηγῶν τοῦ Μαρίου, ὁ Σερτώριος, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Σύλλα εἶχε καταφύγει μετὰ πολλοὺς ὁπαδοὺς του εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ ἐκάλεσε τοὺς κατοίκους εἰς ἐλευθερίαν καὶ ἐσχημάτισεν ἰδιαιτέρα κράτη. Κατήρτισε στρατὸν ἐξ ἐγγυωρίων καὶ ἐχυθῆσεν ἐν τῇ χώρᾳ.

μέ τήν βοήθειαν συγκλήτου, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπό τοὺς εὐγενεῖς Ῥωμαίους, οἱ ὅποιοι εἶχον προγραφῆ ὑπὸ τοῦ Σύλλα καί εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Ἐναντίον τοῦ Σερτωρίου εἶχε σταλῆ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς, ὁ ὁποῖος ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἠγωνίζετο πρὸς αὐτόν. Τώρα ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον τοῦτον. Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Ἰσπανοί, δυσαρεστημένοι ἐκ τῆς αὐστηρότητος τοῦ Σερτωρίου, ἐδολοφόνησαν αὐτόν. Ὡς ἦτο φυσικόν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σερτωρίου ὁ στρατὸς αὐτοῦ διεσκορπίσθη, ὁ δὲ Πομπήιος ἐκέρδισεν εὐκολον θρίαμβον (72).

Ὁ δουλικὸς πόλεμος. Δύο φορές μέχρι τοῦδε (135 καὶ 103) οἱ δοῦλοι εἰς τὴν Σικελίαν, ἕνεκα τῆς κακῆς πρὸς αὐτοὺς συμπεριφορᾶς, εἶχον ἐπαναστατήσει καὶ παρέστη ἀνάγκη νὰ σταλοῦν Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα διὰ νὰ τοὺς ὑποτάξουν. Τὸ 73 ἤρchiσεν ὁμοία ἐπανάστασις τῶν δούλων καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Θρακὸς Σπαρτάκου. Ἡ καθυπόταξις αὐτῶν εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Κράσσον, ἕνα τῶν στρατηγῶν τοῦ Σύλλα, ὁ ὁποῖος εἶχε γίνει πλουσιώτατος ἀγοράζων τὰς περιουσίας τῶν προγεγραμμένων. Ὁ Κράσσος ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τοὺς δούλους.

Ὁ Πομπήιος ἐπανήρχετο τότε ἐκ τῆς Ἰσπανίας μετὰ τὸν στρατόν του. Καθ' ὁδὸν δὲ συνήντησεν ἐν στίφος φυγάδων δούλων, τοὺς ὁποῖους κατέσφαξεν. Ἔσπευσε λοιπὸν νὰ γράψῃ εἰς τὴν σύγκλητον, ὅτι εἶχε μὲν νικήσει ὁ Κράσσος τοὺς δούλους, αὐτὸς ὅμως ἀπέσπασε τὰς ρίζας τοῦ πολέμου (71).

Πομπήιος καὶ Κράσσος. Ἐκ τῆς καταστολῆς τῆς στάσεως τῶν δούλων ἡ Ῥώμη ἀνέπνευσεν. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἰταλίαν ἤδη ὑπῆρχον δύο στρατηγοὶ νικηταί. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐκραγῆ, ἐὰν αἱ φιλοδοξίαι τῶν δύο στρατηγῶν συνεχροῦντο. Ἀλλὰ προελήφθη. Ὁ Πομπήιος καὶ ὁ Κράσσος συνεννοήθησαν καὶ ἔγιναν καὶ οἱ δύο ὑπάτοι (70). Ὁ Πομπήιος ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τὸν Κράσσον ἐγκατέλειπε τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα καὶ ἐτάχθη μετὰ τὴν δημοτικὴν. Κατήργησε τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα καὶ ἐπανάφερε τὴν ἰσχὴν τῶν δημάρχων. Ἡ σύγκλητος ἐδέχθη τὰ πάντα, διότι οἱ στρατοὶ τῶν ὑπάτων ἐστρατοπέδευον πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης.

Ὁ πειρατικὸς πόλεμος. Οἱ δήμαρχοι ἀνταμείβοντες τὸν Πομπήιον ἐνήργησαν νὰ δοθοῦν εἰς αὐτόν 50 πλοῖα καὶ 120 χιλ. ἄνδρες διὰ νὰ καθαρίσῃ τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τοὺς πειρατάς, οἱ

ὅποιοι ἐλυμαίνοντο αὐτὴν ἀπὸ τὰ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὀρμητήριά των. Ὁ Πομπήιος κατώρθωσεν ἐντὸς τριῶν ἐτῶν νὰ καταστρέψῃ αὐτούς (67).

Ἐπὶ τοῦ πειρατικοῦ αὐτοῦ πολέμου κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἡ Κρήτη, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς συνέπραττον μὲ τοὺς πειρατάς.

Β' μιθριδατικὸς πόλεμος. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πειρατικοῦ πολέμου οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν Πομπήιον νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ τὴν Ἀσίαν.

Ὁ Μιθριδάτης μετὰ τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει μὲ τὸν Σύλλαν δὲν ἠσύχασεν. Ἐσχημάτισε νέον στρατόν, κατέκτησεν ἐκ νέου τὰ μικρὰ βασίλεια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ προσέβαλε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀσίας. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐπεμψαν ἐναντίον του τὸν Λούκουλλον (71). Οὗτος κατενίκησεν ἐπανειλημμένως τὸν Μιθριδάτην, ἔγινε κύριος τοῦ κράτους του καὶ κατόπιν ἐνίκησε καὶ τὸν γαμβρόν του Τιγράνην βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, εἰς τὸν ὅποιον εἶχε καταφύγει ὁ Μιθριδάτης. Ἐν τῇ μεταξὺ ἕμως ὁ Λούκουλλος, ἐπειδὴ χάριν τῆς πειθαρχίας δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ λεηλατοῦν τὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ἐσυκοφαντήθη εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἀνεκλήθη. Ἐκ τούτου δὲ ἐπωφεληθεὶς ὁ Μιθριδάτης ἀνέκτησε τὸ βασίλειόν του. Τότε ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Πομπήιος (66).

Τὸ ἔργον τοῦ Πομπηίου ὑπῆρξεν εὐκολον, διότι ὁ Λούκουλλος εἶχε συντρίψει τὰς δυνάμεις τῶν δύο βασιλέων. Ὁ Μιθριδάτης κατενικήθη καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Κολχίδα, ὅπου ἠτύοκτόνησεν, ὁ δὲ Τιγράνης ἐζήτησεν εἰρήνην.

Μετὰ ταῦτα ὁ Πομπήιος ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἔζης. Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας μετέβαλεν εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν. Ὡσαύτως ἐκ τῶν βασιλείων τοῦ Πόντου καὶ τῆς Βιθυνίας ἀπήρτησεν ἄλλην ἐπαρχίαν. Εἰς τὴν λοιπὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐπανεφέρε τοὺς μικροὺς βασιλεῖς συμμάχους τῆς Ῥώμης. Μόνον οἱ Ἰουδαῖοι ἀντεστάθησαν, ἀλλ' ὁ Πομπήιος ἐκυρίευσεν τὴν Ἰερουσαλήμ. Οὕτως ὄριον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἔγινεν ὁ Εὐφράτης.

Ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα. Ὁ Κατιλίνας ἦτο εὐγενὴς, φιλόδοξος, φιλήδονος καὶ ἀνήθικος. Οὗτος, ἐπειδὴ ἦτο κατάχρεος ἐκ τῶν ἀσωτειῶν του ἐπεχείρησε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διὰ στάσεως νὰ γίνῃ κύριος τῆς Ῥώμης διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ὀρέξεις του. Ὄργάνωσε λοιπὸν συνωμοσίαν, ἣ ὁποία δεικνύει τὴν τότε Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἀποσύνθεσιν τῆς Ῥώμης. Εἰς τὴν συνωμοσίαν ἔλαβον μέρος πλείστοι εὐγενεῖς ὅμοιοι μὲ τὸν Κατιλίαν καὶ πολλοὶ δυσαρεστημένοι μὲ τὴν τότε κατάστασιν, ὅπως οἱ παλαιοὶ στρατιῶται τοῦ Σύλλα καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν προγραφέντων, οἱ ὅποιοι ἐστερήθησαν τὰς περιουσίας των.

Εἰς ἐκ τῶν ὑπάτων ἦτο τότε ὁ ῥήτωρ Κικέρων. Οὗτος μαθὼν τὰ τῆς συνωμοσίας ἔσωσε τὴν πόλιν μὲ τὸ σθένος, τὸ ὅποιον ἐπέδειξε. Πρῶτον ἐνήργησε τὴν σύλληψιν καὶ τὴν θανάτωσιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς συνωμοσίας ἐκτὸς τοῦ Κατιλίνα, ὁ ὅποιος εἶχε φύγει ἐκ τῆς Ῥώμης. Ἐπειτα ἀπέστειλεν ἐναντίον τοῦ Κατιλίνα στρατόν. Παρὰ τὴν Πιστωρίαν τῆς Τυρρηνίας τὰ μὲν στίφη τοῦ Κατιλίνα ἐνίκηθησαν, αὐτὸς δὲ ἐφρονεύθη (63).

Ὁ Κικέρων ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς συγκλήτου πατὴρ τῆς πατρίδος.

Ὁ Καῖσαρ καὶ ἡ πρώτη τριαρχία. Ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα εἶχε κατασταλῆ, ὅταν ὁ Πομπήιος ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας. Οὗτος μεθυσμένος ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν του διέλυσε τὸν στρατόν του. Ἀμέσως ὅμως ἐνόησε πόσον μέγα σφάλμα διέπραξεν. Ἡ σύγκλητος ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ συνολικῶς τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα ἐν Ἀσίᾳ. Δυσαρεστημένος λοιπὸν ἐκ τούτου ὁ Πομπήιος ἀπεφάσισε νὰ συνεννοηθῆ μὲ τὸν παλαιόν του σύντροφον Κράσσον, ἐπίσης δυσαρεστημένον κατὰ τῆς συγκλήτου, διὰ νὰ γίνουσι κύριοι τῆς πολιτείας. Ἡ συνεννόησις ἐγένετο ἐπεμβάσει ἐνὸς νέου φιλοδόξου, τοῦ Καίσαρος.

Ὁ Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Μαρίου καὶ γαμβρὸς τοῦ Κίνα, εἶχε δὲ γίνετο ἤδη δημοφιλὴς διὰ τὴν ἐλευθεριότητά του καὶ εἶχεν ἐκλεχθῆ μέγιστος ἀρχιερεὺς. Τώρα ἐπεζήτη τὴν ὑπατείαν.

Ὁ Πομπήιος λοιπὸν, ὁ Κράσσος καὶ ὁ Καῖσαρ συνεφώνησαν νὰ γίνουσι κύριοι τῆς Ῥώμης καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπετέλεσαν ἐταιρείαν, ἣ ὅποια ὠνομάσθη **τριαρχία**. Κατὰ τὰ συμφωνηθέντα δὲ ὁ Καῖσαρ ἐγένετο ὑπάτος (59), αἱ πράξεις τοῦ Πομπηίου ἐπεκυρώθησαν καὶ ὁ Κράσσος ἀνέλαβε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Πάρθων. Διὰ νὰ προσελκύσουν δὲ τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ ἐψήφισαν ἀγροτικὸν νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου παρεχωροῦντο γαῖαι εἰς ἄλλους τοὺς πολίτας, ὅσοι εἶχον τρία τέκνα. Ἡ σύγκλητος ἐπεχείρησε νὰ ἀντισταθῆ εἰς ἄλλα αὐτά, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ὁ δὲ εὐγλωττότερος ὑπερασπιστὴς τῆς Κικέρων ἐστάλη εἰς ἔξορίαν. Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Κράσσος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου πολεμῶν πρὸς τοὺς Πάρθους ἐψηφιοποιήθη ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

θους ἐφονεύθη (53). Ὁ Πομπήιος ὠνομάσθη ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Ἰσπανίᾳ στρατοῦ, ἀλλὰ δὲν ἀφῆκε τὴν Ῥώμην. Ὁ δὲ Καῖσαρ μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἀρχῆς του ἐζήτησε τὴν διοίκησιν τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας. Εἰς αὐτὴν ἢ σύγκλητος ἐπρόσθεσε καὶ τὴν πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίαν μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Γαλάτας.

Ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν Γαλατίαν ἐθεμελίωσε τὴν στρατιωτικὴν του δόξαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατέχει ἴσην θέσιν μὲ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἀνίβαν. Κατώρθωσε πολεμῶν ἐπὶ 8 ἔτη (58 — 51) νὰ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Γαλατίαν καὶ νὰ προσθέσῃ αὐτὴν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Στρατιώτης ἀτρόμητος, ἐβάδιζε πάντοτε ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του. Προικισμένος δὲ μὲ μεγάλην ὀξύνοιαν καὶ ἀποφασιστικότητα ἐγνώριζε νὰ λαμβάνῃ τὰς καλυτέρας θέσεις διὰ νὰ νικᾷ μὲ τὴν στρατιωτικὴν τακτικὴν καὶ τὴν πειθαρχίαν τῶν Ῥωμαίων τὸν ἥρωισμόν τῶν Γαλατῶν.

Ὁ ὀκταετής οὗτος πόλεμος τοῦ Καίσαρος ἔχει καὶ παγκόσμιον σημασίαν. Δι' αὐτοῦ ὄχι μόνον προσετέθη εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὀλόκληρον ἔθνος, τὸ τῶν Κελτῶν, τὸ ὁποῖον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξελατινίσθη, ἀλλὰ καὶ ἠνοιχθῆ ἡ ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας διεδόθη ὁ ἐλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν Γαλλίαν, Βρεττανίαν καὶ Γερμανίαν.

Σύγκρουσις Πομπήιου καὶ Καίσαρος. Ὁ Πομπήιος, μείνας μόνος εἰς τὴν Ῥώμην, κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῆ καὶ πάλιν μὲ τὴν σύγκλητον καὶ νὰ ἐκλεχθῆ μόνος ὕπατος μὲ πλήρη ἐξουσίαν. Ἀφ' οὗ δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγινε κύριος τῆς Ῥώμης, ἐνόμισεν ὅτι δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκην τοῦ Καίσαρος. Ὅτε λοιπὸν ὁ Καῖσαρ νικητὴς τῶν Γαλατῶν ἠθέλησέ νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥώμην διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν πράξεών του καὶ ζητήσῃ τὴν ὕπατείαν, ὁ Πομπήιος ἐπεχείρησε νὰ ἀντισταθῆ εἰς τὰ σχέδιά του. Τῇ ἐνεργείᾳ του ἢ σύγκλητος παρήγγειλεν εἰς τὸν Καίσαρα νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του. Ὁ Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος ἐστρατοπέδευεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ῥουβίκωνος, ὀρίου τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῶν ὄπλων ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ κερδίσῃ διὰ τῶν νομίμων μέσων. Διέβη τὸν Ῥουβίκωνα καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Ῥώμης (49). Ὁ ἀγὼν δὲν ἦτο πλέον μετὰξὺ δύο μερίδων, ἀλλὰ μετὰξὺ δύο ἀνθρώπων. Ὁ Πομπήιος, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς εὕρισκετο εἰς τὴν Ἰσπανίαν, δὲν εἶχε πρὸς τὴν ἀντιτάξιν εἰς τοὺς ἠσυχμένους στρατοὺς τοῦ Καίσαρος.

Ἐφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ σύγκλητος, φοβουμένη τὸν νικητὴν, ἠκολούθησε τὸν Πομπήιον. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ὁ Καῖσαρ, ἀφ' οὗ ἐπανεφέρεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν τάξιν, σπεύδει εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἵνα, ὡς εἶπε, πολεμήσῃ στρατὸν χωρὶς στρατηγόν. Ἐκεῖ ἐντὸς 40 ἡμερῶν νικᾷ καὶ διασκορπίζει τοὺς στρατοὺς τοῦ Πομπηίου καὶ ὑποτάσσει ἑλὴν τὴν Ἰσπανίαν. Ἐπειτα κυριεύει κατόπιν λαμπρᾶς πολιορκίας τὴν Μασσαλίαν. Ἐπειτα διελθὼν τὴν Ἀδριατικὴν ἐν πλήρει χειμῶνι σπεύδει εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς συνάντησιν τοῦ Πομπηίου.

Μὲ τὸν Πομπήιον συνεκρούσθη ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν Φάρσαλον τῆς Θεσσαλίας (48). Ἐκεῖ ὁ μὲν στρατὸς τοῦ Πομπηίου κατεστράφη καθ' ὁλοκληρίαν, αὐτὸς δὲ ἔφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐδῶ κατὰ τὴν ἀποβίβασίν του ἐδολοφονήθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου θέλοντος νὰ περιποιηθῇ τὸν νικητὴν.

Πρὶν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην ὁ Καῖσαρ ἠθέλησε νὰ εἰρηνεύσῃ ἄλλας τὰς χώρας, ἔπου ὑπῆρχον στρατοὶ ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Πομπήιον. Κατὰ πρῶτον ἐπορεύθη εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ὁ Καῖσαρ δελεασθεὶς ἀπὸ τὰ θέληγτρα τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως Κλεοπάτρας διέταξε νὰ συμβασιλεύσῃ καὶ αὐτὴ μὲ τὸν ἀδελφόν. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ βασιλέως ὅμως τότε ἐξηγέρθησαν ἐναντίον του καὶ ὁ Καῖσαρ εὐρέθη πολιορκημένος εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλεξανδρείας μὲ τὸν ὀλίγον στρατὸν του. Κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτὴν ἐκάη καὶ ἡ περίφημος βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐκ τῆς πολιορκίας ὁ Καῖσαρ ἐσώθη μόνον, ὅταν ἦλθεν εἰς αὐτὸν βοήθεια ἐκ τῆς Ἀσίας. Τότε ἐπετέθη κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας τὴν Κλεοπάτραν.

Μετὰ τοῦτο ὁ Καῖσαρ ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Φαρνάκης, ὁ υἱὸς τοῦ Μιθριδάτου, ἐπωφελούμενος ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, εἶχε κατακτήσει τὸν Πόντον καὶ εἶχεν εἰσδύσει εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Τὸν ἐναντίον αὐτοῦ πόλεμον ὁ Καῖσαρ ἐπεράτωσεν εἰς πέντε ἡμέρας, ἔγραψε δὲ περὶ αὐτοῦ εἰς τινὰ φίλον του τὸ περίφημον «ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα».

Μετὰ ταῦτα ὁ Καῖσαρ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀφ' οὗ δὲ ἐτακτοποιήσε τὰ ἐκεῖ πράγματα, ἐτράπη πρὸς τὴν Ἀφρικὴν, ἔπου στρατηγοὶ τοῦ Πομπηίου, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας Ἰόδα, εἶχον συναθροίσει μὲγάλα στρατεύματα. Ἐκεῖ κατέτρῳσεν αὐτοὺς παρὰ τὴν Θάψον (46). Τέλος τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐτράπη εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ εἶχον συναθροισθῆ ὑπὸ τὴν ἀρ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

χηγίαν τῶν υἱῶν τοῦ Πομπηίου Γναίου καὶ Σέξτου τὰ λείψανα τῶν πομπηϊανῶν. Κατετρόπωσε δὲ ταῦτα παρὰ τὴν Μούνδαν.

Δικτατωρία τοῦ Καίσαρος. Κύριος τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ κόσμου ἤδη ὁ Καίσαρ, ὠνομάσθη, ὡς ὁ Σύλλας προηγουμένως, ἰσόβιος δικτάτωρ (46). Συγκεντρώσας δὲ εἰς ἑαυτὸν ἔλας τὰς μεγάλας

Εἰκ. 27. Ὁ Καίσαρ.

ἀρχάς, ἐγένεν ἀληθῆς βασιλεὺς χωρὶς νὰ ἔχη τὸ ὄνομα. Αἱ διαταγαὶ του εἶχον ἰσχύον νόμου. Ἡ οὐγκλητος περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ εἶναι, ὅπως ἐπὶ τῆς βασιλείας, ἀπλοῦν συμβουλευτικὸν σῶμα, ἠὺ-ξήθη δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν συγκλητικῶν δι' ἑκατὸν ἐπαρχιωτῶν.

Ὁ Καίσαρ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς του ἐφρόντισε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἡσυχίαν τοῦ κράτους. Ἀπήλλαξε τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ πλῆθος, τὸ ὅποσον συνεσπρευῆθη ἐκεῖ, μοιράζων γαίας καὶ ἔδρῶν ἀποικίας. Εἰσήγαγε προσέτι περισσοτέραν δικαιοσύνην εἰς Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὴν διοίκησιν καὶ περιώρισε τὰς καταχρήσεις τῶν δημοσιωνῶν. Τέλος μετερρύθμισε τὸ ἡμερολόγιον τῆ βοήθειά τοῦ ἐξ Αἰγύπτου Ἑλληνοσισσιγενούς. Ἐν ᾧ πρὶν τοῦτο εἶχε μῆνας σεληνιακοὺς, τῶρα ἔκαμεν αὐτὸ ἡλιακόν. Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο ὠνομάσθη πρὸς τιμὴν τοῦ Καίσαρος *Ιουλιανόν*. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ὠνομάσθη καὶ ὁ πέμπτος μῆν τοῦ ἔτους *Ἰούλιος*.

Ἡ δεσποτεία τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξε πολὺ εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν λαὸν ἕνεκα τῆς γλυκύτητος τοῦ χαρακτήρος του. Καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους ἐχθροὺς του, ὅσοι ὑπετάχθησαν, ἐσυγχώρησε καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς δημοσίας θέσεις. Ἦτο ἐν γένει ὁ Καίσαρ δεσπότης εὐεργετικὸς. Ἄλλ' εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν εὐγενῶν ἦτο τύραννος. Οὗτοι λοιπὸν ἔκαμαν συνωμοσίαν διὰ νὰ τὸν φονεύσουν. Ἀρχηγὸς τῶν συνωμοτῶν ἐγένετο ὁ Βρούτος, ἀνὴρ ἐνάρετος καὶ ἀκέραιος καὶ μάλιστα ὑποχρεωμένος εἰς τὸν Καίσαρα, διότι τὸν εἶχε μεταχειρισθῆ ὡς υἱόν του. Κατὰ τὴν ὀρισμένην ἡμέραν οἱ συνωμοταὶ περιστοιχίσαν τὸν Καίσαρα μόλις μετέβη εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ ἤρχισαν νὰ τὸν κτυποῦν μὲ τὰ ἐγχειρίδια. Ὁ Καίσαρ ἐπ' ὀλίγον ἠμύνθη. Ὅταν ὅμως εἶδε μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν καὶ τὸν Βρούτον, εἶπε τὸ περίφημον· «καὶ σὺ, Βρούτε;» ἐκαλύφθη μὲ τὴν τήβεννον καὶ ἔπεσε νεκρὸς (44).

4. Ὀκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος.

Ἡ δευτέρα τριαρχία. Ὁ θάνατος τοῦ Καίσαρος ἔρριψε τὴν Ῥώμην εἰς μεγάλην σύγχυσιν. Οἱ δολοφονοὶ τοῦ δικτάτωρος ἤθελον νὰ ἐπαναφέρουν τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα. Μετὰ τὸ ἐγκλημα ἐξῆλθον ἐκ τῆς συγκλήτου καὶ ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς ἐλευθερίαν. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἦτο κουρασμένος ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ τῆς ἀναρχίας. Ἐπομένως ἦτο εὐχαριστημένος μὲ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Καίσαρος, ἣ ὅποια εἶχε φέρει εἰς τὴν Ῥώμην τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐτυχίαν. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον ἠδιαφόρησεν εἰς τὸ κήρυγμα τῶν συνωμοτῶν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπέκρυπτε τὴν λύπην του διὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ δικτάτωρος. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ συγκλητικοὶ ἦσαν διστακτικοί. Ἐφοβοῦντο τὴν ἐμφάνισιν νέου τυράννου. Καὶ ὄντως αὕτη δὲν ἐβράδυνεν. Ἀρχαῖός τις ἀξιωματικὸς τοῦ Καίσαρος, τότε δὲ ὑπατος, ὁ Μάρκος Ἀντώνιος, ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῆ ἐκ τῆς περιστάσεως.

Ἄλλὰ τὰ σχέδια τοῦ Ἀντωνίου ἐταράχθησαν ἐκ τῆς ἀφίξεως

εἰς τὴν Ῥώμην τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἀνεψιοῦ καὶ θετοῦ υἱοῦ τοῦ Καίσαρος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου του εὗρίσκετο χάριν σπουδῶν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ὀκταβιανὸς ἦτο νεανίας 19 ἐτῶν· μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἀσθενικὸς καὶ δειλός. Ἀλλ' ἔμως ὑπὸ τὸν ἐξωτερικῶς καχεκτικὸν τοῦτον ἄνδρα ἐκρύπτετο μέγας καὶ τολμηρὸς πολιτικός. Κατ' ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὴν σύγκλητον καὶ πωλήσας τὰ κτήματά του διεμοίρασεν εἰς τοὺς παλαιοὺς στρατιώτας τοῦ Καίσαρος καὶ εἰς τὸ πλῆθος τὰ κληροδοτήματα, τὰ ὅποια ἄφηνεν εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς διαθήκης του ὁ Καῖσαρ. Ἡ σύγκλητος ἐπίστευσεν ὅτι εὗρεν εἰς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος θὰ ἀπῆλλασεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Ἀντωνίου. Ὁ τελευταῖος οὗτος εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ τῆς Ῥώμης πρὸς καταδίωξιν τῶν συνωμοτῶν. Ἐκήρυξε λοιπὸν ἡ σύγκλητος τὸν Ἀντώνιον ἐκτὸς νόμου καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν τὴν καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Ὁ Ὀκταβιανὸς ἐνίκησε τὸν Ἀντώνιον. Οὗτος δὲ κατέφυγε πρὸς τὸν Λέπιδον, τὸν διοικητὴν τῆς Γαλατίας. Κατόπιν ἔμως ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος κατενόησαν, ὅτι εἶναι συμφέρον καὶ τῶν δύο νὰ συνενωθοῦν ἐναντίον τῆς συγκλήτου, ἢ ὅποια γινόνθει τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Τῇ μεσολαβήσει λοιπὸν τοῦ Λεπίδου ἴδρυσαν μὲ αὐτὸν διὰ πέντε ἔτη τὴν δευτέραν τριαρχίαν καὶ ἐμοίρασαν μεταξὺ τῶν τὰς ἐπαρχίας.

Πρῶτον ἔργον τῶν τριάρχων ἦτο ἡ προγραφή τῶν ἐχθρῶν τῶν. Ἐφρονεύθησαν 800 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ἵππεῖς. Μετὰ τὰς σφαγὰς ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος διηυθύνθησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ προσέβηλον τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχον σχηματίσει ἐκεῖ οἱ συνωμόται Κάσιος καὶ Βροῦτος. Τοὺς κατενίκησαν δὲ εἰς διήμερον μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βροῦτος ἠὺτοκτόνησε (42).

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀντώνιος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Αἴγυπτον, ἢ ὅποια εἶχε βοηθήσει τὸν Βροῦτον. Ἀλλὰ δελεασθεὶς ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς βασιλείσσης Κλεοπάτρας, ἐλησμόνησε τὰ καθήκοντά του εἰς τὰς ἡδονάς. Ὁ Ὀκταβιανὸς ἀνέλαβε νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν Δύσιν καὶ ὑπέταξε τὸν Σέξτον Πομπήιον, υἱὸν τοῦ μεγάλου Πομπηίου, ὁ ὁποῖος κατέχων τὴν Σικελίαν εἶχε καταρτίσει ἰσχυρὸν στόλον καὶ εἶχε γίνει κύριος τῆς Μεσογείου.

Σύγκρουσις Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ. Ὁ Λέπιδος, ὁ τρίτος τριαρχος, εἰς ἕλα αὐτὰ δὲν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος. Ἐπὶ τέ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λους μάλιστα ήναγκάσθη υπό του Ὁκταβιανού νά καταθέσῃ τήν ἀρχήν καί νά ἀρκεσθῇ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως. Ὡστε ἐν ἐνεργείᾳ παρέμειναν οἱ δύο φίλαρχοι. Ἄλλ' ὁ εἰς ἐκ τῶν δύο ἔπρεπε νά λείψῃ καί οὗτος ὑπῆρξεν ὁ Ἀντώνιος.

Ὁ Ἀντώνιος διαμένων εἰς τήν Ἀλεξάνδρειαν εἶχε σκεφθῆ νά ἰδρύσῃ αὐτοκρατορίαν ἀνατολικήν πρὸς ὠφέλειαν τῆς Κλεοπάτρας καί νά χαρίσῃ εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλεία ἀσιατικά. Τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἀντωνίου αὐτὴν ὁ Ὁκταβιανὸς μετεχειρίσθη ἐπιτηδεῖως διὰ νά ἐξεγείρῃ ἐναντίον του τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ῥωμαίων. Ἐνήργησε λοιπὸν νά ἀποφασισθῇ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Κλεοπάτρας.

Ὁ Ἀντώνιος καί ἡ Κλεοπάτρα τότε συνήθροισαν πολὺν στρατὸν καί στόλον καί ἔσπευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νά περιμένουν ἐκεῖ τὸν Ὁκταβιανόν. Παρὰ τὸ Ἄκτιον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου συνηγήθησαν οἱ στόλοι τῶν δύο ἀντιπάλων. Κατὰ τὴν σύγκρουσιν ὁ στόλος τοῦ Ἀντωνίου ἐνίκηθη καί ἡ Κλεοπάτρα ἐτράπη εἰς φυγὴν συμπαρασύρουσα καὶ τὸν Ἀντώνιον (31). Ὁ Ὁκταβιανὸς τοὺς κατεδιώξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐνίκησε τὸν Ἀντώνιον παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀντώνιος ἠτύτοκτόνησεν. Ἡ Κλεοπάτρα ἐπεχείρησε νά σαγηνεύσῃ καὶ τὸν Ὁκταβιανόν, ἀλλὰ μὴ δυναθεῖσα ἐμιμήθη τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀντωνίου.

Ὁ Ὁκταβιανός, ἀφ' οὗ ἔκαμε τὴν Αἴγυπτον ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκῆν, ἐπανήλθεν εἰς τὴν Ῥώμην μόνος κύριος τοῦ κόσμου. Ἡ δημοκρατία εἰς τὴν Ῥώμην εἶχε λήξει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

1. Ὀκταβιανὸς Αὔγουστος.

Ὁ Ὀκταβιανός, ἀφ' οὗ ἔγινε κύριος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ δικτάτωρος διὰ νὰ μὴ ἐξεγείρῃ τὰ μίση, τὰ ὅποια εἶχεν ἐξεγείρει ὁ Καῖσαρ. Ἔλαβεν ἔμως πολλοὺς ἄλλους τίτλους, μὲ τοὺς ὁποίους συνεκέντρωσεν ἕλας τὰς ἐξουσίας. Ὁ πρῶτος τῶν τίτλων τούτων ἦτο ὁ τοῦ αὐτοκράτο-

Εἰκ. 28. Ὁ Αὔγουστος.

ρος, ὁ ὁποῖος ἐδείκνυε τὴν καταγωγὴν τῆς δυνάμεώς του, διότι οὕτως ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν οἱ νικηταὶ στρατηγοί. Ἐκτὸς τούτου εἶχε τὸν τίτλον τοῦ *δημάρχου*, ὁ ὁποῖος ἔκαμνεν αὐτὸν ἀπαραβίαστον, τὸν τοῦ *τιμητοῦ* καὶ κατόπιν τοῦ *ἐπόπτου* τῶν ἡθῶν, οἱ ὅποιοι ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συγκλητικoὺς

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ νὰ ἐπαγρυπνῆ ἐπὶ τῶν ἡθῶν τῶν πολιτῶν, τὸν τοῦ **προκρίτου** τῆς **συγκλήτου**, ὁ ὁποῖος ἔκαμεν αὐτὸν κύριον τῶν διασκέψεων αὐτῆς καὶ τὸν τοῦ **μεγάλου ἀρχιερέως**, ὁ ὁποῖος ἔκαμεν αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς θρησκείας. Τέλος προσέλαβε καὶ νέον τίτλον, τὸν τοῦ **Αὐγούστου** (= σεβαστοῦ), ὁ ὁποῖος ἔδιδεν εἰς αὐτὸν ἱερὸν χαρακτῆρα.

Ὁ Αὐγούστος λοιπὸν εἶχεν ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Ἄλλὰ ἔλοι αἱ ἀρχαὶ ἐφαίνοντο ὅτι ὑπῆρχον, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Ἡ σύγκλητος ἐπρότεινε τοὺς νόμους, αἱ ἐκκλησίαι τοὺς ἐψήφισον καὶ οἱ ἄρχοντες τοὺς ἐξετέλουν ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ. Αὐτὸς δὲ ὁ Αὐγούστος ἔζη, ὅπως ἔλοι οἱ πολῖται. Ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ψηφοφορίας, ὡς μέλος εἰς τὴν σύγκλητον καὶ κατόκει ἐπὶ τοῦ Παλατίου μετρίαν οἰκίαν ἀνοικτὴν εἰς ἔλους.

Ὁ Αὐγούστος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς του ἐπεδίωξε νὰ φέρῃ εἰς τὴν Ῥώμην τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐτυχίαν. Ἐπεχείρησεν ὡσαύτως νὰ ἠθικοποιήσῃ τοὺς πολίτας καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς παλαιὰς θρησκευτικὰς καὶ οἰκογενειακὰς συνηθείας. Τέλος ἐγένισεν ἑλὴν τὴν πόλιν ἀπὸ μνημεῖα.

Πρὸ πάντων ὅμως ὠφελήθησαν πολὺ ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας αἱ ἐπαρχίαι. Αὗται ἐπροφυλάσσοντο διὰ σειρᾶς φυσικῶν συνόρων, τοῦ Ῥήνου, τοῦ Δουνάβειος, τοῦ Εὐφράτου καὶ τῶν ἐρήμων τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Πέραν τῶν συνόρων αὐτῶν ἔζων λαοὶ βάρβαροι, οἱ ὁποῖοι ἠπέλουν διαρκῶς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Αὐγούστος ἐφρόντισε νὰ κρατῆ τούτους πέραν τῶν συνόρων μὲ στρατὸν 400 περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν μοιρασμένων εἰς ἑλα τὰ ἐπικίνδυνα σημεῖα, ὅπου ἐσχημάτιζον μόνιμα στρατόπεδα. Ἐπειτα αἱ ἐπαρχίαι δὲν κατεπιέζοντο πλέον, ὅπως πρὶν, ἀπὸ τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραιτωρας. Τώρα αὗται διοικοῦνται ἀπὸ ὑπαλλήλους μὲ ὠρισμένον μισθόν, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται **ὑπαρχοὶ**. Οὗτοι διορίζονται ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλουν νὰ δίδουν λόγον διὰ τὰς πράξεις των. Οἱ ἐπαρχιωταὶ ἐκτὸς τούτου ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κάμνουν συνελεύσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἀπευθύνωνται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Αὐτὸς ὁ Αὐγούστος ἔκαμε πολλὰ ταξίδια διὰ νὰ λαμβάνῃ γνῶσιν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτων παντοῦ ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα καὶ παντοῦ ὑπῆρχεν ἀσφάλεια. Οἱ ὑποτεταγμένοι λαοὶ ἀνεγνώριζον τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς δεσποτείας καὶ ὠνόμαζον αὐτὴν **Ῥωμαϊκὴν εἰρήνην**.

Περισσότερον ὄλων ἐκ τῆς ῥωμαϊκῆς εἰρήνης ὠφελήθησαν αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς μεγάλους ἐμφυλίους πολέμους εἶχε ταχθῆ πάντοτε μὲ τὰς νικηθείσας μερίδας, διότι καὶ ὁ Πομπήιος καὶ ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Ἀντώνιος αὐτὴν ἐξέλεξαν ὡς κύριον ὀρμητήριόν των. Οὔτε ἕως ὁ Καῖσαρ οὔτε ὁ Ἀντώνιος, οὔτε ὁ Ὀκταβιανός, ἀφ' οὗ ἐνίκησαν, ἐτιμώρησαν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, διότι συνεμάχησαν μὲ τοὺς ἀντιπάλους των. Ἐσυγχώρησαν αὐτὰς χάριν τῆς δόξης τῶν προγόνων των καὶ τὰς εὐεργέτησαν μὲ δωρεάς, ὁ δὲ Καῖσαρ καὶ ἔκτισεν ἐκ νέου τὴν Κόρινθον, ἣ ὁποία εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τοῦ Μομμίου. Ἰδίως ἕως ἐπεριποιήθη τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὁ Ὀκταβιανός. Διεμοίρασεν εἰς

Εἰκ. 29. Στοὰ Ἀθηνᾶς ἀρχηγέτιδος.

αὐτὰς τὸν αἶτον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποταμιεύσει ὁ Ἀντώνιος. Ἰδρυσεν πλησίον εἰς τὸ Ἄκτιον εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του λαμπρὰν πόλιν, τὴν Νικόπολιν. Ἀνεκαίνισεν καὶ ἐπροστάτευσε τὰς Πάτρας καὶ τὴν Κόρινθον καὶ τέλος ἀποπεράτωσεν εἰς τὰς Ἀθῆνας τὴν στοὰν τῆς ἀρχηγέτιδος Ἀθηνᾶς, τῆς ὁποίας τὴν κατασκευὴν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Καῖσαρ (λείψανα αὐτῆς σφίζονται ἀκόμη ὀνομαζόμενα πύλη τῆς Ἀγορᾶς).

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἡ Ἑλλάς, ὅπως ὄλων αἱ ῥωμαϊκαὶ ἐπαρχίαι, διοικεῖτο ἀπὸ διοικητῆν, ὁ ὁποῖος ἔδραν εἶχε τὴν Κόρινθον. Ἄλλ' αἱ ἀναπόφευκτοι καταπιέσεις τῶν Ῥωμαίων ὑπαλλήλων ἦσαν πολὺ μικρότεροι ἀπὸ τὰς συμφορὰς τῶν Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐμφυλίων πολέμων. Ἐπομένως αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐκ τῆς μακρᾶς εἰρήνης ἀνέλαθον οἰκονομικῶς. Ἄλλως τε ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐν Κορίνθῳ διοικητοῦ δὲν ὑπήγετο ὅλη ἡ κυρίως Ἑλλάς. Αἱ Ἀθήναι, ἡ Σπάρτη, τὸ κοινὸν τῶν Ἐλευθερολακῶνων, τὸ Ἄργος, ἡ Ἐλάτεια, αἱ Θεσπιαί, ἡ Τάναγρα, ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Θεσσαλία ἐθεωροῦντο ἐλεύθεραι καὶ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων. Ὡστε πραγματικῶς ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ ὑπήγοντο μόνον αἱ πόλεις, ὅσαι εἶχον ἀγωνισθῆ τελευταῖον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, δηλ. ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία καὶ αἱ σύμμαχοι αὐτῆς Βοιωτία καὶ Φωκίς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐπαρχία αὐτῆ ὠνομάζετο **Ἀχαΐα**. Βεβαίως ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ αὐτονομία τῶν ἄλλων πόλεων δὲν ἦτο τελεία. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης εἴτε ἀμέσως εἴτε διὰ τοῦ ἐν Κορίνθῳ διοικητοῦ ἐπενέδκινον πολλάκις εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῶν πόλεων ἐκείνων. Ἄλλ' ὅπως δῆποτε αὐταὶ δὲν ἐπλήρωνον τακτικὸν φόρον, δὲν κατείχοντο ἀπὸ Ῥωμαϊκᾶ στρατεύματα καὶ ἐπειδὴ ἐπολιτεύοντο κατὰ τοὺς πατρίους νόμους διέσφζον τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα.

Ὁ Αὐγούστος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν (14 μ. Χ.) καὶ ἐτάφη εἰς μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἀκόμη σφίζεται καὶ ὀνομάζεται μαυσῶλειον τοῦ Αὐγούστου. Μετὰ τὸν θάνατόν του δὲ ἀπεθεώθη, δηλ. ἐκηρύχθη θεός. Τοῦτο ἀπ' αὐτοῦ πρώτου καθιερώθη δι' ὅλους σχεδὸν τοὺς αὐτοκράτορας.

2. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες.

Τιβέριος. Ὁ Αὐγούστος δὲν εἶχε υἱούς. Εἶχε μόνον μίαν θυγατέρα, τὴν Ἰουλίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε νομφεῦσαι μὲ τὸν παιδικὸν του φίλον Ἀγρίππαν. Τοῦτον ὁ Αὐγούστος προώριζεν ὡς διάδοχόν του. Ἀλλὰ ὁ Ἀγρίππας ἀπέθανε πρὸ αὐτοῦ. Ἐνεκα τούτου ὁ Αὐγούστος υἱοθέτησε τοὺς ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τῆς υἱοῦς τῆς συζύγου του Λιβίας, Δροῦσον καὶ Τιθέριον. Ἀλλ' ὁ Δροῦσος εἰς κάποιαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Γερμανῶν ἀπέθανεν, ἀφήσας δύο υἱούς, τὸν Γερμανικὸν καὶ τὸν Κλαύδιον. Ἐπομένως μόνος διάδοχος τοῦ Αὐγούστου ἀπέμεινεν ὁ Τιθέριος, ὁ ὅποιος εἶχε λάβει σύζυγον τὴν χήραν θυγατέρα τοῦ Αὐγούστου Ἰουλίαν. Εἰς αὐτὸν λοιπόν, ὁ ὅποιος εἶχε ἡλικίαν 59 ἐτῶν, περιῆλθεν ἡ αὐτοκρατορία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου χωρὶς καμμίαν ἀντίρρησην. Ὁ λαὸς τῆς

Ῥώμης καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ νέον πολίτευμα, διότι εἰς αὐτὸ ἐχρεώστων τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐημερίαν των.

Ἐπιβέριος κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο ὅτι κατεῖχε τὴν ἀρχὴν ἀκουσίως καὶ ἔκαμε μέτοχον τῆς κυβερνήσεως τὴν σύγκλητον. Τοὺς δὲ κυβερνήτας τῶν ἐπαρχιῶν ἐπετήρει αὐστηρῶς. Ἄλλ' ὁ κατ' ἀρχὰς τόσοσ ἐντιμος κυβερνήτης αἰφνης ἔγινε μανιώδης παράφρων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνεψιοῦ του Γερμανικοῦ, τὸν ὅποιον ἐλάτρευεν ὁ στρατός. Λέγουσι μάλιστα ὅτι ὁ Γερμανικὸς ἐδηλητηριάσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τινα ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐκτοτε ὁ Τιβέριος ἀπέβαλε τὸ προσωπεῖον καὶ ἤρχισε νὰ κυβερνᾷ τυραννικῶς. Ἰδίως ἔδειξε πολὺ μῖσος ἐναντίον τῶν εὐγενῶν. Καθ' ἑκάστην διέτασσε θανατώσεις αὐτῶν διὰ νὰ διαρπάξῃ τὰς περιουσίας των. Ἡ αἱματηρὰ αὕτη παραφροσύνη διήρκεσε μέχρι τοῦ θανάτου του (37). Ἄλλ' αἱ προγραφὰι αὐταὶ προσέβαλλον μόνον τοὺς εὐγενεῖς. Ὁ λαὸς καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἐκυβερνῶντο καλῶς καὶ ἐπομένως ἦσαν ἀδιάφοροι δι' αὐτάς.

Καλιγόλας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ἡ αὐτοκρατορία περιήλθεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Γερμανικοῦ Καλιγόλαν. Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἐδείχθη καλὸς ἡγεμὼν, ἀλλὰ, πάσχωσ ἐξ ἐπιληψίας, κατήνησεν ἐπὶ τέλους τελείως παράφρων. Διὰ τοῦτο ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε σειρὰ παραλογισμῶν, ἀκολοσιῶν καὶ φόνων. Ἀπῆτει νὰ τὸν προσκυνοῦν ἀντὶ τοῦ Διὸς καὶ ὠνόμασε τὸν ἵππον του ὕπατον. Ἐλεγε δὲ συχνὰ ὅτι ἐλυπεῖτο, διότι ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς δὲν εἶχε μίαν κεφαλὴν διὰ νὰ τὴν ἀποκόψῃ με ἓν κτύπημα. Ἐπὶ τέλους ὁ ἀρχηγὸς τῶν πραιτωριανῶν (τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς) Χαιρέας ἀπήλλαξε τὸν κόσμον ἀπὸ τὸν παράφρονα αὐτόν (41).

Κλαύδιος. Ὁ Χαιρέας ἤθελε νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν δημοκρατίαν. Ἄλλ' οἱ στρατιῶται ἀντὶ χρηματικῆς ἀμοιβῆς ἀνεκῆρυξαν αὐτοκράτορα τὸν γέροντα ἀδελφὸν τοῦ Γερμανικοῦ Κλαύδιου. Ὁ Κλαύδιος διηυθύνετο ὑπὸ τῶν γυναικῶν του καὶ τῶν ἀπελευθέρων του. Ἐδηλητηριάσθη δὲ ὑπὸ τῆς συζύγου του Ἀγριππίνης, κόρης τοῦ Γερμανικοῦ, διὰ νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ἐξ ἄλλου γάμου υἱὸς τῆς Νέρων, τὸν ὅποιον ὁ Κλαύδιος εἶχεν υἱοθετήσῃ παραγκωνίζων τὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱὸν του Βρεττανικόν (54).

Νέρων. Ἡ Ἀγριππίνα εἶχεν ἐλπίσει, ὅτι θὰ ἐβασίλευεν αὐτὴ ἐξ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ τῆς, ὁ ὅποιος ἦτο μόνον 17 ἐτῶν. Ἄλλ' ὁ Νέρων ταχέως ἐζήτησε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς. Ἡ Ἀγριππίνα τότε τὸν ἠπειλήσεν ὅτι θὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀνα-

γόρευσιν ὡς αὐτοκράτορος τοῦ υἱοῦ τοῦ Κλαυδίου Βρεττανικοῦ. Ὁ δὲ Νέρων ἐνήργησε τὴν δηλητηρίασιν τοῦ Βρεττανικοῦ καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη τὸν φόνον καὶ αὐτῆς τῆς μητρός του. Ἐκτοτε πλέον τίποτε δὲν συνεχράτει τὸν ματαιόδοξον καὶ ὑποκριτὴν αὐτὸν ἡγεμόνα. Ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν, τοὺς διδασκάλους τοῦ στρατηγὸν Βοῦρον καὶ φιλόσοφον Σενέκαν καὶ πλῆθος ἄλλων ἐπιφανῶν πολιτῶν καὶ ἔζη μὲ τοὺς ἀπελευθέρους τοῦ β.ον ἀκόλαστον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν συνέβη εἰς τὴν Ῥώμην μεγάλη πυρκαϊά, ἡ ὁποία κατέστρεψε τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ διεδόθη, ὅτι ἔγινε κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος διὰ νὰ λάβῃ ἰδέαν τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας, ὁ Νέρων ἀπέδωκεν αὐτὴν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ διέταξε σφοδρὸν κατ' αὐτῶν διωγμὸν.

Ὁ Νέρων ἐφαντάζετο, ὅτι εἶναι μέγας καλλιτέχνης καὶ διὰ τοῦτο παρουσιάζετο δημοσίᾳ ὡς κιθαριστὴς, αἰοδός, ἀρματηλάτης διὰ νὰ χειροκροτηταί. Περιήλθε τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς διαφόρους πανελληνίους ἀγῶνας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκέρδισεν 75 στεφάνους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐνθουσιασμένος ὁ Νέρων ἀπὸ τὰς νίκας τοῦ ἐκήρυξεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐληλάτησε τὴν Ἑλλάδα. Ἐφόνευσε ἀναριθμήτους ἀνδρας, γυναῖκας καὶ παῖδας διὰ νὰ κληρονομήσῃ τὰς περιουσίας των καὶ ἀπήγαγεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων πόλεων πολλὰ ἔργα τέχνης διὰ νὰ στολίσῃ τὴν Ῥώμην. Τότε ὁ Νέρων ἐπεχείρησε καὶ τὴν διόρυξιν τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Ἀλλ' ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐπιχείρησις δὲν ἐπροχώρησε πολὺ, διότι οἱ μηχανικοὶ ἐγνωμάτευσαν, ὅτι ὑπάρχει μεταξὺ τῶν θαλασσῶν διαφορά ἐπιφανείας, ἕνεκα τῆς ὁποίας θὰ ἐκινδύνευε νὰ κατακλυσθῇ ἡ Αἴγινα.

Μετὰ 13 ἐτῶν βρασιλείαν οἱ στρατιῶται τῶν συνόρων ἐστασίασαν ἐναντίον τοῦ Νέρωνος καὶ ἡ Ῥώμη ἠκολούθησε τὸ παράδειγμά των. Ὁ Νέρων ἔφυγεν εἰς τινα ἔπαυλιν του, ὅπου ἠτύοκτόνησε (68).

Οἱ διάδοχοι τοῦ Νέρωνος. Μὲ τὸν Νέρωνα ἐξέλιπον οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες. Οἱ ἐπαναστατήσαντες λεγεῶνες ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν **Γάλβαν**, 73 ἐτῶν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς οὗτος ἠρνήθη νὰ δώσῃ εἰς τοὺς πραιτωριανούς τὸ καθιερωμένον χρηματικὸν δῶρον, οἱ πραιτωριανοὶ ἐφόνευσαν αὐτὸν καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν φίλον τοῦ Νέρωνος **Ὀθωνα**. Συγχρόνως ὁμοῦς καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν ἀρχηγὸν τοῦ **Βιτέλλιον**. Οὗτος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Ὀθων-

νος, ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχήν. Ἐπιβίβησεν ὁ Βιτέλλιος δὲν ἐχάρη πολὺ τὴν νίκην του. Ὁ στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς ἐπέβαλεν ὡς αὐτοκράτορα τὸν ἀρχηγὸν του Βεσπασιανόν (70), ὁ δὲ Βιτέλλιος ἐφρονεύθη.

Μὲ τὸν Βεσπασιανόν, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἀρχηγὸς νέας δυναστείας, τῆς τῶν Φλαβίων, ἐπῆλθεν ἡ εἰρήνη εἰς τὴν Ῥώμην.

3. Οἱ Φλάβιοι.

Βεσπασιανός. Ὁ Βεσπασιανός, υἱὸς εἰσπράκτορος τῶν φόρων, εἶχε φθάσει εἰς τὰ ἀνώτατα στρατιωτικὰ ἀξιώματα μὲ τὴν ἀξίαν του. Καὶ ἀφ' οὗ ἔγινεν αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἀπλοῦς ἐργατικὸς καὶ οἰκονόμος. Ἀναδιωργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, τὰ ὅποια εἶχον φθάσει εἰς ἐλεεινὴν θέσιν, ἕνεκα τῆς παραφροσύνης τοῦ Νέρωνος, καὶ ἀποκατέστησε τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐλευθερία, ἡ ὁποία ἐπετράπη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ Νέρωνος, ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ ἀρχίσουν πάλιν εἰς αὐτὴν αἱ ἐμφύλιοι διενέξεις, ὁ Βεσπασιανὸς ἔκαμε καὶ πάλιν αὐτὴν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν. Ἀφῆκεν ὅμως τὴν αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν εἰς τὰς πόλεις, ὅσαι εἶχον αὐτὰς ἐπὶ Αὐγούστου. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανεν ἐκ φυσικοῦ θανάτου τὸ 79 μ. Χ.

Τίτος. Ὁ υἱὸς τοῦ Βεσπασιανοῦ Τίτος ἐθασίλευσε μόνον δύο ἔτη. Ἦτο δίκαιος καὶ ἀγαθός, συνήθιζε δὲ νὰ λέγῃ, ὅτι ἔχασε τὴν ἡμέραν του, ὅταν δὲν εἶχε λάβει εὐκαιρίαν νὰ κάμῃ καλὴν τινα πρᾶξιν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔγινεν ἡ περίφημος ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας κατεχώσθησαν αἱ πόλεις Ἡράκλειον, Πομπηία καὶ Σταβία. Αἱ πόλεις αὗται ἀνασκαφεῖσσι δεικνύουν ζωντανὸν ὄλον τὸν Ῥωμαϊκὸν βίον.

Δομιτιανός. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Τίτον ἀδελφὸς του Δομιτιανὸς κατὰ τὰ 13 πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του δὲν ἦτο κακὸς αὐτοκράτωρ. Οὐδέποτε αἱ ἐπαρχίαι ἦσαν εὐτυχέστεραι. Ἀλλὰ μετὰ τὸ 93 ἀνεκαλύφθη συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἔκτοτε ἔγινε καχύποπτος, σκληρὸς, ἄδικος καὶ ἰδιότροπος. Ἐπὶ τέλους ἀπέθανε δολοφονηθεὶς (96), εἰς δὲ τὴν κατὰ τῆς ζωῆς του συνωμοσίαν εἶχε λάβει μέρος καὶ αὐτὴ ἡ σύζυγός του.

4. Οἱ Ἀντωνῖνοι.

Μέρβας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἐξέλιπε καὶ ὁ

οίκος τῶν Φλαβίων. Ἡ σύγκλητος τότε ἐξέλεξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν συγκλητικὸν Νέρβαν. Ἀπ' αὐτοῦ διὰ τῆς υἱοθεσίας κατωρθώθη νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον σειρὰ λαμπρῶν αὐτοκρατόρων, ἡ ὁποία ὀνομάζεται *δυναστεία τῶν Ἀντωνίνων*.

Τραϊανός. Πρῶτος τοιοῦτος αὐτοκράτωρ ὑπῆρξεν ὁ ὑπὸ τοῦ Νέρβα υἱοθετηθεὶς Τραϊανός (98). Οὗτος ἦτο ἄριστος στρατηγὸς καὶ ἄριστος κυβερνήτης. Ἀπέκρουσε τοὺς Λάκκας ἐπὶ τοῦ Δουνάβειος καὶ τοὺς Πάρθους ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου. Ἀπέδωκεν εἰς τὴν σύγκλητον τὰς παλαίους τῆς τιμᾶς. Κατεσκεύασε μεγάλα ἔργα καὶ εἰς τὴν Ῥώμην καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἐλαβε μέτρα πρὸς ἐνθάρρυνσιν τοῦ ἐμπορίου, τῆς γεωργίας, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων. Καὶ τέλος ἱδρυσεν πρῶτος ἱδρυμα, εἰς τὸ ὁποῖον πτωχοὶ παῖδες ἀνετρέφοντο καὶ ἐξεπαιδεύοντο δαπάναις τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Τραϊανὸς ὡσχύτως ἀνεδείχθη εἰς ἓκ τῶν εὐεργετῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅχι μόνον ἐπλήρωσε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις διαφόρων εὐεργεσιῶν, ἀλλὰ καὶ ἠὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐλευθέρων πόλεων. Διὰ ταῦτα δὲ οἱ Ἕλληνες ἀνέθεσαν ἀνδριάντα αὐτοῦ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

Ἀδριανός. Τὸν Τραϊανὸν ἀποθάνοντα τὸ 17 διεδέχθη ὁ ὑπ' αὐτοῦ υἱοθετηθεὶς Ἀδριανός. Οὗτος ἦτο αὐτοκράτωρ φιλειρηνικός. Ὁργάνωσε τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καί, συνενώσας τὰ ἀπὸ αἰώνων ἐκδεδομένα ὑπὸ τῶν πραιτῶρων δικτάγματα, κατήρτισεν ἓνα κώδικα, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη *διηνεκὲς διάταγμα*: καλλιτέχνης δὲ ὢν, λόγιος καὶ περιηγητῆς ἀκαταπόνητος διέτρεξεν ὅλον τὸν κόσμον μετ' ἀκολουθίαν ἀρχιτεκτόνων ἀνορθῶνων ἐρείπια καὶ ἱδρῶν νέα μνημεῖα.

Ἰδίως ἐκόσμησε μετ' λαμπρὰ οἰκοδομήματα πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, τὰ Μέγαρα, τὴν Κόρινθον, τὴν Μαντινείαν, τὰς πόλεις τῆς Φωκίδος, τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας καὶ περισσότερον ὅλων τὰς Ἀθῆνας. Ταύτας ἐπεσκέφθη πέντε φορές, τρεῖς δὲ φορές διέτριψεν εἰς αὐτὰς ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὄχι ὡς αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ὡς πολίτης Ἀθηναῖος καὶ πολυειδῶς εὐεργέτησεν. Ἐπεχείρησε νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων διὰ χρηματικῶν δωρεῶν καὶ ἐτησίων διανομῶν, αἰτοῦ, ἐβράβευσε διὰ τιμῶν καὶ δωρεῶν τοὺς τότε ἐν Ἀθῆναις φιλοσόφους καὶ σοφιστὰς καὶ ἔκτισεν εἰς τὴν πόλιν ὡραῖα κτίσματα. Κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἀνηγέρθη ἐδῶ νὰδὸς Ἡρας καὶ Διὸς πανελληνίου, ἱερὸν κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς θεοῦς, γυμνάσιον καὶ μεγαλοπρεπῆς στοὰ ἐξ 120 κιόνων μετ' βί-

θλιοθήκην (λείψανα αὐτῆς σφύζονται παρὰ τὴν παλαιὰν ἀγορὰν). Ἐκτὸς τούτων νοτιοανατολικῶς τῆς ἀκροπόλεως παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισοῦ ἔκτισε νέαν ὁμώνυμόν του πόλιν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐκεῖ σφυζομένη ἀψίς (πύλη Ἀδριανοῦ) μὲ τὰς ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφάς, καὶ ἀπετελείωσε τὸν εἰς τὸ ἴδιον μέρος ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου θεμελιω-

Εἰκ. 30. Ὁ Ἀδριανός.

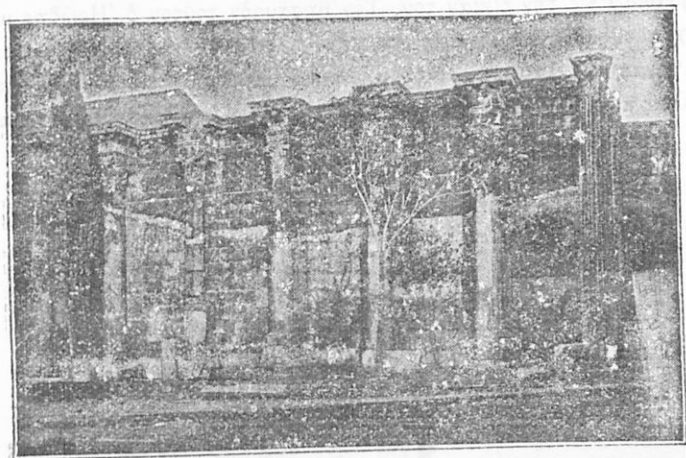
θέντα ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, τοῦ ὁποῦ ἀκόμη σφύζονται κίονες τινες καὶ μέρος τῶν θεμελίων τειχῶν τοῦ περιβόλου. Καὶ τέλος κατεσκεύασε τὸ ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπάρχον ἀδριάνειον ὑδραγωγεῖον.

Ἀντωνῖνος ὁ εὐσεβής. Τὸν Ἀδριανόν, ἀποθανόντα τὸ 138, διεδέχθη ὁ ὑπ' αὐτοῦ υἱοθετηθεὶς Ἀντωνῖνος ὁ εὐσεβής. Οὗτος ἔγινε τόσον περίφημος διὰ τὴν ἀρετὴν του, ὥστε ἀπὸ τὸ ὄνομά του ὠνομάσθη ὅλη ἡ σειρά τῶν λαμπρῶν τούτων αὐτοκρατόρων. Ἐξέλεξε δὲ καὶ διάδοχον ἀντάξιόν του τὸν Μάρκον Αὐρήλιον.

Μάρκος Αὐρήλιος. Οὗτος ἦτο φιλόσοφος, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ ὡς αὐτοκράτωρ νὰ ἐφαρμόζη τὰς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας. Ἰπῆρξεν ἀγαθός, φιλάνθρωπος καὶ ἀφιλοκερδής καὶ ἐπροστάτευσε τοὺς δούλους δι' εὐεργετικῶν νόμων. Πρὸς δὲ τὴν Ἑλλάδα ἔδει-

ξεν ἐξαιρετικὴν εὐνοίαν. Πολλαὶ πόλεις αὐτῆς ἐκηρύχθησαν ἐλεύθεραι, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐκυβερνήθησαν μὲ μεγάλην ἐπιείκειαν.

Ἄλλ' ὡς ἐξ εἰρωνείας τῆς τύχης ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, ὁ ὁποῖος

Εἰκ. 31. Στοὰ βιβλιοθήκης Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις.

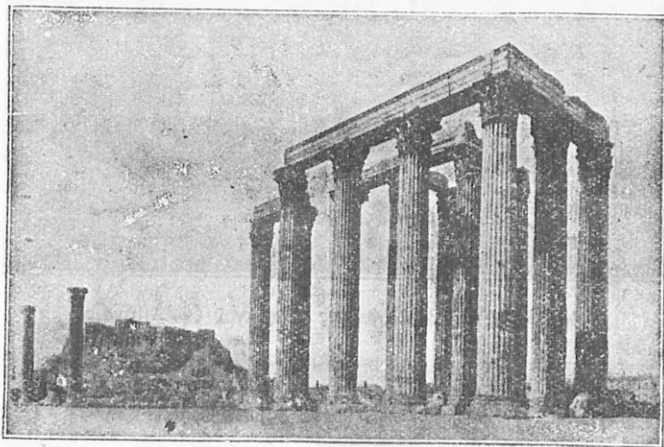

Εἰκ. 32. Ἄψις τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις.

ὅπερ πᾶν ἄλλο ἠγάπα τὰ βιβλία, ὑπεχρεώθη νὰ ζῆ εἰς τὰ στρατόπεδα. Ἠναγκάσθη νὰ ὑπερσπίσῃ τὸ κράτος του ἀπειλούμενον εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Εὐφράτην καὶ ἀπέθανεν ἐν ἐκστρατείᾳ εἰς τὴν Βιέννην (178).

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

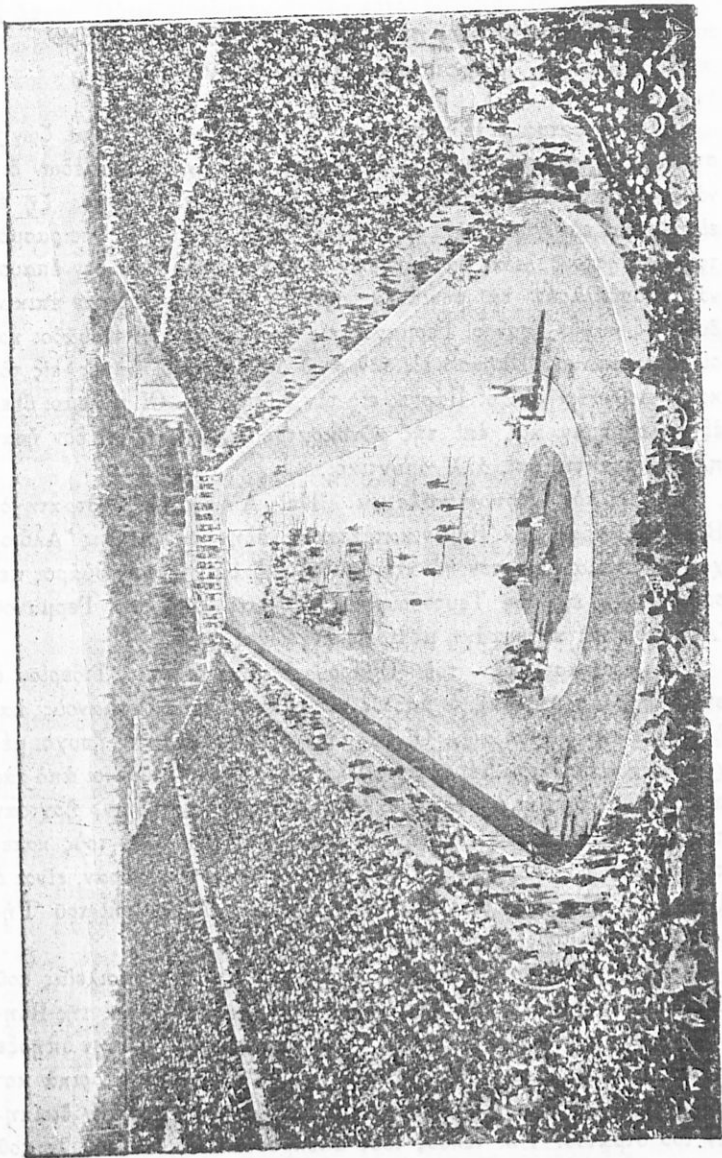
Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντωνίνων ἐζησεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ περίφημος διὰ τὸν πλοῦτόν του καὶ τὴν ἐλευθεριότητά του Ἀθηναῖος φιλόσοφος Ἡρώδης Ἀττικός. Τούτου ὁ πατήρ εἶχεν εὑρεθῆσαι εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὸν θησαυρὸν τοῦτον ὁ Ἡρώδης μετεχειρίσθη διὰ τὰ στολίσῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα θλην, ἀλλ' ἰδίως τὰς Ἀθήνας, μὲ λαμπρὰ οἰκοδομήματα. Κατεσκεύασεν εἰς πλείστας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ὑδραγωγεῖα καὶ ἄλλης πρακτικῆς χρήσεως.

Εἰκ. 33. Ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐν Ἀθήναις.

ἔργα, προσέτι δὲ εἰς τὴν Κόρινθον ᾗδεῖον, εἰς τοὺς Δελφοὺς στάδιον καὶ εἰς τὰς Θερμοπύλας λουτρά. Εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας κατεσκεύασε τὸ παναθηναϊκὸν στάδιον ἐκ λίθου πεντελησίου (τὸ σημερινὸν στάδιον ἀνηγέρθη ἐπὶ τῶν θεμελίων ἐκείνου δαπάνῃ τοῦ ὁμογενοῦς Γ. Ἀβέρωφ) καὶ εἰς τὰς νοτιοδυτικὰς ὑπωρείας τῆς ἀκροπόλεως μεγαλοπρεπῆς ᾗδεῖον, τοῦ ὁποίου ἡ ὀροφὴ ἦτο ἐκ κέδρου.

Κόμμοδος. Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος διέπραξε τὸ σφάλμα, παρὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἀντωνίνων, νὰ ἀφήσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν του Κόμμοδον. Οὗτος ὑπῆρξε τύραννος αἰματηρὸς καὶ ἀπέθανε δολοφονηθεὶς (197).

Ειζ. 34. Τὸ Στάδιον.

5. Οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων.

Ὁ Αὐγούστος εἶχε περιβάλει τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος μὲ ζώνην στρατιωτικὴν, ἀποτελουμένην ἐκ σειρᾶς μονίμων στρατοπέδων διὰ νὰ ἀναχαιτίξῃ τοὺς βαρβάρους, οὕτω δὲ ὁ λοιπὸς κόσμος ζῆ ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐτυχίᾳ. Ἄλλ' ἡ εὐτυχία αὐτῆ ἔθετεν εἰς πειρασμὸν τοὺς ἀπλήστους λείας βαρβάρους. Ἐνεκα τούτου οὗτοι δὲν ἔπαυον νὰ προσβάλλουν τὰ ῥωμαϊκὰ σύνορα. Οἱ περισσότερον ἐπικίνδυνοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ Γερμανοὶ εἰς τὸν Ῥήνον, οἱ Κουάδοι καὶ οἱ Μαρκομάννοι (Βοημοὶ) εἰς τὸν ἄνω Δούναβιν, οἱ Δᾶκες εἰς τὸν κάτω Δούναβιν καὶ οἱ Πάρθοι εἰς τὸν Εὐφράτην. Οἱ πόλεμοι ὄθεν ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἦσαν πλέον κατακτητικοί, ἀλλ' ἀμυντικοί.

Οἱ εἰς τὸν Ῥήνον πόλεμοι. Ἐπὶ Αὐγούστου ὁ στρατηγὸς Βροῦτος διαβάς τὸν Ῥήνον κατέκτησεν ἕλην τὴν μέχρις Ἀλβίος χώραν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ διάδοχός του Οὐάρος περιεκυκλώθη εἰς τὸν Τευτοβούργειον δρυμὸν ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Ἀρμίνιου καὶ κατεσφάγη μὲ τρεῖς λεγεῶνας.

Τὴν καταστροφὴν τοῦ Οὐάρου ἐξεδικήθη ἐπὶ Τιβερίου ὁ στρατηγὸς Γερμανικός, ὁ ὁποῖος κατενίκησε τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἠρήμωσε τὴν χώραν των. Οἱ Γερμανοὶ ἔκτοτε ἔμειναν ἥσυχοι μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος. Ἀλλὰ τότε, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὰς παραχᾶς, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἤρχισαν πάλιν νὰ εἰσβάλλουν εἰς αὐτήν. Ὁ Δομιτιανὸς (81—90) τοὺς κατεπόλεμησεν. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος εἰρήνευσε τὴν χώραν, εἶναι ὁ Τραϊανός. Οὗτος διὰ διαφόρων ὀχυρωματικῶν ἔργων ἐπὶ τοῦ Ῥήνου ἠνάγκασε τοὺς Γερμανοὺς νὰ ἥσυχάσουν.

Οἱ εἰς τὸν ἄνω Δούναβιν πόλεμοι. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου οἱ Κουάδοι καὶ οἱ Μαρκομάννοι, λαοὶ τῆς Βοημίας, ὤρμησαν κατὰ τῆς Ἰταλίας. Ὁ τρόμος εἰς τὴν Ῥώμην ὑπήρξε μέγας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπώλησε καὶ αὐτὰ τὰ αὐτοκρατορικὰ κοσμήματα χάριν τῆς στρατολογίας καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ τέλους τοὺς ἀπέκρουσε καί, ἵνα τοῦ λοιποῦ ἐπιβλέπῃ αὐτούς, ὠχύρωσε τὴν πόλιν τῆς Βιέννης.

Οἱ εἰς τὸν κάτω Δούναβιν πόλεμοι. Πέραν τοῦ Δουνάβειος εἰς τὴν σημερινὴν Τρανσυλβανίαν καὶ Ῥουμανίαν ἔζη λαὸς ἄγριος,

οί Δάκες. Οὗτοι εισέδυσαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἐπὶ Δομιτιανοῦ. Ὁ Τραϊανὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν. Ὁ πόλεμος διήρκεσε 5 ἔτη (101—106). Ἡ πρωτεύουσα τῶν Δακῶν ἐκυριεύθη, ὁ βασιλεὺς των Δεκέβαλος ἠτύοκτόνησεν, ἡ δὲ χώρα των ἔγινε ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία. Ἐδῶ ὁ Τραϊανὸς ἐγκατέστησε πολλοὺς ἀποίκους Ῥωμαίους, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τὸ ὄνομά των καὶ τὴν γλῶσσάν των εἰς τὸν σημερινὸν ῥουμανικὸν λαόν.

Οἱ εἰς τὴν Ἀνατολὴν πόλεμοι. Οἱ Πάρθοι διαρκῶς ἐζήτουν νὰ διαδοῦν τὸν Εὐφράτην. Εἶχον νικήσει τὸν Κράσσον καὶ ἔπειτα τὸν Ἀντώνιον. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐνικῶντο, δὲν ἀπεθαρρύνοντο. Οἱ Ῥωμαῖοι λοιπὸν διαρκῶς εὕρισκοντο εἰς πόλεμον μὲ αὐτούς. Ὁ Βεσπασιανός, ὁ Τραϊανός καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἐπολέμησαν ἐναντίον των, ἠνύθουσαν ὁμοῦς τοὺς Πάρθους καὶ αἱ πολλαὶ ἐπαναστάσεις, αἱ ὅποια ἐγίνοντο εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἡ σπουδαιότερα ὑπῆρξεν ἡ τῶν Ἰουδαίων. Οὗτοι ἐνικήθησαν ἐπὶ Βεσπασιανοῦ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τίτου. Τότε ἐκυριεύθη ἡ Ἱερουσαλὴμ κατόπιν πολιορκίας, ὁ δὲ Ἰουδαϊκὸς λαὸς κατεδικάσθη εἰς διασποράν.

6. Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου ἐπηκολούθησεν εἰς αἰὼν ἀδιεξόδου συγχύσεως. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον συνήθειαν νὰ δίδουν τὴν ἡμέραν τῆς ἀνακηρύξεώς των χρηματικὴν δωρεάν εἰς τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι τοὺς ἀνεκῆρυντον. Οἱ στρατοὶ λοιπὸν ἤθελον ἕκαστος νὰ ἀνακηρύξῃ αὐτὸς τὸν αὐτοκράτορα διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν δωρεάν. Ἐνεκα τούτου ἀνεκῆρύνοντο συγχρόνως πολλοὶ αὐτοκράτορες. Μεταξὺ αὐτῶν ἐπηκολούθησαν ἔπειτα πόλεμοι καὶ ἐπὶ τέλους αὐτοκράτωρ παρέμενεν ὁ τελευταῖος ἐπιζήσας. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἀναρχίαν αὐτὴν ἡ αὐτοκρατορία ἐξηθροῦτο καὶ τὰ σύνορα ὑπεχώρουν εἰς τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων. Ἡ περίοδος αὕτη ὠνομάσθη **στρατιωτικὴ ἀναρχία** (193—270).

Διάδοχος τοῦ Κομμόδου ὑπῆρξεν ὁ **Περτινάξ**, υἱὸς ξυλεμπόρου. Τοῦτον εἶχον ἐκλέξει οἱ πραιτωριανοί, ἀλλ' οἱ ἴδιοι μετὰ τρεῖς μῆνας τὸν ἐφόνευσαν, διότι εὕρισκον αὐτὸν πολὺ αὐστηρόν.

Μετὰ τοῦτον τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἐξετέθη εἰς πλειστηριασμόν. Ἀνεκῆρύχθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ **Δίδιος Ἰουλιανός**, ὁ ὅποιος προσέφερε τὰ περισσότερα, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ πληρῶσῃ τὸ ὑποσχεθὲν ποσὸν ἐφονεύθη μετὰ δύο μῆνας.

Συγχρόνως οί στρατοί τῆς Βρετανίας, τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Συρίας ἀνεκήρυξαν ἕκαστος ἓνα αὐτοκράτορα καὶ ἐβάδιζον πρὸς τὴν Ῥώμην. Ὅλων τούτων ἐπεκράτησεν ὁ **Σεπτίμιος Σεβῆρος**. Οὗτος ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ πολὺ ἐνεργητικὸς. Ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς τὰ σύνορα καὶ κατεπολέμησε τοὺς Πάρθους καὶ τοὺς Σκώτους.

Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱὸς τοῦ **Καρακάλλας** ἦτο πολὺ ἀκόλαστος. Ἄλλ' ὁμως ἐπ' αὐτοῦ χάριν αὐξήσεως τοῦ φόρου τῶν κληρονομιῶν, τὸν ὁποῖον ἐπλήρωνον μόνον οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται, ἐξεδόθη διάταγμα ἀπονέμον τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς ὄλους τοὺς ὑπηκόους τῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὸν Καρακάλλαν ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Ἰβητῆς τις συγγενὴς αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη **Ἐλεγάβαλος**, διότι πρὶν ἦτο ἱερεὺς εἰς τὴν Συρίαν τοῦ θεοῦ Ἐλ-Γ'αβάλ (ἡλίου). Οὗτος ἔζη βίον θηλυπρεπῆ. Ἐνεδύετο ὡς γυνὴ καὶ περιεκυκλοῦτο ἀπὸ κουρεῖς καὶ χορευτάς. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐφονεύθη ὑπὸ τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς.

Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν **Ἀλέξανδρος Σεβῆρος** ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ φιλόσοφος καὶ καρτερικὸς, ἀλλ' ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Ἰσχυροῦ ἀξίωματικοῦ **Μαξιμίνου**, ὁ ὁποῖος καὶ ἔλαβε τὴν θέσιν του, ἀλλὰ δὲν ἠξιώθη νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην. Τόση δὲ ἦτο ἡ τότε ἐπικρατήσασα σύγχυσις, ὥστε ἐπὶ τινα χρόνον (254—268) ὑπῆρχον συγχρόνως εἰς διάφορα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας 29 αὐτοκράτορες. Ἐκ τούτου ἡ ἐποχὴ αὐτὴ ὠνομάσθη **ἐποχὴ τῶν τριάκοντα τυράννων**.

7. Αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὰ σύνορα τοῦ κράτους ἦ ἔμμενον ἀφρούρητα ἢ ἐφρουροῦντο ἀπὸ τοὺς χειροτέρους στρατοὺς. Ἐκ τούτων ἐπωφελήθησαν οἱ βάρβαροι διὰ νὰ εἰσβάλλουν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Γερμανικαὶ ἐπιδρομαί. Οἱ εἰς τὸν ἄνω Δούναβιν Γερμανοὶ διήλθον τὴν Ἑλβετίαν καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν μέχρι Μεδιολάνου καταστρέφοντες τὰ πάντα κατὰ τὴν διάβασίν των.

Ὡσαύτως οἱ Φράγκοι, οἱ ὁποῖοι κατόικουν εἰς τὸν κάτω ῥοῦν τοῦ Ῥήνου, διεπέρασαν τὸν ποταμὸν τοῦτον, ἐληγάτησαν ὅλην τὴν Γαλατίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἐπιδρομαὶ τῶν Γότθων. Οἱ Γότθοι, ἐλθόντες ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ Βιστούλα, ἐπέρασαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Μαισίαν (σημερινὴν Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν) καὶ τὴν Θράκην (251). Ἐκτοτε δὲν ἔπαυσαν σχεδὸν κατ' ἔτος νὰ ἐπέρχωνται καὶ νὰ λεηλατοῦν τὰς χώρας αὐτάς, ὡς καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἰλλυρίαν. Τὸ 267 δὲ προσθέτως μὲ ἄπειρα πλοιάρια μικρὰ κατέλαβον τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Χρυσόπολιν, εἰσέπλευσαν εἰς τὴν Προποντίδα, ἔπου κατέστρεψαν τὴν Κύζικον καὶ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διεπέρασαν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἐλεηλάτησαν τὰς ἀκτὰς αὐτοῦ. Μία δὲ μοῖρα αὐτῶν κατέστρεψε πολλὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας.

Τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα τότε ἔσωσεν ὁ Ἀθηναῖος ἱστορικὸς Δέξιππος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχὼν εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτὸς κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ δύο χιλιάδας περίπου πολίτας καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς Γότθους νὰ ἐγκαταλείψου τὴν Ἀττικὴν, ἄλλοι μὲν διὰ θαλάσσης, ἄλλοι δὲ διὰ ξηρᾶς. Ὅσοι ἔφυγον διὰ ξηρᾶς κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν ἐξεγερθέντων ἤδη ἄλλων Ἑλλήνων, ἐπὶ τέλους δὲ κατεστράφησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος κατ' αὐτῶν ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ. Καὶ ὅσοι ἔφυγον διὰ θαλάσσης τὴν Ἰβίαν τύχην ἔλαβον, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ στόλου.

Καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν ὅμως αὐτὴν οἱ βάρβαροι δὲν ἤργησαν νὰ ἐπανέλθουν. Τὸ 270 καὶ πάλιν ἐπανῆλθον διὰ θαλάσσης καὶ ἐλεηλάτησαν τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου. Ἀλλὰ οἱ περισσότεροι κατεστράφησαν, ἄλλοι μὲν ἀπὸ τὸν ῥωμαϊκὸν στόλον, ὅσοι δὲ ἀπεβιβάσθησαν εἰς διάφορα μέρη καὶ ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους καὶ ἀπὸ τὸν ῥωμαϊκὸν στρατόν.

Ἐπιδρομαὶ τῶν Περσῶν. Τὸ βασίλειον τῆς Παλμύρας. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου αἰῶνος οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Ἀρταξέρξου τινός, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζετο ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὸν τελευταῖον βασιλεῖα Δαρεῖον, ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Πάρθων, κατέλυσαν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν καὶ ἔδρυσαν τὸ δεῦτερον περσικὸν κράτος. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρταξέρξου Σαπῶρ ἤρχισεν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων σειρὰν μακρῶν πολέμων. Διέβη εἰς τὴν Συρίαν, ἠχημαλώτισεν αὐτὸν τὸν τότε αὐτοκράτορα Βαλεριανόν, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ τὸν σταματήσῃ, καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν.

Ἡ αὐτοκρατορία τότε ἐσάθη ἀπὸ τὸν βασιλεῖα τῆς Παλμύρας Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ψδέναθος, ὁ ὁποῖος, ἐπιτεθείς κατὰ τῶν Περσῶν, ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως αὐτοὺς καὶ τοὺς κατεδίωξε μέχρι τῆς Κτησιφῶντος (262).

Ἡ **Παλμύρα** ἦτο πόλις τῆς Ἀραβίας ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν, ἡ ὑπηρεσία δὲ αὐτῆ, τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Ψδέναθος προσέφερεν εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος τὴν ἀνύψωσε πολὺ. Ὁ Ψδέναθος ἀνεκηρύχθη στρατηγὸς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐτιμήθη μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Καίσαρος.

Ἡ διαδεχθεῖσα αὐτὸν σύζυγός του **Ζηνοβία**, ἡ ὁποία ὑπῆρξε πολυθρύλητος διὰ τὸ κάλλος, τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν τῆς, ἐσκέφθη νὰ ἀναστηλώσῃ τὸ βασιλεῖον τῶν Σελευκιδῶν. Εἶχε σύμβουλον καὶ ὑπουργὸν τὸν Ἕλληνα τὴν καταγωγὴν, τὴν παιδείαν καὶ τὸ φρόνημα Λογγίνον. Ἐπωφεληθεῖσα λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐξάρθρωσιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους κατάρθρωσε νὰ γίνῃ κυρία ἐλῆς τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν περισσοτέρων χωρῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία εἰς τὴν Ῥώμην εἶχε λήξει, ἀνήλθον δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες. Ἐν τῷ λοιπὸν ἡ Ζηνοβία ἐμελέτα νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος τῆς εἰς τὴν λοιπὴν Μ. Ἀσίαν, ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῆς ὁ αὐτοκράτωρ Αὐρηλιανός. Τὰ στρατεύματα τῆς Ζηνοβίας ἐνίκηθησαν ἐπανειλημμένως, ἡ δὲ Παλμύρα μετὰ μικρὰν παλιορκίαν ἐκυριεύθη. Καὶ ὁ μὲν Λογγίνος ἐθανατώθη, ἡ δὲ Ζηνοβία ἀπήχθη εἰς τὴν Ῥώμην, διὰ νὰ κοσμήσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ αὐτοκράτορος. Ὀλίγον ἀργότερα ἔπειτα ἀπὸ μίαν ἐπανάστασιν ἡ Παλμύρα κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ οἱ κάτοικοί τῆς ἐλοι ἐσφάγησαν (273).

8. Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες.

Μετὰ τὴν στρατιωτικὴν ἀναρχίαν ἀνήλθον εἰς τὸν θρόνον ἀναγορευθέντες ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ἀπηλευθέρωσαν τὸ κράτος ἀπὸ τῶν βαρβάρων καὶ ἀποκατέστησαν εἰς αὐτὸ τὴν τάξιν. Ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν στρατηγοὶ ἐξ Ἰλλυρίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐστρατολογοῦντο οἱ καλύτεροι στρατοὶ τῆς Ῥώμης καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο **Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες**.

Τοιοῦτος ὑπῆρξε πρῶτος ὁ **Κλαύδιος**, ὁ ἐπονομασθεὶς γοιθικός. Οὗτος νικήσας δύο φορές τοὺς Γότθους, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὸ κράτος, ἀπεμάκρυνεν αὐτοὺς πέραν τοῦ Δουνάβειος (268—270). Μετὰ τὸν Κλαύδιον ἀποθανόντα ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν λεγεῶνων ὁ **Αὐρηλιανός** (270—275). Οὗτος κατεπολέμησε τοὺς

Φράγκους και τὴν βασίλισσαν τῆς Παλμύρας Ζηνοβίαν, περιέβαλε δὲ τὴν Ῥώμην μὲ τεῖχος τεράστιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη *αὐρηλιανόν*.

Ὁ διάδοχος τοῦ *Πρόβου* (276—282) ὡσαύτως κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Ῥώμην ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Φράγκων καὶ τῶν ἄλλων γερμανικῶν λαῶν. Ἔνεκα τῆς αὐστηρότητός του ἕμως πρὸς τοὺς στρατιώτας ἐδολοφονήθη ὑπ' αὐτῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου ἐπηκολούθησαν τρία ἔτη ἐμφυλίων ταραχῶν καὶ ἐπὶ τέλος ἐγένινεν αὐτοκράτωρ ὁ *Διοκλητιανός* (285—305), στρατηγὸς ἐκ Δαλματίας. Οὗτος ἦτο υἱὸς δούλων, διεθλῶν δὲ δι' ἔλων τῶν στρατιωτικῶν βαθμῶν εἶχε γίνεαι διοικηκῆς τῶν πραιτωριανῶν καὶ ἐπὶ τέλος κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον. Εἰς τοῦτον ὀφείλεται ὁ νέος ὀργανισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ *τετραρχία*.

Ἡ αὐτοκρατορία, αὐξηθεῖσα μὲ νέας ἐπαρχίας εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸν Δούναβιν καὶ εἰς τὴν Βρεττανίαν, ἀπετέλει κράτος ἀπέραντον, δύσκολον πρὸς φύλαξιν καὶ διοίκησιν. Ἡ δυσκολία δὲ αὐτῆ ἠδύξάνετο ἐκ τῆς ἐλλείψεως μέσων συγκοινωνίας. Ἡ διαίρεσις λοιπὸν τῆς αὐτοκρατορίας διὰ τὴν ἄμυναν καὶ τὴν διοίκησιν αὐτῆς ἦτο ἐπιβεβλημένη.

Πρὸς τοῦτο ὁ Διοκλητιανὸς ἐξέλεξε ὡς συνάρχοντα τὸν ἀρχαῖον συναγωνιστὴν τοῦ *Μαξιμιλιανόν*. Οἱ δύο οὗτοι αὐτοκράτορες ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐγκατεστάθησαν, ὁ μὲν Διοκλητιανὸς εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Νικομήδειαν, ὁ δὲ Μαξιμιλιανὸς εἰς τὸ ἐν τῇ Δύσει Μεδιόλανον. Ἡ Ῥώμη, ὡς πρωτεύουσα, ἐγκατελείφθη, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἔπρεπε νὰ εἶναι πλησίον τῶν ἀπειλουμένων συνόρων. Ἀλλὰ καὶ οὕτω διηρημένη ἡ αὐτοκρατορία ἦτο ἀκόμη δυσδιοίκητος. Προσέλαθε λοιπὸν δύο βοηθοὺς, οἱ ὁποῖοι προωρίζοντο καὶ ὡς διάδοχοι αὐτῶν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, καὶ εἰς αὐτοὺς ἔδωκαν τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος. Τοιοῦτοι ἔγιναν ὁ *Κωνσταντῖνος ὁ Χλωρὸς* καὶ ὁ *Γαλέριος*. Καὶ εἰς μὲν τὸν Κωνσταντῖνον ὠρίσθη ὡς ἔδρα ἡ Αὐγούστα Τριβηρῶν (παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Ῥήνου Μωσέλαν), εἰς δὲ τὸν Γαλέριον τὸ Σίρμιον (παρὰ τὸν Σαῦον ποταμόν, πλησίον τοῦ Βελιγραδίου). Ὑπῆρχον λοιπὸν τέσσαρες δεσπόται, δύο *Αὐγουστοὶ* καὶ δύο *Καίσαρες*, μὲ τέσσαρας κυβερνήσεις καὶ τέσσαρας πρωτεύουσας. Εἰς ὅλους ἕμως ἐπέβλαλλε τὴν θέλησίν του ὁ πρῶτος Αὐγούστος καὶ εἰς αὐτὸν ἐπεφυλάχθη τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς

Καίσαρας. Αὐτὴ ἢ διαίρεσις ἢ ὁποία ὀνομάζεται *τετραρχία*, ἐπέφερον ὁμολογουμένως τὴν εἰρήνην τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν συνόρων.

Ἄλλὰ δὲν ἤρκεσθη εἰς ταύτην ὁ Διοκλητιανός. Συγχρόνως μετέβαλε τελείως τὸν χαρακτῆρα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος. Κατήγγησε δηλ. τοὺς ἀκόμη σφιζομένους τύπους τῆς ἐλευθέρας πολιτείας. Ἡ ἀρχὴ δὲν ἀνατίθεται πλέον, ἔστω καὶ κατὰ τύπους, ὑπὸ τοῦ δήμου εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἐκλέγει αὐτοδικαίως τὸν διάδοχόν του.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν εἰρήνευσιν αὐτῆς ὁ Διοκλητιανός ἔπεισε τὸν συνάρχοντα Μαξιμιλιανὸν νὰ παραιτηθοῦν, διὰ νὰ ἴδουν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ νέου συστήματος τῆς διοικήσεως τῆς αὐτοκρατορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

1. Τὸ πολίτευμα.

Ἡ αὐτοκρατορία εἰς τὴν Ῥώμην δὲν ἐγκατεστάθη δι' ἐπαναστάσεως ριζικῆς. Τὸ ὄνομα τῆς δημοκρατίας δὲν κατηργήθη. Ἄλλ' ἡ ἐξουσία, ἡ ὁποία πρὶν ἦτο μοιρασμένη εἰς πολλὰ πρόσωπα, τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἡ ὁποία ἐδίδοτο μόνον δι' ἓν ἔτος, τώρα εἶναι συγκεντρωμένη ἰσοβίως εἰς ἓνα μόνον ἄνδρα, τὸν αὐτοκράτορα. Αὐτὸς προΐσταται τῆς συγκλήτου, στρατολογεῖ καὶ διευθύνει τοὺς στρατοὺς, ἐπιβάλλει φόρους, εἶναι ἀνώτατος δικαστής, ἀνώτατος ἀρχιερεὺς καὶ ἔχει ἔλλην τὴν δύναμιν τῶν δημάρχων. Αὐτὸς τέλος ἀντιπροσωπεύει τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, ὁ ὁποῖος παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ἔλλην τὴν δύναμίν του. Εἶναι ἐπομένως ὄχι βεβαίως κατὰ τύπου, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀπόλυτος ἄρχων, ἐφ' ὅσον ζῆ.

Μετὰ τὸν θάνατον ἑμὼς αὐτοῦ ἡ σύγκλητος ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ ἐξετάζει καὶ κρίνει τὸν βίον του. Ἐὰν ἀποδοκιμασθῆ, ἔλαι του αἱ πράξεις ἀκυροῦνται, τὰ ἀγάλματά του συντρίβονται καὶ τὸ ὄνομά του ἐξαλείφεται ἐκ τῶν μνημείων. Ἐὰν τοῦναντίον αἱ πράξεις του ἐπιδοκιμασθοῦν (τὸ ὅποιον σχεδὸν πάντοτε συνέβαινεν), ἡ σύγκλητος ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ ἀποθανὼν αὐτοκράτωρ κατετάχθη εἰς τὰς τάξεις τῶν θεῶν. Ἡ εἰς τοὺς θεοὺς αὐτῆ κατὰτάξις ὠνομάζετο ἀποθέωσις.

Οἱ περισσότεροι αὐτοκράτορες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγιναν μετὰ τὸν θάνατόν των θεοί. Ἀνηγέρθησαν εἰς αὐτοὺς ναοὶ καὶ ὠρίσθη τάξις ἱερέων διὰ τὰ ἀπονέμη εἰς αὐτοὺς λατρείαν. Ὅλοι οἱ ἄρχοντες, ἔλοι οἱ πολῖται, ἔλοι οἱ ὑπήκοοι ὤφειλον τὰ ἀποδίδουν λατρείαν εἰς τὴν μνήμην τῶν αὐτοκρατόρων. Τοῦτο ἀπετέλει ὑπόσχεσιν πίστεως πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν, συνάμα δὲ καὶ τὸν ἠθικὸν δεσμόν, ὁ ὁποῖος ἤνωνεν ἔλλα τὰ μέρη τῆς αὐτοκρατορίας εἰς μίαν κοινὴν λατρείαν. Ἦτο λοιπὸν ἡ ἔδρυσις τῆς νέας αὐτῆς λατρείας μᾶλλον πολιτικὴ πρᾶξις.

Ἡ διαδοχὴ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιωματος δὲν ἦτο κληρονομικὴ. Μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ ἡ ἀρχὴ ἀνετίθετο κατὰ τύπου εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὑπὸ τοῦ δήμου. Κατ' οὐσίαν ἑμὼς ὁ αὐτοκράτωρ ὠρίζε τὸν διάδοχόν του, τὸν ὅποιον προσελάμβανε καὶ ὡς συνάρ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

χοντα και υιοθετει, αν δεν ητο φυσικος του υιος. Το αυθαιρετον τουτο δικαιωμα του αυτοκρατορος να οριζη τον διαδοχον του επισημοποιησεν ο Διοκλητιανος καταργησας τον τυπον της αναθεσεως της αρχης εις τον νεον αυτοκρατορα υπο του δήμου.

Η ρωμαϊκη σύγκλητος απεμεινεν επι της αυτοκρατορίας, οτι ητο παλαι ποτε, σωμα συμβουλευτικον αποτελούμενον εκ των πλουσιωτερων και επιφανεστερων πολιτων, χωρις καμμίαν ισχυν. Ο αυτοκρατωρ συνεβουλεύετο αυτην, αλλα δεν υπηκουεν εις τα κελεύσματά της.

Ο λαος τέλος ειχε χασει ελην του την δυναμιν επι της αυτοκρατορίας. Αι εκκλησιαι απο του Τιβεριου ειχον καταργηθη.

2. Διοικήσεις των επαρχιών.

Επι της εποχης των κατακτήσεων 300—400 ευγενεις οικογενειαι της Ρωμης εκυβερνων και εξεμεταλλεύοντο τον λοιπον κοσμον. Επι της αυτοκρατορίας ελαι αι επαρχιαι ανηκον εις τον αυτοκρατορα ως αντιπροσωπον του ρωμαϊκου λαου. Ουτος εστελλεν εις εκαστην δυο αντιπροσωπους. Ο εις διοικει τον στρατον, εκυβερνα την χωραν και εδικαζε τας σπουδαίαις υποθεσεις. Ο αλλος εφρόντιζε δια την εΐσπραξιν των φόρων. Υπο τους πανισχυρους ομως τούτους αντιπροσωπους του αυτοκρατορος οι υποτεταγμενοι λαοι εξηκολούθουν να αυτοδιοικοϋνται. Ο αυτοκρατωρ ειχε το δικαιωμα να επεμβινη εις τας εσωτερικας υποθεσεις των. Αλλα συνήθως δεν εκαμνε χρησιν του δικαιώματος τούτου. Απήντει παρ' αυτων μονον να μη πολεμοϋν μεταξύ των και να πληρώνουν τακτικως τους φόρους.

Εκ της διοικήσεως αυτης οι κάτοικοι των επαρχιών ησαν πολυ ευχαριστημενοι. Εξηκολούθουν μεν να ειναι υπηκοοι, αλλ' αντι πολλων εκατοντάδων κυριων, οι οποιοι επλούτουν εξ αυτων και αδιακόπως ανεεοϋντο, εις το εξης ενα μονον κυριον ειχον, τον αυτοκρατορα, ο οποιος ενδιεφερετο δια την καλην οικονομικην των κατάστασιν δια να εισπραττωνται ευκόλως οι φόροι. Ενεκα τούτου δε και επροστάτευεν αυτους και εναντίον των εξωτερικων εχθρων και ιδίως εναντίον των ιδιων του υπαλλήλων. Όταν οι επαρχιωται ειχον παράπονα δια βιαιότητα η κλοπας των κυβερνητων των, ανεφέροντο εις τον αυτοκρατορα και ελάμβανον δικαιοσύνην. Η εκλογή του αυτοκρατορα εδιδετο το παράπονα ηφιστορησε απο το νοσηπιουτο Εκπαιδευτικη Πολιτικη

τῶν ὑπηκόων κατὰ τῶν ἀντιπροσώπων του. Τοῦτο ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ φοβίξῃ τοὺς κακοὺς κυβερνήτας καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ὑπηκόους.

3. Τὰ γράμματα.

Τὰ γράμματα ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Κατὰ τὴν προηγούμενην περίοδον οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον μορφώσει φυσικὴν λογοτεχνίαν, ἀλλὰ μετέφραζον ἢ ἐμιμοῦντο τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ Λατῖνοι συγγραφεῖς ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἀκόμη μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων, υἱοθετοῦν τὰς ιδέας των καὶ μιμοῦνται τοὺς τύπους των. Ἀλλὰ τινὲς ἐξ αὐτῶν παράγουν καὶ ἔργα πρωτότυπα.

Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν ὁ ῥήτωρ *Κικέρων*, οἱ ἱστορικοὶ *Σαλλούστιος* καὶ *Καῖσαρ* καὶ οἱ ποιηταὶ *Λουκρήτιος* καὶ *Κάτουλλος*.

Τὰ γράμματα ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ἀνεδείχθησαν πολλοὶ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς, μάλιστα δὲ ποιηταί. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου περίοδος θεωρεῖται ὡς ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς λογοτεχνίας.

Ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς περιόδου αὐτῆς περιφανέστεροι εἶναι ὁ *Βεργίλλιος*, ὁ Ὀράτιος καὶ ὁ Ὀβιδίος. Ἐκ δὲ τῶν πεζογράφων σπουδαιότεροι εἶναι οἱ ἱστορικοὶ *Τίτος Λίβιος* καὶ *Τάντιος*, ὁ ῥήτωρ *Σενέκας*, ὁ φιλόσοφος *Σενέκας* καὶ ἄλλοι.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἤκμασαν προσέτι καὶ περίφημοι Ἕλληνες συγγραφεῖς. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ *Πλούταρχος*, ὁ *Δίων* ὁ χρυσοστόμος, οἱ ἱστορικοὶ Ἄππιανὸς καὶ Ἀρριανὸς, ὁ φιλόσοφος σατιρικὸς *Λουκιανὸς*, ὁ γεωγράφος *Πτολεμαῖος* καὶ ὁ ἰατρὸς *Γαληνός*. Ἑλληνιστὶ δὲ ἔγραψεν ὡσαύτως ὁ φιλόσοφος αὐτοκράτωρ *Μάρκος Αὐρήλιος*.

Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σχολαί. Εἰς τὴν ἀκμὴν τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν 1ον καὶ 2ον αἰῶνα μ. Χ. συνετέλεσαν μάλιστα αἱ τότε ἀκμάζουσαι φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σχολαί.

Αἱ Ἀθηναὶ ἐξηκολούθηον πάντοτε νὰ εἶναι τὸ κέντρον τῆς παιδείας καὶ εἰς τὰς σχολὰς αὐτῶν ἐδίδασκον πάντοτε φιλόσοφοι ὀνομαστοί. Ἐνεκα τούτου συνέρρεον ἐκεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη πολλοὶ σπουδασταί. Τὰ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας δὲ ἔτη τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐτυχίας ἔφεραν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν σχολῶν τῶν Ἀθηναίων. Ἰδίως ἕμως αὐταὶ ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν, ἀφ' ὅτου διωργα-

νώθησαν, ὅπως τὰ σημερινὰ πανεπιστήμια, ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου.

Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ παιδεία δὲν περιεκλείετο μόνον ἐντὸς τῆς Ἀτικῆς. Εἰς τὴν **Ἀλεξάνδρειαν** ὑπῆρχε κατ' ἀρχὰς τὸ περίφημον **μουσεῖον** αὐτῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθει νὰ ἀκμάζη ἡ σχολὴ τῶν γραμματικῶν καὶ ἡ τῶν μαθηματικῶν, ἰδίως τῆς ἀστρονομίας. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ μουσείου αἱ σχολαὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐξηκολούθουν νὰ διατηροῦν τὸ φῶς τῆς παιδείας. Καὶ εἰς ἄλλας δὲ πόλεις τῆς Ἀνατολῆς ὑπῆρχον ἐπίσημοι σχολαί, εἰς τὴν **Μυτιλήνην**, εἰς τὴν **Ῥόδον**, εἰς τὴν **Πέργαμον**, εἰς τὴν **Ταρσὸν** καὶ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν **Μασσαλίαν**, εἰς τὴν **Καρχηδόνα** καὶ εἰς τὴν **Ῥώμην**.

Ἐκτὸς τῶν ἑλληνικῶν τούτων σχολῶν ὑπῆρχον καὶ λατινικαί. Πολλαὶ πόλεις τῆς Δύσεως ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων ἔδρυσαν τοιαύτας διὰ τοὺς πλουσίους νέους καὶ ἐπλήρωνον δι' αὐτὰς διδασκάλους ἰδίως τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας.

4. Αἱ τέχναι.

Ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ δὲν ἔκαμαν μεγάλας προόδους. Ἡ ῥωμαϊκὴ τέχνη περιορίζεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀρχίσει νὰ στολιζοῦν τὴν Ῥώμην μὲ μεγάλα καὶ πολυτελεῖα δημόσια οἰκοδομήματα. Τὰ περισσότερα ὅμως μνημεῖα αὐτῆς ἀνηγέρθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ἐπὶ Πομπηίου ἀνηγέρθη τὸ **θέατρον**, ὑπὸ τοῦ Κίσαρος δὲ ἐκτίσθησαν τὰ μνημεῖα, τὰ ὅσατα περιέβαλλον τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν **λουλίειον ἀγορὰν**. Πρὸ πάντων ὅμως ὁ Αὐγουστος εἰργάσθη διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως. Ἐπ' αὐτοῦ ἀνοικοδομήθησαν 82 ἑρειπωμένα ἱερὰ καὶ ἰδρύθησαν 16 νέα. Ἐκτίσθη τὸ μέγα θέατρον τοῦ **Μαρκέλλου**, ἡ ἀγορὰ τοῦ **Αὐγούστου** καὶ ἡ **λουλιανὴ βασιλικὴ** (στοά, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκεντρώθησαν οἱ ἔμποροι) καὶ τέλος τὸ ἀκόμη σφῆζόμενον **Πάνθειον**, ὑπερμεγέθους στρογγύλος ναὸς στεγασμένος μὲ μέγαν θόλον.

Ὡσαύτως κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας ἀνηγέρθη εἰς τὴν Ῥώμην μέγας ἀριθμὸς νέων μνημείων. Ἐπὶ τοῦ Παλατίνου ἔκτισεν ὁ Καλιγούλας μέγα ἀνάκτορον. Παρὰ τοὺς πρόποδας δὲ αὐτοῦ ὁ Νέρων ἔκτισε τὸν γόνασθῶν οἶκον, ἄπέραντον

ανάκτορον μὲ κήπους ὑπερμεγέθεις καὶ μὲ μίαν μεγάλην λίμνην. Τοῦτο κατεδαφισθὲν ἀντικατέστησεν ὁ Δομιτιανὸς μὲ νέον ἀνάκτορον. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον κατεῖχον οἱ κήποι τοῦ Νέρωνος ἀνήγειρεν ὁ Βεσπασιανὸς τὸ ἀκόμη σφζόμενον **Κολοσσαῖον**, ὑπερμέγεθες ἀμφιθέατρον, προωρισμένον διὰ τοὺς ἵπποδρομικοὺς ἀγῶνας. Ἐκεῖ ὡσαύτως ὁ Βεσπασιανὸς εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἀνήγειρε τὴν **ἀψίδα τοῦ Τίτου** μὲ

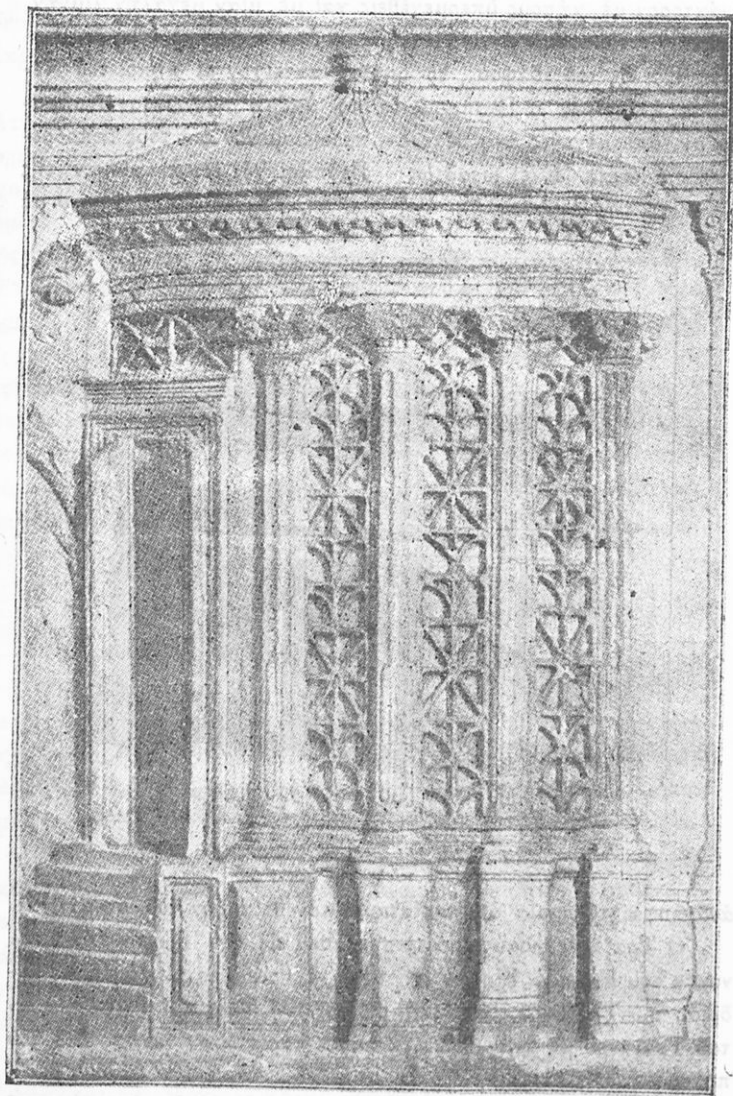

Εἰκ 35. Τὸ Πάνθεον.

ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα ἀναπαρίστανον τὸν θρίαμβον τοῦ στρατηγοῦ. Ὁ Τραϊανὸς ὡσαύτως κατεσκεύασεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν ἐμώ-
νυμόν του ἀγοράν. Εἰς αὐτὴν ὑπῆρχε θριαμβευτικὴ ἀψίς, ἡ ἀν-
δριάς τοῦ Τραϊανοῦ, βασιλική, βιβλιοθήκη, ναὸς καὶ ὁ μέγας κίων
τοῦ Τραϊανοῦ μὲ ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα παρίστανον σκηνὰς ἀπὸ τὸν
πόλεμον τῶν Δακῶν.

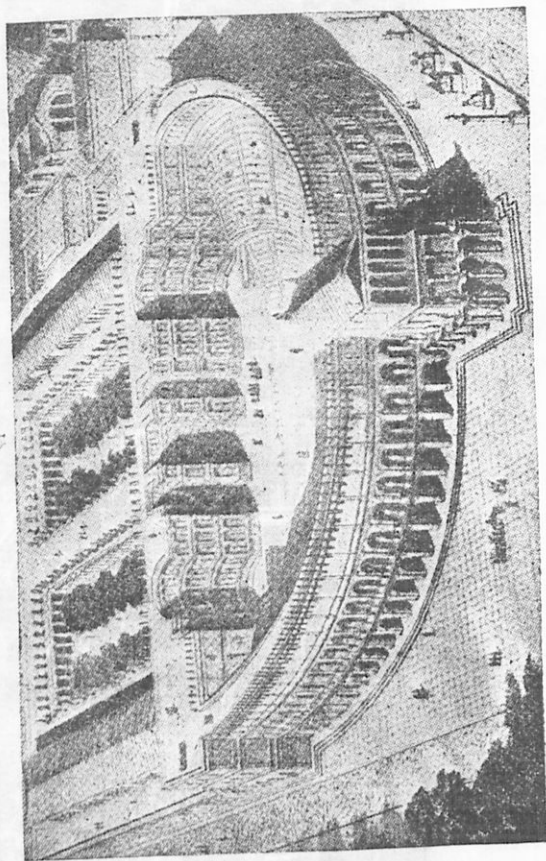
Ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων ἐκτίσθη ὡσαύτως εἰς τὸ πεδῖον τοῦ
Ἄρεως μέγας ἀριθμὸς στοῶν. Εἰς τὴν ἄλλην δὲ ὄχθην τοῦ Τιθέ-
ρεως οἰκοδόμησε τὸ περίφημον μαυσώλειόν του ὁ Ἄδριανός.

Κατεσκευάσθησαν ὡσαύτως τότε ὑδραγωγεῖα καὶ πολλὰ δημό-
σια λουτρά, τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο **θέρμαι**. Τὸ μεγαλύτερον ἐκ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Εικ. 36. Στρογγύλος ναός της Ἐστίας ἐν Ῥώμῃ ἐξ ἀναγλύφου
τῆς Φλωρεντίας.

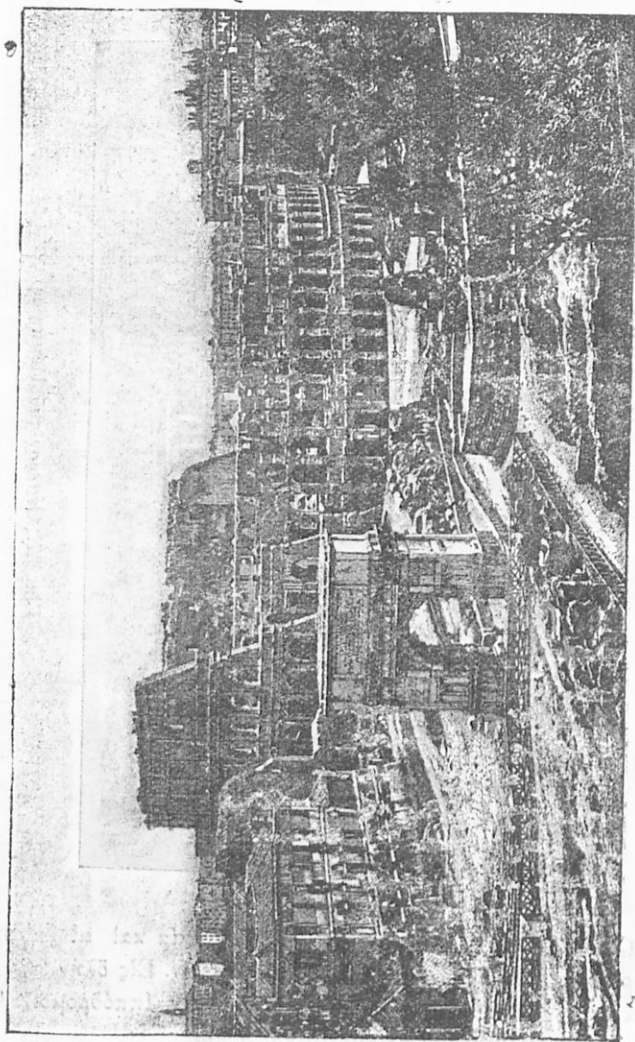
τούτων ἦσαν αἱ θέσμαι τοῦ Καρακάλλα, αἱ ὁποῖαι, ἐκτὸς τοῦ κυρίου οἰκοδομήματος, περιελάμβανον μέγαν κήπον με στοάς, βιβλιοθήκας, γυμναστήρια, αἰθούσας συζητήσεων κ.λ.π.

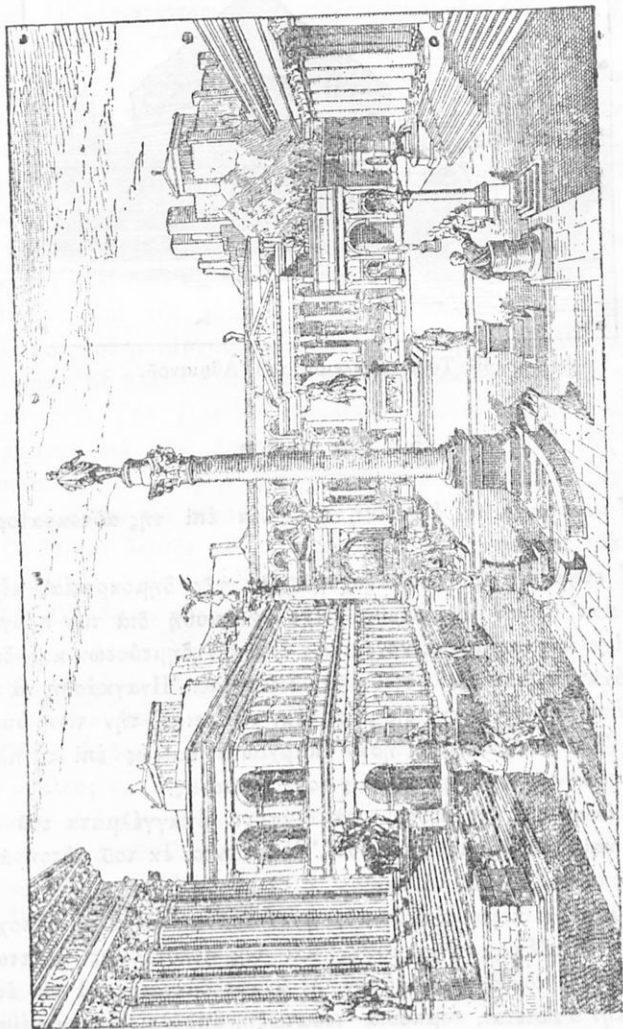
Εἰκ. 37. Θέατρον τοῦ Πομπηίου.

Ἦσαν δὲ μόνον ἡ Ῥώμη, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλία καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἐπληρώθησαν μνημείων ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων. Εἰς ἑλλην τὴν αὐτοκρατορίαν ἐκτίσθησαν γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ἵππόδρομοι, θέατρα, ναοί, βασιλικαὶ καὶ θριαμβευτικαὶ ἀψίδες.

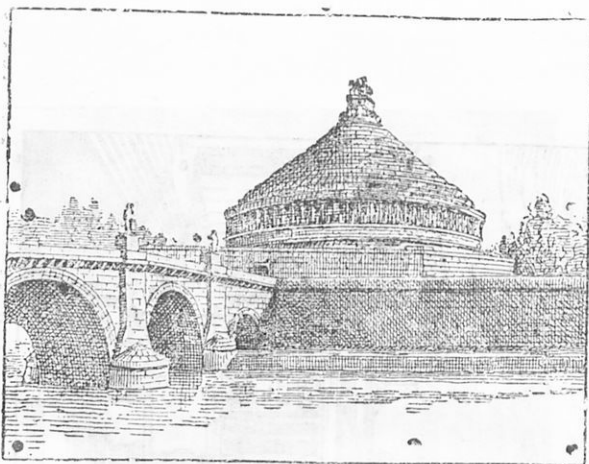
Ἄλλα αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς Ῥωμαϊκῆς τέχνης φέρουν τὸν χαρακτῆρα τῆς πρακτικότητος καὶ εἶναι μεγάλα, ἰσχυρὰ καὶ στερεά, ὡς ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχή.

Εικ. 38. Τὸ Κολοσσαίον.

Είχ. 39. Ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραιανοῦ.

Εἰκ. 40. Τὸ μαισώλειον τοῦ Ἀδριανοῦ.

5. Τὰ ἤθη.

Ἡ κοινωνία. Ἡ ῥωμαϊκὴ κοινωνία ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας μετεβλήθη πολὺ.

Ἡ εὐγένεια ἢ τόσον ἰσχυρὰ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας εἶχεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξαφανισθῆ. Εἶχε δεκατισθῆ διὰ τῶν προγραφῶν, εἶχε καταστραφῆ οἰκονομικῶς διὰ τῶν δημεύσεων καὶ διότι δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ληστεύῃ τὰς ἐπαρχίας. Ἦναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν της εἰς μίαν νέαν εὐγένειαν, τὴν τῶν ὑπαλλήλων. Ἐκ τούτων πολλοὶ ἦσαν ἐπαρχιώται καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὤφειλον τὴν τύχην των εἰς τοὺς ἡγεμόνας.

Οἱ *ἑπτεῖς* ἐξηκολούθουν τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ χρηματιστοῦ, ἀλλ' ἐξηρτῶντο ἐκ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ περιορίζῃ τὰ κέρδη των.

Αἱ μεγάλαι περιουσίαι λοιπὸν ἦσαν σπάνιαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ἢ δὲ αὐξήσεις τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας ἠλάττωνε καθ' ἑκάστην τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν. Αἱ ἀναφερόμεναι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀσωτεῖαι, συμπόσια τερατώδη, ἐπαύλεις ὑπερμεγέθεις, ἀπειρον πλῆθος δούλων, ἀνήκουν συνήθως εἰς ἀπελευθέρους εὐνοουμένους τῶν αὐτοκρατόρων.

Ὁ λαὸς τέλος εἶχε καταντήσῃ ὄχλος ἐπαίτων. Ἰππῆρχον εἰς

τὴν Ῥώμην κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν 300 χιλ. Ῥωμαῖοι πολῖται. Ἄλλ' οὗτοι ἦσαν Ῥωμαῖοι μόνον κατ' ὄνομα. Καταγόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ἀπελευθέρων διετήρουν εἰς τὰ ἐλαττώματα τῶν δούλων. Οἱ περισσότεροι δὲν εἰργάζοντο καὶ δὲν ἐθεώρουν ἐντροπὴν νὰ ἐπαιτοῦν. Ἐζῶν ἐκ τῶν δωρεὰν διανομῶν οἴτου καὶ χρημάτων, τὰς ὁποίας ἔκαμνον οἱ αὐτοκράτορες. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀσχοῦντες ἐπάγγελμά τι ἢ ἔχοντες περιουσίαν τινὰ δὲν ἐδίσταζον νὰ αὐξάνουν τὰ ἔσοδά των προσκολλώμενοι εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῶν πλουσίων. Ἐκάστην πρωίαν ἐπολιόρχουν τὰ ἄτρια, ὅπου ἐδίδοτο εἰς αὐτοὺς κἀνίστρον μὲ τρόφιμα.

Ὁ βίος εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐπὶ τῆς δημοκρατίας οἱ Ῥωμαῖοι ἔζῶν βίον πολιτικὸν πολὺ ἐνεργητικὸν καὶ βίον οἰκογενειακὸν πολὺ αὐστηρὸν. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας βίος πολιτικὸς δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ θέλησις τοῦ μονάρχου ἀντικαθίστα τὴν τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ἐξ ἄλλου ἡ διαφορὰ τῶν ἠθῶν κατέστρεψε τὸν οἰκογενειακὸν βίον. Τὴν ἔλλειψιν πολιτικῆς δράσεως ἐζήτουν νὰ ἀναπληρώσουν διὰ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τὸν δὲ ἀρχαῖον οἰκογενειακὸν βίον ἀντικατέστησε βίος τῆς ἀσχόπου περιπληνῆσεως ἔξω τοῦ οἴκου καὶ τῶν ἡδονῶν.

Οἱ ἄεργοι λοιπὸν πλούσιοι ἀνταπέδιδον ἐπισκέψεις, προσεκά-
λουν ἀλλήλους εἰς γεύματα πολυδάπανα καὶ εἰς ἑορτάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανον μέρος καὶ αἱ γυναῖκες, ἐταξίδευον καὶ μετέβαινον εἰς θαλάσσια λουτρά ἢ ἐξοχάς. Ὁ λαὸς πάλιν συνεσωρεύετο εἰς τὰ καπηλεῖα, ὅπου ἐμεθύσκετο ὑπὸ τὸν θόρυβον ἀνατολικῶν μουσικῶν καὶ θεώμενος ἀκροβάτας καὶ χορευτάς.

Ὅλοι ἔδιδον συνεντεύξεις εἰς τοὺς περιπάτους, ὅπου ἐσχημάτιζον κύκλους καὶ ἐφλυάρουν. Οἱ περίπατοι οὗτοι ἐγίνοντο ἢ εἰς τοὺς κήπους, οἱ ὅποιοι ἐκάλυπτον τὰς δύο ὄχθας τοῦ Τιβέρεως καὶ τὰς κατωφερείας τῶν λόφων, ἢ εἰς τὰς στοάς, αἱ ὅποιοι εἶχον ἰδρυθῆ εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως.

Ἰδιαιτέραν κλίσιν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς θέρμας (δημόσια λουτρά), εἰς τὰς ὁποίας μετέβαινον ὄχι μόνον διὰ νὰ λούωνται, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συναντῶνται μεταξύ των. Ὑπῆρχον ἐκεῖ αἵθουσαι ὀπλάσσιας καὶ διαλέξεων, προσέτι δὲ αἰδοί, κουρεῖς κ. ἄ.

Κυρίως ὅμως ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς εὐχαριστεῖτο μὲ τὰ δημόσια θεάματα, τὰ ὅποια κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ηὐξήθησαν καταπλη-
χτικῶς. Αἱ διὰ τὰ θεάματα καὶ τὰς ἑορτάς ἀφιερωμέναι ἡμέραι εἶχον ἀνέλθει εἰς 165. Τὰ θεάματα κατήντησαν πάθος διὰ τὸν
Ἡφιόποιοῦθη ἀπὸ τὸ Νοτίπουτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ῥωμαϊκὸν λαόν, ἰδίως δὲ αἱ ἀρματοδρομίαι, αἱ θηριομαχίαι καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν μονομάχων. Αἱ δραματικαὶ παραστάσεις δὲν ἦσαν πολὺ εὐχάριστοι εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἦσαν πολὺ λεπταὶ δι' αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο ἐπροτίμων τοὺς μίμους (ὡς αἱ σημεριναὶ κωμικαὶ φάρσαι) καὶ τὴν παντομίμαν, σπανιώτερον δὲ τὰς μουσικὰς συναυλίας.

6. Ἡ θρησκεία.

Ἡ ἀπιστία, ἣ ὅποια εἶχεν εἰσδύσει εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀνατολῆς, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἶχεν αὐξηθῆ ἑταστάτως. Ἡ ἀρχαία θρησκεία κατέρρεεν.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ ἰδίως ἡ τῶν στωικῶν προσεπάθει νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἠθικῆς. Ἡ φιλοσοφία τῶν στωικῶν ὑπέρτατον ἀγαθὸν ἐθεώρει τὴν ἀρετὴν, ἕλα δὲ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ, πλοῦτον, δόξαν κάλλος, υἰείαν ἐπεριφρόνει. Ἄλλ' ἡ διδασκαλία τῶν στωικῶν ἦτο γνωστὴ μόνον εἰς τοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους. Ἐπὶ τοῦ πλήθους ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι ἀπηυθύνετο εἰς τὴν διάνοιαν καὶ ὄχι εἰς τὴν καρδίαν. Ἐπομένως ὁ λαός, ἄφ' οὗ ἔπαυσε νὰ πιστεῦῃ εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς, ἔμεινε χωρὶς ἠθικὸν στήριγμα.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀνθρωποὶ ἐρχόμενοι ἐξ Ἰουδαίας ἐγκωμιάζον τὰ θέληγτρα μιᾶς νέας θρησκείας, ἣ ὅποια ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἡ θρησκεία αὕτη ἐκήρυτε τὴν ἐσότητα τῶν ἀνθρώπων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὑπαρξίν ζωῆς μετὰ θάνατον, ὅπου θὰ ἀνταμειφθοῦν οἱ ἀγαθοί, οἱ ὅποιοι ἔπασχον εἰς τὸν ἐδῶ βίον. Ἡ θρησκεία αὕτη ἦτο ἡ τοῦ Χριστοῦ. Αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεμόρφωσε καὶ ἀνέτρεψε τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

7. Ὁ χριστιανισμός.

Ὁ Χριστός. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη εἰς τὴν Παλαιστίνην, εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ βίου του διήλθεν ἀφανῆς εἰς Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας, ἄλλης ἐπαρχίας τῆς Παλαιστίνης. Τριακονταετῆς δὲ κατὰ τὸ 15ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου ἐξηλήθεν ἐκ τῆς ἀφανείας. Ἐπὶ τρία καὶ ἡμισυ ἔτη διέτρεξε τὴν Παλαιστίνην διδάσκων εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ κηρύττων, ὅτι εἶναι ὁ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Θεὸς ὁ ἴδιος, ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, ἵνα σώσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Τὸ Πάσχα ἕως τοῦ ἔτους 33 συνελήφθη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ κατὰ διαταγὴν τοῦ συνεδρίου τῶν Ἰουδαίων (ἀνώτατον θρησκευτικὸν δικαστήριον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως). Δικασθεὶς ἀμέσως ὑπὸ τοῦ συνεδρίου κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς βλασφημῶν, διότι ἔλεγεν ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ. Ἡ ἀπόφασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῇ χωρὶς τὴν συναίνεσιν τοῦ Ῥωμαίου κυβερνήτου Πιλάτου. Οὗτος, ἂν καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἀθώτητα τοῦ Ἰησοῦ, ὑπεχώρησε πρὸ τῶν κραυγῶν τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ἰησοῦς ἐσταυρώθη ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, λόφου παρὰ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ ἡ διάδοσις αὐτῆς. Τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν δημόσιον βίον τοῦ Ἰησοῦ ἐκθέτουν εἰς τὰ εὐαγγέλια οἱ μαθηταὶ του. Ὁ Ἰησοῦς ἐδίδασκεν, ὅτι τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον καθήκον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, τὸ δεύτερον δὲ νὰ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του ὡς ἑαυτόν. Ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅταν ὑβρισθῇ ὀφείλει νὰ συγχωρῇ ἐξ ὅλης καρδίας τὸν ὑβριστήν, ὅτι δὲν πρέπει μόνον νὰ μὴ ἀνταποδίδῃ κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ εὐεργετῇ τοὺς κακοποιούοντας αὐτόν. Ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ εἶναι καθαρὸς τὴν καρδίαν, δηλ. νὰ προσέχῃ ὄχι μόνον εἰς τὰς πράξεις του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς σκέψεις του, ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ταπεινότης, ἡ ὑπομονή, ἡ πενία, ἡ ἀγάπη τῆς δικαιοσύνης θὰ ἀνταμειφθοῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦ κοινοῦ πατρὸς ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἐμπροσθεν αὐτοῦ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι. Δὲν διέκρινεν οὔτε πλουσίους οὔτε πτωχοὺς, οὔτε ἐλευθέρους οὔτε δούλους, οὔτε Ἕλληνας, οὔτε Ἰουδαίους, οὔτε βαρβάρους, ἀλλὰ μόνον ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὰς ἰδέας τῶν συγχρόνων του. Ἐξῴψωνε τὴν πτωχείαν, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἰσότητά, τὴν ἀδελφότητα, ἀρετὰς ἀγνώστους μέχρι τοῦδε. Τοῦναντίον μάλιστα οἱ ἀρχαῖοι εἶχον ὡς ἀρχήν, ὅτι ἡ ἰσχύς καὶ ὁ πλοῦτος ἐπρώτευσον μεταξὺ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἡ πτωχεία ἦτο τὸ χεῖριστον τῶν κακῶν, ὅτι ὁ νικημένος εἶναι νομίμως κτῆμα τοῦ νικητοῦ, ἐπομένως ὅτι εἶναι φυσικὸν νὰ ὑπάρχουν κύριοι καὶ δούλοι, ὅτι τέλος ἡ ἐκδίκησις εἶναι ἡδονὴ τῶν θεῶν.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διεδόθη διὰ τοῦ κηρύγματος. Ὁ Ἰησοῦς τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατόν του ἀναστὰς ἐνεφανίσθη εἰς Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοὺς μαθητὰς του καὶ εἶπεν εἰς αὐτοὺς «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη». Οἱ μαθηταὶ του ἔγιναν ἀπόστολοι τοῦ εὐαγγελίου καὶ διεσπάρησαν διὰ τὸ διαδώσουσιν αὐτό. Ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐξηπλώθη μὲ μεγάλην ταχύτητα. Δώδεκα ἔτη μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Ἰησοῦ ἐσημειώθη εἰς τὴν Ῥώμην ἡ παρουσία ὁμίλου χριστιανῶν. Τὴν ἐξάπλωσιν αὐτὴν διηκούλουν δύο τινά, ἡ ἐξάπλωσις εἰς ὅλον τὸν κόσμον τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς τὴν νέαν θρησκείαν θαυμάσιον ὄργανον διαδόσεως, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ κυριαρχία, ὁ ὁποῖα εἶχε καταλύσει τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν λαῶν.

Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν. Τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἦτο πολὺ ἀνεξιθρησκον. Ὅταν κατέκτα τοὺς διαφόρους λαούς, ἐδέχετο τοὺς θεοὺς των. Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου εἶχεν ἰδρυθῆ ὁ ναὸς τοῦ Πανθέου διὰ τὸ δέχεσθαι αὐτοὺς. Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς λατρείας τῶν θεῶν, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐπίστευον πλέον οἱ Ῥωμαῖοι, εἶχεν ἐγκατασταθῆ καὶ ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων θεῶν, ἡ ὁποῖα εἶχε τοὺς ἱερεῖς τῆς καὶ τὰς τελετὰς τῆς. Ἡ ἀπόδοσις δὲ τιμῶν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας θεοὺς ἐθεωρεῖτο πρᾶξις πίστεως εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἐναντίον ἐθεωρεῖτο ὡς ἐγκλημα καθοσιώσεως.

Ἄλλ' οἱ χριστιανοὶ ἐχώριζον τὰ θεῖα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα. Ὁ Χριστὸς εἶχεν εἶπει «Ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Συμφώνως λοιπὸν μὲ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ οἱ χριστιανοί, ἂν καὶ κατ' ὄλα τὰ ἄλλα ἦσαν πιστοὶ ὑπήκοοι, ἤρνοῦντο τὸ ἀποδώσουσιν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τιμὰς ὀφειλομένας εἰς μόνον τὸν Θεόν. Ἐνεκα τούτου δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς τὰ ἀσκούσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς λατρείας των καὶ ἐκ τούτου προήλθον οἱ κατ' αὐτῶν διωγμοί. Ὑπολογίζουσιν ὅτι οἱ γενόμενοι διωγμοὶ ἦσαν δέκα.

Ὁ πρῶτος διωγμὸς, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἐπὶ Νέρωνος, δὲν εἶχεν ἀκόμη θρησκευτικὸν χαρακτήρα. Ὁ Νέρων κατηγόρησε τοὺς χριστιανούς, ὅτι εἶχον πυρπολήσει τὴν Ῥώμην καὶ ἔκαυσε αὐτοὺς ζῶντας ἢ ἔρριψεν εἰς τὰ θηρία. Θρησκευτικὸν χαρακτήρα ἔλαβον οἱ διωγμοὶ ἀπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ. Ἐκτοτε οἱ χριστιανοὶ κατεδικάζοντο ἐπὶ ἀσεβείᾳ, διότι δημοσίᾳ ἐφ' ἀνέρων τὴν ἐχθρότητα των πρὸς τὴν ἐπίσημον λατρείαν.

Ἄλλ' οἱ διωγμοὶ παρήγαγον ἀποτέλεσμα ἀντίθετον πρὸς τὸ περιμενόμενον. Ἄντὶ τὸ ἐλαττώνουν ἠὺς ἄντον τὸν ἀριθμὸν τῶν χριστιανῶν. Εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν τὸσον εἶχε διαδοθῆ ὁ χριστιανισμὸς ὥστε ἠντιοποιήθη ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στιανισμός, ὥστε εἰς ἕλας τὰς πόλεις αὐτῆς ὑπῆρχον χριστιανοὶ ἀποτελοῦντες σύλλογον, ὃ ὅποιος ὠνομάζετο *ἐκκλησία*. Αἱ διαφοραὶ δὲ χριστιανικαὶ ἐκκλησῖαι εὐρίσκοντο εἰς σχέσεις πρὸς ἀλλήλας. Ἐπομένως ἀπετέλουν ἕλαι ὁμοῦ ἀπέραντον σύλλογον ἀνθρώπων ἀφωσιωμένων εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. Εἰς αὐτοκράτωρ, ἐννοήσας πόση δύναμις ὑπῆρχεν εἰς τὸν χριστιανισμόν ἠθέλησε νὰ τὸν μεταχειρισθῆ καὶ ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως τὴν ὑπαρξιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Οὗτος ἦτο ὁ *Κωνσταντῖνος*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Η ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

1. Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.

Ὁ Κωνσταντῖνος μονοκράτωρ. Τὸ σύστημα τῆς τετραρχίας τοῦ Διοκλητιανοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρόν, διότι εἰς αὐτὸ δὲν ἐδίδετο καμμία θέσις εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν αὐτοκρατόρων. Πράγματι μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιλιανοῦ οἱ δύο Καίσαρες ἔγιναν Αὐγουστοί, ὁ δὲ Γαλέριος, ὡς πρῶτος Αὐγουστος, ἀνέδειξε Καίσαρα τὸν Σεβήρον καὶ τὸν Μαξιμῖνον, Ἰλλυριοὺς ἀξιωματικούς. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Χλωρὸς εἶχεν υἷόν Κωνσταντῖνον, ἄνδρα 31 ἐτῶν, ῥωμαλέον, ἰσχυρὸν καὶ ἐπιτήδειον, ὁ ὅποιος οὕτω παρημελεῖτο. Τοῦτον ὁ Διοκλητιανὸς εἶχε κρατήσῃ ὡς ἄμνηρον τῆς πίστεως τοῦ πατρὸς του καὶ εἶχε κατατάξῃ εἰς τὸν στρατὸν του ὡς ἀξιωματικόν.

Ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ, μὴ ἀνεχόμενος τὴν παραγκώνισιν, δραπετεύει ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν καὶ διευθύνεται πρὸς τὸν πατέρα του εἰς τὴν Γαλατίαν. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον εἰς τινα ἐκστρατείαν εἰς τὴν Βρεττανίαν ἀπέθανεν ὁ πατήρ του, οὗτος ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Αὐγουστος. Ὁ Γαλέριος τότε πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἀνεγνώρισε μὲν τὸν Κωνσταντῖνον ὡς Καίσαρα, ἀνεγνώρισε δὲ Αὐγουστον τὸν Σεβήρον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαξιμιλιανός, ὁ ἀρχαῖος συνάρχων τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μαξέντιος ἀνεκηρύχθη καὶ αὐτὸς αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐπηκολούθησε λοιπὸν, ὡς ἦτο φυσικόν, μακρὰ περίσδος ἐμφυλίων πολέμων μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθη μετὰ τὸν φόνον τοῦ Σεβήρου καὶ ἄλλος Αὐγουστος, ὁ Λικίνιος. Οἱ ἐμφύλιοι αὗτοι πόλεμοι ἐπὶ τέλος ἐτελείωσαν διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ **Κωνσταντίνου**, ὁ ὅποιος καὶ ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ (306 - 337).

Ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὴν αὐτοκρατορίαν του μετέβαλε τὴν ὄψιν τῆς αὐτοκρατορίας, διότι α') ἐπροστάτευσε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, β') ἔδρυσεν νέαν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους, τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ γ') ὥργάνωσε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν.

Ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε μητέρα χριστιανήν, τὴν ἁγίαν Ἑλένην, καὶ ἐπομένως ἐγνώριζε τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει ὁ χριστιανισμὸς παρ' ὅλους τοὺς ἐναντίον αὐτοῦ διωγμούς. Ὅταν λοιπὸν ἔμελλε νὰ ἀγωνισθῇ ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶν ἀντιπάλων του, ἀπεφάσισε νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῶν χριστιανῶν. Λέγουν, ὅτι πρὸ μιᾶς μεγάλης μάχης, τὴν ὁποίαν συνήψεν ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου πλησίον τῆς Ῥώμης, εἶδεν

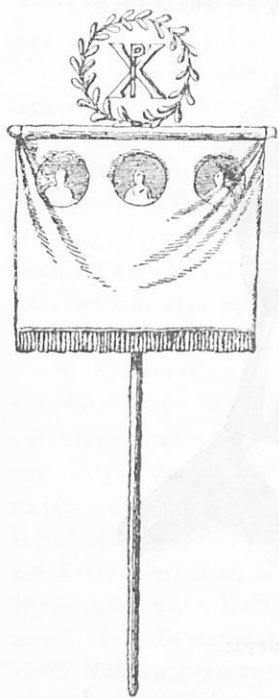

Εἰκ. 41. Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.

ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ἐν μεσημβρίᾳ φωτεινὸν σταυρὸν μετὰ τὴν ἐπιγραφήν «ἐν τούτῳ νίκα». Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐν τῷ στρατῷ του πολυαριθμοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀγωνισθοῦν προθύμως ὑπὲρ αὐτοῦ διέταξε νὰ κατασκευασθῇ εἰδικὴ σημαία μετὰ μονόγραμμα ἐκ τῶν γραμμάτων Χ καὶ Ρ, τὰ ὁποῖα ἐδήλωνον τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπετέλουσαν τὸ σύμβολον τῶν χριστιανῶν. Ἡ σημαία αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐν δόρυ διασταυρούμενον μετὰ ξύλον ἐγκάρσιον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐκρέματο ὕφασμα πορφυρεῶν χρυσοκέντητον. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ τοῦ δόρατος ἦτο πρόσρητῆμένον ἐντὸς στεφάνου τὸ μονόγραμμα Χ καὶ Ρ. Ἡ σημαία αὕτη ὀνομάσθη **λάβαρον**. Τοῦ λοιποῦ δὲ οὕτω κατασκευάσθη ἡ φηφίοποιήθη ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ζοντο αἱ χριστιανικαὶ σημαῖαι, αἱ ὁποῖαι ἔφερον προσέτι κεντημέ-
νας τὰς εἰκόνας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἡ πράξις αὕτη
τοῦ Κωνσταντίνου ἐνθουσίασε τὸν στρατὸν του, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ
πλεῖστον ἀπετελεῖτο ἐκ χριστιανῶν καὶ ἐκέρδισε τὴν μάχην κατὰ
τοῦ Μαξεντίου, ἣ ὁποῖα ἔκαμεν αὐτὸν κύριον τῆς Ῥώμης.

Ἐκτατε ὁ Κωνσταντῖνος προσεκολλήθη εἰς τὴν χριστιανικὴν
θηρησκεῖαν. Ἄλλὰ δὲν ἐθαπτίσθη παρὰ
μόνον ὅτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ. Ὅταν
ἔγινε μονοκράτωρ ἐνήργησε μὲ μεγάλ-
ην πολιτικὴν σύνεσιν. Διετήρησε τὸν
τίτλον τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως καὶ ἔκτι-
σε ναοὺς εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς. Συγ-
χρόνως ὁμοῦς ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς χριστι-
ανοὺς νὰ ἀσχοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς λα-
τρείας των καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὅλα
τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον
ἀφαιρηθῆ ἀπ' αὐτῶν κατὰ τοὺς διωγμοὺς.
Δὲν ὑπῆρχε πλέον διαφορά μεταξὺ
χριστιανῶν καὶ εἰδωλολατρῶν, ὅπως ὠ-
νομάζοντο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν οἱ μέ-
νοντες πιστοὶ εἰς τὴν παλαιὰν θηρησκεῖαν.
Ὅλοι ἠδύναντο νὰ καταλάβουν ὅλας τὰς
δημοσίας θέσεις καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῶν
χριστιανῶν ἐθεωροῦντο ὡς ἄσυλα, ὅπως
καὶ οἱ ναοὶ τῶν εἰδωλολατρῶν. Τὴν ἀρ-
χὴν αὐτὴν τῆς ἀνεξιθηρησκεῖας καθιέρω-
σεν ὁ Κωνσταντῖνος δι' ἐνὸς διατάγμα-
τος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται **διάταγμα
τοῦ Μεδιολάνου** (313).

Εἰκ. 42. Λάβαρον.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁμοῦς δὲν ἠρέσθη εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς
χριστιανικῆς θηρησκεῖας, ὡς θηρησκεῖας δυναμένης νὰ ἀσκήται ἐλευ-
θέρως εἰς τὸ βωμαϊκὸν κράτος. Διέταξε προσέτι νὰ μὴ ἐργάζων-
ται τὰ δικαστήρια κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς καὶ ἀνεγνώρισε
τοὺς ἐπισκόπους τῆς νέας θηρησκεῖας ὡς λειτουργοὺς τῆς πολιτείας,
ἔκαμε δηλ. τὸν χριστιανισμὸν ἐπίσημον θηρησκεῖαν τοῦ κράτους.

Ἄλλ' οἱ χριστιανοὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν των διηρέθησαν.
Ἐνεφανίσθησαν μετὰ αὐτῶν αἵρέσεις, δηλ. δοξασίαι ἀντίθετοι
πρὸς τὰ δόγματα τῆς νέας πίστεως. Ἡ περιφημιστέρα ἐξ αὐτῶν
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ὕψηρξεν ἡ τοῦ Ἀρείου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐδέχετο ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἴσος μὲ τὸν πατέρα Θεόν.

Αἱ διακρίσεις αὐταὶ ἀνησύχουν τὸν αὐτοκράτορα. Συνεκάλεσε λοιπὸν εἰς τὴν Νίκαιαν σύνοδον τῶν ἐπισκόπων διὰ νὰ καθορισθοῦν ὀριστικῶς τὰ ἄρθρα τῆς χριστιανικῆς πίστεως (325). Ἡ σύνοδος αὐτὴ ἀπετελέσθη ἐκ 318 ἐπισκόπων καὶ ἐπιφρῶν ἐν γένει κληρικῶν καὶ ὠνομάσθη *πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος*. Ὑπὸ τῆς συνόδου αὐτῆς παρισταμένου τοῦ ἰδίου τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τὰς συζητήσεις καθωρίσθησαν τὰ 7 πρῶτα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου κατεδικάσθη, ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν αὐτοκράτορα νὰ κάμῃ σεβαστὴν τὴν ἀληθῆ χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη *ὀρθοδοξία*.

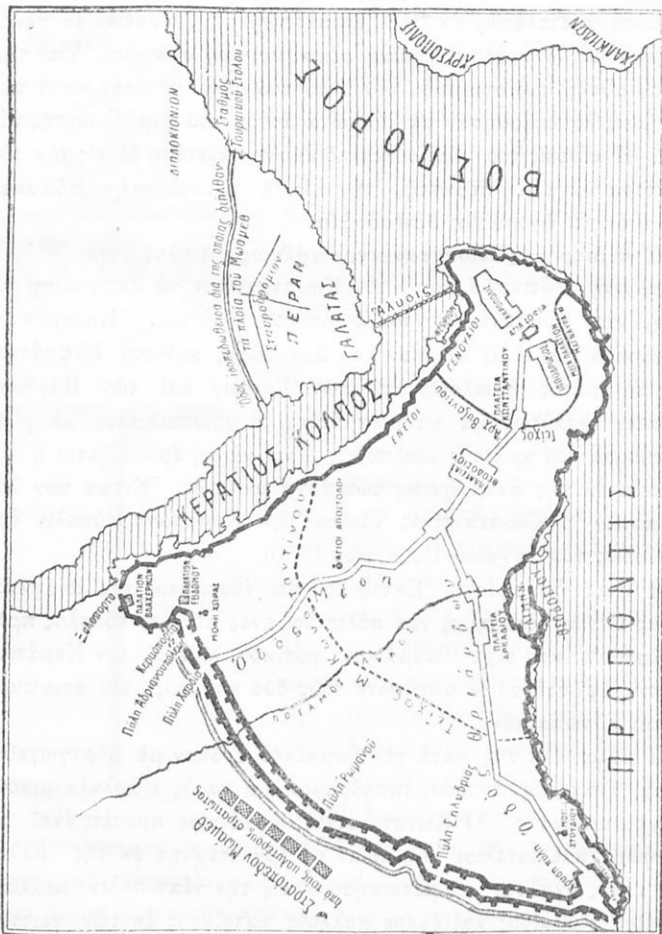
Ἡ κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διπλοὶ λόγοι πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ ἔκαμαν τὸν Κωνσταντῖνον νὰ αποφασίσῃ νὰ ἱδρῦσῃ νέαν πρωτεύουσαν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπρεπεν ἡ πρωτεύουσα νὰ εἶναι πλησίον τοῦ Δουνάβειος καὶ τοῦ Εὐφράτου, ὅπου τὸ κράτος ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῶν Γότθων καὶ τῶν Πάρθων. Ἐπρεπεν ὡσαύτως διὰ νὰ θριαμβεύσῃ ὁ χριστιανισμὸς νὰ γίνῃ πρωτεύουσα τοῦ κράτους νέα πόλις, ὥστε νὰ μὴ ἐμποδίζεται ἡ νέα θρησκεία ἐκ τῆς ἀναμνήσεως τῶν ἀρχαίων θεῶν. Ἐνεκα τῶν λόγων αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος ἱδρυσεν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου (330).

Ἡ θέσις ἦτο ἀρίστη. Ἐκτὸς τοῦ ἔτι ἐθεράπευε τὰς ἀνάγκας, διὰ τὰς ὁποίας ἱδρῦθη, ἡ νέα πόλις ἀφ' ἑνὸς μὲν ἦτο εὐχολος πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ εἶχε θαυμάσιον φυσικὸν λιμένα, τὸν Κεράτιον κόλπον, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνήγωνε τοὺς δύο κόσμους, τὸν Ἀσιατικὸν καὶ τὸν εὐρωπαϊκόν.

Ἡ πόλις ἐκτίσθη κατὰ τὸν ῥωμαϊκὸν τρόπον μὲ ὑδραγωγεῖα, θέρμας, ἀνάκτορα, ἀγοράν, ἱππόδρομον καὶ ναοὺς εἰδωλολατρικούς καὶ χριστιανικούς. Ὁ Κωνσταντῖνος ὠργάνωσε προσέτι ἐκεῖ βιβλιοθήκας καὶ ἐστόλισε τὴν πόλιν μὲ ἔργα τέχνης ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Τέλος ἐκάλεσε νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν νέαν πόλιν πολλοὺς εὐγενεῖς Ῥωμαίους καὶ ἔφερε πολλοὺς κατοίκους ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρῶν.

Ἡ πόλις εὐθὺς ἀνεπτύχθη ῥαγδαίως. Συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὴν τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔγινε τόσον ἰσχυρὰ καὶ πλουσία, ὥστε νὰ δυνηθῆ νὰ ἀντισταθῆ ἐπὶ 11 καὶ πλέον αἰῶνας εἰς ἕλας τὰς ἀδιακόπους ἐπιδρομὰς τῶν βερβάρων.

Ἡ ὁργάνωσις τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ διοργάνωσις τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς ἀπόλυτον μοναρχίαν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ. Ταύτην συνεπλήρωσεν ὁ Κωνσταντίνος. Ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ οἱ τύποι τῆς δημοκρατίας κατηργήθησαν. Ἡ ἀρχὴ δὲν

Εἰκ. 43. Ἡ Κωνσταντινούπολις.

ἀντιτίθετο πλέον, ἔστω καὶ κατὰ τύπους, εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὑπὸ τοῦ δήμου, ἀλλ' αὐτὸς ἐξέλεγε τὸν διάδοχόν του. Ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ὅμως πλέον ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἀσκει τὴν ἀρχὴν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ θεωρεῖται ὅτι κατέχει αὐτὴν ἐλέῳ Θεοῦ, τοῦ

ὁποίου εἶναι ἢ ἐνσάρκωσις ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ πρόσωπόν του εἶναι ἱερὸν. Οἱ ὑπήκοοι ὁμιλοῦν πρὸς αὐτὸν γονατίζοντες.

Τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους ὄλας διευθύνουσι πέντε ὑπουργοί, οἱ ὅποιοι ἀπαρτίζουσι τὸ ἱερὸν συνέδριον καὶ ἔχουσι τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν. Ἐξ αὐτῶν δὲ ἐκπέμπονται ὄλαι αἱ διαταγαὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ἐκτελοῦνται ὑπὸ ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι ἔχουσι ἕκαστος εἰδικὴν ἐξουσίαν. Τὴν πολιτικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν εἶχον εἰς αὐτὰς οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Τὴν στρατιωτικὴν ἐξουσίαν εἰδικοὶ ἄρχοντες ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ. Τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν ἄλλοι ὑπάλληλοι.

Διὰ τὴν συντήρησιν ὅμως καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῆς αὐτῆς καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῶρα ὑπῆρχεν ἀνάγκη περισσοτέρων χρημάτων ἢ ἄλλοτε. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐπιβληθοῦν φόροι βαρύτεροι. Οἱ κυριώτεροι ἐκ τούτων ἦσαν ὁ φόρος ἐπὶ τῶν γαιῶν καὶ ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας.

Ἡ εἰσπραξις τῶν φόρων εἰς ἕκαστην πόλιν ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς συμβούλιον, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη ἦσαν ὑπεύθυνα διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ καθωρισμένου φόρου. Πᾶν ἔλλειμμα ἐπεβάρυνεν αὐτούς. Ἄλλ' οὕτως ἡ ὑπηρεσία αὐτή, ἢ ὁποία πρὶν ἐθεωρεῖτο τιμὴ, κατήντησε βάρος, τὸ ὅποιον ὄλοι προσεπάθουσι νὰ ἀποφύγουν. Ἐνεκα τούτου ἀργότερα ὑπεχρεώθησαν διὰ νόμου ὄλοι οἱ ἰδιοκτῆται νὰ εἶναι μέλη τοῦ συμβουλίου.

Τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε μετὰ βασιλείαν 30 ἐτῶν καὶ εἰς ἡλικίαν 63 ἐτῶν. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ὁ ἀρχαῖος κόσμος μετέβαλεν ὄψιν καὶ ἰδέας. Ἐνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τῶν καὶ ἡ νομοθεσία τοῦ κράτους μετερρυθμίσθησαν συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ εὐαγγελίου.

Ἐξαιρετικῶς ὅμως διὰ τὸν Ἑλληνισμόν ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου ἔχει μεγάλην σημασίαν. Διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς νέας πρωτεύουσος τοῦ κράτους ἐν μέσῳ χωρῶν ἐλληνικῶν ἐδημιουργήθη ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ παρεσκευάσθη ἢ ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη νέα ἱστορικὴ σταδιοδρομία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Διὰ ταῦτα ἢ μὲν ἑλληνικὴ ἱστορία ὠνόμασεν αὐτὸν *μέγαν*, ἢ δὲ χριστιανικὴ ἐκκλησία κατέταξεν αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα του μετὰ τῶν ἁγίων.

2. Οἱ Διάδοχοι τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἡ ἀπόπειρα ἀναστηλώσεως τῆς εἰδωλολατρίας.

Ἡ αὐτοκρατορία ὅπως ὀργανώθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, ἔγινε κράτος πολὺ συγκεντρωτικόν. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις διηύθυνεν ὅλας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κόσμου. Ἐν τούτοις αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος, μέλλων νὰ ἀποθάνῃ, ἐνόμισεν ὅτι εἰς μόνος ἄνθρωπος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διευθύνῃ ὅλον τὸ ἀπέραντον κράτος. Ὅθεν διεμοίρασεν αὐτὸ μεταξὺ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Κωνσταντίου, Κωνσταντος καὶ Κωνσταντίνου. Ἄλλ' οὕτως οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ πάλιν ἐπανελήφθησαν. Κατ' αὐτοὺς ὅλα σχεδὸν τὰ ἄρρενα μέλη τοῦ οἴκου τοῦ Κωνσταντίνου ἐφονεύθησαν ἢ ἀπέθανον. Ὁ θρόνος λοιπὸν περιήλθεν εἰς τὸν μόνον ἐπιζήσαντα ἀνεψιὸν τοῦ Ἰουλιανῶν (360). Τὸ δὲ χειρότερον κατὰ τοὺς ἐμφυλίους ταύτους πολέμους διαταράχθη καὶ πάλιν ἡ εἰρήνη τῆς ἐκκλησίας. Οἱ ἄρειανοὶ εἶχον ἐπιτύχει τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου καὶ οὕτως οἱ χριστιανοὶ διηρέθησαν εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Ὁ Ἰουλιανὸς δὲ κατόπιν ἐπεχείρησε νὰ ἀναστηλώσῃ τὴν εἰδωλολατρίαν.

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε γεννηθῆ εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ εἶχε μητρικὴν τοῦ γλωσσαν τὴν ἑλληνικὴν, ἐξ ἄλλου εἶχε ζήσει παλὺ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀσχολούμενος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας. Ἐνεκα τούτου εἶχε θελήσῃ ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν μνημείων καὶ τῶν ἀγαλμάτων τοῦ ἀρχαίου θρησκευματος καὶ εἶχε παρὰσυρθῆ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ῥήτορας νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἦτο ἡ αἰτία τῆς παρακμῆς τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ ὅτι ὁ κόσμος μόνον διὰ τῆς παλινορθώσεως τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἦτο δυνατόν νὰ ἀναμορφωθῇ.

Ὅταν λοιπὸν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔφεραν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, ἔσπευσε νὰ ἐξομόσῃ τὸν χριστιανισμὸν. Ἦνοιξε τοὺς ἐγκαταλελειμμένους ναοὺς τῶν ἀρχαίων θεῶν καὶ ἐπανεφέρεν ὅλας τὰς τελετὰς τῆς ἀρχαίας λατρίας. Οἱ χριστιανοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν ἀποστάτην καὶ παραβάτην. Ὁ Ἰουλιανὸς ὅμως δὲν ἐπροχώρησεν εἰς αἵματηροὺς διωγμούς. Ἀπηγόρευσε μόνον εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἀπὸ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας διὰ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπιρροήν των. Ἀλλὰ ἡ ἀπόπειρα τοῦ Ἰουλιανοῦ δὲν ἐπέτυχεν. Ἡ ἀρχαία θρησκεία δὲν

ἦτο πλέον δυνατόν νά αναζήσῃ. Ἄλλως τε ὁ Ἰουλιανὸς μόνον τρία ἔτη ἐβασίλευσεν. Εἰς τινὰ ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν ἀπέθανε τὸ 363.

3. Ἐγκατάστασις βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἀπέθανε χωρὶς κληρονόμους. Ὁ στρατὸς τότε ἐξελέξεν ὡς αὐτοκράτορα τὸν Ἰλλυριὸν στρατηγὸν **Οὐαλεντιανόν**, οὗτος δὲ ἀνεκήρυξεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἀδελφὸν του **Οὐάλεντα**. Ὁ **Οὐαλεντινιανὸς** τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως ἐκράτησεν ὁ ἴδιος. Τὴν δὲ οἰκίαν τῆς Ἀνατολῆς ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀδελφὸν του **Οὐάλεντα**.

Ἐπὶ τοῦ Οὐάλεντος ἤρχισεν ἡ λεγομένη **μεγάλῃ μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν**, ἡ ὁποία ἐπέφερε τὴν διάλυσιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ **Οὐννοι**, λαὸς ἄγριος καὶ πολεμικός, ἐλθόντες ἐκ τῆς Ἀσίας προσέδραμον τοὺς Γότθους (λαὸν γερμανικόν), οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως πεδιάδας καὶ εἶχον προσέλθει εἰς τὸν χριστιανισμόν. Οἱ Γότθοι δὲν ἠδυνήθησαν νά ἀντισταθοῦν εἰς τοὺς Οὐννοὺς. Μέρος αὐτῶν, οἱ λεγόμενοι Βησιγότθοι (δυτικοὶ Γότθοι), ἀπεφάσισαν νά μεταναστεύσουν πρὸς Ν. ἔλαβον λοιπὸν τὴν ἄδειαν τοῦ Οὐάλεντος καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἴμου κάτω Μοισίαν (σημερινὴν Βουλγαρίαν). Ἄλλ' οἱ αὐτοκρατορικοὶ ὑπάλληλοι ἐπίεζον αὐτοὺς καὶ ἔνεκα τούτου οἱ Γότθοι ἐπανεστάτησαν. Ὁ Οὐάλης ἐπελθὼν κατ' αὐτῶν ἐνίκηθη παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ καταφυγὼν εἰς τινὰ καλύβην ἐκῆν εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῶν Γόθων. Οἱ Γότθοι ἤδη νικηταὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Τότε ὁ διαδεχθεὶς ἐν τῇ Δύσει τὸν ἀποθανόντα Οὐαλεντιανὸν υἱὸς του Γρατιανὸς προσέλαθεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἐξ Ἰσπανίας στρατηγὸν Θεοδόσιον καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ Θεοδόσιος ἐλθὼν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην πρῶτον ἐφρόντισε νά ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ νά ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν θάρρος. Κατόπιν ἤρχισε τὰς προσβολὰς ἐναντίον τῶν Γόθων καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νά περιορισθοῦν πάλιν εἰς τὴν πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως χώραν. Συγχρόνως δὲ προσέλαβε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν μὲ τοὺς ἀρχηγούς των ἐπὶ μισθῷ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους ὡς συμμάχους καὶ ἀπετέλεσεν ἐξ αὐτῶν σῶμα 40 χιλ. βαρβάρων, τὸ

ὅποιον ἐγκατέστησεν εἰς τὰς παρά τὰ σύνορα ἐπαρχίας. Τοῦτο ὅμως προετοίμασε τὴν ὁδὸν εἰς τὰς κατόπιν μεγάλας ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων.

4. Θεοδοσίος ὁ μέγας καὶ ὁ τελικὸς θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποπειράς τοῦ Ἰουλιανοῦ οἱ χριστιανοὶ ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι διχρημένοι μεταξὺ των. Καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων, ὁ μὲν Οὐαλεντινιανὸς ἦτο ὀρθόδοξος, ὁ δὲ Οὐάλης ἀρειανός. Ἔνεκα τούτου εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπ' αὐτοῦ οἱ ὀρθόδοξοι κατεπιέζοντο. Ὁ Θεοδοσίος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἐδημοσίευσε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου αἱ ἀποφάσεις τῆς Νικαίας ἐλάβανον ἰσχὴν νόμου καὶ ἐγίνοντο ὑποχρεωτικαὶ δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐνεφανίσθη νέα αἵρεσις, ἡ τοῦ **Μακεδονίου**, ἡ ὁποία ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Θεοδοσίος συνεκάλεσε νέαν σύνοδον (381) εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως προσθέσασα τὰ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ λοιπὰ μέχρι τέλους ἄρθρα αὐτοῦ. Καὶ δὲν ἤρκεσθη εἰς ταῦτα μόνον ὁ αὐτοκράτωρ. Ἐκλείσε προσέτι τὰς ἐκκλησίας ὄλων τῶν αἵρετικῶν καὶ πολυειδῶς κατεπίεσεν αὐτούς.

Ὅλιγα ἔτη μετὰ ταῦτα συνέδη ἡ περίφημος μετάνοια τοῦ Θεοδοσίου. Ὁ συνάρχων τοῦ Θεοδοσίου Γρατιανὸς εἶχε φονευθῆ εἰς τινα στάσιν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του, ὁ δὲ Θεοδοσίος ἐκστρατεύσας εἰς τὴν Δύσιν ἐτιμώρησε τοὺς στασιαστὰς καὶ παρεχώρησε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γρατιανοῦ Οὐαλεντινιανὸν τὸν Β'. Ἐν ᾧ λοιπὸν εὐρίσκετο εἰς τὸ Μεδιόλανον πρὸς τακτοποίησιν τῶν πραγμάτων τῆς Δύσεως, ἀναγγέλλεται εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ λαὸς τῆς Θεσσαλονίκης ἐστασίασε κατὰ τῆς ἐκ Γότθων φρουρᾶς τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευσεν τὴν ἀρχηγὸν αὐτῆς καὶ πολλοὺς ἀξιωματικούς. Ὁ Θεοδοσίος παραφερθεὶς ἐκ τῆς ὀργῆς διατάσσει ἀμέσως νὰ σφάξουν ὅλους τοὺς Θεσσαλονικεῖς. Τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τοῦ αὐτοκράτορος οἱ Γότθοι ἐξετέλεσαν χωρὶς βραδύτητα καὶ μὲ πολλὴν σκληρότητα. Προεκάλεσαν ἀγῶνας ἵπποδρομικούς. Ἐν ᾧ δὲ ὁ λαὸς ἔθεατο αὐτούς, οἱ Γότθοι περιεκύκλωσαν τὸν ἵππόδρομον καὶ ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς ἐντὸς αὐτοῦ Θεσσαλονικεῖς ἀνερχομένους εἰς 7 χιλιάδας.

Ἡ σφαγὴ αὐτὴ προεκάλεσε τὴν κατὰπληξιν ὄλων, ὅτε δὲ

ὁ Θεοδοσίος προσῆλθεν εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τοῦ Μεδιολάνου νὰ λειτουργηθῆ, ὁ τότε ἐπίσκοπος Ἀμβρόσιος ἀπηγόρευεν εἰς αὐτὸν τὴν εἴσοδον. Μόλις δὲ μετὰ ὀκτῶ μηνῶν ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀφ' οὗ δημοσίᾳ ὡμολόγησε τὴν μετάνοιάν του. Βλέπομεν οὕτω πόσῃ δυνάμει ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ὁ κλῆρος τῶν χριστιανῶν.

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ (391) ὁ Θεοδοσίος ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ καὶ τοὺς εἰδωλολάτρους. Ἀπηγόρευεν εἰς αὐτοὺς νὰ προσφέρουν θυσίας καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς αὐτῶν. Τότε οἱ στρατιῶται ἐξωθούμενοι ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, νὰ ἀνατρέπουν τοὺς βωμοὺς καὶ νὰ συντρίβουν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν. Τότε ἐσβέσθη τὸ πῦρ τοῦ ναοῦ τῆς Ἑστίας εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἀπηγορεύθη εἰς τὸ ἐξῆς ἡ τέλεσις τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν διὰ τοῦ Θεοδοσίου εἶχεν ὀριστικῶς θριαμβεύσει. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ Θεοδοσίος καὶ ὠνομάσθη μέγας.

5. Ὅριστικὴ διαίρεσις τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Θεοδοσίος ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου του ἔγινε μοναρχάτωρ. Φονευθέντος τοῦ συνάρχοντός του Οὐαλεντινιανοῦ ἔκτινος στάσεως ὁ Θεοδοσίος ἐπῆλθε κατὰ τῶν στασιαστῶν, ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ἤνωσεν ὑπὸ τὸ σκήπτρόν του ἕλην τὴν αὐτοκρατορίαν (394). Ὁ ἴδιος ὅμως ἀποθνήσκων μετὰ τινὰς μηνῶν (395) διήρесе τὸ κράτος. Ἀφῆκε τὸ μὲν ἀνατολικὸν εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν του Ἀρκάδιον, τὸ δὲ δυτικὸν εἰς τὸν νεώτερον Ὀνώριον. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν μόλις ἐπέζησεν ἕνα ἀκόμη αἰῶνα. Κατεκλύσθη ὑπὸ τῶν εισβαλόντων εἰς αὐτὸ βαρβάρων καὶ κατελύθη τὸ 476. Τὸ ἀνατολικὸν ὅμως, ἐπειδὴ ἀπετελέσθη ἐκ χωρῶν ἐλληνικῶν, ἔγινε κατὰ μικρὸν κράτος ἐλληνικὸν καὶ διετήρησε ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα τὴν λαμπράδα τοῦ πολιτισμοῦ, καθ' ὃν χρόνον εἰς τὴν Δύσιν ἐπεκράτει τὸ σκότος τοῦ μεσαίωγου.

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 8ος — 6ος αίων. Ἡ διάπλασις τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν.
- 491 — 479 Περσικοὶ πόλεμοι.
- 752 Ἰδρυσις τῆς Ῥώμης.
- 510 Κατάλυσις τῆς βασιλείας.
- 493 Ἰδρυσις τῆς δημαρχίας.
- 479 — 431 Ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν.
- 450 Νόμοι τῶν δώδεκα πινάκων.
- 431 — 404 Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
- 404 — 387 Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.
- 390 Ἄλωσις τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν.
- 378 — 362 Ἡγεμονία τῶν Θηβῶν.
- 367 Ἡ ὑπατεία εἰς τοὺς πληθεῖους.
- 359 — 336 Ὁ Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
- 343 — 290 Σαυνιτικοὶ πόλεμοι.
- 336 — 323 Κοσμοκρατορία τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.
- 323 — 301 Πόλεμοι τῶν διαδόχων.
- 296 Πύρρος βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου· περὶ τὸ 270 Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία.
- 280 Ἐκστρατεία Πύρρου εἰς Ἰταλίαν.
- 270 Πλήρης ὑποταγὴ τῆς Ἰταλίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους.
- 264 — 241 Α΄ καρχηδονικὸς πόλεμος.
- 218 — 201 Β΄ καρχηδονικὸς πόλεμος.
- 215 Συμμαχία Ἀντίοχ μετὰ Φίλιππον τῆς Μακεδονίας.
- 200 — 197 Ὁ κατὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας πόλεμος τῶν Ῥωμαίων.
- 192 — 189 Ὁ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου τῆς Συρίας πόλεμος τῶν Ῥωμαίων.
- 171 — 167 Ὁ κατὰ τοῦ Περσέως τῆς Μακεδονίας » » »
- 148 Ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους.
- 146 Ὑποταγὴ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Καταστροφὴ Καρχηδόνας.

- 133 — 121 Οἱ Γράκχοι.
111 — 105 Ἰουγουρθικὸς πόλεμος.
102 — 101 Ὁ Μάριος νικᾷ τοὺς Κίμβρους καὶ Τεύτονας.
91 — 88 Συμμαχικὸς πόλεμος. Σύλλας.
88 — 82 Ἐμφύλιος πόλεμος Μαρίου καὶ Σύλλας. Ὁ Σύλλας δι-
κτάτωρ.
78 Πομπήιος.
70 Συνεννόησις Πομπηίου καὶ Κράσσου.
63 Ὅριστικὴ ὑποταγὴ βασιλείου Συρίας.
60 Α' τριαρχία Πομπηίου, Κράσσου καὶ Καίσαρος.
58 — 51 Κατάκτησις Γαλατίας ὑπὸ Καίσαρος.
46 Ὁ Καίσαρ δικτάτωρ.
44 Δολοφονία Καίσαρος.
43 Β' τριαρχία Ἀντωνίου, Λεπίδου καὶ Ὀκταβιανοῦ.
31 Ἡ παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχία. Ἡ Αἴγυπτος ῥωμαϊκῆς
ἐπαρχίας. Ὁ Ὀκταβιανὸς αὐτοκράτωρ.
— Γέννησις τοῦ Χριστοῦ.
Μ. Χ. 14 Θάνατος Αὐγούστου.
14 — 68 Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες (Τιβέ-
ριος, Καλιγόλας, Κλαύδιος, Νέρων).
70 — 96 Οἱ Φλάβιοι (Βεσπασιανός, Τίτος, Δομιτιανός).
96 — 192 Οἱ Ἀντωνῖνοι (Νέρβας, Τραϊανός, Ἀδριανός, Ἀντω-
νῖνος, Μάρκος Αὐρήλιος, Κόμμοδος).
192 — 268 Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία.
212 Ὁ Καρακάλλας ἀπονέμει τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου
πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῶν
ἐπαρχιῶν.
268 — 305 Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες (Κλαύδιος, Αὐρηλιανός,
Πρόβος, Διοκλητιανός).
306 — 337 Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.
360 — 363 Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης.
379 — 395 Θεοδόσιος ὁ Μέγας.
395 Ὅριστικὴ διαίρεσις τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

- 1) *Πτολεμαῖος Α'* ὁ σωτήρ, στρατηγὸς τοῦ μεγ. Ἀλεξάνδρου, ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας 306 — 283.
- 2) *Πτολεμαῖος Β'* ὁ φιλάδελφος 283 — 246.
- 3) *Πτολεμαῖος Γ'* ὁ εὐεργέτης 246 — 221.
- 4) *Πτολεμαῖος Δ'* ὁ φιλοπάτωρ 221 — 204.
- 5) *Πτολεμαῖος Ε'* ὁ ἐπιφανῆς 204 — 180.
- 6) *Πτολεμαῖος Ϛ'* ὁ φιλομήτωρ 180 — 144.
- 7) *Πτολεμαῖος Ζ'* ὁ Φύσκων ἀδελφὸς τοῦ Πτολεμαίου 144-117.
- 8) *Κλεοπάτρα* σύζυγος Πτολεμαίου Ζ' κατ' ἀρχὰς μὲ συμβασιλέα τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τῆς.
- 9) *Πτολεμαῖος Η'* Λάθυρος, ἔπειτα τὸν νεώτερον.
- 10) *Πτολεμαῖον Θ'* ἢ Ἀλέξανδρον Α'. Κατόπιν ἕμως πάλιν ὁ Λάθυρος κατέλαβε μόνος τὴν ἀρχὴν (117 — 81).
- 11) *Πτολεμαῖος Ι'* ἢ Ἀλέξανδρος Β', μεθ' αὐτὸ ἐσθέσθη τὸ γένος Πτολεμαίου τοῦ Λάγου. Κατόπιν τούτου κατέλαβον τὸν θρόνον οὐχὶ γνήσιοι ἀπόγονοι τοῦ γένους.
- 12) *Πτολεμαῖος ΙΑ'* ὁ νόθος ἢ ἀδελφότης.
- 13) *Κλεοπάτρα* ἡ θυγατὴρ Πτολεμαίου ΙΑ' καὶ αἱ υἱοὶ αὐτοῦ.
- 14) *Πτολεμαῖος ΙΒ'* καὶ
- 15) *Πτολεμαῖος ΙΓ'*, ὅτε τὸ 31 ἢ Αἴγυπτος ἐκηρύχθη ἐπαρχία ῥωμαϊκὴ.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

1) Σέλευκος Α' Νικάνωρ στρατηγός του μεγ. Ἀλεξάνδρου
ἰδρυτῆς τῆς δυναστείας	281
2) Ἀντίοχος Α' σωτήρ	282 — 261
3) Ἀντίοχος Β' Θεός	261 — 247
4) Σέλευκος Β' Καλλίνικος	246 — 225
5) Σέλευκος Γ' κερραυνός	225 — 224
6) Ἀντίοχος Γ' μέγας, β' υἱός Σελεύκου Β'	224 — 187
7) Σέλευκος Δ' Φιλοπάτωρ	187 — 176
8) Ἀντίοχος Δ' ἐπιφανής, β' υἱός Ἀντιόχου Γ'	176 — 163
9) Ἀντίοχος Ε' εὐπάτωρ	163 — 162
10) Δημήτριος Α' σωτήρ, υἱός Σελεύκου Δ' φονευ-
θῆς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Βάλα, ὅστις μετὰ
τοῦ υἱοῦ του Ἀντιόχου ς' ἐβασίλευσε μέχρι
τοῦ 147.	162 — 150
11) Δημήτριος Β' Νικάνωρ, υἱός Δημητρίου Α'
ἔτε ἡχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Πάρθων καὶ ἐκ
δευτέρου 130 — 120.	147 — 138
12) Ἀντίοχος Ζ' β' υἱός Δημητρίου Α'	138 — 130
13) Σέλευκος Ε' υἱός Δημητρίου Β'	125 — 125
14) Ἀντίοχος Η' β' υἱός Δημητρίου Β'	125 — 97
15) Ἀντίοχος Θ' Κυζικηνός, υἱός Ἀντιόχου Ζ'	97 — 95
16) Σέλευκος ς' ἐπιφανής, υἱός Ἀντιόχου Η'	95 — 93
17) Ἀντίοχος Ι' εὐσεβής.	
18) Ἀντίοχος ΙΑ' φιλάδελφος.	
19) Ἀντίοχος ΙΒ' Διόνυσος.	
20) Ἀντίοχος ΙΓ' ἀσιατικός, ἔσχατος βασιλεὺς τῆς Συρίας.	

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΓΟΝΙΔΩΝ

- 1) **Ἀντίγονος**, στρατηγὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου φονευθεὶς κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἴψου τὸ 301.
- 2) **Δημήτριος** ὁ πολιορκητὴς, υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου, γενόμενος τὸ 297 βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, † 283.
- 3) **Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς**, υἱὸς Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ, ἀρχηγὸς τῆς ἐν Μακεδονίᾳ δυναστείας τῶν Ἀντιγονιδῶν, † 240.
- 4) **Δημήτριος Β΄**, † 229.
- 5) **Ἀντίγονος ὁ Δώσων**, βασιλεύσας ὡς ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ τοῦ Δημητρίου Β΄ Φιλίππου Ε΄ καὶ σύζυγος τῆς χήρας τοῦ Δημητρίου Β΄ Χρυσῆδος, † 221.
- 6) **Φίλιππος Ε΄**, υἱὸς Δημητρίου Β΄, ὁ ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς Κυνὸς κεφαλᾶς, † 179.
- 7) **Περσεύς**, υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ε΄, ὁ ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐν Πύδνᾳ, τελευταῖος τῶν Ἀντιγονιδῶν.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1.	Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος	Σελίς	4
2.	Ὁ Πύρρος	»	25
3.	Ὁ Λαοκόων	»	32
4.	Ὁ Ἀπόλλων τοῦ Βελβεδέρε	»	33
5.	Βωμὸς τοῦ Διὸς ἐν Περγάμῳ	»	34
6.	Τάφος τηρρηνικὸς	»	39
7.	Ἄγγειον τηρρηνικόν	»	40
8.	Μέγας ὀχετὸς τῆς Ῥώμης	»	44
9.	Ῥαβδοῦχοι	»	48
10.	Ἑστίας	»	51
11.	Ποντίφιξ	»	52
12.	Λοχαϊκὴ Ῥωμαϊκὴ οἰκία	»	54
13.	Ῥωμαῖοι περιβεβλημένοι τήβεννον	»	55
14.	Ῥωμαῖοι ταξιδιωτὰ ἐν πανδοχείῳ	»	56
15.	Ἐνδυμασία γυναικῶν	»	56
16.	Παράταξις Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ	»	101
17.	Τομὴ καὶ ἐσωτερικὸν Ῥωμαϊκῆς οἰκίας	»	104
18.	Λυχνία	»	105
19.	Τρίπους ἐξ ὀρειχάλκου	»	105
20.	Τράπεζα ἐξ ὀρειχάλκου	»	105
21.	Κλίνη ἐξ ὀρειχάλκου	»	106
22.	Καίσαρ	»	124
23.	Λύγουστος	»	128
24.	Στοὰ Ἀθηνᾶς ἀρχηγέτιδος	»	130
25.	Ἀδριανὸς	»	136
26.	Στοὰ βιβλιοθήκης Ἀδριανοῦ	»	137
27.	Ἄψις τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις	»	137
28.	Ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐν Ἀθήναις	»	138
29.	Τὸ Στάδιον	»	139
30.	Τὸ Πάνθεον	»	151
31.	Στρογγύλος ναὸς τῆς Ἑστίας	»	153
32.	Θέατρον Πομπηίου	»	153
33.	Τὸ Κολοσσαίον	»	154
34.	Ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ	»	155
35.	Τὸ Μανυσάλειον τοῦ Ἀδριανοῦ	»	156
36.	Κωνσταντῖνος ὁ μέγας	»	163
37.	Λάβαρον	»	164

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

1.	Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου	Σελίς	6
2.	Ἡ Ἀλεξάνδρεια	»	20
3.	Ἡ Ἰταλία	»	36
4.	Ἡ Ῥώμης	»	42
5.	Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης	»	89
6.	Ἡ Κωνσταντινούπολις	»	166

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἡ κοσμοκρατορία τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

1. Ἡ Μακεδονία ἡγεμῶν ὅλης τῆς Ἑλλάδος
2. Ὁ Ἀλέξανδρος
3. Ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ τῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀσίαν
4. Διάβασις Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν. Μακεδόνες καὶ Πέρσαι
5. Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ. Κατάκιησις τῆς Μ. Ἀσίας
6. Ἡ μάχη τῆς Ἴσοοῦ. Κατάκιησις Φοινίκης καὶ Αἰγύπτου
7. Ἡ μάχη τῶν Ἀρβήλων
8. Κατάκιησις ὅλου τοῦ περσικοῦ κράτους
9. Δεσποτική συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου
10. Ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἰνδικήν
11. Τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου
12. Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου
13. Λαμιακὸς πόλεμος
14. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου

Σελ. 3—17

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα.

1. Τὰ κράτη τῶν διαδόχων (τὸ βασιλεῖον τῶν Πτολεμαίων, τὸ βασιλεῖον τῶν Σελευκιδῶν, τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας).
2. Ἡ Ἠπειρος (Οἱ Ἠπειρωταὶ καὶ ὁ Πύρρος. Ἐκστρατεία τοῦ Πύρρου εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα).
3. Ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλὰς κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα (Ἡ αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία. Ἡ Σπάρτη. Σύγκρουσις Σπάρτης καὶ Ἀχαιῶν).
4. Ὁ ἑλληνιστικὸς πολιτισμὸς. (Ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ἀνατολῆς. Γὰ γράμματα. Αἱ τέχναι).

Σελ. 19—34

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ Ἰταλία καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς.

1. Ἡ Ἰταλία
2. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας Σελ. 35—41

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς Ῥώμης.

1. Ἰδρύσεις τῆς Ῥώμης
2. Ἡγεμονία τῆς Ῥώμης ἐπὶ τοῦ Λατίου
3. Ἡ ῥωμαϊκὴ παράδοσις περὶ τῆς ἰδρύσεως καὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς Ῥώμης Σελ. 42—46

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ὁ βίος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἱστορίας αὐτῶν.

1. Σύστασις τῆς πολιτείας (Ἡ οἰκογένεια. Ἡ πολιτεία)
2. Τὸ πολίτευμα (Ὁ βασιλεὺς. Ἡ σύγκλητος. Ὁ δῆμος)
3. Θρησκεία (Οἱ ῥωμαῖκοὶ θεοί. Ἡ λατρεία. Ἱερατικοὶ Σύλλογοι. Ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν. Ξένα θρησκευτά)
4. Ὁ στρατὸς
5. Ὁ ἰδιωτικὸς βίος (Ἡ κατοικία. Ἡ ἐνδυμασία. Ἀσχολίαι. Γεωργία. Ἐμπόριον)
6. Ἡ ποίησις
7. Ἡ τέχνη Σελ. 47—59

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Διαμόρφωσις τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας.

1. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 510
2. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας
3. Ἀγῶνες πατρικίων καὶ πληβείων (ἰδρύσις τῆς δημοκρατίας. Ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων) Σελ. 60—64

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ἡ Ῥώμη καθυποτάσσουσα τὴν Ἰταλίαν.

1. Σαννιτικὸν πόλεμον
2. Ἡ κυριαρχία τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τῆς μέσης Ἰταλίας
3. Οἱ Ταραντῖνοι
4. Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Πύρρον Σελ. 65—68

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Ἡ Ῥώμη καθυποτάσσευσα τὴν Δύσιν.

1. Ἡ Καρχηδὼν καὶ οἱ καρχηδονικοὶ πόλεμοι
2. Α΄ καρχηδονικὸς πόλεμος
3. Β΄ καρχηδονικὸς πόλεμος (Κατάκτησις τῆς Ἰσπανίας ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. Ὁ Ἀννίβας. Ἐκρηξις τοῦ πολέμου. Ὁ Ἀννίβας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Νίκαι τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τροπὴ τοῦ πολέμου ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων. Ἡττα καὶ θάνατος τοῦ Ἀσδρούβα. Ἐκστρατεία εἰς Ἀφρικήν. Ἡ μάχη τῆς Ζάμας)
4. Τελευταῖος πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Γαλατῶν Σελ. 69—79

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄

Ἡ Ῥώμη καθυποτάσσευσα τὴν Ἀνατολήν.

1. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὰ ἑλληνικὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς
2. Πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας
3. Πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀντιόχου τῆς Συρίας
4. Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως τῆς Μακεδονίας
5. Διαρρῦθμισις τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς
6. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης. (Ὑποδούλωσις τῆς Μακεδονίας. Ὑποδούλωσις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνας. Ὑποδούλωσις τῆς Ἰβηρίας καὶ Προβιγγίας) Σελ. 80—91

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

Ὁ βίος τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς δημοκρατίας

1. Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις. (Οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται. Οἱ δοῦλοι)
2. Οἱ ἄρχοντες (Οἱ ἔπαυτοι. Ὁ δικτάτωρ. Οἱ πραιῶρες. Οἱ ταμίαι. Οἱ δήμαρχοι. Οἱ ἀγορανόμοι. Οἱ τιμηταί)
3. Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ δήμου (Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία. Ἡ λοχίτις ἐκκλησία. Ἡ φυλέτις ἐκκλησία τῆς πληθῆος. Ἡ φυλέτις ἐκκλησία τοῦ δήμου)
4. Ἡ σύγκλητος
5. Ἡ διοίκησις τῆς Ἰταλίας
6. Ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν
7. Τὰ στρατιωτικὰ (Μεταρρῦθμισις τοῦ λεγεῶνος. Ἡ ἄσκησις καὶ ἡ πενιθαρχία. Μισθός, λεία, θρίαμβος. Τὸ ναυτικόν)
8. Ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης
9. Ἡ Θρησκεία
10. Ὁ ἰδιωτικὸς βίος (Οἰκία, ἐνδυμασία, τροφή)
11. Αἱ ἀσχολίαι καὶ τὰ ἥθη
12. Ἐμπόριον, βιομηχανία, νομίματα
13. Γράμματα καὶ ὠραῖα τέχνη (Ἡ ποίησις. Ἡ πεζογραφία. Αἱ ὠραῖα τέχνη) Σελ. 92—110

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Ἐμφύλιοι πόλεμοι.

1. *Κάτων—Γράκχοι*
2. *Μάριος καὶ Σύλλας* (Γ. Μάριος. Ἰουγουρθικός πόλεμος. Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων. Συμμαχικός πόλεμος. Ὁ Σύλλας. Σύγκρουσις Μαρίου καὶ Σύλλα. Α' μιθριδατικός πόλεμος. Ἐπάνοδος καὶ θάνατος τοῦ Μαρίου. Δικτατορία τοῦ Σύλλα)
3. *Πομπήιος καὶ Καῖσαρ* (Ὁ Πομπήιος. Ὁ πόλεμος ἐναντίον τοῦ Σερτωρίου. Ὁ δουλικός πόλεμος. Πομπήιος καὶ Κράσσοι. Ὁ περσικός πόλεμος. Β' μιθριδατικός πόλεμος. Ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα. Ὁ Καῖσαρ καὶ ἡ πρώτη τριαρχία. Σύγκρουσις Πομπηίου καὶ Καίσαρος. Δικτατορία τοῦ Καίσαρος)
4. *Ὀκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος* (Ἡ δευτέρα τριαρχία. Σύγκρουσις Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου) Σελ. 111—127

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Ἡ αὐτοκρατορία.

1. *Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος*
2. *Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες* (Τιβέριος, Καλιγόλας, Νέρων, οἱ διάδοχοι τοῦ Νέρωνος)
3. *Οἱ Φλάβιοι* (Βεσπασιανός, Τίτος, Δομιτιανός)
4. *Οἱ Ἀντωνῖνοι* (Νέρβας, Τραϊανός, Ἀδριανός, Ἀντωνίνος ὁ εὐσεβής, Μάρκος Αὐρήλιος, Κόμμοδος)
6. *Οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίωνων* (οἱ εἰς τὸν Ῥήνον πόλεμοι, οἱ εἰς τὸν κάτω Λούναβιν πόλεμοι. οἱ εἰς τὴν Ἀνατολὴν πόλεμοι)
6. *Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία*
7. *Αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ* (Γερμανικαὶ ἐπιδρομαί. Ἐπιδρομαὶ τῶν Γόθων. Ἐπιδρομαὶ τῶν Περσῶν. Τὸ βασιλεῖον τῆς Παλμύρας)
8. *Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες* (Κλαύδιος, Αὐρηλιανός, Πρόβος, Διοκλητιανός) Σελ. 128—146

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Ὁ βίος τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας.

1. *Τὸ πολίτευμα*
2. *Διοίσεις τῶν ἐπαρχιῶν*
3. *Τὰ γράμματα*
4. *Αἱ ὄραται τέχναι*
5. *Τὰ ἥθη* (ἡ κοινωνία. Ὁ βίος εἰς τὴν Ῥώμην)
6. *Ἡ Ὀρησκεία*
7. *Ὁ χριστιανισμὸς* (Ὁ Χριστός. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ διάδοσις αὐτῆς. οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν) Σελ. 147—161
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία.

1. *Κωνσταντῖνος ὁ μέγας* (Ὁ Κωνσταντῖνος μονοκράτωρ. Ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ κρίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ὀργάνωσις τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου)
 2. *Οἱ διάδοχοι τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἡ ἀπόπειρα ἀναστηλώσεως τῆς εἰδωλολατρίας*
 3. *Ἐγκατάστασις βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν*
 4. *Θεοδόσιος ὁ μέγας καὶ ὁ τελικὸς θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ*
 5. *Ὅριστικὴ διαίρεσις τῆς αὐτοκρατορίας* Σελ. 162—171
-

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑΙ ΔΙ' ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΤΑΞΕΙΣ
ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΝΕΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΔΙΑ ΤΑΣ ΔΥΟ ΚΑΤΩΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ
ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν α' τάξιν.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ διὰ τὴν β' τάξιν.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ ΠΑΛΑΙΑΙ

ΔΙΑ ΤΑΣ ΤΕΣΣΑΡΑΣ ΑΝΩΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ
ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν γ' τάξιν.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ διὰ τὴν δ' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Αὐτοκρατορίας διὰ τὴν ε' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλλάδος (1453-1924) καὶ ἡ σύγχρονος
τῆς ὅλης Εὐρώπης διὰ τὴν στ' τάξιν.

Περίληψεις τῆς Ἱστορίας κατὰ τεύχη δι' ἑκάστην τάξιν τῶν
ἑξατάξιων Γυμνασίων.

